

**RUNİK HARFLİ ESKİ TÜRK YAZITLARI SÖZ VARLIĞINDA
YAZITLARARASI KARŞILAŞTIRMA VE HAKAS TÜRKÇESİ
İLE FONETİK DEVAMLILIK**

Metin DUMAN

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Raşit Öztürk**

**Erzurum-2026
Her Hakkı Saklıdır.**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**RUNİK HARFLİ ESKİ TÜRK YAZITLARI SÖZ VARLIĞINDA YAZITLARARASI
KARŞILAŞTIRMA VE HAKAS TÜRKÇESİ İLE FONETİK DEVAMLILIK**

Metin DUMAN

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Raşit ÖZTÜRK

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Erzurum-2026

Her hakkı saklıdır.

YÜKSEK LİSANS TEZİ TEZİ ONAY SAYFASI

Metin DUMAN tarafından hazırlanan Runik Harfli Eski Türk Yazıtları Söz Varlığında Yazıtlararası Karşılaştırma Ve Hakas Türkçesi İle Fonetik Devamlılık adlı bu çalışma 08.05.2026 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda **oybirliği**/ **oyçokluğu** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında **yüksek lisans/doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	Dr. Öğr. Üyesi Tümer KARAAYAK Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	İmza
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Raşit Öztürk Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Uğur Uzunkaya Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza

Metin DUMAN tarafından hazırlanan Runik Harfli Eski Türk Yazıtları Söz Varlığında Yazıtlararası Karşılaştırma Ve Hakas Türkçesi İle Fonetik Devamlılık başlıklı yüksek lisans/doktora tezi kabul edilmiştir. 08.06.2026

Prof. Dr. Serap BEDİR KARA

Enstitü Müdürü

Bu tez çalışması tarafından nolu proje ile desteklenmiştir

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullandığım her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sorumluluğu ve tezin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.
08.05.2026

Metin DUMAN
Öğrenci

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ VE ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez içindeki tüm bilgilerin doğru ve tam olduğunu, bilgilerin üretilmesi aşamasında bilimsel etik ilkelere uygun davrandığımı ve tezin hazırlanması sürecinde üretken yapay zekâ programlarından destek alınmadığımı beyan ederim. 08.05.2026

Metin DUMAN

- Tezle ilgili patent başvurusu yapılması/patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun Tarih girmek için tıklayınız tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- Enstitü Yönetim Kurulunun Tarih girmek için tıklayınız tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.
- Teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
TABLO LİSTESİ	VI
ŞEKİL LİSTESİ	VII
GRAFİK LİSTESİ	VIII
SİMGE VE KISALTMALAR.....	IX
ÖN SÖZ.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

RUNİK HARFLİ ESKİ TÜRK YAZITLARI

1.1. ESKİ TÜRK RUNİK YAZISI.....	4
1.1.1. Eski Türk Runik Yazısının Yapısı.....	4
1.1.2. Eski Türk Runik Yazısının Çözülmesi	7
1.1.3. Eski Türk Runik Yazısının Kökeni Meselesi	7
1.2. RUNİK HARFLİ ESKİ TÜRK YAZITLARI	10
1.2.1. Runik Harfli Eski Türk Yazıtlarının Tarihi ve Dilbilimsel Önemi	10
1.2.2. Eski Türk Yazıtlarının Bulunuşu	11
1.2.3. Eski Türk Yazıtlarının Bulunduğu Coğrafyalar	12
1.2.3.1. Moğolistan Sahası Yazıtları	12
1.2.3.1.1. Orhun Yazıtları.....	15
1.2.3.1.2. Uygur Yazıtları.....	16
1.2.3.2. Yenisey (Tuva, Hakasya) Yazıtları	17
1.2.3.3. Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları.....	23
1.2.3.4. Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları.....	28

İKİNCİ BÖLÜM

HAKASLAR VE HAKAS TÜRKÇESİ

2.1. HAKASLAR	36
2.1.1. Hakas Türklerinin Tarihî Kökeni ve Hakaslar	36
2.1.2. Hakas Türklerini Oluşturan Boylar	37
2.1.3. Coğrafi Konum ve Nüfus	39
2.2. HAKAS TÜRKÇESİ	40
2.2.1. Hakas Türkçesini Oluşturan Ağızlar	44
2.2.2. Çağdaş Hakas Türkçesi Yazı Dili.....	47
2.2.3. Hakas Türkçesi Söz Varlığı.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUNİK HARFLİ ESKİ TÜRK YAZITLARI SÖZ VARLIĞINDA YAZITLAR ARASI KARŞILAŞTIRMA VE HAKAS TÜRKÇESİ İLE FONETİK DEVAMLILIK

3.1. AD SOYLU SÖZCÜKLER	49
3.2. EYLEMLER	101

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAZITLARARASI VE HAKAS TÜRKÇESİ KARŞILAŞTIRMA TABLOSU

4.1. SÖZ VARLIĞI	127
-------------------------------	------------

BEŞİNCİ BÖLÜM

YAZITLARARASI KARŞILAŞTIRMADA DİĞER YAPILAR TABLOSU

5.1. OLUMSUZ YAPILAR	211
5.2. SAYI YAPILARI	215
5.3. YIL/SENE YAPILARI	217
5.4. ÖZEL ADLAR VE UNVANLAR	218
SONUÇ	257

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
RUNİK HARFLİ ESKİ TÜRK YAZITLARI SÖZ VARLIĞINDA YAZITLAR ARASI
KARŞILAŞTIRMA VE HAKAS TÜRKÇESİ İLE FONETİK DEVAMLILIK

Metin DUMAN

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Raşit Öztürk

2026, (296)

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Adı SOYADI (Danışman)

Doç. Dr. Uğur UZUNKAYA (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Tümer KARAAYAK (Üye)

Bu çalışmada Orhun, Yenisey, Uygur, Dağlık Altay ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) yazıtlarının söz varlığı karşılaştırılmış, bu yazıtlarda tanıklanan sözcüklerin Hakas Türkçesindeki fonetik devamlılığı incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı, söz konusu yazıt gruplarında yer alan sözcüklerin karşılaştırılması, ortak ve farklı söz varlığı unsurlarının belirlenmesi ve Hakas Türkçesinde yaşamaya devam eden sözcüklerin ortaya konulmasıdır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma kapsamına alınan yazıt grupları hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Hakaslar ve Hakas Türkçesi ele alınmış; Hakas Türkçesinin tarihî gelişimi, konuşulduğu coğrafya ve dil özellikleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde yazıtlarda tanıklanan ve Hakas Türkçesinde devam eden sözcükler incelenmiş, aynı zamanda bu sözcükler üzerinden yazıtlar arası karşılaştırmalar yapılmıştır. Dördüncü bölümde bütün yazıt gruplarında tespit edilen sözcükler ile Hakas Türkçesindeki karşılıkları karşılaştırmalı tablo hâlinde sunulmuştur. Beşinci bölümde ise yazıtlarda tanıklanan diğer dil unsurları ve yapılar değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda yazıtlarda tanıklanan toplam madde başı sözcükler belirlenmiş, bunlar arasından Hakas Türkçesinde yaşamaya devam eden sözcükler tespit edilmiştir. Hakas Türkçesinde devam eden sözcükler fonetik özellikleri bakımından değerlendirilmiş; ses değişimleri, ses korunumları ve tarihî devamlılık örnekleri ortaya konulmuştur. Ayrıca yazıt grupları arasındaki ortak ve farklı söz varlığı unsurları belirlenerek Eski Türkçe ile Hakas Türkçesi arasındaki söz varlığı ilişkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hakas Türkçesi, Eski Türkçe, Eski Türk Yazıtları, Söz Varlığı

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
INTER-INSCRIPTIONAL COMPARISON AND PHONETIC CONTINUITY WITH
KHAKAS TURKISH IN THE VOCABULARY OF OLD TURKIC RUNIC
INSCRIPTIONS

Metin DUMAN

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Muhammet Raşit Öztürk

2026, (296)

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Muhammet Raşit Öztürk

Assoc. Prof. Dr. Uğur Uzunkaya (Member)

Assist. Prof. Dr. Tümer Karaayak (Member)

This study compares the vocabulary of the Orkhon, Yenisei, Uyghur, Altai Mountain Region, and Tian Shan (Kyrgyzstan) inscriptions and examines the phonetic continuity of the words attested in these inscriptions in Khakas Turkish. The primary aim of the study is to compare the lexical items found in these inscription groups, identify common and distinct vocabulary elements, and determine the words that have survived in Khakas Turkish.

The study consists of five chapters. The first chapter provides general information about the inscription groups included in the scope of the research. The second chapter focuses on the Khakas people and the Khakas language and discusses the historical development, geographical distribution, and linguistic characteristics of Khakas Turkish. The third chapter examines the words attested in the inscriptions that continue to exist in Khakas Turkish and also presents inter-inscriptional comparisons based on these lexical items. The fourth chapter presents comparative tables containing the words identified in all inscription groups and their equivalents in Khakas Turkish. The fifth chapter evaluates other linguistic elements and structures attested in the inscriptions.

As a result of the study, the headwords attested in the inscriptions were identified, and those that have survived in Khakas Turkish were determined. The words continuing in Khakas Turkish were evaluated in terms of their phonetic characteristics, and examples of sound changes, sound preservation, and historical continuity were revealed. In addition, common and distinct vocabulary elements among the inscription groups were identified, and the lexical relationship between Old Turkic and Khakas Turkish was evaluated.

Keywords: Khakas Turkish, Old Turkic, Old Turkic Inscriptions, Vocabulary.

TABLO LİSTESİ

Tablo 4.1 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Söz Varlığının Yazıtlararası Karşılaştırılması ve Hakas Türkçesindeki Karşılıkları.....	127
Tablo 5.2 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Olumsuz Yapıların Karşılaştırmalı Dağılımı	211
Tablo 5.3 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Sayı Yapılarının Karşılaştırmalı Dağılımı ..	215
Tablo 5.4 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Yıl/Sene Yapılarının Karşılaştırmalı Dağılımı	217
Tablo 5.5 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Özel Ad ve Unvanların Karşılaştırmalı Dağılımı	218
Tablo 6.6 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Sözcüklerin Sayısal Dağılımı	259
Tablo 6.7 Yalnızca Bir Yazıt Grubunda Tanıklanan Sözcüklerin Sayısal Dağılımı.....	261
Tablo 6.8 Bütün Yazıt Gruplarında Ortak Olarak Tanıklanan Sözcüklerin Listesi.....	263
Tablo 6.9 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Varyantlı Madde Başları ve Varyant Biçimlerinin Dağılımı.....	264
Tablo 6.10 Hakas Türkçesinde Tanıklanan Fonetik Devamlılığa İlişkin Sayısal Veriler	266
Tablo 6.11 Hakas Türkçesinde Fonetik Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Yazıt Gruplarına Göre Sayısal Dağılımı	268
Tablo 6.12 Hakas Türkçesinde Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Standart Dil ve Ağızlardaki Sayısal Dağılımı	270
Tablo 6.13 Hakas Türkçesinde Fonetik Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Fonetik Aynılık ve Farklılık Bakımından Sayısal Dağılımı	272

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1 Türk Runik Harfleri Tablosu	5
Şekil 2.2 Günümüz Hakas Alfabetesi ve Türkçedeki Karşılıkları.....	43

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 6.1 Yazıt Gruplarında Tanımlanan Sözcüklerin Sayısal ve Oransal Dağılımları	259
Grafik 6.2 Yalnızca Bir Yazıt Grubunda Tanımlanan Sözcüklerin Sayısal ve Oransal Dağılımı	261
Grafik 6.3 Yazıt Gruplarının Toplamında Ortak Olan ve Ortak Olmayan Sözcüklerin Sayısal ve Oransal Dağılımı	263
Grafik 6.4 Yazıt Gruplarında Tanımlanan Varyantlı Madde Başları ve Varyant Biçimlerinin Sayısal ve Oransal Dağılımı	264
Grafik 6.5 Hakas Türkçesinde Tanımlanan Fonetik Devamlılığın Sayısal ve Oransal Dağılımı	266
Grafik 6.6 Hakas Türkçesinde Devamlılık Gösteren İsim ve Fiillerin Sayısal ve Oransal	267
Grafik 6.7 Hakas Türkçesinde Fonetik Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Yazıt Gruplarına Göre Sayısal ve Oransal Dağılımı	268
Grafik 6.8 Hakas Türkçesi’de Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Standart Dil ve Ağızlardaki Sayısal ve Oransal Dağılımı	271
Grafik 6.9 Hakas Türkçesinde Fonetik Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Fonetik Aynılık ve Farklılık Bakımından Sayısal ve Oransal Dağılımı	272

SİMGE VE KISALTMALAR

✓	:	var
Ø	:	yok
ay.	:	aynı
bk.	:	bakınız
Dağl.	:	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları
DLT	:	Dîvânu Lugâti't-Türk
DTS	:	Drevnetyurkskiy Slovar
e.	:	edat
EDPT	:	An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish
ETDES	:	Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü
f.	:	fiil
Hks.	:	Hakasça
HakTrS	:	Hakasça-Türkçe Sözlük
hlk.	:	halk ağzındaki kullanım
is.	:	isim
Kaç.	:	Kaçın Ağzı
Kırg.	:	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
Kız.	:	Kızıl ağzı
Koy.	:	Koybal ağzı
krş.	:	karşılaştırınız
mec.	:	mecazi kullanım
Moğ.	:	Moğolca
Orh.	:	Orhun Yazıtları
ÖHakTrS	:	Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük

s.	:	sıfat
Sag.	:	Sagay ağızı
Uyg.	:	Uygur Yazıtları
ünl.	:	ünlem
vb.	:	ve benzeri
Yen.	:	Yenisey Yazıtları
zf.	:	zarf
zm.	:	zamir

ÖN SÖZ

Eski Türk yazıtları, Türk dilinin tarihî dönemlerine ait dil malzemesini günümüze ulaştıran en önemli kaynaklardır. Farklı coğrafyalarda ve farklı zaman dilimlerinde meydana getirilen bu yazıtlar, yalnızca Türk dilinin tarihî gelişimini takip etmeye imkân vermemekte, aynı zamanda çağdaş Türk lehçeleriyle olan tarihî bağların ortaya konulmasına da katkı sağlamaktadır. Bu nedenle Eski Türk yazıtlarının söz varlığının karşılaştırmalı olarak incelenmesi, Türk dili tarihi araştırmalarında önemli bir çalışma alanı oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın çıkış noktasını, Eski Türk yazıtlarında tanıklanan söz varlığı ile Hakas Türkçesi arasındaki ilişkinin ayrıntılı biçimde ortaya konulmasına yönelik çalışmaların sınırlı olması oluşturmuştur. Özellikle Hakas Türkçesinin tarihî Türk dili araştırmalarında diğer bazı Türk lehçelerine kıyasla daha az ele alınması, bu alandaki boşluğun doldurulmasına yönelik bir çalışma yapma düşüncesini doğurmuştur. Bunun yanında, Eski Türk yazıtları arasında yer alan söz varlığı unsurlarının bir arada değerlendirilerek yazıtlararası karşılaştırmasının yapılması ve elde edilen verilerin Hakas Türkçesiyle ilişkilendirilmesi çalışmanın temel hedeflerinden biri olmuştur.

Araştırmada Yenisey, Orhun, Uygur, Dağlık Altay ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) yazıtları esas alınmıştır. Söz konusu yazıt gruplarına ait sözlük ve dizinler taranmış, yazıtlarda tanıklanan madde başları tespit edilmiş ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda toplam 1087 madde başı sözcük incelenmiş, yazıt grupları arasındaki ortak ve farklı söz varlığı unsurları belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu sözcüklerin Hakas Türkçesindeki karşılıkları araştırılmış, Hakas Türkçesinde yaşamaya devam eden sözcükler fonetik özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Böylece Eski Türkçeden günümüze kadar uzanan tarihî süreçte meydana gelen ses değişimleri, ses korunumları ve fonetik devamlılık örnekleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın hazırlanması sırasında özellikle Hakas Türkçesi ve Hakaslar üzerine yapılan araştırmaların önemli bir bölümünün Rusça kaynaklardan oluşması çeşitli güçlükleri beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte farklı kaynaklardan elde edilen veriler karşılaştırılmış, yazıtların söz varlığına ilişkin bilgiler sistemli bir şekilde bir araya getirilmiş ve mümkün olduğunca güvenilir bir veri tabanı oluşturulmaya çalışılmıştır. Sözcüklerin tespiti, tasnifi,

karşılaştırılması ve Hakas Türkçesindeki karşılıklarının belirlenmesi uzun ve titiz bir çalışma sürecini gerekli kılmıştır.

Bu çalışmanın Türk dili tarihi araştırmalarına, Eski Türk yazıtları üzerine yapılacak söz varlığı çalışmalarına ve Hakas Türkçesi araştırmalarına katkı sağlaması en büyük temennimdir. Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde bilgi, tecrübe ve yönlendirmeleriyle her zaman destek olan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Raşit Öztürk'e teşekkürlerimi sunarım. Bunun yanında, tez çalışmasının şekillenmesinde görüş ve önerileriyle katkıda bulunan, karşılaştığım sorunların çözümünde bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan değerli hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme en içten şükranlarımı sunarım.

Erzurum, 2026
Metin DUMAN

GİRİŞ

Tezin Konusu

Dil, bir milletin tarihî birikimini, kültürel hafızasını ve düşünce dünyasını yansıtan en önemli unsurlardan biridir. Bir dilin söz varlığı ise o dilin tarihî gelişimini, farklı dönemlerde geçirdiği değişimleri ve lehçeler arasındaki ilişkileri ortaya koymasından önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Türk dilinin tarihî dönemlerini yansıtan runik harfli eski Türk yazıtları, sahip oldukları söz varlığı bakımından Türk dili araştırmalarının temel kaynakları arasında yer almaktadır.

Runik harfli eski Türk yazıtları; Yenisey (Tuva, Hakasya), Moğolistan, Dağlık Altay bölgesi ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) gibi farklı coğrafyalarda taş ve kayalar üzerine işlenmiş yazılı dil belgelerinden oluşmaktadır. Bu yazıtlar yalnızca tarihî belge niteliği taşımamakta, aynı zamanda Türk dilinin söz varlığını ve tarihî ses özelliklerini yansıtan önemli dil malzemeleri sunmaktadır.

Bu çalışmanın konusunu, runik harfli eski Türk yazıtlarında yer alan söz varlığının yazıtlararası karşılaştırılması ve bu söz varlığının Hakas Türkçesi ile olan fonetik devamlılığının incelenmesi oluşturmaktadır. Çalışmada yazıtlarda geçen kelimelerin hangi yazıtlarda yer aldığı ve hangi biçimlerde kullanıldığı belirlenmiş, ardından bu kelimelerin Hakas Türkçesindeki karşılıkları değerlendirilmiştir.

Tezin Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, runik harfli eski Türk yazıtlarında yer alan söz varlığını yazıtlararası karşılaştırma yöntemiyle incelemek ve Hakas Türkçesinde devam eden kelimeleri tespit edip fonetik açıdan değerlendirmektir.

Çalışmada öncelikle farklı yazıt gruplarında yer alan kelimeler sistemli biçimde bir araya getirilmiş, kelimelerin hangi yazıtlarda bulunduğu ve hangi biçimlerde kullanıldığı ortaya konulmuştur. Ardından Hakas Türkçesinde devam eden kelimeler tespit edilerek bunların Eski Türkçe biçimleriyle olan ilişkileri incelenmiştir.

Araştırmanın bir diğer amacı ise runik harfli eski Türk yazıtları ile Hakas Türkçesi arasında görülen düzenli ses denkliklerini ve ses olaylarını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda

özellikle $b > p$, $d > z$, $y > \zeta$, $\zeta > s$ ve $\zeta > s$ gibi düzenli ses denklikleri üzerinde durulmuş, bunun yanında birden fazla ses olayının birlikte görüldüğü örnekler de değerlendirilmiştir.

Türkiye’de runik harfli eski Türk yazıtları ile Hakas Türkçesi arasında doğrudan karşılaştırmalı biçimde hazırlanmış çalışma olmaması, bu araştırmanın hazırlanmasındaki temel etkenlerden biri olmuştur. Bu yönüyle çalışmanın hem alandaki bir boşluğu doldurması hem de bundan sonra yapılacak araştırmalara kaynak teşkil etmesi amaçlanmıştır.

Tezin Kapsamı

Bu çalışma kapsamında Yenisey, Orhun, Uygur, Dağlık Altay ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) yazıtları incelenmiştir. Çalışmada her bir yazıt bölümü için temel kaynak olarak Erhan Aydın’ın *Yenisey Yazıtları* (2015), *Orhun Yazıtları* (2024) ve *Uygur Yazıtları* (2021), Emine Mozioğlu’nun *Runik Harfli Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları* (2015) ve Rysbek Alimov’un *Tanrı Dağı Yazıtları: Eski Türk Runik Yazıtları Üzerine Bir İnceleme* (2014) adlı eserleri kullanılmıştır.

Söz konusu kaynakların sözlük bölümleri taranarak bütün yazıt gruplarının söz varlığı ayrı ayrı çıkarılmış ve karşılaştırılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda toplam 1679 sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerden 1087’si yazıtlararası karşılaştırma kapsamında değerlendirilmiş, bunlardan Hakas Türkçesinde devam eden 452 sözcük tespit edilerek bu sözcükler fonetik devamlılık bakımından incelenmiştir. Hakas Türkçesinde karşılığı bulunmayan diğer sözcükler ise yalnızca yazıt grupları arasında söz varlığı ilişkilerinin ortaya konulması amacıyla değerlendirilmiştir.

Hakas Türkçesiyle ilgili karşılaştırmada Emine Gürsoy-Naskali vd.’nin *Hakasça-Türkçe Sözlük* (2007) adlı eserindeki sözlük bölümü temel alınmış, Ekrem Arıkoğlu’nun *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük* (2005) adlı çalışmasından da yararlanılmıştır. Bu kaynaklarda, tespitinde güçlük çekilen sözcükler için ise An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Drevnetyurkskiy Slovar’, Dîvânu Lugâti’t-Türk ve çeşitli etimolojik sözlüklerden faydalanılmıştır.

Tezin Yöntemi

Çalışmada karşılaştırmalı dil inceleme yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle runik harfli eski Türk yazıtlarında yer alan kelimeler, kaynak eserlerin sözlük bölümlerinden tespit edilerek

yazıt gruplarına göre sınıflandırılmıştır. Daha sonra bu kelimelerin hangi yazıtlarda bulunduğu ve hangi biçimlerde kullanıldığı belirlenmiştir.

Elde edilen veriler doğrultusunda Hakas Türkçesinde karşılığı bulunan kelimeler ayrıca değerlendirilmiş, kelimeler arasındaki ilişkiler doğrudan biçimsel benzerlikler, düzenli ses denklikleri ve ses olayları çerçevesinde incelenmiştir. Böylece runik harfli eski Türk yazıtları ile Hakas Türkçesi arasındaki fonetik devamlılık ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada düzenli ses denkliklerinin yanı sıra birden fazla ses olayının birlikte görüldüğü örnekler de değerlendirilmiş, gerekli durumlarda etimolojik sözlüklerden yararlanılarak sözcüklerin tarihî gelişimleri dikkate alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, runik harfli eski Türk yazıtlarında yer alan söz varlığının yazıtlararası karşılaştırılması ve Hakas Türkçesi ile olan fonetik devamlılığının incelenmesiyle sınırlandırılmıştır. Araştırma kapsamında yalnızca Yenisey, Orhun, Uygur, Dağlık Altay ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) yazıtları esas alınmıştır. Bunun dışında kalan tarihî Türk dili metinleri çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Çalışmada söz varlığı incelemesi temel alınmış, kelimelerin biçimsel özellikleri, ses olayları ve ses denklikleri üzerinde durulmuştur. Anlam değişimleri ise sistemli ve ayrıntılı bir inceleme konusu yapılmamıştır.

Hakas Türkçesiyle yapılan karşılaştırmalarda başlıca Hakasça-Türkçe sözlükler esas alınmış, sözlüklerde tespitinde güçlük çekilen sözcükler için etimolojik kaynaklardan yararlanılmıştır. Bununla birlikte Hakas Türkçesi üzerine hazırlanmış kaynakların önemli bir kısmının farklı dillerde, özellikle Rusça olması araştırma sürecini önemli ölçüde sınırlandırmıştır.

Çalışmada yalnızca Hakas Türkçesinde devam ettiği tespit edilen kelimeler fonetik devamlılık bakımından değerlendirilmiş, Hakas Türkçesinde karşılığı bulunmayan kelimeler ise yalnızca yazıtlar arası karşılaştırma kapsamında ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

RUNİK HARFLİ ESKİ TÜRK YAZITLARI

1.1. ESKİ TÜRK RUNİK YAZISI

Eski Türk yazıtlarında kullanılan en eski Türk alfabesi, çoğunlukla dik ve eğik çizgilerin çeşitli biçimlerde birleştirilmesiyle meydana gelen işaretlerden oluşmaktadır. Bazı harflerde eğri çizgilere de rastlanmakla birlikte yatay çizgilerin kullanımı oldukça sınırlıdır. Harflerin İskandinav runik yazısındaki işaretlere benzemesi sebebiyle Batılı Türkologlar bu yazıyı “Eski Türk Runik Yazısı” olarak adlandırmıştır. Türk araştırmacılar arasında ise bu alfabe daha çok “Göktürk Alfabesi” veya “Orhon Alfabesi” isimleriyle bilinmektedir (Tekin, 2022, s. 25).

1.1.1. Eski Türk Runik Yazısının Yapısı

Eski Türk runik yazısı esas olarak sağdan sola doğru yazılmaktadır. Ancak az sayıdaki bazı Yenisey yazıtında satırların soldan sağa doğru yazıldığı görülür. Bu durumda harfler de ters yönde çevrilmiş olarak kazanmıştır. (Tekin, 2022, s. 25).

Runik yazı temelde 38 işaretten oluşur. Ancak Yenisey bölgesindeki yazıtlarda görülen farklı harf biçimleri de dikkate alındığında bu sayı 40’a kadar ulaşmaktadır (Tekin, 2022, s. 25). Bu işaretler çoğunlukla tek bir sesi karşılamakla birlikte bazı işaretlerin birden fazla sesi ifade etmesi nedeniyle “harf” yerine “işaret” kavramının kullanılmasının daha doğru olduğu belirtilmektedir (Aydın, 2024, s. 19).

Runik yazıda 4 işaret 8 ünlüyü göstermek amacıyla kullanılmaktadır. Kapalı *é* ünlüsü için ise ayrı bir işaret bulunmamaktadır. Bu ses bazı durumlarda hiç yazılmamakta, bazı durumlarda ise *a/e* (□) veya *ı/i* (□) ünlülerini gösteren işaretlerle ifade edilmektedir. Yenisey yazıtlarının önemli bir bölümünde kapalı *é* sesini göstermek amacıyla da (□) işaretin kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında bazı ünsüzlerin art ve ön ünlülü biçimleri bulunurken bazı ünsüzlerin yalnızca tek biçimi vardır. Ayrıca üç işaret çift ünsüzlerin yazımında kullanılmakta, ancak bu çift ünsüzlerin her zaman aynı işaretlerle gösterilmediği belirtilmektedir. Bunlar *lt* (□), *nc* (□) ve *nt* (□, □) işaretleridir (Aydın, 2024, s. 19).

Moğolistan’daki Köl Tegin, Bilge Kağan ve Tonyukuk yazıtlarının dışında kalan daha küçük ve kısa metinli yazıtlarda bazı ünsüzleri göstermek amacıyla farklı harf biçimlerinin de kullanıldığı görülmektedir. Bu durum özellikle Yenisey, Dağlık Altay ve Tanrı Dağı

yazıtlarında belirgindir. Ayrıca Uygur Kağanlığı dönemine ait Tes, Tariat ve Şine Usu yazıtlarındaki harfler de temel olarak II. Türk Kağanlığı yazıtlarında kullanılan harflerle büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. (Aydın, 2024, s. 19).

Şekil 1.1 Türk Runik Harfleri Tablosu

Harfler	Transkripsiyon	Ses değerleri
Ɱ Ɱ	A	a, e
Ɱ (Yen)	E	è
Ɱ	I	ı, i
> > <	U	o, u
Ɱ Ɱ	Ü	ö, ü
Ɱ Ɱ	B	b
Ɱ Ɱ Ɱ	b	b
Ɱ	Ç	ç
Ɱ Ɱ Ɱ	D	d
Ɱ +	d	d
Ɱ Ɱ 'I'	G	g
Ɱ Ɱ	g	g
Ɱ	K	k
Ɱ Ɱ Ɱ	k	k
Ɱ	L	l
Ɱ	l	l
Ɱ Ɱ Ɱ Ɱ	m	m
)	N	n
Ɱ Ɱ	n	n
Ɱ	p	p
Ɱ	R	r

ᠠ ᠡ	r	r
ᠢ ᠣ	S	s
ᠤ	s	s
ᠶ ᠷ ᠸ ᠨ	Ş	ş
ᠳ ᠴ ᠵ	T	t
ᠬ	t	t
ᠳ ᠴ	Y	y
ᠶ ᠷ ᠸ	y	y
ᠰ ᠶ ᠸ	z	z
ᠶ ᠷ (Yen) ᠳ ᠴ	ŋ	ŋ
ᠶ	ñ	ñ
ᠵ ᠶ	uK, Ku	ok/uk, ko/ku
ᠮ ᠮ ᠮ	Ük, kÜ	ök/ük, kö/kü
ᠵ ᠶ	ıK, Kı	ık/kı
ᠶ	iç, çİ	iç/çi
ᠮ	LT	lt
ᠶ ᠷ	nç	nç
ᠶ ᠷ ᠸ ᠮ	nt	nt
ᠶ	aş	aş
ᠶ	baş	baş
ᠶ	dem	dem
ᠶ	kış	kış

Kaynak: Aydın, E. (2024). *Orhon yazıtları: Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor* (6. Baskı). Bilge Kültür Sanat, İstanbul, s.23-24.

1.1.2. Eski Türk Runik Yazısının Çözülmesi

Yazıtların çözülmesine ve bu yazıların Türklere ait olduğunun anlaşılmasına en büyük katkıyı, yazıtların Çince bölümleri sağlamıştır. Özellikle II. Türk Kağanlığı ve Uygur Kağanlığı dönemine ait yazıtların anlaşılmasında başlangıçta Çince yüzler önemli bir yere sahip olmuştur. Yazıtları bulan Fin heyeti, “gizemli” alfabe ile yazılmış bu dili çözmeden önce Çince metinlerin çevirilerini yayımlamıştır. Türk ve Uygur kağanlığı dönemlerinden kalma Çince bölümler daha sonra birçok kez ele alınmış ve yayımlanmıştır (Ölmez, 2015, s. 39).

Eski Türk yazıtları, Fin arkeologlarının 1892 yılında Orhon atlasını yayımlamalarından kısa bir süre sonra çözülmeye başlanmıştır. Yazıtların çözümünde Danimarkalı bilim adamı Vilhelm Thomsen ile Vilhelm Radloff’un çalışmaları önemli rol oynamıştır. Thomsen, Kül Tegin ve Bilge Kağan yazıtlarının Çince yüzlerinde yer alan özel adları inceleyerek Türkçe metni kısa sürede çözmeyi başarmıştır. Thomsen’in ortaya koyduğu okumalar daha sonraki dönemlerde alan araştırmacıları tarafından geliştirilmiş ve bazı yönleri düzeltilmiştir. Buna rağmen Thomsen’in yayımı günümüzde de büyük ölçüde geçerliliğini ve önemini korumaktadır (Ölmez, 2015, s. 42).

1.1.3. Eski Türk Runik Yazısının Kökeni Meselesi

Eski Türk runik yazısının kökeni meselesi, Türkoloji çalışmalarında üzerinde en fazla konuşulan ve tartışılan konulardan biri olmuştur. Gerek Avrupalı bilim adamlarının üç yüzyıllık bilgisi olmasına gerekse Wilhelm Thomsen’in yazıyı çözümlemesinden sonra runik yazının okunmasının büyük ölçüde açıklığa kavuşmuş olmasına rağmen, yazının hangi kaynaklardan doğduğu ve nasıl geliştiği konusu kesin biçimde açıklanamamıştır (Aydın, 2024, s. 19; Caferoğlu, 1984, s. 117; Ercilasun, 2009, s. 164).

Runik yazı, İlk Çağ Orta Asya toplulukları, Etrüskler, Macarlar ile vaktiyle Kuzey Avrupa’da yaşayan toplumlar tarafından kullanılan bir yazı sistemi olarak değerlendirilmektedir. İsveç, Norveç, Finlandiya ve Almanya gibi ülkelerde görülen bu alfabenin kökenine dair farklı görüşler ileri sürülmüştür (Bozkuyu, t.y., s. 12).

Bozkuyu’ya göre Runik alfabenin çıkış noktasını Asya Türkistan’ında aramak gereklidir (Bozkuyu, t.y., s. 12). Bu görüşü benimseyen araştırmacılar arasında Norveçli araştırmacı Shell Artun da yer almaktadır. Artun, Oslo Üniversitesi Gazetesi 12 Ekim 1994’te, runik yazıların Orta Asya’dan geldiğini, Alman değil Türk kökenli olduğunu ve sanıldığından

çok daha eski bir geçmişe sahip olduğunu ifade etmektedir (Artun, 1994, aktaran Bozkuyu, t.y., s. 12).

Bozkuyu, Türk runik yazısının ortaya çıkış sürecinin anlaşılabilmesi için Türk kaya resimlerinin incelenmesi gerektiğini ifade eder. Araştırmacı, bu yazının belirli bir gelişim süreci geçirdikten sonra oluştuğunu, VII. yüzyılda gelişmiş bir yazı sistemi hâline geldiğini ve daha sonra aniden ortadan kaybolduğunu belirtir. Runik yazının kökenine ilişkin değerlendirmelerde Asya bozkır kültürünün önemli bir yere sahip olduğu vurgulamaktadır (Bozkuyu, t.y., 13).

Bir diğer görüş, Finli bilgin Heikel'e aittir. Heikel, runik yazının kökeninin Run harflerine dayandığını ve Türklere İskandinav toplulukları aracılığıyla geçtiğini belirtmektedir (Caferoğlu, 1984, s. 120).

O. Donner tarafından ortaya atılan teoriye göre runik yazının kökenini Küçük Asyadaki Likya, Finikya, Hitit ve Frijli gibi Yunan yazı sistemleri oluşturmaktadır (Donner, 1896, aktaran Caferoğlu, 1984, s. 120).

Thomsen tarafından ileri sürülen ve en çok taraftar toplayan teori, runik yazının kökeninin eski İran dillerinden Aramî veya Pehlevî dilleri olduğudur. Thomsen'e göre runik yazı ya doğrudan Arami ya da aynı kökten türeyen Pehlevî yazısından doğmuştur. Ancak daha sonraki değerlendirmelerinde Gauthiot ile birlikte bu yazının kökeninin Soğd harflerine dayandığını ifade etmiştir (Caferoğlu, 1984, s. 120). Thomsen ayrıca satırların yukarıdan aşağıya, satır düzeninin ise sağdan sola doğru yazılmasını Çince'den bir taklit olarak değerlendirmiştir (Thomsen, 2002, aktaran Aydın, 2024, s. 20)

Radloff'un görüşüne göre runik yazı, Aramî kökenli olmakla birlikte aynı zamanda run yazı sisteminin etkilerini de taşımaktadır (Caferoğlu, 1984, s. 121).

N. A. Aristov ve N. G. Mallitskiy'in öncülük ettiği, Türk runik yazısının kökeninin damgalara dayandığı görüşü en fazla taraftar bulan görüşlerden biridir (Aristov, 1896; Mallitskiy, 1897-1898, aktaran Caferoğlu, 1984, s. 121). Bu görüşe göre runik yazı, damgalardan gelişerek ortaya çıkmıştır. Bazı runik harflerin günlük hayatta kullanılan nesnelere benzemesi, bu görüşün geniş kabul görmesinde etkili olmuştur (Aydın, 2024, s. 20). Ancak damgaların yeterince derlenip sistemli biçimde incelenmemesi nedeniyle teori kesin olarak açıklığa kavuşturulamamıştır. Bu konuda yapılan çalışmaların çoğu, damgalar ile Türk runik harfleri arasındaki biçim benzerlikleri üzerinde durmaktadır (Caferoğlu, 1984, s. 121).

D. N. Sokolov tarafından ortaya atılan görüşe göre Türk runik alfabesi Aramî asıllıdır; ancak Türkler tarafından kendi yazı geleneklerine uygun biçimde değiştirilerek millileştirilmiştir (Sokolov, 1904, aktaran Caferoğlu, 1984, s. 121). Polivanov'da, Sokolov'un görüşlerinden hareketle runik alfabenin Türk damgalarıyla ilişkili olduğunu kabul etmiş, bununla birlikte yazı sisteminde Aramî, Soğd ve Pehlevî harflerinin etkilerinin de bulunduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca yazının sağdan sola ve aşağıdan yukarıya doğru düzenlenmesinde Çin etkisinin görüldüğünü belirtmiştir (Polivanov, 1925, aktaran Caferoğlu, 1984, s. 121).

Runik yazının kökenine dair en dikkat çekici görüşlerden biri Clauson'a ait olup bu yazı sisteminin İstemi Kağan tarafından oluşturulduğu düşüncesidir. Clauson, bu görüşünü İstemi Kağan'ın Bizans ile kurduğu diplomatik ve ticari ilişkilere dayandırmaktadır. Ayrıca Clauson, Türklerin yoğun biçimde dinî ya da ticari faaliyetlerle uğraşan bir topluluk olmaması nedeniyle runik yazının dinî veya ticari amaçlarla ortaya çıkmadığını, daha çok devletler arası ilişkiler ve kayıt tutma ihtiyacından doğmuş olabileceğini belirtmektedir (Clauson, 1970, aktaran Aydın, 2024, s. 21).

V. A. Livşiç, Clauson'un tarihlendirmesinin yeterli kanıtlarla desteklenmediğini savunmuş, runik yazının bir çizgi yazısı niteliği taşıdığını ileri sürmüştür. Ona göre bu yazı sistemi taş üzerine yazı yazabilmek amacıyla icat edilmiştir. Livşiç, VI. yüzyılın sonlarında dikilen Bugut yazıtının Soğd harfleriyle yazılmış olmasının, runik yazının henüz ortaya çıkmadığı şeklinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir (Livşiç, 2000, aktaran Aydın, 2024, s. 21).

M. Mori, Qimin Kağan'ın Çin imparatoru Yang-ti'ye gönderdiği mektubun üslubunu inceleyerek bu tarz bir anlatımın daha önce görülmediğini, söz konusu mektubun önce runik harflerle Türkçe olarak yazılıp daha sonra Çinceye çevrilmiş olabileceğini savunur. Bu ihtimal kabul edildiğinde runik yazının en geç VII. yüzyılın başlarında kullanılmış olduğu sonucuna ulaşılabileceğini ifade eder (Mori, 1966, aktaran Aydın, 2024, s. 21).

V. Guzev ile S. G. Klyaştorniy'in, runik alfabenin ortaya çıkışını otokton, yani kendiliğinden gelişen bir süreç olarak değerlendirdikleri görüş de alfabenin kökeni ile ilgili önemli görüşlerden biridir (Guzev & Klyaştorniy, 1995, aktaran Aydın, 2024, s. 21).

F. Maksudov ve G. Babayar, runik alfabenin kökenine ilişkin değerlendirmelerinde Clauson ve Livşiç'in görüşlerinin güçlü ve zayıf yönlerini ele aldıktan sonra, alfabedeki bazı

harflerin Soğd yazısından alındığını, bir kısmının ise Türklerin kendi buluşları olarak resim yazısından geliştirildiğini ileri sürmektedir. Araştırmacılar, Bugut ve Mongolküree yazıtlarının Soğd yazısıyla yazılmış olmasını ve Batı Türk Kağanlığı dönemine ait sikkelerde Soğd harflerinin kullanılmasını bu görüşün temel dayanakları arasında göstermektedir. Buna göre art ünlülü bazı ünsüz işaretleri ile kimi ünlülerin Soğd yazısından alındığı; ancak bu işaretlerin Türkçeyi yeterince karşılayamaması nedeniyle zamanla yeni harflerin oluşturulduğu düşünülmektedir (Maksudov & Babayar, 2011, aktaran Aydın, 2024, s. 22).

MÖ 18 binden itibaren resim, MÖ 14 binden itibaren ise tamga şeklinde başlayan Türk yazı geleneğinin alfabeye geçiş sürecinin kesin tarihi konusunda Türkologlar arasında tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu geçişin MÖ II. yüzyıldan daha önce gerçekleşmiş olabileceği düşünülmektedir. Nitekim Orhun yazıtlarından en az iki veya üç asır önceye tarihlenen MS 3.-4. yüzyıllara ait Yenisey kitabeleri bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca Türkistan'daki ilmî heyetlerin son dönemlerde tespit ettiği bazı Türkçe kaya yazıtlarının da Yenisey yazıtlarından 2-3 asır daha eski olduğu belirtilmektedir. Bu veriler doğrultusunda, milat yıllarına kadar uzanan Türk tamgalarına dayalı bir alfabe yazısının varlığından söz edilmektedir (Bozkuyu, t.y., 14-15).

Tamgaların zaman içerisinde gelişip pekişerek farklı işlevler kazandığı, kaya resimlerinin damgalara, damgaların mühürlere, mühürlerin ise alfabeye dönüştüğü ifade edilmektedir. MÖ 18 binden itibaren resim, MÖ 14 binden beri resim motifli kaya resimleri ve ideogramlarla kökenini bulan tamgaların 4., 5. asırlarda Yenisey ve Talas yazıtlarında kullanılıp 8. asır başlarındaki Orhun yazıtlarında son şeklini alarak yazı alfabesi olgunluğuna ulaştığı ifade edilmektedir (Bozkuyu, t.y., 20-21).

1.2. RUNİK HARFLİ ESKİ TÜRK YAZITLARI

1.2.1. Runik Harfli Eski Türk Yazıtlarının Tarihî ve Dilbilimsel Önemi

Runik harfli Eski Türk yazıtları yalnızca anıtsal taşlar üzerine yazılmış metinlerden ibaret değildir. Bu metinler altın, gümüş, bronz, demir, kemik, kil ve balçıktan yapılmış çeşitli eşyalar üzerine, ayrıca kaya yüzeylerine, mezar taşlarına ve kâğıt üzerine de yazılmıştır. (Sertkaya, 2008, s. 8).

Runik harfli eski Türk yazıtlarının büyük bölümü, bugün Moğolistan, Tuva, Hakasya, Dağlık Altay, Doğu Türkistan, Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan sınırları içerisinde

bulunmaktadır (Alyılmaz, 2006, s. 17). Bu yazıtların çoğunluğu iki yüzlü taşlara oyularak yazılmıştır. Bunun yanı sıra, çok sayıda örneği çeşitli kalelerde bulunan metal ve balçıktan yapılmış eşyalar üzerine de işlenmiştir. Ağaç ve kemik gibi malzemeler üzerinde daha az sayıda örneğe rastlanmakla birlikte, bu yazı bu tür nesnelere de kullanılmıştır (Uzun, 2022, s. 18).

Günümüz Türk dillerinin en eski ve en önemli kaynakları arasında, Moğolistan sınırları içerisinde bulunan II. Doğu Türk Kağanlığı ile Uygur Bozkır Kağanlığı dönemlerinden kalma yazıtlar yer almaktadır. Bu yazıtlarda 552-840 yılları arasındaki Türk tarihi, abartıdan uzak, ancak edebî sanatlar, atasözleri, deyimler ve dikkat çekici ifadelerle aktarılmıştır. Eski Türklerin inançları ve dünya görüşleri de doğrudan bu yazıtlardan öğrenilmektedir. Yaklaşık 120 yıldır bütün dünyanın haberdâr olduğu bu yazıtlar, Türk dili açısından önemli bir kaynak olmasının yanı sıra, araştırmacılar tarafından hala çözülmeyi bekleyen kimi noktaları da barındırmaktadır (Ölmez, 2015, s. 11).

1.2.2. Eski Türk Yazıtlarının Bulunuşu

Türk runik harfleriyle yazılmış eski Türk yazıtlarından ilk söz eden kişi İlhanlı tarihçisi Alaaddin Ata Melik Cüveynî'dir. Cüveynî, 13. yüzyılda kaleme aldığı *Târîh-i Cihân-güşâ* adlı eserinde, Ordu Balık civarında kayalara yazılı taşlar bulunduğunu ve kendisinin onları gördüğünden bahseder (Cüveynî, 1988, aktaran Akar, 2013, s. 86). Burada bahsi geçen bölge Karabalgasun, gördüğü yazılı kayalar ise Karabalgasun yazıtlarıdır (Aydın, 2024, s. 25; Ercilasun, 2009, s. 146)

Ünlü tarihçi İbni Arabşah da, 15. yüzyılın ilk yarısında kaleme aldığı "*Acâibü'l-Makdûr fî Nevâib-i Teymûr*" adlı eserinde bu yazıtlardan söz etmektedir. İbni Arabşah, Çin'de Türklere ait "*dülbercin*" adı verilen yazıtların bulunduğunu, bu yazıtların kırk bir harften oluştuğunu ve harflerin çokluğunun sebebinin ise kalın-ince olarak ayrılan işaretlerin de harf olarak sayılmasından ileri geldiğini ifade etmiştir. Bunun neticesinde de bazı ek işaretler ortaya çıkmıştır (Ercilasun, 2009, s. 146).

Batıda Yenisey yazıtlarından ilk söz eden kişi ise Romen seyyah ve şarkiyatçı Nicolaie Gavriloviç Milescu olmuştur. Milescu, Rus elçisi olarak Çin'e giderken 1675 yılı Temmuz ayında Yenisey bölgesindeki kaya yazıtlarını görmüş ve günlüğünde, kayaların üzerinde taş kazınmış, anlamı bilinmeyen bir yazının bulunduğunu kaydetmiştir (Ercilasun, 2009, s. 146).

Batıda Yenisey yazıtlarından ikinci kez bahseden kişi ise Amsterdam Belediye Başkanı Nicolaes Witsen'dir. Rusya ve Sibirya üzerine uzun seyahatlerde bulunan Witsen, 1692 yılında yayımladığı “*Noord-en Oost Tartarye*” adlı eserinde Tobol ve Tura nehirleri civarında bulunan kaya yazıtlarından söz etmiş, Verhoturye yakınlarında bilinmeyen harflerle yazılmış taşların bulunduğunu belirtmiştir (Temir, 1991, aktaran Ercilasun, 2009, s. 146).

1.2.3. Eski Türk Yazıtlarının Bulunduğu Coğrafyalar

1.2.3.1. Moğolistan Sahası Yazıtları

Aşağıda verilen tasnif, Erhan Aydın'ın 2024 yılında 6. baskı olarak yayımlanan “*Orhun Yazıtları*” adlı çalışması esas alınarak düzenlenmiştir.

Mo 1. Kül Tegin/Köl Tegin/Orhon I

Mo 2. Kül Tegin yazıtının kaplumbağa altlığındaki yazıt

Mo 3. Bilge Kağan/Orhon II

Mo 4. Bilge Kağan külliyesindeki balbal üzerindeki yazıt

Mo 5. Tonyukuk I

Mo 6. Tonyukuk II

Mo 7. Tonyukuk külliyesindeki siva üzerindeki yazıt/Tonyukuk III

Mo 8. Ongin/Ongi/Öngi

Mo 9. Ongin külliyesindeki balbal üzerindeki yazıt

Mo 10. Küli Çor/İhe Hüşötü/Köli Çor/Köl İç Çor/Kül İç Çor

Mo 11. Tes

Mo 12. Tariat/Taryat/Terh

Mo 13. Tariat yazıtının kaplumbağa altlığındaki yazıt

Mo 14. Şine Usu/Şine Us/Moyun Çor/Bayan Çor/Selenge yazıtı/Mogoyun Şine Us

Mo 15. Suci/Süci/Bel

Mo 16. Kara Balgasun I/Har Balgas I/Üçüncü Uygur yazıtı

Mo 17. Kara Balgasun II/Har Balgas II yazıtı

Mo 18. Sevrey/Somon Sevrey

Mo 19. Çoyr/Çoyren/Çöyr

Mo 20. İhe Ashete/Höl Asgat/İh Asgat/Altun Tamgan

Mo 21. İh Hanuy Nuur/Erdene Mandal

Mo 22. Arhanan/Kül Tarhan

Mo 23. Hangiday

Mo 24. Bönbögör

Mo 25. Hoyto Tamır I/Tayhar Çuluu I
Mo 26. Hoyto Tamır II/Tayhar Çuluu II
Mo 27. Hoyto Tamır III/Tayhar Çuluu III
Mo 28. Hoyto Tamır IV/Tayhar Çuluu IV
Mo 29. Hoyto Tamır V/Tayhar Çuluu V
Mo 30. Hoyto Tamır VI/Tayhar Çuluu VI
Mo 31. Hoyto Tamır VII/Tayhar Çuluu VII
Mo 32. Hoyto Tamır VIII/Tayhar Çuluu VIII
Mo 33. Hoyto Tamır IX/Tayhar Çuluu IX
Mo 34. Hoyto Tamır X/Tayhar Çuluu X
Mo 35. Hoyto Tamır XI/Tayhar Çuluu XI
Mo 36. Hoyto Tamır XII/Tayhar Çuluu XII
Mo 37. Hoyto Tamır XIII/Tayhar Çuluu XIII
Mo 38. Hoyto Tamır XIV/Tayhar Çuluu XIV
Mo 39. Hoyto Tamır XV/Tayhar Çuluu XV
Mo 40. Hoyto Tamır XVI/Tayhar Çuluu XVI
Mo 41. Hoyto Tamır XVII/Tayhar Çuluu XVII
Mo 42. Hoyto Tamır XVIII/Tayhar Çuluu XVIII
Mo 43. Hoyto Tamır XIX/Tayhar Çuluu XIX

Mo 44. Hoyto Tamır XX/Tayhar Çuluu XX
Mo 45. Hoyto Tamır XXI/Tayhar Çuluu XXI
Mo 46. Hutug Uul I/Khutuk Ula I/Kutlug Tag I
Mo 47. Hutug Uul II/Khutuk Ula II/Kutlug Tag II
Mo 48. Hutug Uul III/Khutuk Ula III/Kutlug Tag III
Mo 49. Hutug Uul IV/Khutuk Ula IV/Kutlug Tag IV
Mo 50. Hutug Uul V/Khutuk Ula V/Kutlug Tag V
Mo 51. Yamaanı Us I/Hanan Had I
Mo 52. Yamaanı Us II/Hanan Had II
Mo 53. Yamaanı Us III/Hanan Had III
Mo 54. Yamaanı Us IV/Hanan Had IV
Mo 55. Yamaanı Us V/Hanan Had V
Mo 56. Yamaanı Us VI/Hanan Had VI
Mo 57. Açit Nuur I
Mo 58. Açit Nuur II
Mo 59. Açit Nuur III
Mo 60. İh Biçigt I
Mo 61. İh Biçigt II
Mo 62. Öruk I
Mo 63. Öruk II

- Mo 64.** Gürbelcin/Gurvaljin Uul
- Mo 65.** Gurvan Mandal I/Dund Mandal
- Mo 66.** Gurvan Mandal II/Adag Mandal
- Mo 67.** Altan Had I
- Mo 68.** Altan Had II
- Mo 69.** Teht
- Mo 70.** Tevş/Aru Bogdo
- Mo 71.** Olon Nuur/Galuut
- Mo 72.** Olon Nuur/Akbatır Taşı/Höh Hötöl
- Mo 73.** Nalayh yazıtı/Ulan Batur (Urga)
Kiremit yazıtı
- Mo 74.** Baga Oygör I
- Mo 75.** Baga Oygör II
- Mo 76.** Biger I
- Mo 77.** Biger II
- Mo 78.** Biger III
- Mo 79.** Biger IV
- Mo 80.** Biger V
- Mo 81.** Biger VI
- Mo 82.** Biger VII
- Mo 83.** Darvi I/Bayşin Üzüür I/Tsagaan
Tolgoy I
- Mo 84.** Darvi II/Bayşin Üzüür II/Tsagaan
Tolgoy II
- Mo 85.** Darvi III/Bayşin Üzüür III/Tsagaan
Tolgoy III
- Mo 86.** Del Uul I
- Mo 87.** Del Uul II
- Mo 88.** Del Uul III
- Mo 89.** Del Uul IV
- Mo 90.** Hanangiyn Buuts
- Mo 91.** Dalan Uul
- Mo 92.** Doloodoy/Doloogoydoy
- Mo 93.** Delüün
- Mo 94.** Jirimiyn Hudag
- Mo 95.** Zoos/Runik harfli para
- Mo 96.** Züriyn Ovoo/Somon Tes/Tes
- Mo 97.** Züün Oroy Övöljöö/Ak
Şokı/Tsagaan Salaa
- Mo 98.** Zürh Uul
- Mo 99.** Övördörölj
- Mo 100.** Övörhangay
- Mo 101.** Örtöönbulag
- Mo 102.** Raşaan Had
- Mo 103.** Mutrın Temdeg/Kutlug'un Mührü
- Mo 104.** Tsahir I
- Mo 105.** Tsahir II
- Mo 106.** Şaahar Tolgoy I
- Mo 107.** Şaahar Tolgoy II
- Mo 108.** Şaahar Tolgoy III
- Mo 109.** Şiveet Hayrhan I

Mo 110. Şiveet Hayrhan II

Mo 111. Şiveet Hayrhan III

Mo 112. Tömör Tsorgo

Mo 113. Har Magnay/Kara Alın

Mo 114. Tsenher Mandal/Hentey I-II/Burgast Valley

Mo 115. Tsetsüheci

Mo 116. Kara Katu/Ereen Harganat/Hatuu
Us

Mo 117. Kitap Düğme Üzerindeki Yazıt

Mo 118. Yay Üzerindeki Yazıt

Mo 119. Tuğla Üzerindeki Yazıt

Mo 120. Adı bilinmeyen bir yazıt (?)

Mo 121. Çalgı Üzerindeki Yazıt

Mo 122. Baga Hayrhan I

Mo 123. Baga Hayrhan II

Mo 124. Delgerhaan I

Mo 125. Delgerhaan II

1.2.3.1.1. Orhun Yazıtları

Orhun Yazıtları, II. Doğu Türk Kağanlığı döneminden kalan ve Türk dilinin bilinen en eski yazılı belgeleri arasında yer alan yazıtlardır (Ölmez, 2015, s. 41). Bu yazıtların en önemlileri, Kutlug (İlteriş) Kağan, kardeşi Kapgan Kağan ve Kutlug'un oğulları Bilge Kağan ile Köl Tigin ve onlara vezirlik yapmış olan büyük devlet ve siyaset adamı Tonyukuk adına dikilen taşlardır. Bu yazıtlardan Tonyukuk'a ait olan 725'ten sonra, Köl Tigin'e ait olan yazıt 732 yılında ve Bilge Kağan yazıtı ise 735 yılında dikilmiştir. Bunların dışında farklı büyüklüklerde çok sayıda runik harfli yazıt da bulunmaktadır (Akar, 2013, s. 85).

Eski Türk yazıtlarının dikilmesine vesile olan olay, Kutlug Kağan'ın oğullarından biri ve Bilge Kağan'ın küçük kardeşi olan Kül Tegin'in ölümüdür. Birçok savaşa katılan ve çeşitli kahramanlıklar gösteren Kül Tegin, Oğuzların bir baskını sırasında hayatını kaybetmiştir. Bunun üzerine Bilge Kağan, kardeşinin hayatını ölümsüzleştirmek amacıyla bu yazıtı hazırlatıp diktirmiş, daha sonra çevresinde düzenlemeler yaptırarak burayı bir anıt mezar hâline getirmiştir (Ölmez, 2015, s. 39)

Orhon Yazıtları, Orhon Anıtları ya da yaygın adıyla Göktürk Kitabeleri denildiğinde genellikle Moğolistan'daki Kül Tegin, Bilge Kağan ve Tonyukuk yazıtları anlaşılmaktadır. Göktürk Kitabeleri sözüyle genelde eski Türk yazısı ile yazılmış bütün yazıtlar kastedilmektedir. Bugün Moğolistan'ın kuzeyinde ve kuzey-doğusunda bulunan ve buldukları konuma göre çeşitli ırmak adlarıyla adlandırılan irili ufaklı yazıtlar bu kapsamda

yer almaktadır. Kimi araştırmacılar bu gruba Kırgızistan'daki Talas yazıtlarını da ilave etmektedir. Konuyu daha geniş biçimde ele almak gerekirse Macaristan ve çevresinde, Tuna bölgesinde hüküm sürmüş eski Bulgar Türklerinden kalan az sayıdaki veri de bu çerçevede değerlendirilmektedir (Ölmez, 2015, s. 28).

1.2.3.1.2. Uygur Yazıtları

II. Türk Kağanlığı döneminde Uygurlar tarafından dikilmiş yazıtlar hakkında kesin bilgiler bulunmamakla birlikte, Uygur Kağanlığı dönemine ait çeşitli yazıtlar günümüze ulaşmıştır. Tes, Tariat, Şine Usu ve I. Karabalgasun yazıtları, dönemin kağanları tarafından yazdırılıp dikilmiş olmaları sebebiyle Uygur Kağanlığı'nın kağanlık yazıtları olarak değerlendirilmektedir (Aydın, 2021, s. 33).

Uygurlardan günümüze ulaşan yazıtların hangilerinin Uygur dönemi yazıtları kapsamında değerlendirilmesi gerektiği konusunda araştırmacılar arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Osman F. Sertkaya, Tes, Tariat ve Şine Usu yazıtlarının yanı sıra Hoyto-Tamır ve Karabalgasun yazıtlarını da Türk runik harfli Uygur yazıtları arasında göstermektedir (Sertkaya, 1992, s. 332-333). Á. Berta ise Tes, Tariat ve Şine Usu dışında Suci yazıtını da Uygur yazıtları içerisinde değerlendirerek bu yazıtı 840 yılına tarihlendirmektedir (Berta, 2004, s. 317). Ahmet B. Ercilasun da Tariat, Tes, Şine Usu, Somon-Sevrey, Suci, Karabalgasun bitigleri, Ar Hanin, Gürbelcin, Somon-Tes ve Mutrın Temdeg yazıtlarını Uygur dönemi yazıtları arasında saymaktadır (Ercilasun, 2006, s. 134-135).

Cengiz Alyılmaz, Tes, Tariat, Şine Usu, Karabalgasun I, II ve III ile Mutrın Temdeg yazıtlarını Uygur dönemi yazıtları içerisinde değerlendirmektedir (Mert, 2009, s. 98). Ayrıca Alyılmaz, Gürbelcin (Gurvaljin-uul) yazıtında yer alan iki damganın Uygurlara ait olduğunu belirterek bu yazıtı da Uygur yazıtları arasında kabul etmektedir (Alyılmaz, 2005, s. 74-75). Osman Mert ise Tes, Tariat ve Şine Usu'nun yanı sıra Karabalgasun I, II ve III ile Mutrın Temdeg yazıtlarını da Uygur yazıtları arasında göstermektedir (Mert, 2009, s. 99-105).

Tes, Tariat, Şine Usu ve I. Karabalgasun yazıtları dışında kalan bazı yazıtların Uygur dönemi yazıtları olarak değerlendirilmesinin temel dayanağı, üzerlerinde bulunan ve Uygurlara ait olduğu kabul edilen damgalardır. Buna göre II. Türk Kağanlığı döneminde Uygurlar tarafından meydana getirilen yazıtlar ile Uygur Kağanlığı döneminde yazılan veya dikilen yazıtlar arasında Tes, Tariat, Şine Usu, I. Karabalgasun, Hoyto-Tamır, Sevrey, Xi'an (Karı

Çor), Suci, II. Karabalgasun, Arhanan ve Gurvaljin-uul yazıtları sayılmaktadır. Bunlardan Tes, Tariat, Şine Usu, I. Karabalgasun, Hoyto-Tamır, Sevrey ve Xi'an (Karı Çor) yazıtları kesin olarak Uygur dönemi yazıtları arasında değerlendirilirken; Suci, II. Karabalgasun, Arhanan ve Gurvaljin-uul yazıtlarının aidiyeti konusunda bazı tereddütler bulunmaktadır (Aydın, 2021, s. 31).

1.2.3.2. Yenisey (Tuva, Hakasya) Yazıtları

Yenisey yazıtları ifadesiyle daha çok günümüzde Tuva ve Hakasya sınırları içerisinde ortaya çıkarılmış yazıtlar kastedilmektedir (Aydın, 2015, s. 13). Yenisey yazıtları olarak bilinen bu yazıtların büyük bir bölümü, Yukarı Yenisey vadisinde, doğuda Tuva'nın başkenti Kızııl'a yaklaşık 60 kilometre uzaklıkta bulunan Sargal-Aksı'dan başlayıp batıda Hemçik nehri çevresindeki Şançi bozkırlarına kadar uzanan yaklaşık 200 kilometrelik bir alan içerisinde yer almaktadır (Kormuşın, 2001, s. 159).

Yenisey yazıtları, keşfedilen ilk Türk runik yazıtları arasında yer almalarına rağmen, Moğolistan'daki büyük kağanlık yazıtlarının gölgesinde kalmaktan kurtulamamıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri, II. Türk Kağanlığı ve Uygur Kağanlığı dönemine ait Moğolistan yazıtlarının daha uzun ve kapsamlı metinler içermesidir. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren tanınan Yenisey yazıtları ise kısa satırlardan oluşmaları ve düzensiz bir yazım yapısına sahip olmaları nedeniyle özellikle Türk dili alanı dışında çalışan araştırmacıların dikkatini yeterince çekmemiştir. Ayrıca yazıtların tarihsiz oluşu ve günümüz mezar taşı metinlerini andıran kalıplaşmış ifadeler içermesi de ilginin sınırlı kalmasına yol açmıştır. Buna rağmen *Elegest I* (E 10), *Begre* (E 11), *Oçurı* (E 26), *Altın-Köl I* (E 28), *Altın-Köl II* (E 29), *Hemçik-Çırgakı* (E 41), *Köjeelig-Hovu* (E 45) ve *Abakan* (E 48) gibi çok satırlı yazıtlar sayesinde önemli tarihî ve dilbilimsel bilgiler elde edilebilmektedir (Aydın, 2015, s. 13).

Yenisey yazıtları üzerine çalışan araştırmacılar, bu yazıtların hangi dönemde dikildiği meselesi üzerinde durmuşlardır. Özellikle, Moğolistan'daki büyük kağanlık yazıtlarından önce mi yoksa sonra mı meydana getirildikleri konusu uzun süre tartışılmıştır. Yazıtlardaki harf çeşitliliği ve bazı işaretlerin Moğolistan yazıtlarındaki değerlerinden farklı sesleri karşılması gibi hususlar değerlendirilmiş; ancak kesin sonuçlara ulaşılamamıştır (Aydın, 2015, s. 13).

Yenisey yazıtları, kapalı *e* sesini farklı bir işaret ile göstermesi bakımından diğer yazıtlardan ayrılır. Yenisey yazıtlarının birçoğunda kapalı *e* sesi taşıyan sözcükler (□) işareti ile yazılmıştır (Aydın, 2015, s. 13).

Yenisey Yazıtlarının Tasnifi

Yenisey yazıtları, sayıca Moğolistan yazıtlarından daha fazla olmasına rağmen, bu yazıtların adlandırılmasında büyük bir karışıklık yaşanmamıştır. İlk yayımlarda W. Radloff tarafından kullanılan adlandırmalar çoğunlukla kısaltma biçiminde verilmiş, bu durum zaman zaman yazıtların birbirine karıştırılması ihtimalini artırmıştır. Bu sebeple ilk dönem araştırmacıları genellikle Radloff'un kullandığı adlandırma sistemini esas almışlardır. S. Ye. Malov ise 1952 yılında yayımladığı çalışmasında 51 Yenisey yazıtını numaralandırarak yayımlamış, daha sonraki araştırmalarda da bu sistem temel alınmıştır. Sonradan tespit edilen yazıtlara da sıra numarası verilerek bu düzen sürdürülmüştür (Aydın, 2024, s. 34).

Yenisey yazıtlarının envanter bilgilerine dair önemli çalışmalardan biri D. D. Vasilyev tarafından 1983 yılında yayımlanan “*Korpus Tyurkskih Runičeskih Pamyatnikov Basseyna Yeniseya*” adlı eseridir. Bu çalışmada 145 yazıtın envanter bilgileri, çizimleri ve fotoğrafları bir araya getirilmiştir (Aydın, 2024, s. 34).

Aşağıda verilen tasnif, Erhan Aydın'ın 2015 yılında yayımlanan “*Yenisey Yazıtları*” adlı çalışması esas alınarak düzenlenmiştir. Aydın bu listede, hem yazıtın bilinen bütün adlarına hem de ilk 40 yazıt için Radloff'un kullandığı adlandırma ve kısaltmalara yer vermiştir (Aydın, 2024, s. 34).

Numaralı Yenisey Yazıtları

- E 1.** Uyük-Tarlak / Uyük-Tarlık, Radloff: Uj Ta.
- E 2.** Uyük-Arjan / Uyük-Arhan / Uyug-Arhan, Radloff: Uj Ta.
- E 3.** Uyük-Turan / Uyug-Turan, Radloff: Uj Tu.

- E 4.** Ottuk-Daş I / Ulu-Kem Ottok Taş / Tuva B Taşı / Tuvinskaya Stela B, Radloff: Ulug-Kem Ottok-Tasch.
- E 5.** Barık I / Barlık I, Radloff: Barlık, Ba. I.
- E 6.** Barık II / Barlık II, Radloff: Ba. II.
- E 7.** Barık III / Barlık III, Radloff: Ba. III.
- E 8.** Barık IV / Barlık IV, Radloff: Ba. IV.

- E 9.** Kara-Sug / Ulug-Kem-Kara-Sug / Ulu-Kem-Karasu, Radloff: Ulug-kem Karassug (UK)
- E 10.** Elegest I / Eleges I / Elegeş I / Körtle Han, Radloff: Elegesch (UE)
- E 11.** Begre / Berge, Radloff: Begre (Be)
- E 12.** Aldı-Bel I / Ulug-Kem-Kulı-Kem / Ulu-kem Kulikem, Radloff: Ulug-kem-Kulikem (U Ku)
- E 13.** Çaa-Höl I / Çakul I, Radloff: Die erste Inschrift am Tschakul (Tsch O)
- E 14.** Çaa-Höl II / Çakul II, Radloff: Die zweite Inschrift am Tschakul (U Tsch. I)
- E 15.** Çaa-Höl III / Çakul III, Radloff: Die dritte Inschrift am Tschakul (U Tsch. II)
- E 16.** Çaa-Höl IV / Çakul IV, Radloff: Die vierte Inschrift am Tschakul (U Tsch. III)
- E 17.** Çaa-Höl V / Çakul V, Radloff: Die fünfte Inschrift am Tschakul (U Tsch. IV)
- E 18.** Çaa-Höl VI / Çakul VI, Radloff: Die sechste Inschrift vom Tschakul (U Tsch. V)
- E 19.** Çaa-Höl VII / Çakul VII, Radloff: Die siebente Inschrift am Tschakul (U Tsch. VI)
- E 20.** Çaa-Höl VIII / Çakul VIII, Radloff: Die achte Inschrift am Tschakul (U Tsch. VII)
- E 21.** Çaa-Höl IX / Çakul IX, Radloff: Die neunte Inschrift am Tschakul (U Tsch. VIII)
- E 22.** Çaa-Höl X / Çakul X, Radloff: Die zehnte Inschrift am Tschakul (U Tsch. IX)
- E 23.** Çaa-Höl XI / Çakul XI, Radloff: Die elfte Inschrift am Tschakul (U Tsch. X)
- E 24.** Haya-Bajı / Haya-Uju / Hemçik Kaya-Bajı / Kemçik Kaya-Başı, Radloff: Kemtschik-Kaya-Basçı (KK)
- E 25.** Oznaçennaya I / Oznaçennoye, Radloff: Osnatschennaya.
- E 26.** Oçurı / Açura / Açurı, Radloff: Atschura (Atsch)
- E 27.** Oya, Radloff: Oya
- E 28.** Altın-Köl I, Radloff: Die erste Inschrift vom Altın-Köl (AA)
- E 29.** Altın-Köl II, Radloff: Die zweite Inschrift vom Altın-Köl (MM. III)
- E 30.** Uybat I, Radloff: Die erste Inschrift vom Uibat (Tsch K)
- E 31.** Uybat II, Radloff: Die zweite Inschrift vom Uibat (MM. I)

- E 32.** Uybat III, Radloff: Die dritte Inschrift vom Uibat (Tsch M.)
- E 33.** Uybat IV / Uzun-Oba I, Radloff: Die vierte Inschrift vom Uibat (Us O)
- E 34.** Uybat V / Kara-Kurgan, Radloff: Die fünfte Inschrift vom Uibat (Ka K)
- E 35.** Tuba I, Radloff: Die erste Inschrift von der Tuba (Te. I)
- E 36.** Tuba II / Tes, Radloff: Die zweite Inschrift von der Tuba (Te. II)
- E 37.** Tuba III / Bogatır / Tes Bahadırı, Radloff: Die dritte Inschrift von der Tuba (Te. III)
- E 38.** Ak-Yüs I / Togus-As I / Ak-İyus, Radloff: Ak-Yüs (AJ)
- E 39.** Kara-Yüs I / Kara-Yus I / Kara İyus, Radloff: Kara-Yüs (KJ)
- E 40.** Taşeba / Taşoba, Radloff: Tascheba (T)
- E 41.** Hemçik-Çırgakı / Kemçik-Cırgak
- E 42.** Bay-Bulun I / Minusinsk Müzesi Anıtı / Minusinsk Müzesindeki Bir Yazıt
- E 43.** Kızıl-Çıraa I / Ulu-Hem / Ulug-Kem
- E 44.** Kızıl-Çıraa II
- E 45.** Köjeelig-Hovu / Kejeelig-Hovu
- E 46.** Telee / Izhim-Telee
- E 47.** Süci / Suci / Bel
- E 48.** Abakan
- E 49.** Bay-Bulun II / Birinci Tuva Yazıtı
- E 50.** Tuva B / İkinci Tuva Yazıtı
- E 51.** Tuva D / Üçüncü Tuva Yazıtı
- E 52.** Elegest II / Elegeş II / Eleges II / Kezelekh-Tagh
- E 53.** Elegest III / Elegeş III / Eleges III
- E 54.** Ottuk-Daş III
- E 55.** Tuva G / Tuva Dikili Taşı
- E 56.** Malinovka / Malinovki
- E 57.** Saygın / Borbak-Arıg
- E 58.** Kezek-Hüree
- E 59.** Herbis-Baarı / Oust-Elegest
- E 60.** Sargal-Aksı / Sarkol-Agzı
- E 61.** Suglug-Adır-Aksı / Şançi I
- E 62.** Kanmıldıg-Hovu / Şançi II
- E 63.** Ortaa-Hem
- E 64.** Ottuk-Daş II
- E 65.** Kara-Bulun I
- E 66.** Kara-Bulun II / Bağıra / Bağır
- E 67.** Kara-Bulun III
- E 68.** El-Bajı
- E 69.** Çer-Çarık
- E 70.** Elegest IV / İr-Hol'
- E 71.** Podkuninskaya

- E 72.** Aldı-Bel II
- E 73.** İyme I
- E 74.** Samagaltay
- E 75.** Kuten-Buluk
- E 76.** Ayna I / Ayna Parçası I /
Zerkalo I
- E 77.** Ayna II / Ayna Parçası II /
Zerkalo II
- E 78.** Para I / Sikke I / Moneta I
- E 79.** Para II / Sikke II / Moneta II
- E 80.** Kemer Takımındaki Bronz Levha
(Bellık Köyü)
- E 81.** Kopön Altın Küp I / Kopyon-Altın
Kap I / Altın Şişecik / Altın Sürahi /
Zolotoy Sosud I / Zolotaya Butıloçka /
Altın-Kumıra I
- E 82.** Kopön Altın Küp II / Kopyon-Altın
Kap II / Altın Şişecik / Altın Küp /
Zolotoy Sosud II / Zolotaya Krinka /
Altın-Kumıra II
- E 83.** Uybat VII / Uybat Gümüş Kap
- E 84.** Ayna III / Ayna Parçası III / Zerkalo
III
- E 85.** Ayna IV / Ayna Parçası IV / Zerkalo
IV
- E 86.** Oçurı'dan Taş Tılsım / Galka Tılsımı
/ Galka-Talisman
- E 87.** Taş Ağırşak I / Ağırşak / Kamennoye
Pryaslitse I
- E 88.** Ağırşak-Damga / Ağırşak-Mühür /
Pryaslitse-peçat'
- E 89.** Övür I / Ovyur I
- E 90.** Övür II / Ovyur II
- E 91.** Bedelig Valun / Bedelig Nehir Yatağı
Taşı
- E 92.** Demir-Sug
- E 93.** Yır-Sayır I / Yur-Sayır I
- E 94.** Yır-Sayır II / Yur-Sayır II
- E 95.** Hemçik-Bom I
- E 96.** Hemçik-Bom II
- E 97.** Hemçik-Bom III
- E 98.** Uybat VI / Uybat Sabrası
- E 99.** Ortaa-Tey
- E 100.** Bayan-Kol
- E 101.** Baykalovo
- E 102.** Arjan I / Arcan I
- E 103.** Arjan II / Arcan II
- E 104.** Oznaçennaya II
- E 105.** Tuva Koleksiyonundaki Levha /
Tuva Müzesindeki Dikili Taş
- E 106.** Çerbi
- E 107.** Hadımnıg
- E 108.** Uyük-Oorzak I

- E 109.** Uyük-Oorzak II
- E 110.** Uyük-Oorzak III
- E 111.** Tepsey I
- E 112.** Tepsey II
- E 113.** Tepsey III
- E 114.** Tepsey IV
- E 115.** Tepsey V
- E 116.** Tepsey VI
- E 117.** Tepsey VII
- E 118.** Turan I
- E 119.** Sağlı / Sağlı'daki Balbal Yazıtı
- E 120.** Tugutüp I / Krasnoyarsk Müzesindeki Dikili Taş I
- E 121.** Tugutüp II / Krasnoyarsk Müzesindeki Dikili Taş II
- E 122.** İyme II / İyme Yakınındaki Heykel Duvarı
- E 123.** Tepsey VIII
- E 124.** Tepsey IX
- E 125.** Tepsey X
- E 126.** Tepsey XI
- E 127.** Ayna V / Zerkale iz Minusinska
- E 128.** Ayna Parçası VI
- E 129.** Ayna Parçası VII
- E 130.** Ayna Parçası VIII
- E 131.** Bronz Levha / Bronz Söve Pervazı
- E 132.** Uybat VIII / Uybat Çaa-Tas Taşı
- E 133.** Kopön Altın Küp III / Kopyon Çaa-Tas Taşı
- E 134.** Ust-Sos
- E 135.** Ust-Kulog
- E 136.** Mugur-Sargol I
- E 137.** Kres-Haya
- E 138.** Kara-Yüs II / Ozernaya
- E 139.** Çaptıkov Taşı / Çaptık Taşı
- E 140.** Mugur-Sargol II
- E 141.** Aymırlıg Kurganından Yay Kılıfı I / Aymırlıg Kurganından Yay Kaplaması I / Boynuzdan Yay Üzerindeki Yazıt I
- E 142.** Aymırlıg Kurganından Yay Kılıfı II / Aymırlıg Kurganından Yay Kaplaması II / Boynuzdan Yay Üzerindeki Yazıt II
- E 143.** Ayna Parçası IX
- E 144.** Novosyolovo
- E 145.** Mugur-Sargol III
- E 146.** —
- E 147.** Yeerbek I
- E 148.** —
- E 149.** Yeerbek II
- E 150.** —
- E 151.** —

E 152. Şançi III / Şançi II	Kulplu Sedyarski Maşrapası
E 153. Alaş I	Kulplu Gümüş Maşrapa
E 154. Alaş II	Adrianov Koleksiyonundan Bir Yazıt
Numarasız Yenisey Yazıtları	Sargol
Lisiç'ya I	Ozernaya II
Lisiç'ya II	Edegey I
Kök Haya	Edegey II
Kunya Dağı Kaya Yazıtı	Edegey III
Beyskoye Köyünden Gümüş Kama	Çinge
Knışi Köyünden Bronz Ayna Starı	Edegey IV
Kamenka Köyünden Bronz Para	Edegey V
Bronz Para–Krasnoyarsk	Edegey V
Devlet Ermitajı'ndan Gümüş Kap	

1.2.3.3. Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları

Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarının Genel Özellikleri

Dağlık Altay Cumhuriyeti; Moğolistan, Yenisey (Tuva-Hakasya), Kırgızistan (Tanrı Dağı/T'ien-shan bölgesi) ve Çin Halk Cumhuriyeti ile birlikte Eski Türk yazıtlarının bulunduğu önemli merkezlerden biri olarak kabul edilmektedir (Karaman, 2021, s. 35). Türk dilinin en eski ürünleri olarak kabul edilen Orhon ve Yenisey yazıtlarının yanı sıra, Dağlık Altay bölgesinde bulunan kısa hacimli Runik yazıtlar da eski Türk runik yazıtlarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Nevskaya & Tybykova, 2011, aktaran Mozioglu, 2015, s. 1). Altay Dağları bölgesinde bulunan bu yazıtlar kayalar üzerine işlenmiştir. Yazıtlar, buldukları dağ, tepe, akarsu ve köylere göre adlandırılmıştır. Dağ sırtlarında, tepelerde ve nehir kenarlarında bulunan yalçın kayalar üzerine işlenmiş olan bu yazıtlar, bölgede yürütülen birtakım arazi çalışmaları nedeniyle büyük zararlar görmüştür. Dağlık Altay yazıtları, diğer Eski Türk yazıt bölgeleriyle karşılaştırıldığında yazıt sayısı bakımından önemli bir yere sahiptir. Ancak

yazıtların gördüğü zararlar sebebiyle bazı metinler tam olarak okunup anlaşılammıştır (Karaman, 2021: s. 34-35).

Dağlık Altay yazıtları, farklı boylar tarafından meydana getirilmiş olmaları ve farklı bağlamlar içermeleri nedeniyle çeşitli lehçe özelliklerini yansıtmaktadır. Buna rağmen Eski Türk yazısıyla yazılmış yazıt ve el yazmaları arasında ortak unsurlar da bulunmaktadır. Bu ortak unsurlardan biri söz varlığıdır. Yazıt ve el yazmalarında yer alan sözcüklerin bir kısmı basit, bir kısmı türemiş, bir kısmı ise birleşik yapıdadır. Bazı türemiş sözcüklerin kök biçimleri aynı bölge yazıtları içerisinde görülmezken, bu kök biçimlerin başka yazıt ve el yazmalarında tanıklandığı belirtilmektedir. Söz konusu bu yapılar, Eski Türk yazıtları ile el yazmalarının söz varlığı bakımından birbirleriyle olan ilişkisini göstermektedir.

Altay bölgesinde bulunan ve yeterince incelenmemiş olan Göktürk harfli yazıtlar, Türk halklarının tarihi ve kültürel mirasının araştırılması açısından önem taşımaktadır. Çin vakayinamelerinde Türklerle ilgili yer alan ilk bilgilere göre Altay bölgesi, Türklerin kökenlerinin bulunduğu yer olarak gösterilmektedir. Bu durum, en eski Göktürk yazıtlarının oluşturulma tarihlerinin belirlenmesi bakımından da önem arz etmektedir (Vasilyev, 1995, s. 91).

Dağlık Altay yazıtları, bölgede yer alan kaya resimleri ve kaya oymalarının incelenmesi sırasında keşfedilmiştir (Karaman, 2021, s. 34). 1818 yılında G. İ. Spasskiy'in Çarış Irmağı yakınlarında bir kaya üzerinde ilk Altay bölgesi yazıtını bulmasıyla birlikte, eski Türk yazıtlarının Dağlık Altay sahasına yönelik çalışmaları başlamıştır (Şirin, 2016, s. 167). Keşfedilen bu Çarış Yazıtı'ndan sonra bölgede bulunan yazıtların sayısı yüzü aşmıştır.

Dağlık Altay bölgesi, Eski Türk yazısının yayılma alanları içerisinde önemli merkezlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Bazı araştırmacılar, Eski Türk yazısının diğer bölgelere yayılmasında Dağlık Altay bölgesinin bir kavşak noktası olduğunu düşünmektedir (Karaman, 2021, s. 35). Nitekim Alimov, Kırgızistan yazıtlarının çizim ve gelişim özellikleri bakımından en fazla Dağlık Altay bölgesi yazıtlarına benzediğini ve Eski Türk runik yazısının Tanrı Dağları bölgesine Altay üzerinden yayılmış olabileceğini belirtmektedir (Alimov, 2014, s. 22-24). Bu durum, Dağlık Altay yazıtlarının Eski Türk yazısının yayılması ve gelişimi açısından önemini artırmaktadır.

Dağlık Altay yazıtları, farklı boylar tarafından meydana getirilmiş olmaları ve farklı bağlamlar içermeleri nedeniyle çeşitli lehçe özelliklerini yansıtmalarına rağmen Eski Türk yazısıyla yazılmış yazıt ve el yazmaları arasında birtakım ortak unsurlar da bulunmaktadır. Bu ortak unsurlardan biri de söz varlığıdır. Yazıt ve el yazmalarında yer alan sözcüklerin bazıları basit, bazıları türemiş, bazıları ise birleşik yapıdadır. Kimi türemiş sözcüklerin kök biçimleri aynı bölge yazıtları içerisinde yer almazken, bu kök biçimlerin diğer yazıt ve el yazmalarında tanıklandığı görülmektedir (Karaman, 2021, s. 35).

Orhon yazıtlarının Doğu Türklerinin lehçe özelliklerini, Kırgızistan yazıtlarının ise Batı Türklerinin lehçe özelliklerini yansıttığı belirtilmektedir. Dağlık Altay yazıtları ile Kırgızistan yazıtları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi, lehçe özelliklerinin belirlenmesi açısından önemli veriler sunmaktadır (Karaman, 2021, s. 36).

Dağlık Altay yazıtları, yalnızca tarihî bakımdan değil, söz varlığı ve dil özellikleri açısından da önemli veriler sunmaktadır. Yazıtlarda yer alan kök ve gövde biçimleri, Eski Türkçenin daha eski dönemlerine ışık tutmaktadır. Ayrıca yazıtların incelenmesiyle Türk dilinin söz varlığı, lehçe özellikleri ve ses değişimleri hakkında yeni bilgiler elde edilebilmektedir (Karaman, 2021, s. 36).

Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarının Tasnifi

Altay bölgesi yazıtlarıyla ilgili çalışmalar A. P. Okladnikov, K. Seydakmatov, N. A. Baskakov, E. R. Tenişev, V. M. Nadelyayev, S. G. Klyaştorıny, D. D. Vasil'yev, V. D. Kubarev, İ. L. Kızlasov gibi bilim adamları tarafından yapılmakla birlikte, bu yazıtların sistematik ve toplu hâlde incelenmesine 2002'de başlanmıştır (Şirin, 2016, s. 167). Bununla birlikte son yıllarda L. Tıbıkova, I. Nevskaya ve M. Erdal tarafından yürütülen Dağlık Altay yazıtları projesi ile bölge üzerindeki çalışmalar hız kazanmıştır. Bu proje kapsamında, yazıtların yeni kopyaları alınmış, yazıtlar üzerinde yeni okuma ve anlamlandırma çalışmaları yapılmıştır. Elde edilen bu veriler internet ortamında araştırmacıların kullanımına sunulmuş, ayrıca 2012 yılında güncellenerek “*Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov*” adıyla kitap olarak da yayımlanmıştır (Aydın, 2024, 39; Şirin, 2016, s. 167; Karaman, 2021, s. 35).

Aşağıda verilen tasnif, Erhan Aydın'ın “*Orhon Yazıtları*” (2024) adlı eserinde, 2012 yılında yayımlanan “*Katalog Drevnetyurkskih Runičeskih Pamyatnikov*” adlı çalışmadaki

sıralama esas alınarak yeniden düzenlediği ve yazıtların bilinen diğer adlarını da eklediği liste temel alınarak oluşturulmuştur.

- A 1.** Çarış
- A 2.** Katanda
- A 3.** Tuekta I
- A 4.** Kuray I
- A 5.** Kuray II
- A 6.** Mendur–Sokkon I–1
- A 7.** Mendur–Sokkon I–2
- A 8.** Mendur–Sokkon I–3
- A 9.** Mendur–Sokkon I–4
- A 10.** Mendur–Sokkon II
- A 11.** Mendur–Sokkon III
- A 12.** Mendur–Sokkon IV
- A 13.** Biçiktu–Boom I
- A 14.** Biçiktu–Boom II–1
- A 15.** Biçiktu–Boom II–2
- A 16.** Biçiktu–Boom III
- A 17.** Biçiktu–Boom VI
- A 18.** Bar Burgazı I
- A 19.** Adır Kaya / Adır–Kan
- A 20.** Taldu–Ayrı
- A 21.** Bar Burgazı II
- A 22.** Bar Burgazı III
- A 23.** Yalbak–Taş I / Kalbak–Taş I
- A 24.** Yalbak–Taş III / Kalbak–Taş III
- A 25.** Yalbak–Taş IV–VI / Kalbak–Taş IV–VI
- A 26.** Yalbak–Taş V / Kalbak–Taş V
- A 27.** Yalbak–Taş VII / Kalbak–Taş VII
- A 28.** Yalbak–Taş VIII / Kalbak–Taş VIII
- A 29.** Yalbak–Taş IX / Kalbak–Taş IX
- A 30.** Yalbak–Taş X / Kalbak–Taş X
- A 31.** Yalbak–Taş XI / Kalbak–Taş XI
- A 32.** Yalbak–Taş XII / Kalbak–Taş XII
- A 33.** Yalbak–Taş II–XV / Kalbak–Taş II–XV
- A 34.** Jalgız–Töbe I
- A 35.** Jalgız–Töbe II
- A 36.** Mendur–Sokkon V
- A 37.** Biçiktu–Boom XI–XII
- A 38.** Mendur–Sokkon IX
- A 39.** Yalbak–Taş XIII / Kalbak–Taş XIII
- A 40.** Yalbak–Taş XVII / Kalbak–Taş XVII
- A 41.** Yalbak–Taş XVIII / Kalbak–Taş XVIII
- A 42.** Yalbak–Taş XIX / Kalbak–Taş XIX
- A 43.** Yalbak–Taş XX / Kalbak–Taş XX
- A 44.** Yalbak–Taş XXI / Kalbak–Taş XXI

A 45. Yalbak–Taş XXII / Kalbak–Taş XXII
A 46. Yalbak–Taş XXIII / Kalbak–Taş XXIII
A 47. Yalbak–Taş XXIV / Kalbak–Taş XXIV
A 48. Yalbak–Taş XXVI / Kalbak–Taş XXVI
A 49. Kupçegen
A 50. Karban
A 51. Tuekta II
A 52. Tuekta III
A 53. Teke–Turu
A 54. Biçiktu–Boom IV
A 55. Biçiktu–Boom V
A 56. Yalbak–Taş XIV / Kalbak–Taş XIV
A 57. Yalbak–Taş XVI / Kalbak–Taş XVI
A 58. Yalbak–Taş XXX / Kalbak–Taş XXX
A 59. Yalbak–Taş XXXI / Kalbak–Taş XXXI
A 60. Yalbak–Taş XXV / Kalbak–Taş XXV
A 61. Yalbak–Taş XXVII / Kalbak–Taş XXVII
A 62. Yalbak–Taş XXVIII / Kalbak–Taş XXVIII
A 63. Yalbak–Taş XXIX / Kalbak–Taş XXIX

A 64. Manırlu–Kobı I
A 65. Manırlu–Kobı II
A 66. Sogodek
A 67. Tekpenek
A 68. Çirik–Taş
A 69. Biçiktu–Boom VII
A 70. Kara–Boom / Semisart
A 71. Mendur–Sokkon VII
A 72. Ustyugi Sarı–Kobı
A 73. Mendur–Sokkon VI
A 74. Sakıyla–Kobı I / Belıy–Boom I
A 75. Sakıyla–Kobı II / Belıy–Boom II
A 76. Biçiktu–Boom VIII
A 77. Biçiktu–Boom X
A 78. Kurgak I
A 79. Kızıl–Kabak I
A 80. Kızıl–Kabak II
A 81. Biçiktu–Boom IX
A 82. Mendur–Sokkon VIII
A 83. Bolşoy–Yaloman
A 84. Yabogan
A 85. İnegen I / Nijniy İnegen / Kızık Telan
A 86. İnegen II / Nijniy İnegen / Kızık Telan
A 87. Kurgak II
A 88. Tuekta IV

1.2.3.4. Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları

Tanrı Dağları, Orta Asya'daki büyük dağ sistemlerinden biridir. Kuzeyde Kazak bozkırları ve Cungar Aladağları, doğuda Taklamakan Çölü ile Tarım Havzası, güneyde Pamir-Alay sıradağları, batıda ise Fergana Vadisi ve Sırderya ile çevrili olan bu dağ silsilesi, Türk halklarının tarihî geçmişinde önemli bir yere sahiptir (Alimov, 2014, s. 9).

Tanrı Dağları; Moğolistan, Yenisey Havzası, Altay ve Doğu Türkistan ile birlikte Türk runik yazılı anıtların yoğun olarak bulunduğu başlıca merkezlerden biridir. Ayrıca Orta Çağın ilk dönemlerinde Batı Türk ve Türgeş Kağanlıklarıyla Karluk Devleti'nin merkezi konumunda bulunan Tanrı Dağları, Türk runik yazısı tarihi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bazı araştırmacılar, Türk runik yazısının kökeninin Tanrı Dağları bölgesine dayanabileceğini ileri sürmektedir (Alimov, 2014, s. 9). Nitekim A. M. Şçerbak, Türk runik yazısının muhtemelen Talas bölgesinde başka bir alfabeden uyarlanarak ortaya çıktığını ve buradan hem batıya (Orhon, Yenisey ve diğer yazı çevrelerine) hem de doğuya (Peçenek runaları biçiminde) yayılmış olabileceğini ifade etmektedir (Şçerbak, 1959, aktaran Alimov, 2014, s. 9). Günümüzde bölgede tespit edilen Türk runik yazılı anıtların sayısı 40'ı aşmış durumdadır. Talas çevresindeki yazıtların büyük bölümü nehir yatağındaki taşlar üzerine işlenmiş mezar yazıtlarından oluşurken, Koçkor ve Issık-Göl bölgesindeki örneklerin çoğunu kaya yazıtları meydana getirmektedir (Alimov, 2014, s. 9).

Tanrı Dağı Yazıtlarının Keşfi ve Araştırma Tarihi

Tanrı Dağları'nda, Moğolistan ve Güney Sibirya (Yenisey) sahasında bulunan Türk runik yazılı anıtlarla benzer özellikler taşıyan yazıtların ortaya çıkarılması, bilim dünyasında büyük yankı uyandırmıştır. Ünlü Rus şarkiyatçısı V. R. Rozen, Eski Türk yazılı anıtlarının Türkistan coğrafyasında bulunmasının bilimsel açıdan son derece önemli olduğunu belirtirken, W. Radloff da Türk runik yazısıyla yazılmış Türkçe kitabelerin varlığının, söz konusu yazı sisteminin Orta Asya'daki yerleşik Türk toplulukları tarafından da bilindiğini ve kullanıldığını göstermesi bakımından olağanüstü değerde olduğunu ifade etmektedir (Alimov, 2014, s. 9).

Talas yazıtlarının bilim dünyasına tanıtılması, bölgedeki keşif ve araştırma faaliyetleriyle yakından ilişkilidir. Çarlık Rusya döneminde Türkistan Genel Valiliğine bağlı Evliya-Ata uyezdinde görev yapan V. A. Kallaur'un çalışmaları, Talas yazıtlarının

tanınmasında önemli rol oynamıştır. Kallaur, 1896 yılında Dmitriyevskoye (bugünkü Talas) köyü civarında üzerlerinde bilinmeyen işaretler bulunan bir taş hakkında bilgi edinmiş, aynı yıl Terek-Say yöresinde büyük bir kaya yazıtının varlığını da öğrenmiştir. Bunun üzerine 1896 sonbaharında bölgeyi ziyaret ederek söz konusu yazıtlarla ilgili incelemelerde bulunmuştur. Daha sonra 28 Ekim ve 11 Aralık 1896 tarihlerinde Taşkent'teki Türkistan Arkeoloji Sevenler Derneği'ne bu yazıtlar hakkında raporlar sunmuş, dernek yönetimi de yazıtların kopyalarının çıkarılarak Rus İmparatorluk Arkeoloji Cemiyeti başkanı V. R. Rozen'e gönderilmesini sağlamıştır. Böylece W. Radloff ve P. Melioransky'nin Talas yazıtları üzerine bilimsel çalışmalar yürütmelerinin yolu açılmıştır (Alimov, 2014, s. 10).

1898 yılında H. J. Heikel başkanlığındaki Fin-Ugor Cemiyeti heyeti bölgeye gelmiş, V. A. Kallaur'un rehberliğinde Ayırtam-Oy'daki Kalba harabelerinde üç yeni yazıt (2., 3. ve 4. yazıtlar) tespit edilmiştir. Kallaur ve ekibinin bölgeden ayrılmasının ardından Heikel grubu aynı bölgede bir yazıt (5. yazıt) daha bulmuştur (Alimov, 2014, s. 10).

H. J. Heikel, 1918 yılında yayımladığı çalışmada Talas yazıtlarının estampaj ve kopyalarını bilim dünyasına sunmuştur. Daha sonra G. Nemeth, 1926 yılında Talas'taki ilk beş yazıtla ilgili kendi okuma önerilerini yayımlamış, bu çalışma Talas yazıtları üzerine yapılan ilk toplu yayınlardan biri olarak önem kazanmıştır. Nemeth'in yayımlarında yer alan bilgilerden, V. Thomsen'in de 1927 yılında yazıtlar üzerine inceleme yaptığı ve ilk iki yazıtın tercümelerini hazırladığı anlaşılmaktadır. Ancak Thomsen'in çalışması, ölümünden dolayı zamanında yayımlanamamıştır (Alimov, 2014, s. 11).

Bölgedeki araştırmalar sonraki yıllarda da devam etmiş, 1925 yılında M. M. Loginov ve B. P. Denike tarafından daha önce Talas'tan Evliya-Ata'ya taşınmış olan 1. Talas yazıtı yeniden bulunmuştur. 1927'de P. P. İvanov, Issık-Göl'deki Koysarı yöresinde biri Arap, diğeri Türk runik harfli çift alfabeye yazılmış yeni bir yazıt keşfetmiştir. 1930 yılında ise M. E. Masson, daha önce Kallaur'un ziyaret ettiği Tereksay'daki Çiyim-Taş (6. Talas) yazıtı üzerinde çalışmalar yürütmüş, bunun üzerine Malov 1936 yılında bu bilgilere dayanarak yazıtın içeriğini ilk kez bilim dünyasına tanıtmıştır. (Alimov, 2014, s. 11-12).

1960'lı yıllar Talas yazıtlarının keşfi ve araştırılması bakımından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 1961 yılında P. N. Kojemyako, Talas bölgesinde üzerinde Türk runik harfleri bulunan bir yazıt bulmuş, bunun üzerine Kırgızistan Bilimler Akademisi D. F. Vinnik başkanlığında U. Asanaliyev, K. Aşırallyyev ve Ç. Cumagulov'dan oluşan bir araştırma ekibini

bölgeye göndermiştir. Bu çalışmalar sonucunda literatüre yeni Talas yazıtları kazandırılmıştır (Alimov, 2014, s. 13).

1962'de D. F. Vinnik, Kesken-Töbö harabelerinde yeni bir yazıt daha tespit etmiş, 1963'te Ç. Cumagulov bulunan yazıtların bir kısmını yayımlamıştır. 1971'de İ. A. Batmanov, o tarihe kadar bilinen Talas yazıtlarını ve Fergana bölgesinden bazı yazıt parçalarını da içeren kapsamlı bir monografi hazırlamıştır. 1977'de Ç. Cumagulov ve G. Karagulov, Kesken-Töbö'de yeni bir yazıt daha ortaya çıkarmış ve bu buluntu çeşitli yayınlarla bilim dünyasına tanıtılmıştır. 1981'de ise Kuru-Bakayır yöresinde kaya üzerine işlenmiş üç küçük yazıt ile üzerinde runik işaretler bulunan bir taş portre kaydedilmiştir (Alimov, 2014, s. 13).

1981 yılında A. Amanjolov, bölge yazıtlarına ilişkin kendi okuma önerilerini içeren bir çalışma yayımlamıştır. Her ne kadar bu çalışma yazıtların çözümüne önemli katkılar sağlamasa da, Malov ekolünden farklı görüşler ortaya koyması bakımından dikkat çekmiştir. 1982'de Ç. Cumagulov, son buluntuları da kapsayan kapsamlı bir eser hazırlamış, 1987'de ise bunun güncellenmiş bir baskısını yayımlamıştır. 1970'lerden 1990'lara kadar S. G. Klyastorniy, O. Suleymenov, G. F. Turçaninov ve U. Asanaliyev gibi araştırmacılar da bölge yazıtlarıyla ilgilenmişlerdir (Alimov, 2014, s. 14).

1998 yılında Koçkor bölgesinde kaya yazıtlarının bulunması, bölge yazıtlarına yönelik araştırmaları yeniden canlandırmıştır. İ. K. Tabaldiyev başkanlığındaki ekip tarafından Kök-Say çevresinde çok sayıda yeni yazıt tespit edilmiş, 2000, 2002 ve 2005 yıllarında yapılan keşiflerle bu sayı daha da artmıştır. Bu yazıtlar üzerine başta İ. K. Tabaldiyev ve O. Soltobayev olmak üzere S. G. Klyastorniy, A. Amanjolov ve İ. L. Kızlasov gibi araştırmacılar çeşitli bilimsel çalışmalar gerçekleştirmiştir. Ayrıca 2002'de Talas bölgesindeki Con-Arık köyü yakınlarında yeni bir nehir yatağı yazıtı, 2008'de ise Issık-Göl çevresinde kaya üzerine işlenmiş uzun bir yazıt tespit edilmiştir (Alimov, 2014, s. 14).

1896-2008 yılları arasında Tanrı Dağı bölgesinde Türk runik harfli toplam 45 yazıt tespit edilmiştir. Bunların 18'i Talas, 3'ü Issık-Göl ve 24'ü Koçkor yöresinde bulunmuştur. Talas yazıtlarının bir bölümü nehir yatağı taşları üzerine, diğerleri ise kaya yüzeylerine işlenmiştir. Issık-Göl ve Koçkor'da tespit edilen yazıtların tamamı kaya üzerine hâkkedilmiş örneklerden oluşmaktadır (Alimov, 2014, s. 15).

Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtlarının Dil ve Yazım Özellikleri

Yazı Yönü

Tanrı Dağı yazıtlarında yazı yönü genel olarak sağdan sola doğrudur. Ancak Koçkor, T1 gibi yazıtlarda soldan sağa yazım da görülmektedir. Yine bazı örneklerde satır yönlerinin değişmesi nedeniyle *boustrophedon* (bir satır sağdan sola, sonraki satır soldan sağa) tarzı yazım uygulanmıştır. Talas bölgesindeki yazıtlar çoğunlukla oval biçimdeki nehir yatağı taşları üzerine işlendiğinden satırlar zaman zaman spiral biçime dönüşmüştür (Alimov, 2014, s. 28).

İmla Kurallarına Bağlılık

Bölge yazıtlarında az da olsa hakkâk kaynaklı imla hataları bulunmaktadır. T-4, T-2 ve T-8 yazıtları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bunun dışında Tanrı Dağı yazıtlarında runik imla kurallarına genel olarak riayet edildiği görülmektedir. Diğer bölge yazıtlarıyla karşılaştırıldığında Tanrı Dağı yazıtlarının imla bakımından daha tutarlı olduğu söylenebilir (Alimov, 2014, s. 28).

Ünlülerin Yazımı

Sözbaşı ve ilk hecedeki a/e ünlüleri yazıda gösterilmez.

$s^1(a)g^1d^1ıç1$ (T8/3), $s(a)gdılç1$ (T8/3), $(e)s^2iz$ (T-1/1 vd.), $k^1(a)r^1a çor^1$ (T2/2), $k^1(a)l^1d^1ı$ (T-13/2), $(a)l^1t^1ı$ (T2/3), $(e)r^2(a)t^1(i)m$ (K1)

Sözbaşı ve ilk hecedeki ı/i ünlüleri yazıda genellikle gösterilir.

$in^2il^2(e)r^2i$ (T-1/3), in^1al^1 (T-8/3), $in^1(a)l^1$ (T-10/2), $k^2içig^2 k^2iş^2im$ (T-13/2), $il^2g^2(e)r^2ü$ (K-4/1)

Sözbaşı ve ilk hecedeki o/u, ö/ü ünlüleri yazıda her zaman gösterilir.

$ot^1uz og^1l^1(a)n^1$ (T-2/1), $k^1ut^1l^1ug^1$ (T-11/1), $ök^2nç^2l^2üg^2$ (T-8/2), $k^1um(a)r^1 çor^1$ (T-13/1), t^1ul^1 (T-13/2)

İlk hece dışındaki ünlüler, eğer son hece açık hece değilse, yazıda genellikle gösterilmez.

$(a)d^1(i)r^1l^1m(i)ş^1$ (T-2/5), $(a)d^1(i)r^1t^1(i)m$ (K-11), $k^1(a)l^1d^1ı$ (T-13/2), $y^1(a)r^1(i)ş^1(i)m(i)z$ (K-7, 8 vd.)

Bölge yazıtlarında dudak ünlülerini her durumda yazıya aksetme gayreti dikkat çekmektedir.

$k^l u^l l^l u g^l$ (T-9/1-2 vd.), $u d^l u n^l$ (T-1/1), $o t^l u z o g^l l^l (a) n^l$ (T-2/1), $\ddot{o} z \ddot{o} g^2 e$ (T-8/1, T-11)

Sözcük sonundaki açık hece ünlüsü yazıda her zaman gösterilir.

$b^2 i l^2 e$ (T-14/4), $m u n^l d^l a$ (K-4/1), $b^2 (i) l^2 g^2 e$ (K-10), $y^l (a) g^l i (a) t^l i$ (T-10/4), $(t^l u l^l) k^l (a) l^l d^l i$ (T-13/2), $y^l (a) t^l g^l u (e) b^l i$ (K-14)

Ünsüzlerin Yazımı

Moğolistan ve özellikle Altay ile Yenisey yazıtlarında ince ünsüz işaretleri bazen hem ince, hem de kalın varyant için de kullanılabilir (Alimov, 2014, s. 28).

Moğolistan yazıtları: $(a) \acute{n} (i) t^l (a) y^l (i) n^2$ (BK D/41), $k^l (a) t^l (i) g^l d^2 i$ (KT K/11), $t^2 \eta l^l a$ (KT G/2), $y^2 (i) s^l g^l (a) r^l u$ (Ton. G/8); Yenisey yazıtları: $(a) l^l t^2 i$ (E-28/3), $y^l (i) t^2 a$ (E-28/9), Dağlık Altay yazıtları: $(a) d^l (i) r^2 (i) l^2 t^2 (i) m$ (A-46), $b^2 (i) t^2 (i) g^2 u r^l (a) y^l (i) n^2$

Ancak Tanrı Dağı yazıtlarında böyle bir durum görülmeyip, kural gereği kalın ünsüz işaretleri kalın sıralı ünlülerle, ince ünsüz işaretleri ince sıralı ünlülerle kullanılmıştır (Alimov, 2014, s. 29).

Grafem ve Sözcük Ayırıcı İşaretlerle İlgili Durum

Diğer bölge yazıtlarında aynı sözcüğün yazımında bazen farklı grafemlerin kullanıldığı görülür; ancak benzer durum Tanrı Dağı yazıtlarında tek bir örnek dışında geçerli değildir. Bu da “m” ünsüzü için kullanılan kanonik m (\square) ile kenarlarında birden altıya kadar değişen filizleri olan daire şeklindeki m allografıdır.

Sözcük ayırıcı işaret olarak genelde (\square) işareti ve onun aynalı varyantı olan (\square) işareti kullanılmıştır. Birkaç yazıtta üst üste iki veya üç nokta şeklindeki işaretler kullanılmaktadır. Bu işlevdeki (\square) işareti bazen sözcüğü, bazen de anlamsal olarak bütün bir parçayı diğerlerinden ayırmak için kullanılmıştır. Aynı işaret ayrıca bölge yazıtlarında iyelik ekli sözcüğü bir sonraki sözcükten ayırmak için de kullanılmıştır.

Sonuç olarak, diğer bölgelerdeki yazıtlara kıyasla Tanrı Dağı yazıtlarının imla kurallarına uyma açısından çok daha tutarlı olduğu söylenebilir (Alimov, 2014, s. 29-30).

Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtlarının Tarihî

Tanrı Dağı yazıtlarının tarihlendirilmesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bölgedeki yazıtlar üzerine ilk değerlendirmeleri yapan Heikel, arkeolojik buluntulara

dayanarak yazıtları V. yüzyıla tarihlendirmiştir (Heikel, 1918, aktaran Alimov, 2014, s. 31). Malov da bu görüşü genel olarak benimsemekle birlikte, yazıtların VIII. yüzyıla kadar uzanabileceğini belirtmiştir (Malov, 1959, aktaran Alimov, 2014, s. 31).

1960'lı yıllarda ortaya çıkarılan yeni yazıtlar sonrasında konu yeniden gündeme gelmiş, Vinnik ve Kojemyako, stratigrafik ve arkeolojik verilere dayanarak yazıtların X. yüzyıldan daha önce, VI. yüzyıldan itibaren var olduğunu ileri sürmüşlerdir (Vinnik & Kojemyako, 1962, aktaran Alimov, 2014, s. 31).

Bölgedeki yazılı anıtları inceleyen bir diğer araştırmacı Batmanov, Mug Dağı'nda bulunan ve VIII. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen eski Türk runik yazılı bir belgeyi esas alarak Talas yazıtlarının daha erken bir dönemde yaygın olduğunu düşünmekte ve bunların VII. hatta VI. yüzyıla ait olabileceğini belirtmektedir (Batmanov, 1971, aktaran Alimov, 2014, s. 31). Kononov ise Talas ve Fergana yazıtlarını Batı Türk Kağanlığı anıtları olarak değerlendirmiş ve VI-VIII. yüzyıllar arasına tarihlendirmiştir (Kononov, 1980, aktaran Alimov, 2014, s. 32).

Kormuşin, runik işaretlerin paleografik özelliklerine dayanarak bölge yazıtlarının en erken X. yüzyılda yazılmış olabileceğini ileri sürmektedir. Ayrıca Talas yazıtlarının nispeten genç olduğunu savunmakta ve Karahanlı dönemi içinde değerlendirilmesinin daha uygun olacağını belirtmektedir (Kormuşin, 1975, aktaran Alimov, 2014, s. 31). Talas yazılarını diğer bölge yazıtlarıyla tipolojik ve paleografik açıdan karşılaştıran Kızlasov da Talas yazısının IX-X. yüzyıllarda ortaya çıktığını ifade etmektedir (Kızlasov, 1994, aktaran Alimov, 2014, s. 31).

Yazıtların tarihlendirilmesi konusunda görüş bildiren araştırmacılardan biri de Klyaştorıy'dır. Araştırmacı, Talas yazıtlarında sıkça geçen "çor" unvanına dayanarak yazıtları Kara Türgeş hanedanlığının kurucusu Suluk ve oğlu Tahvarsen'in hüküm sürdüğü döneme (M.S. 716-739) bağlamakta, bu tarihin üst sınırının M.S. 766'ya kadar uzatılabileceğini belirtmektedir. Ancak Klyaştorıy, Kuru-Bakayır'da bulunan şarğa yazıtına ilişkin görüşlerini belirttiği makalesinde bunu "arşlan" olarak yorumlayarak Karahanlı dönemine ait bir isim veya unvanla ilişkilendirmiş ve bu yazıtı IX-X. yüzyıllara tarihlendirmiştir (Cumagulov & Klyaştorıy, 1983, aktaran Alimov, 2014, s. 31).

Fransız araştırmacı Bazin de yazıtların muhtevassından hareketle II. Talas yazıtında geçen "kara çor" unvanı ile "piçin yittigirmi" ibaresine dayanarak bu yazıttaki tarihin Milâdî

takvime göre 1 Şubat 732'ye tekabül ettiğini belirtmiştir (Bazin, 1974, aktaran Alimov, 2014, s. 32).

Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtlarının Tasnifi

Aşağıda verilen tasnif, Rysbek Alimov'un "*Tanrı Dağı Yazıtları: Eski Türk Runik Yazıtları Üzerine bir İnceleme*" (2014) adlı eserinde ortaya koyduğu sınıflandırma esas alınarak oluşturulmuştur.

Talas Bölgesi Yazıtları

Talas-1

Talas-2

Talas-3

Talas-4

Talas-5

Talas-6

Talas-8

Talas-9

Talas-10

Talas-11

Talas-12

Talas-13

Talas-14

Kuru-Bakayır kaya yazıtları

Çaçıkey kaya yazıtı

Issık-Göl Bölgesi Yazıtları

Koysarı yazıtı

Ak-Ölön kaya yazıtı

Koçkor Bölgesi Yazıtları

A) Kök-Say Grubu Yazıtları

Koçkor-1 (Kök-Say 1)

Koçkor-2 (Kök-Say 2)

Koçkor-3 (Kök-Say 3)

Koçkor-4 (Kök-Say 4)

Koçkor-5 (Kök-Say 5)

Koçkor-6 (Kök-Say 6)

Koçkor-7 (Kök-Say 7)

Koçkor-8 (Kök-Say 8)

Koçkor-9 (Kök-Say 9)

Koçkor-10 (Kök-Say 10)

Koçkor-11 (Kök-Say 11)

B) Töö-Karın Grubu Yazıtları

Koçkor-12 (Töö-Karın 1)

Koçkor-13 (Töö-Karın 2)

Koçkor-14 (Töö-Karın 3)

Koçkor-15 (Töö-Karın 4)

Koçkor-16 (Töö-Karın 5)

Koçkor-17 (Töö-Karın 6)

Koçkor-18 (Töö-Karın 7)

Koçkor-19 (Kızıl-Bulak 1)

C) Böyrök-Bulak Grubu

Yazıtları

Koçkor-20 (Böyrök-Bulak 1)

Koçkor-21 (Böyrök-Bulak 2)

Koçkor-22 (Böyrök-Bulak 3)

Koçkor-23 (Böyrök-Bulak 4)

Koçkor-24 (Kalmak-Taş 1)

İKİNCİ BÖLÜM

HAKASLAR VE HAKAS TÜRKÇESİ

2.1. HAKASLAR

2.1.1. Hakas Türklerinin Tarihî Kökeni ve Hakaslar

Hakas araştırmalarıyla tanınan ve kendisi de bir Hakas Türkü olan N. F. Katanov (2000), eserinin giriş bölümünde şu ifadeleri aktarır:

Sibirya Bölgesi'nde Krasnoyarsk'tan Sayan dağlarının en yüksek noktalarına kadar uzanan geniş bozkırlarda çoğunun kendini Tatar saydığı ve aslında birbirinden dil bakımından az çok ayrılan birçok Türk boyu yaşamaktadır. Hakaslar da bu boylardan biridir. Diğer Sibirya Türklerinde olduğu gibi Hakasların da gelişmiş bir yazılı edebiyatı yoktur. Bunların hakkındaki tarihî bilgilere zengin ve orijinal sözlü edebiyatlarından ulaşılmaktadır (Katanov, 2000, aktaran Aslışen, 2006, s. 4)

Hakaslara ilişkin ilk bilgiler Türk kaynaklarından değil, Çin kaynaklarından elde edilmektedir. Bu bilgiler, günümüzde Eski Çince olarak adlandırılan dilde yazılmış Çin hiyerogliflerine dayanmaktadır (Güven, 2021, s. 346). “Hakas” adı da Sovyet döneminde eski Çin kaynaklarından alınarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak daha sonraki araştırmalarda, Çin kaynaklarında bu adla anılan halkın Kırgızlar olduğu anlaşılmıştır (Tekin & Ölmez, 2014, s. 83-84). Kızlasov, Çin kaynaklarında eski Kırgızlardan söz edilirken Hyagas, Hagas, Syatszyasi, Hegesi, Hehe, Hyakya gibi çeşitli adlandırmalar kullanıldığını ifade etmektedir (Kızlasov, 1969, aktaran Arıkoğlu, 2011, s. 9). Ne tarihî süreç içerisinde ne de günümüzde “Hakas” adıyla anılan Türk boyları bu adı kendi etnik kimliklerini açıklayan bir adlandırma olarak kullanmamıştır. Bu adlandırma, 1920'li yılların başlarında Sovyet ideolojisinin etkisiyle yeniden canlandırılmış ve Minsu Ovası ile Yenisey'in Abakan kolu çevresinde yaşayan Türk boylarını ortak bir kimlik altında toplamak amacıyla genel bir ad olarak kullanılmaya başlanmıştır. Günümüzde “Hakas” adıyla anılan Türk boyları kendilerini daha çok “Tadar” adıyla tanımlamaktadır. Ancak bu adlandırma da onlara Ruslar tarafından verilmiş ve zamanla yaygınlık kazanmıştır (Arıkoğlu, 2011, s. 9; Killi, 2002, s. 35).

Hakas adının tarihsel oluşum süreci, kökeni M.Ö. II. yüzyıla kadar uzanan Hakas Türklerinin tarihi içerisinde üç temel dönem çerçevesinde değerlendirilebilir. İlk dönem, Hakasların Yenisey Kırgızları olarak adlandırıldığı ve M.Ö. II. yüzyıldan M.S. XIII. yüzyıla kadar devam eden süreçtir. Türkistan'ın en eski topluluklarından biri olan Yenisey Kırgızları, yalnızca Hakasların değil, aynı zamanda günümüz Kırgızistan Kırgızlarının (Tanrı Dağı

Kırgızları) etnik ve tarihî kökeninde de önemli bir yere sahiptir. İkinci dönem, XIV-XVIII. yüzyıllar arasında hüküm süren Hooray Devleti dönemidir. Bu süreçte Hakaslar, diğer Türk topluluklarından ayrılan ve kendilerine özgü nitelikler kazanmaya başlayan bir kimlik geliştirmişlerdir. Üçüncü dönem ise Rus hâkimiyetiyle başlayan ve özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren etkisini gösteren süreçtir. Bu dönemde, bilhassa Sovyetler Birliği devrinde yürütülen sistemli ve bilinçli politikalar sonucunda Hakaslar, yeni bir millî kimlik etrafında bütünleşmişlerdir (Deliömeroğlu, 1996, s. 53-54).

Bugün “Hakas” genel adı altında Kaçın (Haas), Sagay, Kızıl, Koybal, Beltir ve Şor gibi çeşitli Türk boyları bir arada değerlendirilmektedir. Araştırmacılar arasında yaygın kabul gören görüşe göre, günümüz Hakaslarının ataları eski Kırgızlara dayanmaktadır. Kırgızların bugünkü Kırgızistan sahasına göçleri konusunda farklı görüşler ileri sürülse de, bu göç hareketinin büyük ölçüde X. yüzyılda gerçekleştiği kabul edilmektedir (Arıkoğlu, 2011, s. 9).

2.1.2. Hakas Türklerini Oluşturan Boylar

Hakas Türkleri, XVIII. yüzyılda Rus yöneticiler tarafından başlıca 4 grup altında değerlendirilmiştir: Sagay, Kaç, Kızıl ve Koybal. Bunun yanında Hakas toplumu, baba soyuna dayanan yaklaşık 150 kadar söök'e ayrılmıştır (Butanayev, 1994, aktaran Killi, 2002, s. 35). Günümüzde ise Hakaslar, ağız özellikleri ve yaşam biçimleri bakımından birbirinden ayrılan 5 ana grup hâlinde değerlendirilmektedir. Bu gruplar (Mihaylov, 1999, aktaran Killi, 2002, s. 35):

1. Kaçlar (Haastar): Yenisey nehrinin sol yakasında, Uybat nehri çevresindeki bozkırlarda ve Kokse, Bidje ile Uzunjul dereleri boyunca yaşamaktadır.

Eski zamanda Yenisey'in bir bölümü olan Kas ırmağı boyunca yaşadıkları için kendilerine Kaas adını vermişlerdir. Castrén'e göre Kaçlar, vaktiyle aynı adı taşıyan ırmak havzasında yaşamış ve bünyelerinde önemli bir yer tutan Ara Türkleriyle birleşmişlerdir (Castrén, 1857, aktaran Caferoğlu, 1988, s. 12). Soyları arasında Kırgız ve Tubalar da bulunmaktadır. Çin topraklarında yaşayan Maturların kendilerine Tuba adını vermeleri nedeniyle, Kaçlarla karışan Tubaların bunların bir kolu olduğu sanılmaktadır. Bununla birlikte Kaçlar, öz Türk toplulukları arasında değerlendirilmektedir. Kaç ağzı, Sagay ağzına yakın özellikler göstermekte olup nüfuslarının 20.000'in üzerinde olduğu belirtilmektedir (Caferoğlu, 1988, s. 12).

2. Sagaylar: Batıda Kuznets Alatau, doğuda Kamişta ve Abakan nehirleriyle çevrili bölgelerde bulunmaktadır.

Beltirler ve Altaylardan göç eden bazı Türk uruk ve boylarının ağız özelliklerinin kaynaşması sonucunda ortak bir şive oluşmuşlardır. Sagaylar, kökenlerini ve yaşadıkları coğrafi çevreleri yansıtan çok sayıda boya ayrılmaktadır. Bu boylar arasında dikkat çeken Kırız etnonimidir. Bu da Sagayların Kırız soyundan geldiğinin bir göstergesidir. Sayıları 27.000'dir (Caferoğlu, 1988, s. 11).

3. Beltirler (Piltir): Abakan nehrinin orta ve yukarı kesimlerinde, Kandırla, Arbatı, Monok, Sos ve Yes boylarında yaşamlarını sürdürmektedir.

Beltirler, ağız özellikleri bakımından Sagaylarla aynı gruba dâhil olmakla birlikte, yerleşim bakımından da büyük ölçüde Sagaylarla iç içe yaşamaktadırlar. Sagaylarla karışık şekilde bulunan Beltirler, geçimlerini ağırlıklı olarak kürk hayvanı avcılığı ve balıkçılıkla sağlarlar (Deliömeroğlu, 1996, s. 54).

4. Koyballar (Hoybal): Koybal ve kısmen Abakan bozkırlarında, ayrıca Abakan nehrinin sağ yakası boyunca ve Yenisey ile Utı nehirleri çevresinde yaşamaktadır.

5. Kızıllar: Kara ve Ak Çüs havzasında (Çornıy ve Bely Çüs) ve Serej nehri boyunca yerleşmiş durumdadır.

Kızılların, Kırız, Teleüt ve hatta Yenisey-Ostyak unsurlarının karışımından meydana geldiği ileri sürülmektedir. Nüfusları yaklaşık 20.000 kişidir. Konuştukları ağız, Hakas Türkçesinin 4. kolunu oluşturmakta olup Sagay ağzından farklılaşmakla birlikte Kaç ağzına yakın özellikler göstermektedir (Caferoğlu, 1988, s. 13).

6. Şorlar: Taştıp rayonunda, Matur deresi ile Anjul nehri vadisinde yaşayan ve Şor ağzıyla konuşan Şor toplulukları da bulunmaktadır (Butanayev, 1998, aktaran Killi, 2002, s. 35). Bu topluluklara, Altaylılar, Teleütler ve Kara-Orman Türkleri tarafından ortak olarak "Şor" adı verilmiştir. Bununla birlikte, kendi benimsedikleri ortak bir boy veya soy adı bulunmamaktadır. Daha çok yaşadıkları bölgelere ait nehir adlarını etnonim olarak kullanmışlar; Pısas-Kişi, Miras-Kişi ve Tom-Kişi gibi. Ortak bir diyalekte sahip olmaları nedeniyle Radloff tarafından da Şor adı altında bir araya getirilmişlerdir (Caferoğlu, 1988, s. 13).

Şorların nüfusunun yaklaşık 20.000 olduğu belirtilmektedir. Kendilerine ait edebî bir yazı dili bulunmamakla birlikte, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Rus misyonerler tarafından

araştırılmaya başlanmışlardır. Bu çalışmalar kapsamında, öncelikle Hristiyanlığa ait bazı dinî metinler Şor diyalektine çevrilmiş veya bu diyalekt kullanılarak kaleme alınmıştır. Dil araştırmaları bakımından en önemli eserlerden biri, N. P. Direnkova'nın Şor ağzına ait zengin malzemeyi bir araya getirdiği “Şor Folkloru” (1940) adlı çalışmasıdır (Caferoğlu, 1988, s. 13).

2.1.3. Coğrafi Konum ve Nüfus

Yüzölçümü yaklaşık 62 bin km² olan Hakas Cumhuriyeti; kuzey ve doğusunda Krasnoyarsk, batısında Kemerova bölgeleri, güneyinde ise Dağlık Altay ve Tuva cumhuriyetleriyle çevrilidir. Bölgenin güney kesimi Sayan (Soyon, Soyan) dağlarıyla kuşatılmıştır (Arıkoğlu, 2011, s. 8; Killi, 2002, s. 46). Butanayev, eski Türk yazıtlarında bu dağların adının Köğmen biçiminde geçtiğini, Hakasların ise bu dağların güneyinde yaşayan Tuvalıları “Soyan” adıyla andıklarını ifade etmiştir. (Butanayev, 1995, aktaran Arıkoğlu, 2011, s. 8).

Hakasya'da iklim özellikleri, Rusya'nın diğer bölgelerine göre belirgin farklılıklar göstermektedir. Zengin flora ve faunası bölgeyi turistik açıdan cazip bir merkez hâline getirmektedir. Ayrıca ülkedeki güneşli gün sayısı komşu bölgelere oranla oldukça fazladır. Ortalama sıcaklık ocak ayında -18,9 °C, temmuz ayında ise +17,9 °C civarındadır (Arıkoğlu, 2011, s. 8).

Hakasya coğrafyasının yaklaşık %46,2'si ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlarda 2000'in üzerinde bitki türü bulunmakta olup bunların 28'i yalnızca Hakasya'ya özgüdür. Bitki türlerinin yaklaşık 300'ü tedavi amaçlı ve teknoloji alanında hammadde olarak kullanılabilir. Ayrıca 204 bitki türü Tibet tıbbında değerlendirilirken, birçok tür de besin kaynağı olarak kullanılmaktadır. Hakasya'da 800'ün üzerinde mantar türü yetişmektedir. Bunun yanında çeşitli meyve ve sebze türleri de sınırlı miktarda üretilmektedir. Ormanlık alanlarda tavşan, su samuru ve sincap gibi 76 farklı küçük hayvan türü yaşamaktadır. Ayrıca komşu bölgelerden gelen kunduz ve yaban domuzu gibi türler de Hakasya'nın hayvan varlığına dâhil olmuştur. Ancak yerleşim alanlarının genişlemesi nedeniyle tilki ve kuzey ren geyiği gibi bazı hayvan türlerinin sayısında giderek azalma görülmektedir (Killi, 2002, s. 46-47).

Hakasların nüfusu 1896 yılında yaklaşık 40 bin olarak kaydedilmiştir. Bu sayı 1914 yılında yine 40 bin civarında seyrederken, 1917'de 46,8 bine yükselmiş, 1926'da 44,2 bine düşmüş, 1959'da 57 bine, 1979'da ise 69 bin 247'ye ulaşmıştır. 1982 yılı itibarıyla Hakas

nüfusunun yaklaşık 71 bin kişi olduğu belirtilmektedir. Günümüzde ise Hakasların sayısı 80 binin biraz üzerindedir. Bununla birlikte Hakaslar, kendi cumhuriyetlerinde yaklaşık %11'lik oranla azınlık durumunda yaşamaktadır. Hakas Cumhuriyeti'nde nüfusun büyük bölümünü Ruslar oluşturmakta olup bölgede 40'a yakın farklı milletten insan yaşamaktadır (Kızlasov, 1993, aktaran Arıkoğlu, 2011, s. 8-9).

2.2. HAKAS TÜRKÇESİ

Güney Sibirya Türk lehçeleri arasında yer alan Hakas Türkçesi ya da kısa adıyla Hakasça, günümüzde Rusya Federasyonu sınırları içerisindeki Hakasya Özerk Cumhuriyeti'nde Yenisey, Abakan ve Çulım ırmaklarının orta mecralarında yaşayan halklar tarafından konuşulan Hakas Türklerinin dilidir (Tekin & Ölmez, 2014, s. 83; Gürsoy vd., 2007, s. 7). Hakasça konuşan Türk topluluklarının büyük çoğunluğunu Sagay, Beltir, Kaç-Koybal, Kızıl ve Şor grupları oluşturmaktadır. Yazı dili ise esas olarak Sagay-Beltir diyalektleri üzerine kurulmuştur. (Tekin & Ölmez, 2014, s. 83-84).

Hakasça, Türkçenin Oğuz-Uygur grubuna dayanmaktadır. Hakasçaya en yakın dil, Çin'de yaşayan Sarı Uygurlar ile Fuyü Kırgızlarının konuştuğu dildir. Uzun yıllar boyunca komşu coğrafyalarda yaşamalarının etkisiyle Altay ve Tuva Türkçeleriyle de Hakasça çeşitli benzerlikler göstermektedir. Özellikle kelimelerde görülen ünlü daralmaları, daha çok e > i değişimleri, Hakasçayı Tatar ve Başkurt Türkçelerine yakınlaştıran özellikler arasında yer almaktadır (Arıkoğlu, 2011, s. 18).

Butanayev'in verdiği bilgilere göre XX. yüzyılın başlarında Hakasların %95'ten fazlası kendi ana dilini konuşmaktaydı. Ancak Ekim devriminden sonra Sovyet yönetiminin yürüttüğü Ruslaştırma politikaları sonucunda bu oran 1989 yılında %76'ya kadar düşmüştür (Butanayev, 1995, aktaran Arıkoğlu, 2011, s. 18). Butanayev, her ne kadar Hakasların %76'sının Hakasça konuştuğunu belirtse de özellikle şehir merkezlerinde Hakas nüfusunun Rus nüfusa oranla azınlıkta kalması ve gündelik yaşamda kendi dillerini kullanma imkânlarının daralması, Hakasçanın zamanla yok olma tehlikesi taşıyan diller arasında değerlendirilmesine yol açmıştır (Arıkoğlu, 2011, s. 18).

Müslüman Türk boylarıyla karşılaştırıldığında Hakas Türkçesinde Arapça ve Farsça unsurlar oldukça sınırlıdır. Buna karşılık, yaklaşık dört asır boyunca Ruslarla birlikte yaşanması ve özellikle yazı diliyle uğraşan kesimin Rusçayı iyi derecede bilmesi, Hakasça üzerinde yoğun

bir Rusça etkisinin oluşmasına yol açmıştır. Bu etki, diğer Türk lehçelerine kıyasla daha belirgin bir seviyeye ulaşmıştır (Arıkoğlu, 2011, s. 18).

Hakasların ataları olarak kabul edilen Kırgızlar, yazılı dile sahip en eski Türk topluluklarından biri olarak değerlendirilmektedir. Yapılan çeşitli araştırmalar, Yenisey havzasında bulunan yazıtların Orhun bölgesindeki yazıtlardan daha eski bir döneme ait olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bölgedeki yazının, Orhun yazılarına göre daha ilkel ve gelişiminin erken safhalarında bir görünüm sergilemesi araştırmacıları bu düşünceye yöneltmiştir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar, Yenisey bölgesinde bulunan yazıtların aslında Türklere ait olduğunu ve Kırgızların, yani bugünkü Hakasların, bu yazıyı ve Türk dilini daha sonraki dönemlerde öğrendiklerini ileri sürmektedir. Ancak bu görüş yaygın kabul görmemektedir. Günümüzde Hakas ve Tuva araştırmacılarının büyük bir kısmı, Orhun-Yenisey yazıtlarını kendi tarihî miraslarının bir parçası olarak değerlendirmekte ve bu yaklaşım daha isabetli kabul edilmektedir (Arıkoğlu, 2011, s. 18-19).

Bugünkü Hakasya topraklarında VII-XII. yüzyıllar arasında eski Hakas (Kırgız) devleti hüküm sürmüştür. Bu bölgelerde bulunan çok sayıdaki yazıt, o dönemde yazının yalnızca hanlar ve beyler gibi yönetici kesim tarafından değil, halk arasında da yaygın biçimde bilindiğini göstermektedir. Altı asırdan daha uzun süre yazıyı kullanan bir toplumun, doğal olarak bu yazıyı öğreten eğitim kurumlarına, öğreticilere ve aynı zamanda gelişmiş bir edebî geleneğe sahip olduğu anlaşılmaktadır (Arıkoğlu, 2011, s. 19).

Kızlasov, buna örnek olarak “Haya-Pazı” adlı kayada yer alan ve IX. yüzyılın ortalarına tarihlenen “*Hepiniz dinleyin, insanlar, Kara Sengir’in elçisini*” şeklindeki hitabı göstermektedir. Bu ifade, yazının yalnızca belirli bir kişiye değil, geniş bir topluluğa yönelik olarak kaleme alındığını ortaya koymaktadır. Ayrıca yazıyı okuyan kişilerin kayalar üzerine kendi damgalarını bırakmış olmaları da yazının toplum içerisinde yaygın biçimde kullanıldığını göstermektedir (Kızlasov, 1985, aktaran Arıkoğlu, 2011, s. 19).

Bugün Hakas adı altında değerlendirilen çeşitli Türk boylarına ait folklor derlemeleri Kastern, Radlov ve Katanov tarafından gerçekleştirilmiştir. Söz konusu derlemeler, Radlov’un Proben adlı eserinin II. ve IX. ciltlerinde yayımlanmıştır (Arıkoğlu, 2011, s. 19).

Hakasya’da alfabe oluşturma çalışmaları 1920’li yıllardan itibaren başlamıştır. Hakaslar, 1924-1929 yılları arasında Kiril esaslı bir alfabe kullanmış, 1929-1939 yılları

arasında Latin temelli alfabege geçmiştir. Ancak 1939 yılında yeniden Kiril kökenli alfabege dönülmüştür. Daha sonraki süreçte, 1946 yılında alfabege iki yeni harf (c, ğ), 1962 yılında ise “ŋ” harfi eklenmiş ve günümüzde de bu alfabe kullanılmaya devam etmiştir (Arıkoğlu, 2011, s. 19).

Hakasça, Türk lehçeleri içerisinde *azax* lehçe grubunda değerlendirilmektedir. Eski Türkçe *adak* “ayak” sözcüğündeki /d/ sesinin aldığı duruma göre yapılan tasniflerde Hakasça, /z/ sesini temsil eder. Bunun yanında Eski Türkçede ilk hecede bulunan /e/ sesi Hakasçada düzenli biçimde /i/ sesine dönüşmekte, bütün /i/ sesleri ise daha kısa bir /ĩ/ sesine karşılık gelmektedir. Eski Türkçedeki kalın sıradan /k/ sesleri de Hakasçada gırtlaksız /x/ sesine dönüşmektedir. Bu tür fonetik değişimler, Eski Türkçedeki bazı şekillerin aslı biçimlerinin belirlenmesinde önemli veriler sunmaktadır. Aynı zamanda Hakas Türkçesinin söz varlığı, Eski Türkçede problemlili veya tartışmalı kabul edilen kimi kelimelerin açıklanması konusunda da araştırmacılar için yol gösterici bir nitelik taşımaktadır (Arıkoğlu, 2011, s. 7).

Şekil 2.2 Günümüz Hakas Alfabeti ve Türkçedeki Karşılıkları

Hak.	Trk.	Hak.	Trk.
Аа	Aa	Рр	Rr
Бб	Bb	Сс	Ss
Вв	Vv	Тт	Tt
Гг	Gg	Уу	Uu
-F-, -F	-ğ-, -ğ	ӱӱ	Üü
Дд	Dd	Фф	Ff
Ее	Ee	Хх	Hh (Gırtlaksı)
Жж	Jj	Цц	Ts,ts
Зз	Zz	Чч	Çç
Ии	İi	-ч- -ч	c
İi	İi	Шш	Şş
Йй	Yy	Щщ	Şç,şç
Кк	Kk	-ь	Sertleştirme işareti
Лл	Ll	Ыы	ı
Мм	Mm	-ь	Yumuşatma işareti
Нн	Nn	Ээ	Ee
-н-, -н	-ŋ-, -ŋ	Ю, ю	Yu, yu
Оо	Oo	Яя	Ya, ya
ӖӖ	ӖӖ	ё	Yo, yo
Пп	Pp		

Kaynak: Arıkoğlu, E. (2005). *Örnekli Hakasça-Türkçe Sözlük* (1. Baskı). Akçağ Yayınları, Ankara, s.12.

2.2.1. Hakas Türkçesini Oluşturan Ağızlar

Hakas Türkçesinin Sagay, Beltir, Kaçın, Koybal, Kızıl ve Şor ağızları bulunmaktadır. Bu ağızlardan Beltir ağzı zamanla Sagay ağzı içerisinde, Koybal ağzı ise Kaçın ağzı içinde erimiş ve özelliklerini kaybetmiştir (Baskakov 1975, aktaran Arıkoğlu, 2011, s. 20).

Şorların büyük bir kısmı Hakas Cumhuriyeti sınırları dışında yaşadığı için, günümüz Hakas yazı dilinin Şorca'nın özelliklerini yeterince yansıtmadığı ve Şorca'nın ayrı bir dil olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşü ortaya çıkmıştır. Nitekim Sovyet Türkolojisinde de Şorca çoğu zaman Hakasçadan bağımsız biçimde ele alınmıştır. Böylece günümüz Hakas yazı dili dört ağız temelinde şekillenmiş, bunlardan özellikle Sagay ve Kaçın ağızları yazı dilinin esasını oluşturmuştur. Bununla birlikte yapılan çalışmalar, yazı diline doğrudan temel teşkil etmeyen diğer ağızların da genel Türkçeye ait birçok eski özelliği bünyesinde koruduğunu göstermektedir. Bu nedenle yalnızca bugünkü Hakas yazı diline bakarak Hakas Türkçesinin genel Türkçeden oldukça uzak olduğu sonucuna varmak doğru değildir. Aksine, bütün ağızlar birlikte değerlendirildiğinde Hakas Türkçesinin Eski Türkçeye en yakın Türk lehçelerinden biri olduğu daha açık biçimde görülmektedir (Arıkoğlu, 2011, s. 20).

1. Sagay Ağzı

Sagay ağzı Askiz şehrinde ve Taştıp şehrinin kuzey kısmında yaşayan Sagaylar tarafından konuşulmaktadır (Naskali vd. 2007, s. 13).

Kelime sonunda *ETr. ş ~ Sagay s* değişimi görülür: *ETr. taş ~ Sagay tas* “taş”, *ETr. baş ~ Sagay pas* “baş”. Sedalılışma neticesinde *ETr. s ~ Sagay z* değişimi olur: *ETr. taşı ~ Sagay tazi* “taşı”, *ETr. başı ~ Sagay pazı* “başı” vb.

Kelime sonunda *ETr. ç ~ Sagay s* değişimi görülür: *ETr. aç- ~ Sagay as-* “açmak”, *ETr. saç ~ Sagay sas* “saç”. Sedalılışma neticesinde *ETr. ç ~ Sagay z* değişimi olur: *ETr. açığ ~ Sagay azıh* “açık”, *ETr. saçı ~ Sagay sazi* “saçı” vb.

Kelime başında *ETr. y ~ Sagay ç* değişimi görülür: *ETr. yay ~ Sagay çay(ğı)* “yazın”, *ETr. yar ~ Sagay çar* “yar”, *ETr. yahşı ~ Sagay çahsı* “güzel” vb.

Kelime başında *ETr. ç ~ Sagay s* değişimi görülür: *ETr. çık- ~ Sagay sıh-* “çıkmaq”, *ETr. çana ~ Sagay sana* “kayak” vb.

Kelime başında *ETr. y ~ Sagay s* değişimi görülür: *ETr. yağ ~ Sagay sağ* “yağ” vb.

Kelime başında ve ortasında *ETr.* **b** ~ *Sagay* **m** değişimi görülür: *ETr.* **büyük** ~ *Sagay* **müzük** “büyük”, *ETr.* **çabıs** ~ *Sagay* **çamıs** “alçak” vb.

ETr. **o** ~ *Sagay* **u** değişimi görülür: *ETr.* **qol** ~ *Hks.* **hol** ~ *Sagay* **hul** “kol, el”, *ETr.* **ot** ~ *Sagay* **ut** “ateş” vb.

ETr. **ö** ~ *Sagay* **ü** değişimi görülür; **öl** ~ *Sagay* **ül** “ıslak” vb.

ETr. **ğ** ~ *Hks.* **oo** ~ *Sagay* **uu** değişimi görülür: *ETr.* **soğuk** ~ *Hks.* **sooh** ~ *Sagay* **suuh** “soğuk” vb.

ETr. **kü** ~ *Hks.* **öö** ~ *Sagay* **üü** değişimi görülür: *ETr.* **kekük** ~ *Hks.* **köök** ~ *Sagay* **küük** “guguk kuşu” vb.

Yer değiştirme (metatez) görülür: *ETr.* **adgır** / **aygır** ~ *Hks.* **ashır** ~ *Sagay* **ahsır** “aygır”, **öğren-** ~ *Hks.* **ügren-** ~ *Sagay* **ürgen-** “öğrenmek” vb.

2. Beltir Ağzı

Ust-Kindırla, Ust-Sos, Ust-Taştıp, Çılanı köyleriyle Askiz şehrinin Malıy Monok ve Taştıp şehrinin Arbatı köylerinde konuşulmaktadır.

3. Kaçın ağzı

Kaçınlar kendilerine “Haas” derler. Hakasya’nın Ust-Abakan, Altay ve Şirin şehirleri ve bu şehirlere bağlı köylerde yaşarlar.

Bu ağzın özellikleri şöyledir:

Kelime başında ve kelime sonunda **ç** sesi korunur: *ETr.* **ağaç** ~ *Kaçın* **ağaçım** ~ *Hks.* **ağazım**; *Moğ.* **çacın** ~ *Kaçın* **çazın** ~ *Hks.* **sazın** vb.

ETr. **s** ~ *Kaçın* **ç** değişimi görülür: *ETr.* **saçım** ~ *Kaçın* **çaçım** / **çeçim** ~ *Hks.* **sazım** vb.

ETr. **s** ~ *Kaçın* **ş** değişimi görülür: *ETr.* **sosha** ~ *Kaçın* **şoşha** “domuz” ~ *Hks.* **sosha** vb.

ETr. **ş** ~ *Kaçın* **j** değişimi görülür: *ETr.* **eşik** ~ *Kaçın* **ijik** “kapı” ~ *Hks.* **izik** vb.

Kelime başında **k** ~ **h** değişimi görülmez: *Kaçın* **karak** “göz” ~ *Hks.* **harah**, *Kaçın* **kara** “siyah” *Hks.* **hara** vb.

Kelime başında **b** ~ **p** değişimi görülmez: *Kaçın* **bas** “baş” ~ *Hks.* **pas**, *Kaçın* **baarsah** “şefkatli” ~ *Hks.* **paarsah** vb.

f. h, g, ğ, k sesleriyle biten bir kelime ünlü ile başlayan bir çekim eki alırsa h, g, ğ, k sesleri düşer ve ikincil bir uzunluk meydana gelir: *Kaçın azağ*: *azaam* “ayağım” ~ *Sagay azağım*, *Kaçın köneg*: *köneem* “kovam” ~ *Sagay köneğim*, *Kaçın honığ*: *honiim* “yaşamım” ~ *Sagay honığim* vb.

Kelime sonuna gelen eklerde daralma görülür: *Sagay huzuhtu* ~ *Kaçın huzuhtu* “cevizi”, *Sagay çüstüktüg* ~ *Kaçın çüstüktüg* “yüzlüklü” vb.

4. Kızıl ağız

Bu ağız Hakasya’da Kara ve Ak İyus ırmağı boylarına dağılmış, Şirin, Orjonikidzev, Ujür, Şarıpov şehir ve köylerinde yaşayan Kızıllar tarafından konuşulur. Kızıllar kendilerine “Hıjıl kiji” derler. Bu ağzın özellikleri şöyledir:

ETr. ş ~ *Kızıl j* değişimi görülür: *ETr. tüşek* ~ *Kızıl tüşek* “düşek” ~ *Hks. tüşek*, *ETr. kişi* ~ *Kızıl kiji* ~ *Hks. kizi* vb.

ETr. ç ~ *Kızıl şç* değişimi görülür: *ETr. ilgiç* ~ *Kızıl ilğışç* “düğüm” ~ *Hks. ilğis* vb.

ETr. y ~ *Kızıl ş* değişimi görülür: *ETr. yer* ~ *Kızıl şer* “yer” ~ *Hks. çir*, *ETr. yol* ~ *Kızıl şol* “yol” ~ *Hks. çol* vb.

Kelime başında *y* sesi korunur: *ETr. yakşı* ~ *Kızıl yahısı* “iyi” ~ *Hks. çahısı* vb.

ETr. ş ~ *Kızıl şç* değişimi görülür: *ETr. kümüş* ~ *Kızıl kömüşç* ~ *Hks. kümüş*, *ETr. küç* ~ *Kızıl köşç* ~ *Hks. küs* vb.

Çekim sırasında, *g* ve *ğ* sesleriyle başlayan ekten önceki *r* ve *l* seslerinin düştüğü görülür: *ETr. barğan* ~ *Hks. parğan* ~ *Kızıl pağan* “giden”, *ETr. salğan* ~ *Kızıl sağan* “koyan” vb.

5. Şor ağız

Şor ağız Hakasya’da Taştıp şehrinde, daha çok Verhniy Matur, Nijniy Matur, Anjul, Kızıl Suğ köylerinde yaşayan Şorlar tarafından konuşulmaktadır. **Bu ağzın fonetik özellikleri şöyledir:**

ETr. ç ~ *Şor ş* değişimi görülür: *ETr. çın* ~ *Şor şın* “gerçek” ~ *Hks. sın*, *ETr. küç* ~ *Şor küş* ~ *Hks. küs* vb.

ETr. ş ~ *Şor j* değişimi görülür: *ETr. tüşek* ~ *Şor tüşek* “düşek” ~ *Hks. tüşek* vb.

Büyük ünlü uyumu çekimde bozulur: **abezi** “babası” ~ *Hks.* **abazi**, **palezi** “çocuğu” ~ *Hks.* **palazi** vb.

sarı edatının önceki kelimeye birleşmesiyle oluşan ek uyuma girer; ancak sondaki ı sesini kaybetmez: **suğ sarı** ~ *Şor* **suğzarı** “suya doğru” ~ *Hks.* **suğzar**, **kösseri** “göze, göze doğru”, **tañzarı** “tana, tana doğru” vb (Mejekova, 1973, aktaran Gürsoy-Naskali vd., 2007: s. 15).

ETr. **yat-** ~ *Şor* **çat-** fiilinin geniş zaman şekliyle yapılan şimdiki zaman çekiminde **r** sesi düşürülmez: **par çatar** ~ *Şor* **parçar** ~ *Hks.* **parça** vb.

bile ve **pile** edatları kullanılır: **malı bile** “baltayla” ~ *Hks.* **paltımañ**, **multıh pile** “tüfekle” ~ *Hks.* **multıhnañ** vb.

2.2.2. Çağdaş Hakas Türkçesi Yazı Dili

Bu ağızların birleşmesinden oluşan Hakas Türkçesi yazı dilinin genel ses kuralları ise şöyledir:

ETr. **d** ~ *Hks.* **z**: *ETr.* **adək** ~ *Hks.* **azək**, *ETr.* **adır-** ~ *Hks.* **azır-** “ayırmaq”, *ETr.* **bedük** ~ *Hks.* **pözük** “büyük” vb.

ağ ve **iğ** ses grupları korunmuştur: *ETr.* **bağ** ~ *Hks.* **pağ** “bağ, ip”, *ETr.* **qatığ** ~ *Hks.* **hatığ** “katı, sert”, *ETr.* **sarığ** ~ *Hks.* **sarığ** “sarı (renk)” vb.

Kelime başında *ETr.* **y** ~ *Hks.* **ç**: *ETr.* **yaqşı** ~ *Hks.* **çahsı** “iyi”, *ETr.* **yadağ** ~ *Hks.* **çazağ** “yayan”, *ETr.* **yıl** ~ *Hks.* **çıl** “yıl” vb.

Kelime başında ve sonunda *ETr.* **ç** ~ *Hks.* **s**: *ETr.* **çıq-** ~ *Hks.* **sıh-** “çıkmaq”, *ETr.* **aç** ~ *Hks.* **as** “aç”, *ETr.* **çaq-** ~ *Hks.* **sah-** “çakmaq” vb.

Kelime sonunda *ETr.* **ş** ~ *Hks.* **s**: *ETr.* **baş** ~ *Hks.* **pas** “baş”, *ETr.* **oqşaş** ~ *Hks.* **ohsas**, *ETr.* **taş** ~ *Hks.* **tas** “taş” vb.

İki ünlü arasında *ETr.* **ş** ~ *Hks.* **z**: *ETr.* **aşuru** ~ *Hks.* **azıra** “aşırı”, *ETr.* **kişi** ~ *Hks.* **kizi** “kişi”, *ETr.* **beşik** ~ *Hks.* **pizik** “beşik” vb.

Kelime başında *ETr.* **b** ~ *Hks.* **p**: *ETr.* **baş** ~ *Hks.* **pas** “baş”, *ETr.* **bar** ~ *Hks.* **par** “var”, *ETr.* **bol-** ~ *Hks.* **pol-** “olmaq” vb.

İlk hecede *ETr. e* ~ *Hks. i*: *ETr. keç-* ~ *Hks. kis-* “geçmek”, *ETr. kes-* ~ *Hks. kis-* “kesmek”, *ETr. ber-* ~ *Hks. pir-* “vermek” vb.

İlk hecede *ETr. i* ~ *Hks. ĩ*: *ETr. bir* ~ *Hks. pĭr* “bir”, *ETr. iç-* ~ *Hks. ĩs-* “içmek”, *ETr. isig* ~ *Hks. ĩzĭg* “sıcak” vb.

Art ünlüleri önünde *ETr. q* ~ *Hks. h*: *ETr. qol* ~ *Hks. hol* “kol, el”, *ETr. kadıñ* ~ *Hks. hazıñ* “kayın”, *ETr. qız* ~ *Hks. hıs* “kız” vb.

ETr. sones q ~ *Hks. h*: *ETr. adaq* ~ *Hks. azah* “ayak”, *ETr. çıq-* ~ *Hks. sıh-* “çıkılmak”, *ETr. yoq* ~ *Hks. yoh* “yok” vb.

2.2.3. Hakas Türkçesi Söz Varlığı

Hakasça, söz varlığı bakımından Eski Türkçeye ait pek çok unsuru koruyan arkaik özellikli bir Türk dilidir. Eski Türkçede yer alan ancak günümüzde Türk lehçelerinde kullanılmayan kimi sözcükler, bugün Hakas Türkçesinde yaşamaktadır. Hakasçanın söz varlığı, yalnızca Türkçe kökenli sözcüklerden oluşmayıp tarihî ve kültürel ilişkiler sonucunda Moğolcadan, daha sonraki dönemlerde ise Rusçadan çeşitli sözcükler Hakas lehçelerine girmiştir. Bunun yanısıra çeşitli kaynaklarda, bölgede konuşulan Samoyed ve Ket dilleriyle de karşılıklı sözcük alışverişinin olduğu ifade edilmektedir (Ölmez, 1996, 6-12).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUNİK HARFLİ ESKİ TÜRK YAZITLARI SÖZ VARLIĞINDA YAZITLAR ARASI KARŞILAŞTIRMA VE HAKAS TÜRKÇESİ İLE FONETİK DEVAMLILIK

3.1. AD SOYLU SÖZCÜKLER

aç > as

aç : aç (olmak) (*Yen.* Ø; *Orh.* BK D 38; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* T-13/6) || *HakTrS* **as** IV “s. aç, tok olmayan”, 52; *ÖHakTrS*, 52

Yalnızca Orhun ve Kırgızistan yazıtlarında belgelenen **aç** sözcüğü, söz sonundaki /ç/ sesinin süreklileşerek /s/’ye dönüşmesiyle Hakaşçada **as** biçimini almıştır.

açıg > açığ

açıg : “ne acı!” anlamında bir acınma ünlemi” (*Yen.* 48/2, 48/8, 98/2; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **açığ** “1. s. acı. 2. s. ekşi, ekşimiş. 3. s. tuzlu. 4. s. sert, şiddetli. 5. is. acı, kaygı, üzüntü, keder. 6. is. tatsız olay, tatsızlık. 7. is. can sıkıntısı, küskünlük.”, 25; *ÖHakTrS*, 26

Yalnızca Yenisey yazıtlarında belgelenen **açıg** sözcüğü, söz sonu /g/ sesinin yumuşayıp sızıcılaşarak /ğ/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **açığ** biçimini almıştır.

açok > açih/~azih

açok : apaçık, belirgin (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-72; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **açih** I “1. is. açıklık; 2. s. açık; 3. zf. açıkça”, 26; *bk.* **azih** II [“Sag.”, 61]; *ÖHakTrS* **açih** (1.) *krş.* **azih** (1.), 26

Yalnızca Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarında belgelenen **açok** sözcüğü, ikinci hecedeki yuvarlak /o/ ünlüsünün düzleşerek /ı/’ya dönüşmesi ve söz sonundaki /k/ ünsüzünün sızıcılaşarak /h/’ye değişmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **açih** biçimini almıştır. Bunun yanı sıra aynı sözcük, kelime içindeki /ç/ ünsüzünün ötümlüleşme ve süreklileşme sonucu /z/’ye dönüşmesiyle Sagay ağzında **azih** biçiminde de yaşamaktadır.

açsık > astağ

açsık : açlık (*Yen.* Ø; *Orh.* KT G 8, BK K 6(?); *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS*. **astağ** (*asta-* *fiilinden isim fiil*) “1. acıkma, açlık. 2. açlık grevi.”, 54; (*ÖHakTrS*, 53; XRS, 83)

ada > aza

ada : sıkıntı, tehlike, tehdit (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. A-84; Kırg. Ø*) || *HakTrS* Ø; *ÖHakTrS* **aza** “şeytan”, 59

Yalnızca Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarında tespit edilen **ada** sözcüğü, söz içi /d/ ünsüzünün süreklileşerek /z/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **aza** biçimini almıştır.

adak > azah

adak : ayak (*Yen. Ø; Orh. KT K 7, BK D 30; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS* **azah I** “ayak, pençe, bacak”, 60; *ÖHakTrS*, 59

Yalnızca Orhun Yazıtlarında tespit edilen **adak** sözcüğü, söz içi /d/ ünsüzünün süreklileşerek /z/’ye, söz sonu /k/ ünsüzünün ise sızıcılaşarak /h/’ye dönüşmesi sonucunda **azah** biçimini almıştır.

adaklıg > azahtıg

adaklıg : ayaklı (*Yen. 10/11, 11/3, 42/6; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS* **azahtıg** “1. ayaklı, bacaklı; 2. hızlı, süratli (at)”, 61; *ÖHakTrS*, 60

Yalnızca Yenisey Yazıtlarında tespit edilen **adaklıg** sözcüğü, kök düzeyindeki söz içi /d/ ünsüzünün süreklileşerek /z/’ye, söz sonu /k/ ünsüzünün ise sızıcılaşarak /h/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **azahtıg** biçimini almıştır.

İsimleri sıfat yapan ve bugünkü yazı dilindeki *-lı/-li* eklerinin karşılığı olan *-lıg/-lig*, *-lug/-lüg* ekleri Hakas Türkçesinde, söz sonundaki ünsüzün fonetik özelliklerine bağlı olarak *-lıg/-līg*, *-nıg/-nīg*, *-tıg/-tīg* gibi farklı varyantlarla kullanılmaktadır. Bu sözcükte de ek düzeyindeki söz başı /l/ ünsüzünün, son sesin ötümsüz/sızıcı bir ünsüzle bitmesi nedeniyle /t/’ye dönüşmüş ve ekin *-tıg/* varyantı tercih edilmiş ve sözcük **azahtıg** biçimini almıştır.

adaş > adas/~adalıs

adaş : yoldaş, arkadaş, eş, dost; aynı boydan olan kimse (*Yen. 11/8, 26/10; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. A-7, A-38; Kırg. Ø*) || *HakTrS* **adas I** “is. adaş” *bk. adalıs* [“Sag.”, 27], 27; *ÖHakTrS* **adas (ı.)** *krş. adalıs*, 28

Yalnızca Yenisey ve Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında tespit edilen **adaş** sözcüğü, söz sonu /ş/ ünsüzünün /s/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **adas** biçimini almıştır. Buna ek olarak sözcük, *-lis* türetme ekiyle genişleyerek Sagay ağzında **adalıs** biçimiyle kullanılmaktadır.

adgır > ashır/~ahsır/~ayğır

adgır : aygır, damızlık (*Yen. Ø; Orh. KT D 35, 36, BK K 11; Uyg. Ø; Dağl. A-84; Kırg. Ø*) || **HakTrS ashır** “zool. 1. is. aygır; 2. s. erkek (hayvan)” bk. **ayğır** [“hlk.”, 59], 53, **ahsır** “is. Sag. zool. ayğır”, 33; **ÖHakTrS ahsır** krş. **ashır**, 33

Yalnızca Orhun ve Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında belgelenen **adgır** sözcüğü, söz içi /d/ ünsüzünün süreklileşmesi ve ötümsüzleşmesi sonucu /s/'ye, /g/ ünsüzünün sızıcılaşarak /h/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **ashır** biçimini almıştır. Buna ek olarak sözcük halk dilinde **ayğır**, Sagay ağzında ise ünsüz göçüşmesi sonucu **ahsır** biçiminde yaşamaktadır.

adığ > azığ

adığ : ayı (*Yen. bk. kara adığ¹; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. -lık AÖ-1*) || **HakTrS azığ III** “is. hlk. ayı” bk. **aba II, abaa II**, 61; **ÖHakTrS**, 60

Adığ sözcüğü Yenisey yazıtlarında yalnızca “**kara adığ**” tamlaması içerisinde geçerken, Kırgızistan yazıtlarında bağımsız olarak kullanılmıştır. Diğer yazıtlarda ise belgelenmemiştir. Sözcük, söz içi /d/ ünsüzünün süreklileşerek /z/'ye, söz sonu /g/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **azığ** biçimini almış olup yalnızca halk dilinde kullanılmaktadır.

agıl > aal

agıl : ağıl (*Yen. 41/9; Orh. Ø; Uyg. Su 5; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || **HakTrS aal** “1. köy, oba; 2. ulus”, 21; **ÖHakTrS**, 21

Yalnızca Yenisey ve Uygur Yazıtlarında tespit edilen **agıl** sözcüğü, /g(~ğ)/ ünsüzünün iki ünlü arasında zayıflayarak düşmesi ve buna bağlı telafi uzaması sonucunda Hakas Türkçesinde **aal** biçimine dönüşmüştür.

¹ “adığ” sözcüğü Yenisey Yazıtları’nda “kara adığ” tamlaması içerisinde kullanılmıştır.

agır > aar

agır : önemli, değerli; ağır (*Yen.* Ø; *Orh.* BK D 2, BK G 15; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-3; *Kırg.* Ø) || *HakTrS aar II* “s. zf. 1. ağır, ağır çeken; 2. güç, zor; 3. değerli, önemli.”, 22; *ÖHakTrS*, 22

Yalnızca Orhun ve Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında tespit edilen **agır** sözcüğü, /g(~ğ)/ ünsüzünün iki ünlü arasında zayıflayarak düşmesi ve buna bağlı telafi uzaması sonucunda Hakas Türkçesinde **aar** biçimine dönüşmüştür.

ak > ah

ak : ak, beyaz; beyaz at (*Yen.* 91/1, 101; *Orh.* KT D 35, 36, 40, KÇ 15, -ıg KT K 5, 6, -ın KT K 2, 3, 9, KÇ 19; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-84; *Kırg.* Ø || *HakTrS ah I* “1. s. ak, beyaz; 2. s. *folk.* güzel, alımlı, gösterişli, göz alıcı; 3. s. ak, kır, beyazlaşmış; 4. s. kır, boz (at); 5. *is. mec.* masumiyet, suçsuzluk; 6. s. sarışın; 7. *is.* a) yumurta akı; b) albümin; c) göz akı.”, 31, 32; *ÖHakTrS*, 31

Yenisey, Orhun ve Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında tespit edilen **ak** sözcüğü, söz sonu /k/ ünsüzünün sızıcılaşarak /h/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **ah** biçimini almıştır.

akça > ahça

akça : akçe, para (*Yen.* 78; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø || *HakTrS ahça* “*is.* akçe, para, kuruş”, 32; *ÖHakTrS*, 32

Yalnızca Yenisey yazıtlarında tespit edilen **akça** sözcüğü, söz içi /k/ ünsüzünün sızıcılaşarak /h/’ye dönüşmesi sonucunda Hakasçada **ahça** biçimini almıştır..

alp > alıp

alp : cesur, yiğit, kahraman, savaşçı, komutan; güç, sıkıntı, zorluk (*Yen.* 5/2, 10/5, 16/1, 28/5, 28/6, 29/2, 32/1, 38/4, 43/4, 44/1, 44/2, 48/4, 48/5, 48/6, 48/10, 68/15, 69/1, 71/4, 147/3, 152/2, Lisiç’ya I, Kök Haya/2, -ın 31/2, 33/2, 73/1, 140/1, -ıñız 26/10, -un 11/9; *Orh.* KT G 6, KT D 3, 40, BK K 4, BK D 4, 35, BK G 7, T 10, 13, 14, 21, 29, 38, O 3, 12, 18, -ı KÇ 4, 17, -ın T 49, KÇ 7, 12; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-74, A-78; *Kırg.* Ø) || *HakTrS alıp* “alp, yiğit, kahraman”, 38; *ÖHakTrS*, 39

Yenisey, Orhun ve Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında tespit edilen *alp* sözcüğü, araya /ı/ ünlüsünün türemesi sonucunda Hakas Türkçesinde *alp* biçimini almıştır.

alt > alt

alt : alt (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* -ın ŞU G 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS alt* “is. alt, alt taraf”, 39; *ÖHakTrS*, 40

altı > altı

altı : altı (*Yen.* 3/5, 32/10, 32/16, 37/2, 41/4, 48/7, 49/1, 49/4, 51/4, 100/2; *Orh.* KT D 31, 34, KT K 5, BK D 1, 24, 26, 28, BK G 10, T 16; *Uyg.* Ta K 1, ŞU K 4, 9, ŞU G 5, ŞU B 4, 7, KÇor 4; *Dağl.* Ø; *Kırg.* T-2/3) || *HakTrS altı* “s. altı”, 40; *ÖHakTrS*, 40

altınç > altıncı

altınç : altıncı (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* HT VII/1, HT XII/2, KÇor 16; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS altıncı* “s. altıncı”, 40; *ÖHakTrS*, 40

Yalnızca Uygur yazıtlarında tespit edilen *altınç* sözcüğü, söz sonu /ç/ ünsüzünün ötümlüleşerek /c/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde *altıncı* biçimini almıştır.

altun > altın

altun : altın (*Yen.* 11/9, 25/3, 29/8, 40, 82, -um 41/5; *Orh.* KT G 5, KT K 12, BK K 3, BK G 11, T 48, -in KT G-B, BK K 11; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-84; *Kırg.* Ø) || *HakTrS altın* “is. altın”, 40; *ÖHakTrS*, 40

Yenisey, Orhun ve Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında tespit edilen *altun* sözcüğü, ikinci hecedeki yuvarlak /u/ ünlüsünün düzleşerek /ı/’ya dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde *altın* biçimini almıştır.

altunlīg/~altunlīg > altınnıĝ

altunlīg/altunlīg : altınlı (altınla süslü) (*Yen.* 3/2, 10/5; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS altınnıĝ* “altınlı, altın olan”, 40; *ÖHakTrS*, 40

Yalnızca Yenisey yazıtlarında *altunlīg/altunlīg* biçimleriyle tespit edilen sözcük, kök düzeyinde söz içi yuvarlak /u/ ünlüsünün düzleşerek /ı/’ya dönüşmesi sonucunda altın; buna ek olarak ek düzeyinde sıfat yapan *-līg* ekinin Hakas Türkçesindeki varyantlarından *-nıĝ* biçiminin kullanılmasıyla da *altınnıĝ* biçimini almıştır.

am > am

am : şu an, şimdi ? (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-52; *Kırg.* Ø) || *HakTrS am* “şimdi, hemen, şu an”, 40; *ÖHakTrS*, 40, 41

amtı > amdı

amtı : şimdi, hâlihazırda (*Yen.* Ø; *Orh.* KT G 3, 11, KT D 9, BK K 2, 8, BK D 8, BK G 13, 14, O 7; *Uyg.* Su 8; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS amdı* “hâlen, şimdi, şu an, bugün”, 40; *ÖHakTrS*, 41

Orhun ve Uygur Yazıtlarında tespit edilen **amtı** sözcüğü, söz içi /t/ ünsüzünün ötümlüleştirek /d/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **amdı** biçimini almıştır.

ana > ana

ana : ana, anne (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-46; *Kırg.* T-3/3) || *HakTrS ana I* “anne, ana” *bk. ene, ine I*, 41; *ÖHakTrS*, 42

ança > anca

ança : öyle, öylece, böyle, bu tür (*Yen.* 25/7, 105/1; *Orh.* KT G 5, 7, 8, 13, KT D 3, 9, 11, 21, 22, 27, 30, 31, KT K 11, BK K 4, 5, BK D 4, 8, 9, 10, 17, 18, 22, 33, 34, BK G 10, BK B 4, T 2, 6, 8, 9, 12, 14, 20, 21, 34, 37, O 8, 11, KÇ 17, 20, 23; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-79; *Kırg.* Ø) || *HakTrS anca* “z.f. o kadar”, 41; *ÖHakTrS*, 43

Yenisey, Orhun ve Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında belgelenen **ança** sözcüğü, söz içi /ç/ ünsüzünün ötümlüleştirek /c/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **anca** biçimini almıştır.

andag/~antag > andağ

andag/~antag : öyle, onun gibi, böyle (*Yen.* **andag** 29/8; *Orh.* **antag** KT D 4, 40, BK D 5, T 9, 29, 36, -ıñın KT G 8, BK K 6; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS andağ* “z.f. öyle, o şekilde”, 41; *ÖHakTrS*, 43

Yenisey yazıtlarında **andag**, Orhun yazıtlarında **antag** biçimleriyle belgelenen sözcük, Orhun yazıtlarında söz içi /t/ ünsüzünün ötümlüleştirek /d/’ye, her iki biçimde de söz sonu /g/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **andağ** biçimini almıştır.

anı > anı

anı : onu (*Yen.* 24/11; *Orh.* KT G 13, KT D 3, 34, BK D 4, 28, 41, T 31, 44; *Uyg.* Ta D 6, ŞU G 4, 6; *Dağl.* A-25; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* anı “zm. onu (*ol* zamirinin yükleme hâli)”, 42; *ÖHakTrS*, 44

anın > anınañ

anın : onu, onunla (*Yen.* Ø; *Orh.* T 24, KÇ 21; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS*. **anınañ** “zm. onunla (*ol* zamirinin araç hâli)”, 42; *ÖHakTrS*, 44

anıñ > anıñ

anıñ : onun (*Yen.* 94/1; *Orh.* KÇ 27; *Uyg.* Tes K 2; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* anıñ “zm. onun (*ol* zamirinin ilgi hâli)”, 42; *ÖHakTrS*, 44

anta > anda

anta : orada, o anda (*Yen.* 11/3, 68/15, 100/3; *Orh.* KT G 2, 5, 7, 9, KT D 4, 5, 13, 14, 32, 33, 34, 38, 39, 40, KT K 3, 4, 6, 8, BK K 2, 4, 5, 7, BK D 5, 12, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 39, T 6, 12, 16, 21, 22, 42, 45, 46, 49, O 5, 6, 8, KÇ 4, 16, 19; *Uyg.* Tes K 4, Tes D 2, Ta D 5, 7, 8, Ta G 1, 2, 3, 4, 5, Ta B 1, ŞU K 2, 3, 4, 7, 10, 12, ŞU D 1, 2, 4, 6, 7, 8, 9, 12, ŞU G 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, ŞU B 2, 3, 4, 6, KarB I, II/12; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* anda “zf. 1. onda (*ol* zamirinin bulunma hâli); 2. orada”, 41; *ÖHakTrS*, 43

Yenisey, Orhun ve Uygur yazıtlarında tespit edilen **anta** sözcüğü, söz içi /t/ ünsüzünün ötümlüleşerek /d/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **anda** biçimini almıştır.

añ > añ

añ : av hayvanı, yiyecek (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-10, A-85; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* añ “is. av, av hayvanı”, 43; *ÖHakTrS*, 42

aña > ağaa

aña : ona (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-78; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* ağaa “zm. ona (*ol* zamirinin yönelme hâli)”, 29; *ÖHakTrS*, 29

añar > aar

añar : onun, ona, onun için (*Yen.* 92/2; *Orh.* KT G 11, 12, BK K 8, 14, T 24; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-45; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* aar III “zf. öte, öteye”, 22; *ÖHakTrS*, 22

apa > aba

apa : ced, ata, dede (*Yen.* 11/2, 54, 20/2, 126, 24/8, 24/13, -ka 60/2, -m 6/4, 39/6, 73/4, -sı 18/1; *Orh.* KT B, BK G 13, -m KT D 1, 13, BK D 3, 12, -mız KT D 19, BK D 16, O 1; *Uyg.* HT V/1, HT XVII/1, -m Ta D 3, Ta G 4; *Dağl.* A-7, A-32, A-42, A-55, A-78; *Kırg.* Ø) || *HakTrS aba I* “*is. Sag. baba*” *bk. paba*, 23; *ÖHakTrS*, 24

Yazıtlarda **apa** biçiminde belgelenen sözcük, başta /p/ ünsüzünün türemesi ve söz içi /p/ ünsüzünün ötümlüleşerek /b/’ye dönüşmesi sonucunda **paba** biçimini almıştır. Bununla beraber Sagay ağzında, yine söz içi /p/ ünsüzünün ötümlüleşerek /b/’ye dönüşmesiyle **aba** biçimi de görülmektedir.

ara > ara

ara : arasında; mensup, tabi (*Yen.* 15/1, 32/10, 39/4, 41/1, 52/3, Kök Haya/3, -sı 140/1; *Orh.* KT D 1, 2, BK D 2, 4, T 54, O 5, 10; *Uyg.* Ø; Ta D 3, Ta B 4, Ta K 4, ŞU K 2, ŞU B 6; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS ara* “*is. 1. ara, iç, aralık; 2. dolay, civar*”, 45; *ÖHakTrS*, 46, 47

arığ > arığ

arığ : temiz (*Yen.* Ø; *Orh.* T 37; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS arığ II* “*s. 1. arı, temiz; 2. parlak, aydın; 3. duru, berrak*”, 50; *ÖHakTrS*, 50

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen **arığ** sözcüğü, söz sonu /g/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/’ye dönüşmesiyle Hakas Türkçesinde **arığ** biçimini almıştır.

arka > arğa

arka : arka, sırt (*Yen.* Ø; *Orh.* -sın KÇ 21; *Uyg.* HT XXI; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS arğa I* “*is. 1. sırt, arka; 2. elbisede sırtla kolları birleştiren dikiş yeri; 3. sıradağ*”, 48; *ÖHakTrS*, 48

Orhun ve Uygur yazıtlarında belgelenen **arka** sözcüğü, söz içi /k/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **arğa** biçimini almıştır.

arkış > arğış

arkış : kervan (*Yen.* Ø; *Orh.* KT G 8, BK K 6, BK D 25, -ı BK D 41; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS arğış I* “*is. 1. arkadaş, dost; 2. ortak, iş ortağı*”, 49; *ÖHakTrS*, 49

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen *arkış* sözcüğü, söz içi /k/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/’ye, söz sonu /ŝ/ ünsüzünün de /s/’ye dönüşmesiyle *arğıs* biçimini almıştır.

art > art

art : art, arka (*Yen.* -ımgı 41/10; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS art* “*is.* art, arka, geri”, 51; *ÖHakTrS*, 51

artuk > artıh

artuk : fazla, (sayılarda) fazla (*Yen.* 48/9, 71/1; *Orh.* KT D 33, T 20, 40, KÇ 25, -ı KT D 15, KT K-D, BK D 12, 28, 34, 38, BK G 1, 2, 9, BK G-B; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS artıh* “*s.* 1. artık, artan, fazlalık; 2. üstün, avantajlı; 3. *mec.* pek, çok, gayet; 4. yeğ, üstün, evla”, 51; *ÖHakTrS*, 51

Yenisey ve Orhun yazıtlarında belgelenen *artuk* sözcüğü, ikinci hecedeki yuvarlak /u/ ünlüsünün düzleşerek /ı/’ya ve söz sonu /k/ ünsüzünün sızıcılışarak /h/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde *artıh* biçimini almıştır.

as, az > as

as : kakım, gelincik (*Yen.* as 98/6, *krş.* az I 123; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-54; *Kırg.* Ø) || *HakTrS as I* “*is. zool.* as, gelincik”, 52; *ÖHakTrS*, 52

at I > at

at I : ad, isim (*Yen.* 26/13, 40, 110/2, -ı 69/2, -ım 1/2, 2/5, 15/3, 29/4, 41/2, 41/3, 42/8, 45/1, 49/2, 50/4, 51/1, 56/2, 58/1, 59/3, 65/1, 66/3, 69/1, 77, 91/2, 92/1, 109/3, 109/5, 147/3, 154, -ımgı 120/1, -ımka 147/3, -ıñ 110/2, -ıñız 26/3, -ka 48/2; *Orh.* KT D 20, 31, BK D 41, -ı KT D 25, 26, BK D 20, 21, 22, 36, O 3, -ıg KT B, BK D 17, O 6, KÇ 1, -ım KT D 7, BK D 7, -ka O 11; *Uyg.* ŞU D 7, -ı Ta G 4, HT X, KarB II/12, -ıg Ta B 1, -ım HT VI/3, -ımın Ta D 4, -ım Ta K 5, KarB I, I/1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* -tı T-4/1, -tı T-2/6, -ı T-10/1, -ı T-2/6, -ı T-10/5) || *HakTrS at II* “*is.* ad, isim”, 54; *ÖHakTrS*, 54

at II > at

at II : at, beygir (*Yen.* 28/6, 41/4, 41/9, 48/4, -ın 32/11, -larım 41/4; *Orh.* KT D 32, 33, 37, 39, KT K 4, T 24, 25, KÇ 4, 15, -ıg KT D 32, 33, T 27, 54, -ım KÇ 15, -ım KT D 40, BK K 11, BK G 12; *Uyg.* -ı ŞU G Ek 1; *Dağl.* A-7, A-18, A-26, A-78, A-84; *Kırg.* T-13/6) || *HakTrS at I* “*is. zool.* at”, 54; *ÖHakTrS*, 54

ata > ada

ata : baba (*Yen.* Adrianov/2; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* -sı T-2/6, T-10/5, -sın T-3/3) || *HakTrS* **ada** “is. baba”, 26; *ÖHakTrS*, 27

Yenisey ve Kırgızistan yazıtlarında belgelenen **ata** sözcüğü, söz içi /t/ ünsüzünün ötümlüleşerek /d/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **ada** biçimini almıştır.

atlıg > attıg

atlıg I: adlı, unvanlı (*Yen.* Devlet Ermitajı’ndan Gümüş Kap; *Orh.* -ıg BK D 41; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **attıg I** “s. 1. adlı, adı olan, isimli, ismi olan; 2. adında, denilen; 3. tanınmış, meşhur, ünlü”, 55; *ÖHakTrS*, 55

Yenisey ve Orhun yazıtlarında belgelenen **atlıg** sözcüğü, ek düzeyinde *-lıg* yapısındaki /l/ ünsüzünün /t/’ye ve /g/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **attıg** biçimini almıştır. Bu süreçte iki /t/ ünsüzünün yan yana gelmesiyle ünsüz ikizleşmesi de görülmektedir.

atlıg > attıg

atlıg II : atlı, atlı birlik, süvari birliği (*Yen.* Ø; *Orh.* BK G 1, T 4, 24; *Uyg.* Ø; ŞU D 5, -ıg ŞU D 2, -ın Tes K 3, Ta D 2, 6, Ta K 2; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **attıg II** “1. s. atlı, atı olan; 2. is. süvari”, 55; *ÖHakTrS*, 55

Yenisey ve Orhun yazıtlarında belgelenen **atlıg** sözcüğü, ek düzeyinde *-lıg* yapısındaki /l/ ünsüzünün /t/’ye ve /g/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **attıg** biçimini almıştır. Bu süreçte iki /t/ ünsüzünün yan yana gelmesiyle ünsüz ikizleşmesi de görülmektedir.

aw > ab

aw : av (*Yen.* -da 41/7, -ga 41/4; *Orh.* KÇ 9; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **ab** “is. sürekl avı, ortak av”, 23; *ÖHakTrS*, 24

Yenisey ve Orhun yazıtlarında belgelenen **aw** sözcüğü, /w/ ünsüzünün dudaksılaşarak /b/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **ab** biçimini almıştır.

ay > ay

ay : ay, kamer; otuz günlük süre, yılın on iki bölümünden her biri (*Yen.* 10/3, 11/2, 12/4, 28/1, 42/1, 42/4, 44/3, 92/3, 94/1, 109/1, 134, 147/4, 149/3, Adrianov/1, -im 108/3, -imka 97/1, ; *Orh.* KT K-D, BK G 10, BK G-B, O 12; *Uyg.* Ø; Ta D 7, Ta G 2, Ta B 3, ŞU K 9, ŞU D 3, 4, 5, 6, 7, ŞU G 1, 5, 6, 7, 11, ŞU B 1, 2, 3, 4, 7, KarB I, I/2, HT II/1, HT VI/4, HT VII/1, HT VIII/1, HT XII/2, HT XV/2, -ka ŞU D 9, HT VIII/4, HT XVI/1, KÇor 16; *Dağl.* A-19, A-20; *Kırg.* -uñ K-12) || *HakTrS ay I* “*is.* 1. ay (uydu); 2. ay (zaman)”, 57; *ÖHakTrS*, 56

az > as

az : az, fazla değil; aç gözlülük, doymazlık (*Yen.* Ø; *Orh.* KT G 10, KT D 29, 40, BK K 7, BK D 24, 32, T 39, O 7, -ça T 43, -ıg BK D 14, O 7, -ın KÇ 20, -kıtña KT D 34, T 9; *Uyg.* ŞU D 11; *Dağl.* A-47; *Kırg.* Ø) || *HakTrS as III* “*zf.* az, çok olmayan”, 52; *ÖHakTrS*, 52

Orhun, Uygur ve Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarında belgelenen **az** sözcüğü, söz sonu /z/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /s/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **as** biçimini almıştır.

azkıtña > ashınah

azkıtña : az sayıda, azıcık (*Yen.* Ø; *Orh.* KT D 34, T 9; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS ashınah* “*s.* az, azıcık, az sayıda” *bk.* *ashınacah* [“*hlk.*”], 53; *ÖHakTrS*, 53

azman > aspan

azman : iğdiş edilmiş at (*Yen.* Ø; *Orh.* KT K 5, 6; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS aspan* “*is.* 1. yarım ya da geç iğdiş edilmiş erkek hayvan; 2. hadım; 3. *mec.* iktidarsız”, 53; *ÖHakTrS*, 53

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen **azman** sözcüğü, söz içi z ünsüzünün ötümsüzleşerek /s/’ye ve yine söz içi /m/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **aspan** biçimini almıştır.

azuk > azıh

azuk : azık, yiyecek (*Yen.* Ø; *Orh.* -ı KT D 39; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS azıh I* “*is.* azık, yiyecek”, 61; *ÖHakTrS*, 60

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen **azuk** sözcüğü, ikinci hecedeki yuvarlak /u/ ünlüsünün düzleşerek /ı/’ya ve söz sonu /k/ ünsüzünün sızıcılışarak /h/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **azıh** biçimini almıştır.

bag > pağ

bag : birleşik (boy), birlik, sülale, konfederasyon (*Yen.* 1/2, 24/7, 49/1, 49/4, -ım 27/7, 38/5; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-79; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* pağ “*is.* bağ, ip”, 356; *ÖHakTrS*, 344

Yenisey ve Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarında belgelenen **bag** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye ve söz sonu /g/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pağ** biçimini almıştır.

baglıg > palğag

baglıg : bağlı, birleşik (*Yen.* Kök Haya/2, -ka 73/6; *Moğ.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS*. palğag “*is.* 1. bağ, bağlam; 2. bağlama, bağ yapma”, 358; *ÖHakTrS*, 346

bakır > pağır

bakır : para (*Yen.* 79, -ı 26/7; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* pağır III “*is.* Kız. bakır”, 356; *ÖHakTrS*, 345

Yalnızca Yenisey yazıtlarında belgelenen **bakır** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye ve söz içi /k/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pağır** biçimini almıştır.

baña, maña > mağaa

baña, maña : bana (*Yen.* baña 10/10; *Orh.* baña T 31, maña KT G 2, KT D 30, BK K 2, BK D 24, 36; *Uyg.* maña KarB I, IV/10; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* mağaa “*zm.* bana (*min zamirinin yönelme hâli*)”, 291; *ÖHakTrS*, 287

Yenisey yazıtlarında **baña**, Orhun yazıtlarında **baña** ve **maña**, Uygur yazıtlarında ise **maña** biçimleriyle belgelenen sözcük, söz başı /b/ ünsüzünün genizsilleşerek /m/’ye ve söz içi /ŋ/ ünsüzünün zayıflayarak /ğ/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **mağaa** biçimini almıştır.

bar > par

bar : var, mevcut; varlıklı (*Yen.* 20/1, 30/2, 40, 48/1, 48/2, 48/9, 144/2, Adrianov/1; *Orh.* KT G 9, 11, KT D 29, BK K 7, 8, BK D 23, T 10, 30, 57, O 10, -gu KT G 10, BK K 8, -mu T 14; *Uyg.* Ta G 5, Su 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* par I “1. *is.* var, mevcut; 2. *is.* varlık, var oluş; 3. *s.* mevcut, eldeki”, 360; *ÖHakTrS*, 348

Yenisey, Orhun ve Uygur yazıtlarında belgelenen **bar** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **par** biçimini almıştır.

barça > parça/~parçan

barça : bütün, hepsi (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* ŞU G Ek 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* Ø, **parçan** “s. bütün, tüm, hep” *bk. pray*, 360; *ÖHakTrS* **parça** (1.) *krş.* **parçan**, 348

Yalnızca Uygur yazıtlarında belgelenen **barça** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **parça** biçimini almıştır. Buna ek olarak sözcük Hakas Türkçesinde **parçan** biçimiyle de kullanılmaktadır.

baş > pas

baş : baş, ilk, lider; baş, kafa; dağ zirvesi, ırmakların birbirine karışma yeri (*Yen.* 2/5, 39/2, 39/6, 49/2, -da 16/3, -ı 42/7, 48/2, 48/3; *Orh.* KT D 31, -da KT K 1, BK D 29, -inta KT K 6, BK D 30, -ıña KT D 33; *Uyg.* Ta G 6, Ta B 2, 6, Ta K 3, 4, -ı Ta G 2, Ta B 5, 6, 7, 8, Ta K 2, 6, ŞU K 6, ŞU D 6, 9, 11, ŞU G 2, ŞU B Ek 1, -ın Tes K 3, ŞU D 4, -inta Ta B 1, ŞU K 7, ŞU D 8, ŞU B 6, -ıña ŞU D 3; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **pas** I “1. baş; 2. (hayvan) tane, adet; 3. uç, burun; 4. tepe, doruk; 5. başlangıç; 6. baş, birinci”, 362; *ÖHakTrS*, 350

Yenisey, Orhun ve Uygur yazıtlarında belgelenen **baş** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye ve söz sonu /ş/ ünsüzünün /s/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pas** biçimini almıştır.

başlıg > pastıĝ

başlıg : mağrur; lider (*Yen.* Ø; *Orh.* T 46, -ıg KT D 2, 15, 18, BK K 10, BK D 3, 13, 16; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **pastıĝ** “s. başlı, başı olan”, 364; *ÖHakTrS*, 352

Yenisey ve Orhun yazıtlarında belgelenen **başlıg** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye, söz sonu /ş/ ünsüzünün /s/’ye ve ek düzeyinde söz sonu /k/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pastıĝ** biçimini almıştır. Burada da yine *-lık* yapısının Hakas Türkçesindeki *-tıĝ* varyantına dönüşmesi görülmektedir.

bay > pay

bay : zengin, varlıklı (*Yen.* 17/1, 39/6, 144/2; *Orh.* KT G 10, KT D 29, BK K 7, BK D 14, 23; *Uyg.* Su 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **pay** I “1. *is.* zengin, varsıl, varlıklı; 2. *s.* bol, çok, büyük”, 365; *ÖHakTrS*, 354

Yenisey, Orhun ve Uygur yazıtlarında belgelenen **bay** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pay** biçimini almıştır.

beg, bek > pig

beg, bek : bey (**Yen. beg** 1/2, 10/6, 26/3, 24/4, 24/5, 24/7, 32/2, 32/9, 32/14, 37/3, 48/8, 53/1, 71/5, 88/3, 92/1, 98/1, 98/3, 98/4, 149/1, -çe 32/2, -i 42/1, -im 32/10, 48/2, 71/2, 73/6, 98/4, -imis 71/1, -imiz 28/6, 30/5, -imke 16/3, 17/3, 22/2, 96/3, -in 32/11, -içe 59/3, *krş. bek* 76; **Orh. beg** KT D 20, BK D 16, -i O 9, -im KT G-B, -iç KT D 33, -ler KT G 1, 10, 11, KT D 7, KT Kap. 2, BK K 1, 8, 13, BK D 2, 7, 33, BK G 13, 14, 15, T 36, -ler gü KT G 11, BK K 8, -leri KT G 2, KT D 3, 6, 19, 22, BK K 1, BK D 1, 4, 6, 16, 18, T 42, -lerig BK K 13, -lerim KT K 11, -lerime O 7, -lerin BK G 15, T 43, -li KT D 6, BK D 6; **Uyg. beg** -i HT V/2, -ler Ta B 7, ŞU G 8, HT VI/2, 3, -leri ŞU D 10; **Dağl. beg** A-74; **Kırg. beg** unvan olarak kullanılmıştır.) || **HakTrS pig** “*is. esk.* 1. memur, bürokrat; 2. bey, bay, beyefendi; 3. müdür, başkan”, 376; **ÖHakTrS**, 363

Yenisey yazıtlarında beg ve bek, diğer yazıtlarda **beg** biçiminde belgelenen sözcük, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/'ye ve /e/ sesinin daralarak /i/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pig** biçimini almıştır.

berk, bek > pik

berk, bek : sağlam, dayanıklı (**Yen. berk** Adrianov/2, -im Adrianov/2; **Orh.** Ø; **Uyg. bek** Ar 1; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS pik** “*s. pek, sağlam, dayanıklı*”, 377; **ÖHakTrS**, 363, 364

bél > pil

bél : bel, sırt (**Yen.** -de 10/5, -imte 3/2; **Orh.** Ø; **Uyg.** Ø; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS pil I** “*is.* 1. bel, (hayvanda) sırt; 2. (dağda) bel, sırt”, 377; **ÖHakTrS**, 364

Yalnızca Yenisey yazıtlarında belgelenen **bél** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pil** biçimini almıştır.

belgü > pïlgï/~pïlgï

belgü : damga (**Yen.** Ø; **Orh.** Ø; **Uyg.** -mün Ta B 2, ŞU D 8, 9, -sin Tes G 3; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS pïlgï** “*is.* belgi, işaret, im” *bk. pïlgï* [“*hlk.*”, 404], 374; **ÖHakTrS**, 366

beltir > piltir

beltir : (ırmak) birleşme yeri (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* -inte ŞU D 9, ŞU G 10; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* piltür “is. (ırmak) ağız”, 378; *ÖHakTrS*, 366

ben/~men > min

ben/~men : 1. teklik kişi zamiri. *krş.* **men** (*Yen.* **ben** 1/2, 2/5, 3/3, 6/3, 9/2, 11/2, 13/5, 15/2, 15/3, 16/1, 19/1, 20/2, 22/3, 22/4, 24/7, 27/4, 37/1, 37/3, 41/3, 41/4, 44/2, 44/6, 48/7, 49/2, 51/1, 52/1, 53/1, 61/3, 68/3, 68/4, 92/2, 109/3, Adrianov/1, 3, -iñ 73/6, Adrianov/2, -ke 50/5, **men** 10/12, 28/1, 29/4, 29/5, 29/8, 48/6, 108/4, 147/1, 149/1; *Orh.* **ben** T 1, 5, 7, 11, 15, 17, 30, 32, 37, 47, 50, 55, 58, 59, -i T 10, iñ T 21, **men** KT G 11, KT D 27, BK K 9, 12, 14, BK D 22, 33, 34, 36, BK G 3, 9, BK G-B, -iñ KT G 11, BK D 29; *Uyg.* **ben** Ta G 3, Ta B 4, ŞU K 1, ŞU D 4, ŞU G 3, 4, 6, ŞU G Ek 2, ŞU B 6, ŞU B Ek 1, HT V/1, HT XI/3, Ar 2, **men** ŞU D 10, HT II/4, HT XVI/3, Su 2, 3, -iñ ŞU D 12, ŞU G 9; *Dağl.* **ben** A-1, A-30, A-33, A-42, A-54, A-67; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **min** “zm. ben”, 303; *ÖHakTrS*, 296

Yenisey, Orhun ve Uygur yazıtlarında **ben** ve **men**, Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarında ise **ben** biçimiyle belgelenen sözcük, söz başı /b/ ünsüzünün /m/'ye, ve /e/ ünlüsünün daralarak /i/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **min** biçimini almıştır.

beñgü, beñkü, beñü, meñgü, meñkü, beñigü > möñi, möge, mögü, mügü, mükü

beñgü, beñkü, beñü, meñgü, meñkü, beñigü : ebedî (taş), sonsuz, ölümsüz (*Yen.* **beñgü** 33/3, 36/3, -min 28/9, -si 24/6, 30/3, *krş.* **beñkü** 39/1, 48/6, 48/9, 54, 100/1, 108/4, 134, -mün 20/1, 68/5, -si 27/8, *krş.* **beñü** 42/5, 92/2, 94/2, -m 13/5, 79, -sü(i?) 9/3, *krş.* **meñgü** Adrianov/1, *krş.* **meñkü** 39/5; *Orh.* **beñgü** KT G 8, 11, 12, 13, BK K 6, 8, 15, *krş.* **beñigü** O 14; *Uyg.* Ø; *Dağl.* **beñgü** A-23, *krş.* **beñkü** A-45, *krş.* **beñü** A-32, *krş.* **beñigü** A-1, A-88; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* möñi “s. ebedî, sonsuz” *bk.* möge [“folk.”, 308], mögü [“Kaç.”, 308], mügü [“Sag.”, 310], mükü [“hık.”, 310], 308; *ÖHakTrS* möñi. *bk.* möge, 301, mögi, 300, mükü, 302

berü > peer

berü : beri, geri (*Yen.* 73/7; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* peer “beri, beriye”, 368; *ÖHakTrS*, 357

berüki > peerki

berüki : beriki, gerideki (*Yen.* Ø; *Orh.* T 46; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **peerki** “s. beriki, yanındaki”, 368; *ÖHakTrS*, 357

bêş > pis

bêş : beş (*Yen.* 11/2, 11/9, 25/4, 45/2, 53/2, 68/1, 71/1, 108/2, 152/1; *Orh.* KT D 18, 31, KT K 4, BK D 15, 25, 28, BK G-D, BK G 11, T 49, O 4, KÇ 17; *Uyg.* Ta G 4, Ta B 6, 7, Ta K 1, ŞU D 6, ŞU G 3, 9, HT II/1, HT XIV/4, HT XV/3, HT XVI/2; *Dağl.* A-33, A-78, A-82; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **pis I** “s. beş”, 379; *ÖHakTrS*, 369

Kırgızistan dışındaki bütün yazıtlarda belgelenen **bêş** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye ve söz sonu /ş/ ünsüzünün /s/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pis** biçimini almıştır.

bêşinç > pizinci

bêşinç : beşinci (*Yen.* Ø; *Orh.* KT K 7, BK G 10; *Uyg.* Ta G 2, ŞU D 3, 4, 9, ŞU G 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **pizinci** “s. beşinci”, 379; *ÖHakTrS*, 370

biş, biş > muñ, min

biş, biş : bin (*Yen.* **biş** 16/2, 45/8, 136/1, *krş.* **biş** 3/5, 26/8, 26/9, 41/1, 42/2, 42/3, 68/26, 78, 109/1; *Orh.* **biş** KT G-B, T 16, 18, *krş.* **biş** BK G 1, T 14, 16; *Uyg.* **biş** Ta B 2, 7, ŞU D 9, ŞU B 9, *krş.* **biş** ŞU B Ek 1; *Dağl.* **biş** A-32; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **muñ I** “s. bin”, 309; *ÖHakTrS* **muñ (ı.)**, 301; **mın**, 296

bilig > piliğ/~pilis

bilig : bilgi (*Yen.* Ø; *Orh.* KT G 5, 7, BK K 5, T 6, -im KT K 10, -in BK K 4, KÇ 28; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **piliğ I (pıl- fiilinen isim fiil)** “1. bilme, öğrenme; 2. anlama; 3. bilim, bilgi; 4. kabiliyet, yetenek” *bk.* **pilis**, 374; *ÖHakTrS* **piliğ (ı.)**, 366, **pilis**, 366

bir > pır

bir : bir (*Yen.* 10/8, 15/3, 32/14, 43/4, 45/5, 96/1, -ke 149/6; *Orh.* KT G 6, 8, KT D 32, 33, 36, KT K 2, 4, 5, 7, 12, BK K 4, 6, BK D 29, 30, 31, 40, BK G 1, 8, 9, T 4, 23, 24, 33; *Uyg.* Ta K 1, ŞU D 5, ŞU G 1, 7, 8, 9, 11, ŞU B 3, 6, KarB I, IV/8, HT VI/4, HT VI/4; *Dağl.* A-86; *Kırg.* T-2/3, AÖ-2) || *HakTrS* **pır** “1. s. bir; 2. is. birim; 3. s. herhangi, herhangi bir”, 375; *ÖHakTrS*, 367

Yazıtların tamamında belgelenen **bir** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/'ye ve /i/ ünlüsünün normal sestten daha da daralarak /i/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pır** biçimini almıştır.

biz > pıs

biz : biz (1. çokluk kişi zamiri) (**Yen.** 28/6, 32/9, 42/6, 48/1, 144/1, 145, -ke 36/2, -ni 28/8; **Orh.** KT D 20, KT Kap. 3, BK D 17, 32, T 8, 13, 16, 44, O 7, -inte T 40, -iñ KT D 39, -iñe KT D 19, 40, BK D 16, -ni T 20, 29, 30; **Uyg.** KarB I, IV/4; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS pıs I** “zm. biz”, 376; **ÖHakTrS**, 369

Yenisey, Orhun ve Uygur yazıtlarında belgelenen **biz** sözcüğü, söz başı /b/ ve söz sonu /z/ ünsüzlerinin ötümsüzleşerek sırasıyla /p/ ve /s/'ye, /i/ ünlüsünün de /i/'ye dönüşmesiyle Hakas Türkçesinde **pıs** biçimini almıştır.

bo > pu

bo : bu (**Yen.** 7/2, 27/8, 34, 38/4, 43/6, 60/3, -ñı 48/6, -ñka 48/6; **Orh.** KT G 1, 2, 4, 10, 13, KT G-D, KT G-B, BK K 1, 3, 7, 13, 35, 36, T 23, 32, 54, 61, O 5, KÇ 25, -nı KT G 10, 12, BK K 8, 15; **Uyg.** Tes G 3, Ta K 2, KarB I, I/1, KÇor 1; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS pu** “1. zm. bu; 2. s. bu”, 397; **ÖHakTrS**, 384

Yenisey, Orhun ve Uygur yazıtlarında belgelenen **bo** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/'ye ve söz sonundaki /o/ ünlüsünün daralarak /u/'ya dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pu** biçimini almıştır.

bodun > moyın

bodun : halk (**Yen.** 3/6, 5/2, 15/1, 29/3, 32/3, 32/6, 45/4, 59/3, -da 5/2, -ıña 32/7, -ta 1/2, -ug 29/4, -um 1/1, 10/7, 10/12, 11/5, 13/4, 19/2, 42/2, 43/1, 44/4, 45/9, 49/1, 49/4, 68/28, 147/5, 152/4, -umka 27/7, 29/5; **Orh.** KT G 2, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, KT D 4, 6, 9, 10, 11, 14, 17, 19, 22, 25, 26, 27, 28, 38, 39, KT K 1, 2, 3, 4, 6, 7, 11, KT Kap. 1, 2, BK K 2, 3, 4, 5, 6, 8, 13, BK D 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 29, 30, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, BK G 4, 12, 15, T 1, 2, 3, 8, 9, 11, 17, 18, 54, 55, 56, 60, 61, O 2, 3, 8, -ı KT G 2, 6, KT D 3, 6, 20, BK K 1, 4, BK D 1, 4, 6, 17, 23, BK G 7, T 22, 28, 30, 42, 43, 46, KÇ 6, 15, 27...; **Uyg.** Tes D 5, Ta G 4, 5, Ta B 3, 4, Ta K 1, 3, 4, ŞU K 3, 10, 12, 13, ŞU D 6, 7, ŞU G 10, ŞU B 1, -ı Tes K 2, Ta D 2, Ta B 6, 9, Ta K 2, 3, 4, -ka Ta D 7, Ta B 5, Ta K 4, ŞU K 8, ŞU D 7, ŞU G

2, -ug Ta D 8, Ta K 5, ŞU D 1, 2, ŞU G 2, 9, ŞU B 3, 4, 8, -um Tes K 4, ŞU D 2, 5, -umun ŞU K 5; *Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS moyın* “*is. anat. boyun*”, 307; *ÖHakTrS*, 300

Yenisey, Orhun ve Uygur yazıtlarında belgelenen *bodun* sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün /m/’ye, söz içi /d/ ünsüzünün /y/’ye ve /u/ ünlüsünün daralarak /ı/’ya dönüşmesi sonucunda *moyın* biçimini almıştır.

boz > pos

boz : boz, gri (*Yen. Ø; Orh. KT D 32, 33, 37, KÇ 4; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. pos III* “*is. (kumaş vs. boyamak için) boya*”, 388; *ÖHakTrS*, 378

böke > möke, mökö

böke : yiğit, savaşçı, güçlü adam (*Yen. Ø; Orh. -si KÇ 17; Uyg. Ø; Dağl. A-51; Kırg. Ø*) || *HakTrS möke* “*is. alp, yiğit, kahraman*” *bk. alıp, matır* [“*Moğ.*”, 298], *mökö* [“*Sag., Koy.*”, 308], 308; *ÖHakTrS möke*, 300

Orhun ve Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarında belgelenen *böke* sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün /m/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde *möke* biçimini almıştır. Bunun yanısıra Sagay ve Koybal ağızlarında ikinci hecedeki /e/ ünlüsünün yuvarlaklaşarak /ö/’ye dönüşmesiyle *mökö* biçimi de görülmektedir.

buka > puğa

buka : boğa (*Yen. Ø; Orh. T 6, -lı T 5; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS puğa* “*is. zool. 1. boğa; 2. erkek geyik*”, 397; *ÖHakTrS*, 385

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen *buka* sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye ve söz içi /k/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde *puğa* biçimini almıştır.

bulgak > pulğağ

bulgak : karışıklık (*Yen. 15/1; Orh. -ın KT K 4, BK D 29; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS pulğağ (pulğa- filinden isim fiil)* “1. karıştırma, çalkalama; 2. (acele acele) koşuşma, (endişe ve panikten) birbirine girme, karışma”, 399; *ÖHakTrS*, 386

Yenisey ve Orhun yazıtlarında belgelenen **bulgak** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/'ye ve söz içi /g/ ile söz sonu /k/ ünsüzlerinin yumuşayarak /ğ/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pulğag** biçimini almıştır.

buluñ > puluñ

buluñ : köşe, bucak, taraf (**Yen.** -ka 31/3; **Orh.** KT D 2, BK D 3, -daki KT D 2, BK K 9, 10, BK D 2, 3, 24, -ug O 1; **Uyg.** -daki Ta B 4; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS puluñ** I “is. köşe”, 399; **ÖHakTrS**, 386

bunça > minca

bunça : bunca, bu kadar (**Yen.** Ø; **Orh.** KT G 2, 4, KT D 4, 10, 14, 30, KT K 9, KT K-D, KT G-D, BK K 3, BK D 2, 5, 9, 12, 33, BK G 10, 12, 14, 15, BK G-B, KÇ 12, 27, 28; **Uyg.** Ta K 3, 4, 5, ŞU G Ek 2, Sevrey 5, Ar 1; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS minca** “s. bunca, bu kadar”, 301; **ÖHakTrS**, 295

Orhun ve Uygur yazıtlarında belgelenen **bunça** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün genizsilleşerek /m/'ye ve ilk hece /u/ ünlüsünün düzleşerek /ı/'ya dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **minca** biçimini almıştır.

bunu > minı

bunu : bunu (**Yen.** Ø; **Orh.** Ø; **Uyg.** Ta K 5, Ta Kaplumbağa; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS minı** “zm. bunu”, 301; **ÖHakTrS**, 295

Yalnızca Uygur yazıtlarında belgelenen **bunu** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün /m/'ye ve ilk hece /u/ ünlüsünün düzleşerek /ı/'ya dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **minı** biçimini almıştır.

bunta > mında

bunta : burada (bu zamanda), buraya (**Yen.** 10/10, 38/2, 49/4; **Orh.** KT G 10, 11, KT D 20, BK K 8, BK D 17; **Uyg.** Ta G 6, Ta B 2; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS mında** “1. zf. burada; 2. zm. bunda”, 301; **ÖHakTrS**, 295

Yenisey, Orhun ve Uygur yazıtlarında belgelenen **bunta** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün /m/'ye, ilk hece /u/ ünlüsünün düzleşerek /ı/'ya ve söz içi /t/ ünsüzünün ötümlüleştirek /d/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **mında** biçimini almıştır.

bük > pük

bük : orman (*Yen.* -de 136/1; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **pük I** “is. çayır, çayırılık”, 403; *ÖHakTrS*, 391

Yalnızca Yenisey yazıtlarında belgelenen **bük** sözcüğü, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **pük** biçimini almıştır.

çak > sah

çak : çağ, dönem (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* ŞU K 4; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS*. **sah V** “is. çağ, zaman, vakit”, 418; *ÖHakTrS*, Ø

çej > sin, sinem

çej : bir ağırlık ölçüsü” <Çin. **shêng** (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-2; *Kırg.* Ø) || *HakTrS*. **sin I** “is. 1. ölçü, beden, büyüklük; mimtar, tutar, meblağ. *bk.* **sinem**; 2. zaman, vakit; 3. yaş; 4. seviye, durum”, 448; *ÖHakTrS* **sin (1.)**, 435

çerig > sirig

çerig : asker, ordu (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* KÇ 9; *Uyg.* ŞU D 3, 4; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS*. **sirig** “is. 1. asker, er. *bk.* **soldat**; 2. ordu. *bk.* **armiya**; 3. şaman ruhları ordusu”, 450; *ÖHakTrS*, 437

çın > sın

çın : gerçek, hakiki, gerçeklik <Çin. **chên** (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-72; *Kırg.* Ø) || *HakTrS*. **sın II** “1. is. gerçek, hakikat; 2. s. gerçekçi, hakiki, doğru; 3. s. adaletli, adil; 4. zf. doğru olarak, samimi olarak; 5. zf. adilce, adil olarak”, 437; *ÖHakTrS*, 425

èçi > aca

èçi : ağabey; amca (*Yen.* -m 6/2, 17/2, 18/2, 28/9, 32/17, 51/1, 51/3, 52/1, 59/8, 110/4, -min 22/4, -miz 32/2, -nijzke 28/3, -si Sedyarski 2; *Moğ. Orh.* -li KT D 6, BK D 6, -m KT D 16, 17, 31, KT K 3, 9, BK D 14, 15, 20, 35, O 4, -miz KT D 26, BK D 22, -sin KT D 5, BK D 5, 18; *Uyg.* -si Ta K 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS*. **aca** “Sag. 1. ağabey; 2. amca”, 25; *ÖHakTrS*, 25

èçiç > acañ

ëçiç : ağabeycik (*Yen.* 52/3, -im 3/6, 32/1, 32/13, 32/16, 69/1; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **acañ** “is. Sag. amca (kendinden büyük erkeğe hitap)”, 25; *ÖHakTrS*, 26

ederlig > **izerlig**

ederlig : eyerli (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-84; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **izerlig** “s. eyerli, eyer olan”, 234; *ÖHakTrS*, 232

egin > **een**

egin : omuz (*Yen.* -in 10/5; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **een I** “is. 1. omuz; 2. apolet”, 117; *ÖHakTrS*, 122

ëkegü > **ïköleñ**

ëkegü : ikisi (birlikte), iki parça (*Yen.* 118/1; *Moğ. Orh.* KT K 3; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **ïköleñ** “zf. ikisi, iki olarak” bk. **ïkizineñ**, 210; *ÖHakTrS*, 215

ëki, eki > **ïki**

ëki, eki : iki (*Yen.* **ëki** 16/1, 31/5, 43/6, 49/3, 65/3, 73/6; *Moğ. Orh.* **ëki** KT D 27, 28, 36, KT K 2, 8, 11, BK D 1, 21, 23, 25, 34, 38, 41, T 4, 10, 14, 16, 18, 40, -n KT D 1, 2, BK D 2, 4, 32, O 10; *Uyg.* **ëki** Tes D 2, Ta D 1, Ta B 1, Ta K 5, 5, ŞU D 5, 6, 7, ŞU G 9, 13, ŞU B 2, 3, KarB I, IV/8, HT V/1, HT VII/1, HT XV/2, Ar 1, -n Ta D 3, Ta B 4, ŞU K 2, ŞU D 1, ŞU B 4; *Dağl.* **eki** A-18, A-90; *Kırg.* **eki** T-14/3) || *HakTrS.* **ïki** “s. iki”, 210; *ÖHakTrS*, 215

ëkinç, ëkinti > **ïkinci**

ëkinç, ëkinti : ikinci (*Yen.* **ëkinç** Sedyarski 1; *Moğ. Orh.* **ëkinti** KT D 33, KT K 5, BK D 30, BK G 1, T 39; *Uyg.* **ëkinti** Ta G 1, ŞU K 9, ŞU D 7, ŞU B 4, 7; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **ïkinci** “s. ikinci”, 210; *ÖHakTrS*, 215

ëkiz, ekiz > **ïkiz**

ëkiz, ekiz : ikiz, eş (*Yen.* **ëkiz** -im 29/3; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* **ekiz** A-6; *Kırg.* **ekiz** K-5) || *HakTrS.* **ïkis** “is. 1. ikiz bk. **ïkere**; 2. eş”, 210; *ÖHakTrS*, 215

ël, el > **il**

ël, el : yurt, ülke, devlet; halk, ulus, topluluk, kabile birliği (*Yen.* **ël** 1/2, 10/7, 25/5, 26/1, 32/8, 32/10, 39/6, 45/3, 59/5, 68/15, 73/5, 140/1, 147/4, -de 11/9, 28/3, 29/8, 46/3, -ge 40, -im

1/1, 2/2, 5/2, 10/7, 10/8, 10/9, 11/6, 19/3, 23/1, 23/4, 25/3, 27/5, 28/2, 38/2, 42/1, 44/3, 45/6, 45/9, 46/1, 46/2, 51/2, 53/1, 59/4, 59/6, 61/1, 70/5, 100/2, 108/1, 110/3, 149/4, 152/1, -imde 53/2, 73/5, 131, 147/3, -imin 108/4, -imiñ 24/6, -imiz 10/4, -imke 1/2, 3/2, 3/5, 7/3, 13/1, 13/3, 14/3, 16/3, 27/5, 28/1, 32/17, 44/2, 70/1, 73/7, 75, 96/2, 108/2, 147/1, -imte 3/3, -in 25/5, 152/1, -inde 30/4, -inte 48/8, -iñ 26/13, 48/1, 54, -iñe 32/8, -iñiz 26/4, -ke 152/1; **Orh. èl** KT G 4, 8, 10, KT D 4, 25, BK K 3, 6, 8, BK D 5, 21, BK G 9, T 55, 56, O 1, -i KT K 3, -ig KT D 3, 3, 9, KT K 3, BK D 4, 8, 13, 36, -im KT D 9, BK D 8, -imiz KT D 22, BK D 18, -in KT D 1, 6, 8, 31, 36, 38, KT K 6, BK D 3, 7, 8, 27, 28, 30, 34, KÇ 22, -inte KÇ 3, iñe KT D 23, BK D 19, T 1, 58, O 4, KÇ 7, -iñin KT D 22, BK D 19, -te KT G 3, BK K 2; **Uyg. èl** Tes K 2, Tes D 1, 3, 4, Ta G 6, Ta B 1, 6, ŞU K 1, ŞU G 3, 10, HT XIII/2, -i Tes B 6, Tes K 2, Ta D 3, Ta B 4, ŞU K 2, -ig Ta K 1, -imde HT VIII/2, 3, -imin Ta B 3, HT VII/3, -in Ta D 5, KarB I, III/4, -inde HT VII/2, -inte HT VI/5, -iñe ŞU K 4; **Dağl. èl** A-4, A-6, A-7, A-24, A-33, A36, A-39, A-72, A-76, A-79, A-84; **Kırg. el** T-6/1, T-14/1, Ks.) || **HakTrS. il** “is. folk. el, halk” bk. **çon, halıh I**, 220; **ÖHakTrS**, 216

elbeg > ilbek

elbeg : zengin, bolluk içinde (**Yen. Ø**; **Moğ. Orh.** T 8; **Uyg. Ø**; **Dağl. Ø**; **Kırg. Ø**) || **HakTrS. ilbek** “1. is. bolluk, bereket, refah; 2. s. bol, bereketli; 3. s. geniş, engin, açık; 4. s. iri, büyük, kocaman, muazzam; 5. s. ulu, yüce”, 220; **ÖHakTrS**, 216

elçi > ilcī

elçi : elçi (**Yen.** 14/1, 41/8, 98/5, -si 1/2; **Moğ. Orh.** Ø; **Uyg. Ø**; **Dağl. Ø**; **Kırg. Ø**) || **HakTrS. ilcī** “is. 1. elçi, bk. **ıziğcı**; 2. temsilci, mümessil; 3. çalışan, memur”, 221; **ÖHakTrS**, 216

elig > ilig

elig : elli (**Yen.** 10/2, 15/1, 22/3, 26/10, 43/6, 45/7, 48/3, 49/3, 68/21, 68/25, 68/28, 70/4, 108/1, -in 41/3, 68/18, 108/3; **Moğ. Orh.** KT D 8, BK D 7, BK G 7, KÇ 6, -çe T 42; **Uyg. ŞU** K 4; **Dağl.** A-2, A-7; **Kırg. Ø**) || **HakTrS. ilig** “is. elli”, 222; **ÖHakTrS**, 217

èlik > ilik

èlik : keçi (**Yen. Ø**; **Orh. Ø**; **Uyg. Ø**; **Dağl.** A-54; **Kırg. Ø**) || **HakTrS. ilik** “is. zool. karaca” bk. **kiik**, 222; **ÖHakTrS**, 217

ej > iñ

ej : en, daha (**Yen.** Ø; **Moğ. Orh.** KT D 32, KT K 4, BK D 30; **Uyg.** ŞU K 9; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** iñ “z.f. 1. gayet, çok, fazla; 2. en”, 223; **ÖHakTrS**, 219

er > ir

er : erkek, adam, koca; asker (**Yen.** 2/3, 2/4, 2/5, 3/6, 5/1, 10/2, 10/8, 11/9, 13/1, 13/3, 15/3, 23/2, 24/7, 25/4, 26/9, 26/10, 26/13, 27/6, 27/8, 28/6, 28/9, 29/7, 29/8, 31/5, 32/1, 32/2, 32/10, 32/14, 34, 38/4, 41/1, 41/2, 41/3, 41/4, 41/6, 41/8, 42/2, 42/3, 42/8, 43/3, 44/2, 44/5, 45/9, 46/2, 48/2, 48/3, 49/2, 49/3, 50/4, 51/1, 51/2, 51/4, 52/2, 53/2, 56/2, 58/1, 59/3, 65/1, 66/2, 66/3, 68/12, 68/19, 68/27, 70/3, 73/7, 77, 91/2, 92/1, 93, 98/1, 108/1, 108/2, 109/3, 109/4, 110/1, 110/2, 110/3, 120/1, 124, 149/2, 154, Kök Haya/1, -de 6/3, -i 59/5, -ig 28/6, 32/10, 32/11, 32/12, 43/4, 49/3, 68/20, 98/2, 130/3, -im 16/2, 32/17, 45/7, 96/1, 108/1, 120/1, -imke 9/5, -in 10/2, 29/1, 42/5, 68/14, 69/4, -ke Adrianov/3; **Moğ. Orh.** KT D 12, 13, 31, 39, 40, BK D 11, T 25, 42, O 12, 18, -i T 23, -ig KT D 36, KT K 2, 5, 6, 7, 8, KÇ 15, 20, -in KT D 11, 34, 40, KT K 1, BK D 10, 37, BK G 7, O 3; **Uyg.** Ta B 7, 8, ŞU D 4, 10, 11, 12, ŞU G 1, 2, 3, 4, HT X, HT XV/7, KÇor 1, Su 7, -de? Su 9, -i ŞU D 6, Ar 1, -in ŞU G 1; **Dağl.** A-4, A-14, A-19, A-20, A-22, A-25, A-31, A-32, A-36, A-38, A-39, A-4, A-55, A-58, A-59, A-7, A-76, A-79, A-84, A-87; **Kırg.** T-13/1, K-1, K-2, K-3, K-4, K-5, K-7, K-11, K-13, K-17) || **HakTrS.** ir “is. 1. erkek, er; 2. eş, koca” *bk.* **iren**, 227; **ÖHakTrS**, 222

eren > iren

eren : askerler, adamlar; savaşçı, savaşçılar (**Yen.** 26/3, 29/4; **Moğ. Orh.** KT K 9, BK G 11, O 5; **Uyg.** Ø; **Dağl.** A-6, A-74; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** iren “is. erkek, er” *bk.* **ir**, 228; **ÖHakTrS**, 223

erte, êrte > irte

erte : sonraki; sabah (**Yen.** erte 45/1; **Orh.** êrte O 7; **Uyg.** Ø; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** irte “1. is. sabah; 2. z.f. erken, erkenden”, 230; **ÖHakTrS**, 225

esen > izen

esen : sağ, salim, sağlıklı (**Yen.** 24/10, 38/5; **Moğ. Orh.** Ø; **Uyg.** Ø; **Dağl.** A-12; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** izen “1. s. esen, sağ, sağlıklı; 2. is. selam, merhaba”, 233; **ÖHakTrS**, 231

êş > is

êş : eş, dost, yoldaş, arkadaşı; karı-kocadan her biri; müttefik (**Yen.** 24/5, -im 2/1, 11/8, 18/4, 41/1, 41/2, 41/8, 51/3, 51/4, 97/2, 109/5, -içe 48/8, -içig? 106/2, -içiz 26/10; **Orh.** Ø; **Uyg.** ŞU D 12, -i ŞU D 11, -içe ŞU G 1; **Dağl.** A-4, A-6, A-36, A-82, A-84; **Kırg.** -inke T-1/4) || **HakTrS. is IV** “is. (hayvan için) eş, dişi, 230; **ÖHakTrS**, 227

ew, ev, eb > **ib, eb**

ew, ev, eb : ev, mesken, konut; çadır; karargâh; anıt mezar (**Yen.** ew -im 2/3, 96/2, 138/1, -in 110/2, Kök Haya/1; **Moğ. Orh.** ew -de BK D 32, -gerü T 30, -ig KT K 8, BK D 32, -in KT K 1, BK D 34, 37, KÇ 27, -içe BK K 14, KÇ 20, -ke O 10; **Uyg.** ew ŞU D 12, -i ŞU G 7, -ime ŞU G 5, ŞU B 4, -imerü ŞU G 4, -imin ŞU G 6, -in ŞU D 2, ŞU G 5, 10; **Dağl.** ev A-7, A-13, A-41, A-53, A-55, A-78, A-84, A-85; **Kırg.** eb AÖ, K-12) || **HakTrS. ib** “is. 1. çadır; 2. ev” **bk. eb** [**Sag. bk. ib**, 117], 217; **ÖHakTrS**, 212

ı (ıgaç) > **ağas**

ı (ıgaç) : ağaç (**Yen.** Ø; **Orh.** BK G 11, T 25; **Uyg.** Ø; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS. ağas** “is. 1. ağaç; 2. tahta, ahşap; 3. orman”, 30; **ÖHakTrS**, 30

ıdok, idok > **ızıh**

ıdok, idok : kutlu, aziz, kutsal (**Yen.** ıdok 42/1, Adrianov/2; **Orh.** ıdok KT D 10, 23, 31, KT K 1, BK D 10, 19, 25, 29, 35, 38; **Uyg.** ıdok Ta G 6, Ta B 2, ŞU K 4, ŞU D 9, ŞU G 4; **Dağl.** idok A-25; **Kırg.** Ø) || **HakTrS. ızıh** “is. 1. mit. ırmak, dağ, kır veya vadi ruhu; 2. esk. tapınılan (dağ, ağaç, hayvan vb.) şey; 3. esk. kutsal, mukaddes”, 206; **ÖHakTrS**, 209

ırah > **ırah**

ırah : irak, uzak (**Yen.** Ø; **Orh.** KT G 5, 7, BK K 4, 5; **Uyg.** Ø; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS. ırah** “1. is. irak, uzak; 2. s. uzak, uzaktaki; 3. zf. uzağa, ırağa”, 204; **ÖHakTrS**, 206

iç > **ış**

iç : iç (**Yen.** 39/2, 39/4, 48/4, -inte 71/1; **Orh.** BK G 14, -in KT G 12, BK K 14; **Uyg.** Ta B 5, 6; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS. ış I** “is. iç”, 212; **ÖHakTrS**, 226

içgü > **ışki**

içgü : içecek (**Yen.** Ø; **Orh.** Ø; **Uyg.** -n KarB I, IV/10; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS. ışki** “is. 1. sarhoşluk, ayyaşlık; 2. içki içme”, 212; **ÖHakTrS**, 227

idi > İdi

idi : asla, tamamen (*Yen.* Ø; *Orh.* KT G 4, KT D 3, BK K 3, BK D 4, T 11, 21, 47, 60; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* İdi “zf. 1. öyle, öylece; 2. böyle, böylece”, 209; *ÖHakTrS*, 213

ilgerü, iligerü > İlger

ilgerü, iligerü : doğuya, doğuda; ileri, ön (*Yen.* Ø; *Orh.* ilgerü KT G 2, 3, KT D 2, 8, 12, 17, 21, 28, BK K 1, 2, 11, BK D 3, 8, 11, 15, 17, 19, 23, 37; *Uyg.* ilgerü Tes G 3, ŞU D 8, KarB I, III/8, iligerü Ta B 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* ilgerü K-4) || *HakTrS.* İlger “is. 1. ileri, ön, ön taraf; 2. doğu, şark” *bk. İsker*, 210; *ÖHakTrS*, 217

iş > İS

iş : iş, uğraş (*Yen.* Ø; *Orh.* -ig KT D 8, 9, 10, 30, KT B, BK D 8, 9, T 52, O 5, 6, 10, 11; *Uyg.* Ta B 4, -ig ŞU D 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* İS II “is. iş, emek”, 212; *ÖHakTrS*, 226

iz > İS

iz : iz, ayak izi, işaret; yol (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-70; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* İS III “is. iz”, 212; *ÖHakTrS*, 226

kaçan > hacan

kaçan : nasıl (*Yen.* Ø; *Orh.* T 21; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* hacan “zf. ne zaman”, 136; *ÖHakTrS*, 136

kadın > hazın

kadın : kayınbirader (*Yen.* -ım 17/2; *Moğ.* *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* hazın “is. evlilik bağı”; *hazın ağa* “kayınço, kayınbirader (eşin büyük ağabeyi)”, 164; *ÖHakTrS*, 166

Yalnızca Yenisey yazıtlarında belgelenen sözcük, /k/ > /h/, /d/ > /z/ ses değişimleri sonucunda Hakas Türkçesinde **hazın** biçimine dönüşmüştür.

kadır > hazır

kadır : güçlü, kuvvetli (*Yen.* Ø; *Moğ.* *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* hazır “1. s. despot, tiran; 2. s. öfkeli, hırçın, gaddar, merhametsiz, dehşetli, sert, azgın, kızgın;

3. s. çabuk, hızlı, coşkun, şiddetli; 4. s. koyu, sert (çay, tütün); 5. z.f. hızlıca, coşkunca”, 164; **ÖHakTrS**, 167

Yalnızca Yenisey yazıtlarında belgelenen sözcük, /k/ > /h/, /d/ > /z/ ses değişimleri sonucunda Hakas Türkçesinde **hazır** biçimine dönüşmüştür.

kalın > halın

kalın : güçlü, kuvvetli, kalın, yoğun, pek fazla (**Yen.** 28/2, 59/8, 120/2; **Moğ.** BK D 25, T 13; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS. halın** “s. 1. sık, gür, koyu (orman); 2. kalın (kağıt, kumaş, tahta); 3. hacimli, geniş (kitap, defter); 4. yüksek (kar); 5. derin (uyku)”, 142; **ÖHakTrS**, 142

Yenisey ve Dağlık Altay yazıtlarında belgelenen sözcük, /k/ > /h/ ses değişimleri sonucunda Hakas Türkçesinde **halın** biçimine dönüşmüştür.

kalıñ > halıñ, halıh, halım

kalıñ : başlık (parası, değeri) (**Yen.** Ø; **Moğ. Orh.** Ø; **Uyg.** -sız Su 7; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS. halıñ** “*Sag.*” bk. **halıh II** [“*hlk.*”, 142], **halım** [“*is. esk. başlık, başlık parası*”, 142], 142; **ÖHakTrS halıñ, krş. halıh (ı.)** [142], **halım** [142], 142

ETDES’te sözcükle ilgili şu açıklamalar yapılmıştır: “*kalın yer. ‘gelin olacak kıza erkeğin verdiği para veya armağan, ağırlık’.* Ağızlarda **galın** biçimi de kullanılır.

~ ... -*Sag, Koy kalım. -Hak xalıñ, xalım* ...

Eski Türkçeden başlayarak kullanılır (kalıñ). Orta Türkçede kalıñ olarak geçer. Eski Kıpçakçada kalın biçimi kullanılır...” s. 251

kamağ > hamıh

kamağ : bütün, hepsi (**Yen.** Ø; **Orh.** KT D 8, BK D 8, -1 KT D 12, 18, BK D 11, 15; **Uyg.** KarB I, II/11, KarB I, III/3; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS. hamıh** “1. *is.* çokluk, çoğunluk; 2. s. çok, fazla; 3. s. bütün, tüm”, 143; **ÖHakTrS**, 143

kamış? > hamıs

kamış? : kamış (**Yen.** Ø; **Orh.** Ø; **Uyg.** ŞU G 1; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS. hamıs I** “*is. bot. kamış, hasır otu*”, 143; **ÖHakTrS**, 143

kan > han

kan : han, hükümdar (*Yen.* 10/5, 32/10, 37/1, 43/6, 53/3, 147/4, -da 73/7, -ga 11/9, -ım 3/6, 5/2, 10/4, 10/7, 11/6, 24/6, 25/3, 38/2, 42/1, 44/3, 51/2, 52/1, 53/1, 59/6, 61/1, 108/1, 149/4, -ımka 32/17, -ın 48/2, -ıña 13/4, ıñız 25/6, -ka 29/7, 30/4, -ta 42/7; *Moğ. Orh.* T 2, O 1, -ı T 28, -ın T 2, 28, -ıñın T 3, -ta T 33; *Uyg.* Ta D 9, ŞU K 7, 9, ŞU B 1, HT VI/1, KÇor 3, 5, 10, 14, Su 1, -ı ŞU D 11, ŞU B 3, -ım Tes B 4, 5, 6, Ta K 1, 2, 3, 4, 5, -ıma Ta K 2, -ın Ta D 8, Ta G 1, -ıña ŞU D 12, HT XI/1, -ka Ta G 4, Su 9; *Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. han II* “is. han, kağan”, 144; *ÖHakTrS*, 144

Yazıtlarda **kan** şeklinde belgelenen sözcük, Hakas Türkçesinde /k/ > /h/ değişimine uğramış ve **han** şeklini almıştır.

kan > han

kan : kan (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* -ım T 52, -ıñ KT D 24, BK D 20; *Uyg.* Ø; *Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. han I* “*Moğ. is. kan*”, 144; *ÖHakTrS*, 144

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen sözcük, Hakas Türkçesinde /k/ > /h/ ses değişimine uğrayarak **han** biçimine dönüşmüştür.

kar > har

kar : kar (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* -ıg KT D 35, BK D 27, T 25; *Uyg.* Ø; *Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. har* “is. kar”, 148; *ÖHakTrS*, 147

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen sözcük, Hakas Türkçesinde /k/ > /h/ ses değişimine uğrayarak **har** biçimine dönüşmüştür.

kara, ƙara > hara

kara, ƙara : kara, siyah; avam, sıradan (*Yen.* 3/6, 10/7, 10/12, 19/2, 24/2, 24/6, 24/7, 24/16, 26/7, 32/6, 37/1, 58/1, 68/3, 68/8, 68/18, 71/3, 98/6, 147/1, -m 45/7, -mıg 11/3; *Moğ. Orh.* KT D 8, 38, 39, BK K 11, BK D 8, 41, BK G 12, T 7, 52; *Uyg.* Ta G 4, 5, ŞU K 12, ŞU D 2, 5, HT II/3, HT XVIII; *Dağl. Ø; Kırg. T-3/4*) || *HakTrS. hara* “s. 1. kara, siyah; 2. esmer, karayağız; 3. tam, tamamen, mutlak”, 148; *ÖHakTrS*, 147-148

Dağlık Altay dışındaki yazıtlarda belgelenen sözcük, /k (ƙ)/ > /h/ ses değişimine uğrayarak Hakas Türkçesinde **hara** biçimine dönüşmüştür.

karak > harah

karak : göz bebeği (*Yen. Ø; Moğ. Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. A-11; Kırg. Ø*) || *HakTrS.*
harah “is. 1. göz, bakış, görüş; 2. taş, kaş (yüzük vb.); 3. (ağ) delik; 4. (iskambil kâğıdında) sayı, puan; 5. göz”, 149; *ÖHakTrS*, 149

karıg > kirî

karıg : yaşlı (*Yen. Ø; Moğ. Orh. T 56; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.* kirî “s. yaşlı, ihtiyar”, 252; *ÖHakTrS*, 248

kaş > has

kaş : kaş (*Yen. -1 26/9; Moğ. Orh. -1 KT K 11; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.*
has V “is. (başta) kaş” *bk. kömiske*, 155; *ÖHakTrS*, 155

katı, katıg > hatıg

katı, katıg : katı, sert, şiddetli (*Yen. Ø; Moğ. Orh. Ø; Uyg. katı ŞU D 6, krş. katıg HT V/2; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.* hatıg “1. s. katı, sert; 2. s. sert, çok ciddi, yüzü asık; 3. zf. devamlı, mutat; 4. s. zor, ağır; 5. s. koyu, sert; 6. s. esnek, elastiki; 7. s. cimri, hasis, eli sıkı; 8. zf. katıca, sertçe”, 157, 158; *ÖHakTrS*, 158, 159

katun > hadın

katun : kadın, eş (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. -1 T-1/2, T-5/1*) || *HakTrS.*
hadın “is. 1. kadın, hanım, bayan; 2. yaşlı kadın, kocakarı” *bk. hadıt* [“*hlk.*”, 138], 138; *ÖHakTrS* hadın, 137, *hadıt* “*hlk.*”, 137

kaya > haya

kaya : kaya, sarp kayalık (*Yen. 39/1, 39/5, 101, 111, 138/1, -ka 138/1, -m Adrianov/1, Adrianov/2, -si 135/2, ; Moğ. Orh. Ø; Uyg. Ar 1, 2, 3; Dağl. A-13, A-88; Kırg. Ø*) || *HakTrS.*
haya I “is. kaya”, 158; *ÖHakTrS*, 160

keçig > kiçig

keçig : geçit (*Yen. 24/2, 112, 114, -in 116; Moğ. Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.* kiçig “is. (su için) geçit”, 247; *ÖHakTrS*, 242

kêdin > kizîn

kêdin : batı (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. Ta B 1, 5, ŞU D 3, -ig KarB II/4, -in Ta G 6, -inte Ta B 2, ŞU D 9; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.* kizîn “s. arka”, 255; *ÖHakTrS*, 253

kelin, keliñ > kilin

kelin, keliñ : gelin (*Yen. kelin* -lerim 3/6; *Moğ. Orh. keliñ* -ünjüm KT K 9; *Uyg. Ø*; *Dağl. Ø*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. kilin* “is. gelin”, 248; *ÖHakTrS*, 244

kırk > hırh

kırk : kırk (*Yen. 23/1, 24/7, 25/4, 29/6, 44/5, 45/3, 98/2*; *Moğ. Orh. KT D 15, KT K 2, KT K-D, BK D 12*; *Uyg. Ø*; *Dağl. Ø*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. hırh* “s. kırk”, 172; *ÖHakTrS*, 174

kısga > hısha

kısga : (*mec.*) kısa, az (*Yen. Ø*; *Moğ. Orh. Ø*; *Uyg. KarB II/10*; *Dağl. Ø*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. hısha* “1. s. kısa; 2. z.f. kısaca, kısa olarak”, 173; *ÖHakTrS*, 176

kış > his

kış : kış (*Yen. Ø*; *Orh. -ın BK G 2*; *Uyg. Ø*; *Dağl. Ø*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. his II* “is. esk. kış” *bk. hıshı*, 173; *ÖHakTrS*, 176

kız > his

kız : kız (*Yen. 3/6, 48/10, 59/7, -1 98/5*; *Moğ. Orh. KT D 7, 24, BK D 7, 20, T 48, -ımı BK K 9, -ın BK K 10*; *Uyg. ŞU B 3, -ım Su 6, -ımın Su 7, -ın ŞU D 3, ŞU B 4*; *Dağl. Ø*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. his I* “is. kız”, 173; *ÖHakTrS*, 176

kızıl > hızıl

kızıl : kızıl, kırmızı (*Yen. Ø*; *Moğ. Orh. T 52*; *Uyg. Ø*; *Dağl. Ø*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. hızıl* “s. 1. kızıl, kırmızı; 2. al; 3. kızıl sarı; 4. yanık renkte, kahverengimsi, esmer, al donlu (at)”, 178; *ÖHakTrS*, 181

kiçig > kiçig

kiçig : küçük, az (*Yen. 79, -im 147/5*; *Moğ. Orh. KT G 3, BK K 2, 3, BK D 41*; *Uyg. Ø*; *Dağl. Ø*; *Kırg. kişim T-13/2, oğlu T-2/7*) || *HakTrS. kiçig* “s. 1. küçük, ufak; 2. (yaşça) küçük; 3. genç”, 244; *ÖHakTrS*, 241, 242

kim > kem

kim : kim (*Yen. Ø*; *Orh. KT D 22, BK D 19, -ke KT D 9, BK D 8*; *Uyg. Ø*; *Dağl. Ø*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. kem I* “zm. kim”, 243; *ÖHakTrS*, 240

kiş > kış

kiş : samur, kara samur (*Yen.* -im 46/3; *Moğ. Orh.* kara kiş -in BK K 11, BK G 12; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* kış “is. zool. samur”, 246; *ÖHakTrS*, 251

kişi > kızı

kişi : kişi, insan (*Yen.* 6/2, 11/9, 27/4, Adrianov/3, -de 48/1; *Moğ. Orh.* KT G 6, 7, KT D 1, 39, KT K 10, BK K 4, 5, 6, BK D 2, 3, 28, 34, T 10, 33, 60, KÇ 8, -g KT G 6, BK K 4, T 4, -ligü BK D 41; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-4, A-15, A-84; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* kızı “is. kişi, insan”, 246; *ÖHakTrS*, 252, 253

koduz > hozındı

koduz : (dul?) kadın (*Yen.* Ø; *Orh.* T 48; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* hozındı I “is. 1. boşanmış (kadın); 2. terk edilmiş (çocuk)”, 190; *ÖHakTrS*, 194

kol, қол > hol

kol, қол : el, kol (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-78; *Kırg.* T-2/4) || *HakTrS.* hol I “is. 1. kol; 2. el; 3. (hayvanda) ön ayak”, 181, 182; *ÖHakTrS*, 183, 184

koñ? > hoy

koñ? : koyun (*Yen.* 2/4; *Moğ. Orh.* KT D 12, BK D 11; *Uyg.* ŞU B Ek 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* hoy “is. koyun”, 189; *ÖHakTrS*, 192

kop > köp

kop : bütün, hepsi, tamamen (*Yen.* 32/3; *Moğ. Orh.* KT G 2, 3, 9, 10, KT D 2, 14, 30, 34, 38, KT K 1, 10, KT K-D, KT G-D, BK K 2, 7, 14, BK D 3, 12, 24, 28, BK G 1, 12, T 42, 46, -ın T 16, 36; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-5, A-72; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* köp “s. çok, fazla, ziyade”, 271; *ÖHakTrS*, 266

korum > horım

korum : iri ve ağır kaya, kaya yığını, kırma taş (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-44; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* horım “is. 1. kaya yığını; 2. taşlı toprak; 3. eski. mezarlık, kabristan”, 187; *ÖHakTrS*, 190

қош > hos

koş : (muvakkaten kullanılan) çadır (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. K-4*) || *HakTrS. hos I* “is. geçici, süreli (barınak)”, 188; *ÖHakTrS*, 191

kök > kök

kök : mavi, gri, boz; gökyüzü (*Yen. 10/3, 45/5, 51/1, 53/3, 92/3, 98/6, 147/4, 149/3, -deki 50/4; Moğ. Orh. KT D 1, 3, BK K 12, BK D 2, 4, BK G 12, BK G-D, T 15, 21; Uyg. Ta D 4, Ta B 3, KarB II/6; Dağl. A-84; Kırg. Ø*) || *HakTrS. kök I* “1. is. yeşillik; ot, çayır; 2. s. gök, mavi; 3. s. yeşil”, 267; *ÖHakTrS*, 262

köl > köl

köl : göl (*Yen. Ø; Moğ. Orh. -te KT D 34, KT K 2; Uyg. -ke Tes K 3, Ta D 2, -te ŞU D 6, ŞU G 2, 6; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. köl* “is. göl”, 268; *ÖHakTrS*, 262

kölek > kölice

kölek : gölcük (*Yen. Ø; Moğ. Orh. -in T 15; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. Ø; ÖHakTrS kölice* “gölcük, küçük göl”, 263

könül > köñil

könül : gönül (*Yen. Ø; Moğ. Orh. -te KT K 11, -teki KT G 12, -ünçe T 15, 32; Uyg. -i KarB I, V/2, -üg HT II/4; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. köñil* “is. 1. gönül, kalp, yürek; 2. hoşnutluk; 3. istek, dilek, arzu”, 270; *ÖHakTrS köñni*, 265

körk > köriğ

körk : güzel, güzellik; biçim, görünüş (*Yen. Ø; Moğ. Orh. Ø; Uyg. -i HT XV/5; Dağl. A-78; Kırg. Ø*) || *HakTrS. köriğ* “*hlk.*” *bk. köriim* [“is. 1. görünüş, manzara; 2. bakış, görüş; 3. gr. görünüş”, 272], 272; *ÖHakTrS*, 267

köwürge > küñüree

köwürge : davul (*Yen. Ø; Moğ. Orh. -si BK B 4; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. Ø; ÖHakTrS küñüree (ı.)* “1. timbal. 2. davul”, 277

köz > kös

köz : göz (*Yen. -ünjin 26/11; Moğ. Orh. -de KT K 11, -i KT K 11, BK D 2, -üm KT K 10, KT Kap. 5, -ün BK K 11; Uyg. Ø; Dağl. A-80; Kırg. Ø*) || *HakTrS. kös I* “is. *Sag.* 1. göz; 2. bakış, nazar; 3. görüş, görme; 4. (iğnede) delik” *bk. harah*, 273; *ÖHakTrS*, 269

közjü > közeñe

közjü : ayna (*Yen.* -m 77, -si 76, 85; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. közeñe II* “is. ayna”, 274; *ÖHakTrS*, 271

kul > hul

kul : köle (*Yen.* 24/10, -1 32/1, 69/2; *Moğ. Orh.* KT D 7, 20, 21, 24, BK D 7, 17, 18, 20, 36, -1 KT Kap. c; *Uyg.* Ar 3, -1 Gur, -um ŞU D 1, ŞU G 9; *Dağl.* A-78; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. hul* “is. esk. kul, köle”, 193; *ÖHakTrS*, 196

kulkak > hulah

kulkak : kulak (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* -ın BK K 11, BK G 12; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. hulah* “is. 1. kulak; 2. kulaklık, kulak (şapka vb.); 3. kulp, tutamak; 4. delik; 5. işitme”, 193; *ÖHakTrS*, 196

kut, gut, ƙut > hut

kut, gut, ƙut : kut, talih, uğur, kutsal, baht, saadet (*Yen.* **kut** 95, 117, Kunya, *krş.* **gut**; *Moğ. Orh.* BK D 25, -1 BK D 35, -ıña KT D 31, -um KT G 9, KT D 29, BK K 7, BK D 23; *Uyg.* ŞU B 3, KarB I, I/2-3, HT VII/2, HT VII/4, HT X, HT XVI/4, HT XVII/1, -um KarB II/7; *Dağl.* A-79; *Kırg.* **ƙut** -1 T-6/2) || *HakTrS. hut* “is. mit. kut, ruh, can”, 197; *ÖHakTrS*, 200

kuy > huy

kuy : oba, köy (*Yen.* 26/4, -da 3/1, 7/4, 8/2, 10/1, 13/2, 14/2, 16/1, 18/3, 22/1, 27/2, 29/5, 45/6, 46/1, 55/2, 59/2, 61/2, 68/29, 70/2, 106/1, 147/2, -dakı 6/4; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. huy* “is. mağara”, 198; *ÖHakTrS*, 201

kuz > hus

kuz : kuzey, dağların güneş görmeyen kuzey tarafı (*Yen.* Ø; *Orh.* -1 T 7; *Uyg.* -1 Ta B 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. hus II* “is. 1. kuz, gölgeli (yer); 2. dağın (ağaçların bulunduğu) kuzey tarafı; 3. ormanın en sık yeri”, 197; *ÖHakTrS*, 200

küç > küs

küç : güç, kudret (*Yen.* 4, 14/1, 17/1, 25/2, 26/2, 28/5, 32/1; *Moğ. Orh.* KT D 12, BK D 11, 32, -in O 5, -üg KT D 8, 9, 10, 30, KT B, BK D 8, 9, T 52, O 10, 11; *Uyg.* Ta G 5, Ta B 4, -üg ŞU D 5, ; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. küs I* “is. güç, kuvvet”, 283; *ÖHakTrS*, 280

küçlüg > küstığ

küçlüg : güçlü, kuvvetli (*Yen.* -in 49/4; *Moğ. Orh.* O 12; *Uyg.* KarB I, IV/5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* küstığ “s. 1. güçlü, kuvvetli, kudretli; 2. enerjik, enerji dolu”, 284; *ÖHakTrS*, 281

küdegü > kızı, küzee

küdegü : güvey (*Yen.* -lerim 3/6; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ar 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* kızı “is. damat, güvey” *bk.* küzee [“is. Sag. 1. damat, güvey; 2. düğün”, 285], 246; *ÖHakTrS* kızı, 253, küzee, 281

kümüş > kümüs

kümüş : gümüş (*Yen.* 81, -üg 11/9; *Moğ. Orh.* KT G 5, KT K 12, BK K 3, BK G 11, T 48, -in KT G-B, -ün BK K 11; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-3, A-84; *Kırg.* T-5/2) || *HakTrS.* kümüs “is. gümüş”, 280; *ÖHakTrS*, 276

kün > kün

kün : güneş; gün (*Yen.* 10/3, 11/2, 12/4, 35/2, 42/1, 42/4, 44/3, 92/3, 94/1, 129, 134, 147/4, 149/3, Adrianov/1, -ge 45/5, -ke 7/3; *Moğ. Orh.* KT G 2, KT D 4, 8, KT K 12, KT G-D, BK K 1, 2, 11, BK D 5, 8, BK G 1, BK G-B, T 22, 27, 39, O 2, 2; *Uyg.* Tes D 5, Ta B 3, ŞU D 1, ŞU G 7, KarB I, III/8, KarB I, III/10, HT XII/4, Su 4; *Dağl.* A-5; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* kün I “is. 1. güneş; 2. gün; 3. hava”, 280; *ÖHakTrS*, 276, 277

küni > küni

küni : hasetlik (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* BK D 30; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* küni “is. kıskançlık, haset”, 281; *ÖHakTrS*, 277

künlük > künnığ

künlük : günlük (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ta B 2, ŞU D 9; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* künnığ “s. 1. güneşli; 2. günlük”, 281; *ÖHakTrS*, 277

küntüz > kündes

küntüz : gündüz (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* KT D 27, BK D 22, T 12, 52; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* kündes “is. 1. gündüz, gündüzün; 2. bir gün evvel, bir gün önce; 3. (yamaçta) güneşe bakan taraf”, 280; *ÖHakTrS*, 277

küz > küs

küz : güz (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* -te HT II/3, -ün ŞU D 8; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* küs II “*is. esk. güz, sonbahar*”, 283; *ÖHakTrS*, 280

küzençü > küzetçi

küzençü : koruyucu (*Yen.* -m 28/6; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **küzetçi** “*is. 1. gece çobanı; 2. bekçi, muhafız*”, 285; *ÖHakTrS*, 281

oglan > olğan

oglan : çocuk, evlat, oğul; çocuklar, evlatlar, oğullar (*Yen.* 26/2, 26/8, 29/1, 45/1, 147/3, -ım 1/1, 3/6, 9/1, 16/1, 18/5, 20/1, 42/8, 45/7, 51/1, 110/3, -ımın 59/1; *Orh.* -ım KT G 1, KT K 11, BK K 1, ıñızda KT G-D; *Uyg.* -ım Su 9; *Dağl.* Ø; *Kırg.* T-4/2, -ın T-9/2, 2/1, 4/1, 8/3, 10/3) || *HakTrS.* olğan “*is. 1. çocuk; 2. yeni yetme, ergen*”, 333; *ÖHakTrS*, 321

ogul, ogıl > ool, oğıl

ogul, ogıl : oğul, evlat, çocuklar (*Yen.* ogul -ı 7/1, 15/2, 30/2, 44/6, 48/9, 68/4, 68/7, 88/3, 108/4, -ın 31/5, 32/10, ıña, 32/9, -um 3/1, 3/5, 10/1, 11/1, 18/4, 22/1, 32/6, 43/1, 68/12, 70/1, 106/1, Lisiç’ya I, -umın 3/5, -umka 7/4, 14/2, 29/5, 120/2, 147/2, -uñuzka 48/6; *Orh.* ogul -ı KT D 1, 5, KT K 10, BK D 2, 6, 18, T 44, 46, 47, O 4, KÇ 21, 26, -ın KT D 7, BK D 7, 24, 38, BK G 3, KÇ 5, 13, 22, -ınta KT D 1, BK D 3, -ıña KT G 12, BK K 15, -um KT K 13, BK G 9, -uma BK K 10, O 11, -uñ KT D 24, -uñun BK D 20; *Uyg.* ogul Su 11, -ı Tes B 5, 6, Ta B 7, Ta K 3, 4, Su 2, KÇor 5, -ın ŞU B 3, -um Su 10, KarB II/12, -uma ŞU D 7, -umın Su 6; *Dağl.* ogul, ogıl A-15, A-78; *Kırg.* T-8/4, -ı T-11/1, T-1/3, T-2/6, T-3/2, T-5/2, T-13/3) || *HakTrS.* ool “*is. 1. oğul, oğlan, erkek çocuk; 2. genç, delikanlı*” *bk. oğıl* [“*Kız.*”, 331], 335; *ÖHakTrS* ool, 323

ok, ök > oh

ok, ök : kuvvetlendirme edatı (*Yen.* Ø; *Orh.* T 42, 50, 52, 53; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* oh I “(kuvvetlendirme edatı)”, 331; *ÖHakTrS*, 320

ol > ol

ol : o, 3. teklik kişi zamiri; -dır/-dir (*Yen.* 24/6, 24/7, 53/3; *Orh.* KT G 3, 7, 8, 13, KT D 16, 21, 24, 25, 32, 33, 34, 36, 38, KT K 2, 4, 8, BK K 2, 6, BK D 14, 18, 20, 21, 25, 27, 38, T

10, 12, 20, 22, 24, 27, 30, 33, 34, 35, 36, 42, 47, O 1; *Uyg.* Tes K 4, Ta B 4, Ta K 5, ŞU D 6, 8, ŞU G Ek 1, KarB I, IV/6; *Dağl.* A-74; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* ol “zm. o”, 332; *ÖHakTrS*, 320

on > on

on : on (*Yen.* 28/1, 29/1, 30/2; *Orh.* KT G 12, KT D 19, KT K 7, T 26, 36; *Uyg.* Ta D 3, Ta G 3, ŞU K 3, 11, ŞU D 4, ŞU G 7, Su 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* on “s. on”, 333; *ÖHakTrS*, 322

onunç > onuncu

onunç : onuncu (*Yen.* 109/1; *Orh.* BK G 10; *Uyg.* ŞU B 2, HT XVI/1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* onuncu “s. onuncu”, 334; *ÖHakTrS*, 323

ordo > orda

ordo : ordugâh, karargâh (*Yen.* Ø; *Orh.* -g KT K 8, 9; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* orda “is. Sag. 1. in, yuva; 2. saray; 3. başkent, merkez”, 338; *ÖHakTrS*, 326

orto > ortu

orto : orta (*Yen.* Ø; *Orh.* sına BK K 11, -sınaru KT G 2, BK K 2; *Uyg.* -sınta Ta G 6, Ta B 2; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* ortu “1. is. orta, yarı; 2. is. ara, orta nokta; 3. s. vasat, tam değil”, 340; *ÖHakTrS*, 327

oruk > orih

oruk : oyuk, geçit (*Yen.* Ø; *Orh.* -1 T 24; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* orih “is. 1. toplanma yeri, kalabalık yer; 2. pazar, çarşı; 3. sürü yatağı”, 339; *ÖHakTrS*, 326

ot > ot

ot : ot (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-47; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* ot II “is. bot. ot”, 341; *ÖHakTrS*, 328

ot > ot

ot : ateş (*Yen.* Ø; *Orh.* KT D 27, BK D 22; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-5; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* ot I “is. 1. ateş, alev; 2. ışık, nur”, 341; *ÖHakTrS*, 328

otuz > otıs

otuz : otuz (*Yen.* 15/3, 27/6, 32/12, 45/3, 49/3; *Orh.* KT G 1, KT D 4, 14, 18, 32, 34, KT K 1, 2, KT K-D, BK K 1, BK D 5, 12, 15, 25, 26, 28, 34, 38, BK G 2, 9, T 19, 51, -ka BK G 10; *Uyg.* Tes D 3, 5, ŞU K 4, HT V/1, HT VI/5, -ka ŞU D 4, ŞU G 5, 7, ŞU B 6; *Dağl.* Ø; *Kırg.* T-2/1, T-4/1, T-8/3, T-10/3, T-11/2) || *HakTrS.* otis “s. otuz” bk. odıs [“Kız.”, 330], 342; *ÖHakTrS*, 329

öd > ööt

öd : gönül, iç (*Yen.* Ø; *Orh.* -içe BK D 29; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* ööt “is. 1. öd, safra; 2. safra kesesi; bk. öt [“hlk.”], üt II [“is. Sag. 1. öd, safra; 2. safra kesesi”]; 3. mec. cesaret”, 351; *ÖHakTrS* ööt, 338, üt, 551

ögsüz > öks, öksis

ögsüz : öksüz, annesiz (*Yen.* 45/2; *Orh.* KT K 9; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* öks “s. 1. öksüz; 2. dul” bk. öksis [“hlk.”], 348; *ÖHakTrS* öks, 334, öksis, 334

öküz > ögıs, ügıs

öküz : öküz (*Yen.* 48/4, -ün 10/2; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-80; *Kırg.* T-13/6) || *HakTrS.* ögıs “is. zool. 1. Sag. erkek ayı; 2. Kaç. öküz” bk. ügıs [“hlk.”, 555], 347; *ÖHakTrS* ögıs, 334

ölüg > ölig

ölüg : ölü, cenaze (*Yen.* -in 26/2; *Orh.* -i KT K 9; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* ölig “s. 1. ölü, ölmüş; 2. cansız, hissiz, mecalsiz, durgun”, 349; *ÖHakTrS*, 335

ölüm > ölim

ölüm : ölüm, ecel (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-79; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* ölim “is. ölüm”, 349; *ÖHakTrS*, 335

örgin > örgen

örgin : taht (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Tes G 2, Ta G 6, Ta B 1, 2, ŞU D 8, 9, ŞU B 6, -in ŞU G 10, -te KarB I, II/8; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* örgen I “is. kazık” bk. özek, üzek [“is. Sag. kazık”], 351; *ÖHakTrS*, 338

öz > ös

öz : öz, kendi (*Yen.* 3/5, 26/13, 32/6, 42/1, 68/12, 152/1, -in 28/6, 100/3, -ümde 68/10, ünün 26/10; *Orh.* -çe T 13, -i KT D 3, 20, 38, KT K-D, BK D 4, 17, BK G 11, KÇ 21, 23, -üm

KT G 9, KT D 17, 27, KT K 10, BK K 7, 9, BK D 2, 14, 22, 36, BK B 7, T 1, 6, 15, 17, 55, 56, 59, -üme BK G 15, -ümün KT D 25, BK D 21; **Uyg.** HT XIV/1, 2, HT XVI/2, -üm KarB, I, V/4, -ümün ŞU K 6; **Dağl.** A-7; **Kırg.** T-9/1, T-8/1, T-8/4, T-9/1, T-11/2, -i AÖ-2, -inte T-1/4, -üm T-13/4) || **HakTrS.** ös III “zm. hlk. kendi”, 352; **ÖHakTrS,** 339

özge > öske

özge : başka, diğer (**Yen.** Ø; **Orh.** Ø; **Uyg.** Ø; **Dağl.** Ø; **Kırg.** T-2/5) || **HakTrS.** öske “s. 1. başka, diğer; 2. yabancı”, 352; **ÖHakTrS,** Ø

saç > sas I, çaç, çeç

saç : saç (**Yen.** -ıg 26/11, -ın 26/7; **Moğ. Orh.** -ın BK G 12; **Uyg.** Ø; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** sas I “is. saç” bk. çaç [“is. hlk. saç”, 72], çeç [“is. Kız. saç”, 88], 426; **ÖHakTrS** sas 414, çaç 71, çeç kız., 90

saña > sağaa

saña : sana (**Yen.** Ø; **Orh.** T 32; **Uyg.** Ø; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** sağaa I “zm. sana (sin zamirinin yönelme hâli)”, 416; **ÖHakTrS,** 401

sarıg, sarıg > sarıĝ

sarıg, sarıg : sarı (**Yen.** sarıg 41/5; **Moğ. Orh.** sarıg BK K 11, T 48; **Uyg.** Ø; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** sarıĝ I “s. 1. sarı, sarışın; 2. kumral”, 425; **ÖHakTrS,** 412

say > say

say : çakıl taşı (**Yen.** 41/5; **Orh.** Ø; **Uyg.** Ø; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** say I “1. is. çakıl; 2. s. sıĝ, sıĝlık; 3. s. mec. küçük, ufak, minik”, 427; **ÖHakTrS,** 415

sekiz > sigıs

sekiz : sekiz (**Yen.** 10/5, 10/8, 10/11, 11/3, 13/2, 24/7, 29/6, 41/9, 42/6; **Moğ. Orh.** BK D 14, 24, 26, BK G 2; **Uyg.** Ta D 3, Ta B 4, ŞU D 1, 3, ŞU G 1, ŞU B 3, ŞU B 8, HT XVII/1; **Dağl.** A-70; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** sigıs “s. sekiz”, 446; **ÖHakTrS,** 432

sekizinç > sigizinci

sekizinç : sekizinci (**Yen.** 96/1; **Moğ. Orh.** Ø; **Uyg.** ŞU D 5, 6, ŞU G 6, ŞU B 1; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** sigizinci “s. sekizinci”, 446; **ÖHakTrS,** 432

semiz > simiş

semiz : besili (*Yen. Ø; Moğ. Orh. T 5, 6; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. simiş*
“s. semiz, şişman, dolgun, yağlı”, 448; *ÖHakTrS*, 434

sen > sin

sen : 2. teklik kişi zamiri (*Yen. Ø; Moğ. Orh. -i T 10; Uyg. şU D 5; Dağl. Ø; Kırg. Ø*)
|| *HakTrS. sin II* “zm. senin”, 448; *ÖHakTrS*, 435

sıgıt > sut

sıgıt : ağıt, feryat (*Yen. Ø; Moğ. Orh. KT K 11; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. sut*
“is. ağlama, hıçkırık” bk. *sıhtağ*, 436; *ÖHakTrS*, 423

sıgıtçı > sutçıl

sıgıtçı : ağıtçı (*Yen. Ø; Moğ. Orh. KT D 4, KT K 11, BK D 5; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. sutçıl*
“s. ağıtçı, ağıt söyleyen”, 436; *ÖHakTrS*, 423

sıgun > sun

sıgun : geyik (*Yen. Ø; Moğ. Orh. BK B 5; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. sun*
“is. zool. sığın, ala geyik”, 436; *ÖHakTrS*, 423

siz > sırer

siz : siz, 2. çokluk kişi zamiri (*Yen. -iş 26/13; Moğ. Orh. Ø; Uyg. şU D 10; Dağl. A-84; Kırg. Ø*) || *HakTrS. sırer* “zm. siz” bk. *sıler*, 444; *ÖHakTrS*, 436

söz > sös

söz : söz (*Yen. Ø; Moğ. Orh. Ø; Uyg. -işe şU B 5; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. sös*
“is. kelime, söz”, 463; *ÖHakTrS*, 451

suw > suğ

suw : su, ırmak (*yér suw* sözcük grubunda), göl, akarsu (*Yen. 12/4, -um 11/4, 45/6, 152/3; Moğ. Orh. KT D 27, BK D 16, 17, 22, 35, T 27, 38, -ça KT D 24, -ı BK D 10, -ın BK D 35, -ışaru BK D 40, -ka T 27; Uyg. Ta G 5, şU K 3, -ı şU K 2, -umum Ta B 4; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. suğ I* “is. 1. su; 2. ırmak”, 467; *ÖHakTrS*, 454

sünük > sök

süñük : kemik (*Yen.* Ø; *Orh.* -üg BK D 20, -ünj KT D 24; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* söök I “is. 1. kemik; 2. naaş, cenaze; 3. soy, nesil”, 462; *ÖHakTrS.* 449

tag > tağ

tag : dağ, yaban, kentin dışında kalan yer, taşra; bir şeyin dış tarafı (*Yen.* 48/4, -daki 68/18, -ı 40, -ım 41/1, Adrianov/2; *Moğ. Orh.* KT D 26, -ça KT D 24, BK D 20, -da BK G 8, BK B 5, -daki KT D 12, BK D 10, -ıg T 44, -ka BK G 7, T 45, 47; *Uyg.* -da Ta D 7, ŞU G 3; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* tağ “is. dağ”, 483; *ÖHakTrS.* 470, 471

tal? > tal

tal : ağaçlar (*Yen.* 41/1; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* tal I “is. bot. söğüt” bk. sööt, 485; *ÖHakTrS.* 472

taloy > talay

taloy : büyük deniz, okyanus (*Yen.* 88/6; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* talay “Moğ. is. deniz”, 486; *ÖHakTrS.* 473

tam > tam

tam : duvar (*Yen.* Ø; *Moğ. Orh.* -ka KT G-D; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* tam II “is. sıra, düzen, saf”, 487; *ÖHakTrS.* 475

tamka > tañma

tamka : damga(lı) (*Yen.* 41/4; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* tañma “is. damga, mühür”, 489; *ÖHakTrS.* 478

tamkalıg > tañmalıg

tamkalıg : damgalı (*Yen.* 26/6; *Moğ. Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* tañmalıg “s. damgalı, damgası olan”, 489; *ÖHakTrS.* 478

tañ, tay > tay

tañ, tay : tay (*Yen.* tañ -ım 41/5, 41/11, -larım 41/2; *Moğ. Orh.* tay -ıg KÇ 15; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* tay I “is. zool. (2-3 yaşında) tay”, 496; *ÖHakTrS.* 486

tañ > tañ

tañ : tan (vakti) (*Yen. Ø; Moğ. Orh. T 35; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. tañ I*
“is. tan, şafak, seher”, 488; *ÖHakTrS*, 476

tarıglag > tarlağ

tarıglag : tarla (*Yen. Ø; Moğ. Orh. Ø; Uyg. -ım Ta B 4; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.*
tarlağ “is. (sürülmüş) tarla” *bk. hıra*, 493; *ÖHakTrS*, 482

taş > tas

taş : taş, kaya; yazıt taşı (*Yen. 34, 41/2, 91/1, 100/1, 134, -ın 49/4, -ın 42/2, 48/6; Moğ. Orh. KT G 11, 12, 13, KT K 13, KT K-D, KT G-B, BK K 15, -ıg KT G 13, BK K 13, BK G 15, O 13, -ın BK B 7, -ka KT G 11, KT G-D, BK K 8; Uyg. -ka Ta B 3, ŞU D 9, HT II/3; Dağl. A-55; Kırg. -ı T-14/1*) || *HakTrS. tas I* “is. taş”, 495; *ÖHakTrS*, 484

taş > tas

taş : dış, dış taraf (*Yen. 45/4; Moğ. Orh. -da T 4, -ın KT G 12, BK K 14, T 13; Uyg. -dıntan ŞU G 4; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. tas IV* “is. *Sag.* 1. dış, dış taraf; 2. kap, cilt”, 495; *ÖHakTrS*, 484

taşra > tashar

taşra : taşra, dış taraf (*Yen. Ø; Moğ. Orh. KT D 11, BK D 10, 21; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. tashar* “1. is. dışta, dışarıda; 2. s. dış; 3. zf. dışarı, dışarıya”, 495; *ÖHakTrS*, 484

tawışgan > tomışan

tawışgan : tavşan (*Yen. Ø; Moğ. Orh. T 8; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.*
tomışan “is. *zool.* tavşan” *bk. hozan, tolay II*, 519; *ÖHakTrS*, 514

teñ > tiñ

teñ : sayı; denk, eşit, emsal (*Yen. -i 26/8; Moğ. Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. A-34; Kırg. Ø*) || *HakTrS. tiñ* “1. s. denk, eşit; 2. s. düz; 3. zf. aynı, eşit olarak; 4. zf. düzgün”, 511; *ÖHakTrS*, 502

ter > tir

ter : ter (*Yen. Ø; Moğ. Orh. -im T 52; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. tir* “is. ter”, 512; *ÖHakTrS*, 504

tewe, tebe, teve > tibe

tewe, tebe, teve : (tek hörgüçlü) deve (*Yen. bk. egri tewe* 11/9, -m 41/5, 46/3“; *Orh. bk. egri tewe* T 48; *Uyg. Ø*; *Dağl. teve* A-86; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. tibe I* “is. zool. deve”, 509; *ÖHakTrS*, 497

teyeŋ > tiin

teyeŋ : dağ sıçanı (*Yen. Ø*; *Orh. Mo. tarbagan* -in BK K 12, BK G 12; *Uyg. Ø*; *Dağl. Ø*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. tiin* “is. zool. sincap” *bk. sahl, sarbah III*, 509; *ÖHakTrS*, 499

til > tül

til : dil (*Yen. Ø*; *Moğ. Orh. Ø*; *Uyg. Ø*; *Dağl. A-34*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. tül* “is. 1. anat. dil, tat alma organı; 2. gr. dil, lisan”, 506, 507; *ÖHakTrS*, 500

tilek > tüleg

tilek : dilek (*Yen. 135/3*; *Moğ. Orh. Ø*; *Uyg. Ø*; *Dağl. Ø*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. tüleg* (*tüle- fiilinden isim fiil*) “1. arama, arayış; 2. dilek, arzu, istek” *bk. kileg*, 507; *ÖHakTrS*, 500

tirig > tiriğ

tirig : diri, canlı, hayatta olan (*Yen. 3/3, 6/1, 51/1, 26/1, 42/6, 44/6, 53/1, 55/3, 64, 98/3, 98/4*; *Moğ. Orh. -dekiçe* KT G-D, -i KT K 9; *Uyg. ŞU B 1, HT VI/2*; *Dağl. A-34*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. tiriğ* “s. diri”, 508; *ÖHakTrS*, 505

tok > toh

tok : tok (*Yen. Ø*; *Moğ. Orh. T 8*; *Uyg. Tes K 5*; *Dağl. Ø*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. toh I* “is. 1. tok. *bk. toysıh*; 2. besleyici, gıdalı; 3. doyurucu. *bk. sigben, sigbîn*, 517; *ÖHakTrS*, 511

tokuz > toğıs

tokuz : dokuz (*Yen. 5/1, 10/5, 23/1, 30/2, 32/4, 32/10, 32/11, 32/14, 44/2, 45/2, 48/3, 51/2, 59/4, 60/2, 68/17, 70/3, 110/1*; *Moğ. Orh. KT G 2, 3, KT D 14, KT K 6, 9, BK K 1, 2, BK D 1, 12, 29, 34, 35, BK G 2, 9, T 9, O 6, KÇ 16, 18*; *Uyg. Tes G 4, Ta B 6, 8, Ta K 4, ŞU K 3, 4, ŞU D 1, 3, 4, 10, 11, ŞU B 8*; *Dağl. Ø*; *Kırg. Ø*) || *HakTrS. toğıs II* “s. dokuz”, 516; *ÖHakTrS*, 510

tokuzunç, toguzunç > toğızıncı

tokuzunç, toguzunç : dokuzuncu (*Yen. Ø; Moğ. Orh.* tokuzunç KT K-D; *Uyg.* tokuzunç ŞU B 3, HT XV/2, **toguzunç** HT VIII/4; *Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.* toğızıncı “s. dokuzuncu”, 516; *ÖHakTrS*, 510

tonlug > tonniğ

tonlug : giyimli, sırtı pek olan (*Yen. Ø; Moğ. Orh.* KT D 29, BK D 23; *Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.* tonniğ “s. kürklü, kürkü olan”, 521; *ÖHakTrS*, 515

torug > toriğ, torih

torug : doru renkli at (*Yen. Ø; Moğ. Orh.* KT D 33; *Uyg.* Su 7; *Dağl.* A-84; *Kırg. Ø*) || *HakTrS.* toriğ “is. (at için) doru” *bk. torih* [“*hlk.*”, 523], 523; *ÖHakTrS* toriğ 518

törö, törü > töre

törö, törü : töre, yasa (*Yen. törö* -sü(i?) 10/7 ; *Orh. törö* -de KT D 16, BK D 14, -g KT D 3, 16, 30, BK D 2, 4, 13, 36, -gin BK D 19, -müz KT D 22, BK D 18, -njün KT D 22, -sin KT D 1, 8, 13, 31, BK D 3, 8, 11, -sinçe KT D 13, BK D 12; *Uyg. törö* -mün Ta B 3, HT VII/3; *Dağl. Ø; Kırg. törü* T-6/1) || *HakTrS.* töre “is. 1. töre; 2. düzen; 3. davranış kuralları; 4. iktidar; 5. taç; 6. bölge başı”, 527; *ÖHakTrS*, 522

tört > tört

tört : dört (*Yen.* 10/11, 16/3, 20/1, 28/8, 29/2, 31/3, 46/3, 50/3, 68/23, 110/1; *Orh.* KT D 2, KT G-B, BK K 9, 10, BK D 2, 3, 15, 24, 30, 38, BK G 8, BK G-B, O 1, KÇ 11, 24; *Uyg.* Ta D 7, Ta B 4, ŞU D 7; *Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.* tört “s. dört”, 527; *ÖHakTrS*, 523

törtünç > törtünci

törtünç : dördüncü (*Yen. Ø; Orh.* KT K 6, BK D 31; *Uyg.* ŞU D 3; *Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.* törtünci “s. dördüncü”, 527; *ÖHakTrS*, 523

tug > tuğ

tug : engel; tuğ, sancak (*Yen. Ø; Orh.* T 26; *Uyg.* ŞU D 5, ŞU G 9, -in ŞU B 3, 6; *Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS.* tuğ “is. bayrak”, 531; *ÖHakTrS*, 526

tul > tul

tul : dul (*Yen.* 45/6; *Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg.* T-13/2, T-1/2, T-3/4) || *HakTrS.* tul “is. 1. matem, yas; 2. dul”, 531; *ÖHakTrS*, 526

turna > turna

turna : turna (*Yen.* -ŋ 48/5; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* turna “is. turna”, 534; *ÖHakTrS*, 529

tuso > tuza

tuso : yarar, fayda (*Yen.* -m 44/2; *Orh.* KÇ 23; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tuza** “*Moğ. is.* 1. fayda, yarar; 2. sonuç, netice”, 536; *ÖHakTrS*, 531

tümen > tüben

tümen : on bin (*Yen.* Ø; *Orh.* KT D 31, KT K 12, BK K 12, BK D 25, 26, BK G 1, 8, T 36, KÇ 10; *Uyg.* Ta B 2, Ta K 1, ŞU D 9, ŞU B 7, ŞU B Ek 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tüben** “s. 1. on bin; 2. çok fazla, sayısız, pek çok”, 537; *ÖHakTrS*, 531

tün > tün

tün : gece (*Yen.* Ø; *Orh.* KT G 2, KT D 27, BK K 2, 11, BK D 22, T 12, 22, 27, 35, 42, 51, -ke T 26, -li BK G-D; *Uyg.* ŞU D 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tün** “is. 1. gece; 2. karanlık; sık, gür, geçilmez” *bk. haraa*, 538; *ÖHakTrS*, 533

türk > türk

türk : Türk (*Yen.* Ø; *Orh.* **türk** T 1, 2, 3, 9, 11, 17, 18, 20, 22, O 2, 3, KÇ 4, 6, *krş.* **türük** KT G 1, 3, 6, 7, 8, 10, 11, KT D 1, 3, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 16, 21, 22, 25, 27, 34, KT K 6, KT B, BK K 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 13, BK D 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 18, 19, 20, 21, 22, 30, 33, 36, 38, BK G 13, 15, T 46, 50, 54, 60, 61, 62, KÇ 8, -üm BK D 16, -üme BK K 12, BK G 10, -ümüz KT D 18; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **türk** “is. Türk”, 539; *ÖHakTrS*, Ø

uç > us

uç : uç, kanat (*Yen.* -ın 153/3; *Orh.* -ı T 40; *Uyg.* -ı Ta B 5, ŞU D 4, -ınta Ta B 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **us II** “is. uç, tepe, doruk”, 550; *ÖHakTrS*, 542

ulug > uluğ

ulug : ulu, büyük (*Yen.* -um 147/5, -umka 96/3; *Orh.* KT D 28, 34, 40, BK K 9, 10, BK D 34, BK G 9, T 56, O 18, KÇ 3, -ı T 5; *Uyg.* Tes K 1, Ta B 6, 7, 8, KarB I, II/9, Su 10; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **uluğ** “s. 1. ulu, büyük, iri; 2. yaşlı, yaşça büyük”, 546; *ÖHakTrS*, 539

ulus > ulus

ulus : kent (*Yen.* Ø; *Orh.* KT K 12; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* ulus “Moğ. is. halk, ulus” *bk.* **çon, halıh I**, 547; *ÖHakTrS*, 540

umay > **ımay**

umay : umay (*Yen.* Ø; *Orh.* KT D 31, T 38; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* ımay “is. mit. Umay, bebek ve çocuk tanrıçası” *bk.* **Omay** [“hık.”, 333], **Umay** [“hık.”, 547], 547; *ÖHakTrS*, 205

uruş > **urus**

uruş : savaş (*Yen.* 99; *Orh.* O 10; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* urus “is. 1. dövüş, kavga; 2. savaş, harp; 3. tartışma” *bk.* **soğıs, tudıs**, 549; *ÖHakTrS*, 542

utru > **udur**

utru : karşı, karşı taraf (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* ŞU G 3, HT XI/4; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **udur** “1. s. karşı, ters; 2. zf. karşısına”, 544; *ÖHakTrS*, 538

uya > **uya**

uya : kan bağı olan kimseler, aile, akraba (*Yen.* 28/6, -mga 15/1; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* -larumda T-13/5, -larına T-2/5) || *HakTrS.* **uya I** “is. yuva; kümes; kulübe; kovan”, 552; *ÖHakTrS*, 543

uz > **us**

uz : sanat; becerikli, mahir, usta, vasıflı zanaatçı (*Yen.* Ø; *Orh.* -ug BK G-B; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-43; *Kırg.* T-8/4) || *HakTrS.* **us I** “1. is. usta, mahir; 2. s. ustalık, sanatlı”, 549; *ÖHakTrS*, 542

uzun > **uzun**

uzun : uzak (*Yen.* Ø; *Orh.* T 52; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **uzun** “1. zf. uzun; 2. s. uzun; 3. is. uzak, uzun; 4. is. uzunluk, boy”, 553; *ÖHakTrS*, 544

üç > **üs**

üç : üç (*Yen.* 3/4, 5/2, 6/1, 11/1, 22/3, 28/6, 31/4, 42/4, 55/1, 59/1, 59/5, 59/7, 68/25, 126; *Orh.* KT D 4, 18, BK D 15, 32, 34, 41, BK G 8, T 14, 19, 20, 33, KÇ 15; *Uyg.* Tes K 2, Ta D 1, 7, Ta G 2, 3, 4, Ta K 2, ŞU K 7, 8, 11, ŞU G 1, 4, 9, ŞU B 1, 6, 7, Su 6; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **üs II** “s. üç”, 560; *ÖHakTrS*, 551

üçün > üçün

üçün : için (*Yen.* 8/1, 10/2, 11/3, 11/9, 13/4, 15/1, 17/2, 20/1, 23/1, 23/2, 24/7, 26/4, 28/1, 28/9, 29/2, 29/7, 30/1, 30/2, 31/2, 32/1, 32/8, 32/10, 35/1, 41/2, 42/7, 43/3, 43/4, 46/2, 48/2, 48/9, 48/11, 49/4, 50/2, 59/4, 59/5, 68/6, 68/16, 73/7, 92/2, 152/1, Adrianov/1; *Orh.* KT G 9, KT D 3, 6, 12, 15, 19, 23, 24, 27, 29, KT K 4, KT B, BK K 6, 7, 9, 10, BK D 4, 6, 7, 11, 13, 14, 16, 19, 20, 22, 23, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 36, BK G 6, 15, T 3, 6, 40, 47, 48, 49, 55, 61, KÇ 1, 7, 12, 27; *Uyg.* Tes K2, Ta D 1, 7, Ta G 2, 3, 4, Ta K 2, ŞU K 7, 8, 11, ŞU G 1, 4, 9, ŞU B 1, 6, 7, Su 6; *Dağl.* A-88; *Kırg.* T-2/1) || *HakTrS.* üçün “e. için”, 555; *ÖHakTrS*, 548

üçünç > üçüncü

üçünç : üçüncü (*Yen.* Ø; *Orh.* KT D 33, KT K 6, BK D 30; *Uyg.* HT XI/3; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* üçüncü “s. üçüncü” *bk.* üzüncü, 555; *ÖHakTrS*, 547

ügüz > üüs

ügüz : ırmak (*Yen.* 24/1, 42/5, 136/1, Adrianov/1; *Orh.* KT G 3, KT DD 17, BK K 3, BK D 15, -çe BK D 20, -ke T 16, 18, 19, -üg KT D 37, BK D 27, 30, T 35, 37, 44, KÇ 16; *Uyg.* Ta D 3, ŞU K 3, -de Ta D 7, ŞU G 1, -üg ŞU G 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* üüs “is. Kız. ırmak, nehir”, 561; *ÖHakTrS*, Ø

yadag > çazağ

yadag : yaya, piyade (*Yen.* Ø; *Moğ.* BK D 32, BK G 1, T 4, -ın KT D 28, 32, BK D 22, T 25, ŞU G 9; *Dağl.* A-90; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* çazağ II “is. yaya”, 86; *ÖHakTrS*, 88

Yazıtlarda **yadag** biçiminde belgelenen sözcük /y/ > /ç/, /d/ > /z/ ve /g/ > /ğ/ fonetik değişimleri sonucunda Hakas Türkçesinde **çazağ** biçimine dönüşmüştür.

yağı, yağı > çaa, sağ

yağı, yağı : düşman (*Yen.* **yağı** 120/1, -da 19/1, 27/6, 32/3, 44/2, 49/3, -g 45/4, -ka 25/1, 26/8, 28/2, 35/1; *Orh.* **yağı** KT D 2, 9, 10, 14, 34, 39, KT K 1, 2, 4, 8, BK D 3, 9, 12, 26, 29, 30, 32, O 5, 6, 10, -g KT D 15, BK D 13, T 53, 54, -ka KÇ 23, -mız T 8, 19, 20, -sı KT D 12, BK D 11; *Uyg.* **yağı** ŞU D 6, ŞU G 3, 6, -da ŞU D 7, -m Ta B 4, 5, -n ŞU D 6; *Dağl.* **yağı** A-32; *Kırg.* **yağı** T-2/2, T-2/4, T-10/4) || *HakTrS.* çaa I “is. 1. savaş, harp, mücadele; *bk.* sağ II [“*hık.* 1. is. savaş, harp, mücadele”, 416”] 2. asker, ordu”, 71; *ÖHakTrS* çaa (ı.), 69; sağ II, 401

yagıçı > çaacı

yagıçı : savaşıcı (*Yen.* 44/2; *Moğ.* -sı T 50; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çaacı** “is. asker, er, savaşıcı” *bk. boets*, 71; *ÖHakTrS*, 69

Yazıtlarda **yagıçı** biçiminde belgelenen sözcük /y/ > /ç/ fonetik değişimi ve /g/ sesinin düşmesi ve /ı/ sesinin a’ya değişmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **çaacı** biçimine dönüşmüştür.

yaglıg > çağlıg

yaglıg : ? (*Yen.* Ø; *Moğ.* Sevrey 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) (EDPT **ya:ğlıg** “yağ kökünden türemiştir. Olağan fonetik değişimlerle belgelenir.”, 901) || *HakTrS.* **çağlıg** “s. yağlı, yağlı olan”, 74; *ÖHakTrS*, 74

yaguk > çağın

yaguk : yakın (*Yen.* Ø; *Moğ.* KT G 7, BK K 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çağın** “1. s. yakın; 2. is. yakın, akraba”, 74; *ÖHakTrS*, 73

yaka > çağa

yaka : sınır (*Yen.* Ø; *Moğ.* ŞU D 8, ŞU G 2, -garu ŞU B 2; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çağa I** “is. yaka, kenar, kıyı”, 73; *ÖHakTrS*, 72, 73

yalañ > çalañ

yalañ : yalın, çıplak (*Yen.* 9/3; *Moğ.* KT D 29, BK D 23, -ın KT D 28, BK D 22; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çalañ II** “s. 1. sade, yalın, basit; 2. doğal, saf”, 76; *ÖHakTrS*, 75

yalım > çalım

yalım : yalçın, sarp; çıplak, yalın (*Yen.* 138/1, Adrianov/1,2; *Moğ.* Ø; *Dağl.* A-88; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çalım** “s. yalçın, dik, sarp”, 77; *ÖHakTrS*, 77

yalñus, yalñuz > çalğıs, çağıs, çalğışan, çalğızaan, çangıs, nağıs, nağışan

yalñus, yalñuz : yalnız (*Yen.* **yalñus** 16/1, 68/17, 68/20, 68/21, 120/1, *krş.* **yalñuz**; *Moğ.* KÇ 23; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çalğıs** “s. yalnız, tek” *bk. çağıs I* [“*hlk.*”, 74], **çalğışan** [“*hlk.*”, 77], **çangıs** [“*hlk.*”, 78], **nağıs** [“s. *Kız.* yalnız, tek”, 314], **nağışan** [“*zf. Kız.* yalnızca, tek başına”, 314], 77; *ÖHakTrS* **çalğıs**, 76, **çağıs (ı)**, 74, **çalğışan**, 77, **çalğızaan**, 77, **çangıs**, 78, **nağıs** [“*Kız.*”], 306, **nağışan** [“*Kız.*”], 306

yan, yen > çan

yan, yen : cephe, taraf, yan, yan taraf (*Yen.* Ø; *Moğ.* T 11, 33, -takı T 26, *krş.* **yen**, -ta ŞU G 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çan** “s. *Sag.* yan, yan taraf” *bk. nan I*, 78; *ÖHakTrS*, 78

yaruk, yaruğ > çarh

yaruk, yaruğ : ışık, aydınlık (*Yen.* Ø; *Moğ.* ŞU D 1; *Dağl.* A-64; *Kırg.* T-6/3) || *HakTrS.* **çarh I** “1. *is.* ışık, aydınlık; 2. *s.* aydın, parlak, açık; 3. *s.* *Sag.* neşeli, mutlu”, 82; *ÖHakTrS*, 82

yaş > ças

yaş : yaş, ömür yaşı (*Yen.* -da 11/2, 24/7, 48/3, 60/1, 70/5, -ı 43/6, 98/4, -ım 10/5, 11/6, 22/3, 29/6, 37/2, 41/9, 42/3, 48/7, 68/27, 70/4, 108/1, -ımda 1/1, 6/1, 11/9, 15/3, 16/3, 23/1, 44/5, 49/2, 59/4, 68/2, 96/2, -ımgı 45/2, 45/3, 45/5, -ımin 108/3, -ımka 3/4, -ımta 32/14, 32/16, 45/2, 68/22, 147/1, -ta 96/1; *Moğ.* -da KT D 30, BK D 14, -ıma BK D 24, 25, 26, 28, 29, 34, 38, BK G 2, 2, 7, 9, -ımka BK D 15, -ıña KT D 31, 32, 35, KT K 1, KT K-D, KÇ 18, -ı Tes B 5, Tes D 3, -ıma Ta D 5, ŞU K 4, HT V/1, -ımka HT VI/5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **ças III** “1. *s.* genç, taze, yeni; 2. *is.* yaş, ömür; 3. *s.* yaş, ıslak, nemli”, 83; *ÖHakTrS*, 83

yaş > ças

yaş I : göz yaşı (*Yen.* Ø; *Moğ.* KT K 11; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **ças II** “*is.* yaş, gözyaşı”, 83; *ÖHakTrS*, 83

yaşuğ > çarh I

yaşuğ : ışık, parıltı (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* K-5) || *HakTrS.* **çarh I** “1. *is.* ışık, aydınlık; 2. aydın, parlak, açık, belirgin; 3. *s.* *Sag.* neşeli, mutlu”, 82; *ÖHakTrS*, 82

yat, yad > çat

yat, yad : yabancı (el) (*Yen.* **yat** -da 11/7; *Moğ.* Ø; *Dağl.* **yad** A-7; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çat** “s. yabancı, el”, 84; *ÖHakTrS*, 84

yawız > çabıs

yawız : sefil, perişan, kötü (durumda) (*Yen.* -ıg 45/10; *Moğ.* KT D 26, BK D 21, 32, O 7; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çabıs** “s. alçak, basık, kısa” 72; *ÖHakTrS*, 71

yay > çay

yay : yaz (*Yen.* Ø; *Moğ.* BK B 3, -ın BK D 39, ŞU D 8; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çay I** “*is. yaz*” 84; *ÖHakTrS*, 85

yaylag > çaylağ

yaylag : yayla (*Yen.* Ø; *Moğ.* -ım Ta B 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çaylağ** “*is. yayla, yaylak, otlak*” 86; *ÖHakTrS*, 87

yaz > ças

yaz : ilkbahar (*Yen.* Ø; *Moğ.* -ın BK G 2, -ın KT K 8, BK D 31; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **ças V** “*is. bahar, ilkbahar*” 83; *ÖHakTrS* **ças** *krş. çashı*, 84

yazı > çazı

yazı : yazı, ova (*Yen.* Ø; *Moğ.* BK K 5, -da T 33, 36, -ka KT G 3, 7, KT D 17, BK K 2, BK D 15, şantun y. KT G 3, KT D 17, BK K 2, BK D 15, tögültün y. KT G 7, BK K 5, yarış y. T 33, 36, ŞU D 4; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çazı** “*is. 1. yazı, kır, tarla, alan, saha, arazi; 2. step, bozkır*” 87; *ÖHakTrS*, 88

yazoklug > çazıhtığ

yazoklug : günahlı, kabahatli (*Yen.* Ø; *Moğ.* ŞU D 2; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* Ø; *ÖHakTrS* **çazıhtığ** “*s. günahlı*”, 89

yègen > çeen

yègen : yeğen (*Yen.* Ø; *Moğ.* HT VII/3, Ar 1, -i ŞU B 8, -imin Su 8; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çeen** “*is. yeğen, kız yeğen, kuzen*” 88; *ÖHakTrS*, 90

yègirmi > çibirgı

yègirmi : yirmi (*Yen.* 11/2, 11/9, 68/1, 70/5, 108/2; *Orh.* KT D 11, 15, 18, 28, 31, KT K-D, KT G-D, BK D 10, 13, 15, 23, 24, 25, BK G 9, T 49; *Uyg.* KarB I, III/7, -ke Ta D 7, Ta G 2, Ta K 2, ŞU D 6, ŞU D 7, ŞU G 1, 3, 8, 11, ŞU B 6, 7, HT II/1-2, HT VI/4; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çibirgı** “*s. yirmi*”, 96; *ÖHakTrS*, 97

yègrèn, yegren > çigren, çigır, çigiren

yègrèn, yegren : “kahverengi, kestane rengi, doru” (*Yen. Ø; Orh. yegren* KÇ 15, 21; *Uyg. Ø; Dağl. yègrèn* A-84; *Kırg. yegren* AÖ-2) || *HakTrS. çigren* “s. al donlu (at)” *bk. çigir* [“*hlk.*”, 97], *çigiren* [“*Sag.*”, 97], **pozırah, pozrah II**, 97; *ÖHakTrS çigren bk. çigiren*, 98; *çigir*, 98

yek > çik

yek : “şeytan, ruh?” (*Yen. Kök Haya/2; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. çik I* “is. 1. şeytan, cin; 2. *mec.* alçak, aşağılık, rezil”, 97; *ÖHakTrS*, 98

yèr, yer > çir

yèr, yer : “yer, yeryüzü, toprak, dünya; ülke, memleket” (*Yen. yèr* 12/4, 48/4, 94/1, 105/4, 134, *Adrianov/1*, -de 34, 48/9, 147/4, 149/4, -deki 71/3, 26/6, 28/4, -i 24/5, *Kök Haya/3*, -ig 84/1, -im 114/4, 23/2, 36/3, 42/1, 45/6, 51/2, 116, 152/3, 153/1, -imin 42/1, -imke 3/4, -ini 98/3, -iç 65/3; *Orh. yèr* KT G 4, 9, KT D 1, 22, 23, 27, 34, KT K 4, BK K 3, 6, 7, 10, BK D 2, 16, 17, 18, 22, 29, 35, T 24, 26, 38, O 12, KÇ 13, -de KT G 4, KT D 24, BK K 3, BK D 20, 35, 36, -deki T 56, -e? BK G 3, -gerü KT G 8, BK K 6, -i KT D 10, BK D 10, -ig T 17, -in BK D 35, -inte T 3, 11, 60, -içe KT G 4, KT D 17, BK D 15, -içerü BK D 40, -ke KT G 4, BK K 3, T 17, 47, -te KT G 13; *Uyg. Tes* K 1, Ta B 3, 4, Ta K 3, ŞU D 2, 11, ŞU G 9, -de ŞU B 7, HT I/2, *KarB II/9*, -i HT IX/3, -ig Tes D 6, -im HT I/3, -imin HT X, -in ŞU G 6, -inte Su 1, -içerü ŞU D 12, -ke HT V/2; *Dağl. yèr* A-1, A-23, A-45, A-68; *Kırg. yer* K-5, K-16, -deki AÖ-2) || *HakTrS. çir* “is. 1. yer, mekân, yeryüzü; 2. toprak; 3. mülk, mülkiyet” *bk. çer* [“*Kız.*”, 89], *şer* [“is. *Kız. yer*”, 477], 99; *ÖHakTrS çir*, 101; *çer*, “*Kız.*”, 91; *şer*, “*Kız.*”, 464

yèti > çiti

yèti : yedi (*Yen. 11/10, 26/5, 26/8, 41/2, 48/6, 48/9, 51/3, 59/4, 96/2, 147/1, 152/1, 153/3; Orh. KT D 11, 13, 15, 30, KT K 1, KT K-D, BK D 10, 11, 13, 24, 26, BK G 1, T 4, 49, 51, O 5, KÇ 16, 18; Uyg. Ta K 2, Su 6, KÇor 17; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. çiti* “s. yedi”, 100; *ÖHakTrS*, 103

yètinç? > çitiñç

yètinç? : yedinci (*Yen. 39/3; Orh. KT K 5, KT K-D, O 12; Uyg. Ta D 7, HT II/1, HT VIII/1, HT XII/3; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. çitiñç* “s. yedinci”, 100; *ÖHakTrS*, 103

yıl > çıl

yıl : yıl, sene (**Yen.** 45/3, -ta 10/9; **Orh.** KT D 8, BK D 7, BK G 9, 10, -ka KT D 36, KT K 4, KT K-D, BK D 27, 30, O 12, 16; **Uyg.** Tes K 2, 5, Ta D 1, 3, 4, Ta B 1, ŞU K 3, 4, ŞU D 8, HT III/1, HT VII/1, HT IX/2, HT XII/1, HT XIV/2, HT XVI/1, KÇor 15, -i HT VIII/1, -ıka Ta D 9, Ta G 1, 2, 3, 5, Ta B 2, -ka Tes B 2, 4, Ta D 5, Ta G 4, Ta B 1, ŞU K 9, 10, 11, 12, ŞU D 7, 8, ŞU B 2, 4, HT XV/1; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** çıl “is. 1. yıl, sene; 2. yıllık”, 90; **ÖHakTrS,** 92

yılkı > **çılğı**

yılkı : at sürüsü, hayvan sürüsü (**Yen.** 11/3, 26/6, 41/7, 42/3, -m 10/11, 46/3; **Orh.** -g BK D 38, KÇ 25, -sın KT G-B, BK D 24, 39, BK G 3; **Uyg.** -m Su 5, -sın ŞU D 2, 3; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** çılğı “is. 1. at; 2. yılkı, at sürüsü”, 91; **ÖHakTrS,** 93

yıllık > **çılğ**

yıllık : yıllık (**Yen.** Ø; **Orh.** Ø; **Uyg.** Ta B 2, ŞU D 9; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** çılğ “s. yıllık”, 91; **ÖHakTrS,** 93

yımşak > **çımcah**

yımşak : yumuşak (**Yen.** Ø; **Orh.** KT G 5, 6, BK K 4, 5; **Uyg.** Ø; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** çımcah “s. Sag. yumuşak” bk. çibğ, nımzah, 92; **ÖHakTrS,** 94

yış, yiş > **çıs**

yış : ormanlı dağ (**Yen.** yış 28/7; **Orh.** yış KT G 3, 4, 6, 8, BK K 2, 3, 5, 6, BK D 19, 39, T 20 -da KT G 4, KT D 35, BK K 3, BK D 27, T 31, 32, -garu T 15, -ıg KT D 20, 35, 36, BK D 17, 27, 27, T 28, 35, 37, -ka KT D 2, BK D 3, 37, O 2; **Uyg.** Ø; **Dağl.** yış A-90; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** çıs I “is. 1. sık orman, balta girmemiş orman; 2. kara boya” bk. tayğa, 93; **ÖHakTrS,** 95

yok > **çoh**

yok : yok (**Yen.** 9/3, 10/8, 10/11, 41/2, 41/8, 44/5, 46/3, 48/4, 48/5, 108/1, 108/3; **Orh.** KT G 3, 4, 8, 10, KT D 11, 25, 26, 32, 34, 39, KT K 3, 10, BK K 2, 3, 6, 7, 13, BK D 10, 20, 21, 22, 25, 28, 33, 34, 36, 40, BK G 4, 9, T 3, 11, 18, 21, 31, 47, 55, 59, 60, O 1, 3, KÇ 3, 8; **Uyg.** Ta D 8, Ta B 4, ŞU K 10, ŞU D 2, ŞU B 2, 4; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS.** çoh II “1. is. yok; 2. ünl. hayır, yok”, 102; **ÖHakTrS,** 105

yokaru, yügerü > **çoğarhu**

yokaru, yügerü : yukarı (*Yen.* Ø; *Orh.* yokaru T 25, yügerü KT D 11, KT G-B, BK D 2, 10; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* çoğarhu “s. 1. yukarı, üst; 2. yukarıdaki, üstteki” *bk. verhovnay*, 101; *ÖHakTrS*, 105

yol > çol

yol : yol; şans, talih; şan, unvan? (*Yen.* Ø; *Orh.* -ı T 23, 24, -ta KT K 9, T 16, -un T 23, 24; *Uyg.* HT I/2, -ım (-um?) KarB II/9, -ın Ta K 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* çol “yol”, 102; *ÖHakTrS*, 106

yul > çul

yul : pınar (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* -ı ŞU G 11; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* çul “is. dere, küçük akarsu”, 107; *ÖHakTrS*, 111

yumuş > nımıs

yumuş : elçi (*Yen.* -uñ 152/1; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* nımıs “is. 1. buyruk, emir; 2. (küçük) iş, görev” *bk. nımzas*, 321; *ÖHakTrS*, 312

yurt > çurt

yurt : yurt (*Yen.* 101, -um 72/2; *Orh.* -da KT K 9, T 19; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* çurt “is. 1. ev, barınak, mesken, konut; 2. yurt, memleket”, 109; *ÖHakTrS*, 112

yut > çut

yut : kıtlık (*Yen.* Ø; *Orh.* BK D 31; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* çut I “s. kötü hava, kapalı hava; yağmurlu hava”, 109; *ÖHakTrS*, 113

yük > çük

yük : yük (*Yen.* -ı 28/3; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* çük “is. yük, ağırlık”, 110; *ÖHakTrS*, 114

yürek > çürek

yürek : yürek (*Yen.* -ım 44/1, -iñ 69/1; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* çürek “is. yürek, kalp”, 111; *ÖHakTrS*, 115

yüz > çüs

yüz I: yüz (sayı) (**Yen.** 10/2, 26/9, 36/1, 41/4, 42/2, 44/4, 45/7, 45/9, 49/1, 55/1, 62, 65/2, 66/4, 68/20, 68/27, 68/28, 104/3, 126; **Orh.** KT D 13, 33, BK D 11, BK G 11, T 4, -çe BK D 37; **Uyg.** Tes K 2, Ta D 1, Ta B 6, 7, 8, Ta K 1, 2, ŞU K 3, ŞU G 9, HT XIII/1, Su 7; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS. çüs II** “s. yüz (sayı)”, 111; **ÖHakTrS**, 115

yüz > çüs

yüz II: yüz, çehre, surat (**Yen.** -i 26/9; **Orh.** -içe KT D 33; **Uyg.** -i HT XV/4; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS. çüs I** “is. yüz, çehre, sima, surat” *bk. sıray*, 111 **ÖHakTrS**, 115

3.2. EYLEMLER

aç- > **as-**

aç- I : açmak (*Yen. Ø; Orh. -dımız T 28; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS as- III [azarğa]* “1. açmak. 2. görünür kılmak. 3. (düğme) çözmek.”, 53; *ÖHakTrS*, 52

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen **aç-** fiili, söz sonu /ç/ > /s/ değişimiyle Hakas Türkçesinde **as-** biçimini almıştır.

açın- > **açın-**

açın- : bakmak/geçimini sağlamak, düzenini sağlamak (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. A-72; Kırg. Ø*) || *HakTrS açın- [açınarğa]* “1. acımak, esirgemek, kıyamamak. 2. acısını paylaşmak”, 26; *ÖHakTrS*, 27

adır- > **azır-**

adır- : ayırmak, hayattan ayırmak, öldürmek; taksim etmek (*Yen. -tı 28/8; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. A-1; Kırg. -tım K-11*); || *HakTrS. azır- II [azırarğa]* “1. (ip) çözmek, sökmek; 2. (birbirinden) ayırmak, bölmek; 3. (kavga edenleri) ayırmak.”, 62; *ÖHakTrS*, 60

Yenisey, Dağlık Altay Bölgesi ve Kırgızistan yazıtlarında belgelenen **adır-** fiili, söz içi /d/ ünsüzünün süreklileşerek /z/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **azır-** biçimini almıştır.

adrıl-/~adrın-/~adırıl- > **azırıl-**

adrıl-/~adrın-/~adırıl- : ayrılmak, birbirinden ayrılmak, hayattan ayrılmak, ölmek (*Yen. adrıl- -ayın 10/9, -dım 5/2, 5/3, 6/4, 7/4, 8/2, 9/1, 11/1, 11/2, 11/4, 11/5, 11/7, 11/8, 13/2, 13/3, 25/2, 25/3, 25/7, 28/2, 44/5, 50/3, 97/1, 97/3, 109/2, 153/1, -dımız 152/2, -dınız 98/2, -tım 3/1, 3/4, 10/1, 10/4, 10/12, 15/1, 17/3, 19/3, 22/3, 25/1, 27/3, 27/7, 42/4, 42/8, 43/2, 43/3, 44/4, 49/1, 51/1, 55/2, 59/8, 68/2, 68/22, 68/28, -tımız 69/2, -u 16/2, 18/2, 18/3, 28/7, 29/5, adrın- -dım 32/13, 32/14, 32/16; Orh. adrıl- -tı BK G 7, T 2, -u O 12; Uyg. Ø; Dağl. adrıl- A-1, A-7, A-80, A-46, A-18, A-79; Kırg. adırıl- -tım T-3/1, -miş T-2/5, T-4/1, T-11/2*) || *HakTrS azırıl- [azırılارğa]* (*azır- II filinin edilgen şekli*) “1. kopmak; 2. ayrılmak, bölünmek.”, 62; *ÖHakTrS*, 61

Uygur dışındaki runik harfli yazıtlarda farklı varyantlarla belgelenen fiil, söz içi /d/ ünsüzünün süreklileşerek /z/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **azırl-** biçimini almıştır.

agrı- > ağır-/~ağrı-

agrı- : hastalanmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -p BK G 9; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **ağır-** [ağırarğa] “ağrılamak, ağrı yapmak”, 31; *ÖHakTrS* **ağır-** *krş.* **ağrı-**, 31

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen **agrı-** fiili, söz içi /g/ ünsüzünün yumuşayarak /ğ/'ye dönüşmesi sonucunda **ağrı-**; /r/ ve /l/ seslerinin yer değiştirmesiyle de **ağır-** biçimleriyle Hakas Türkçesinde iki varyant olarak yaşamaktadır.

al- > al-

al- : almak, ele geçirmek, tutmak, kapmak (*Yen.* -dokda 98/3, -ıp 100/3, -miş 48/7, -sar 126, -tım 41/10; *Orh.* -doki KÇ 13, -galı BK D 32, -ı KT D 8, BK K 9, 10, BK D 8, T 32, -ıp KT G 7, BK K 6, BK D 38, -matın KT G 9, BK K 7, -mış KT D 2, 40, -tı KÇ 22, -tım BK D 24, 26, 27, 28, 29, 30, 34, 38, 39, BK G 3, O 9, -tımız KT D 36, 38, KT K 2, 6; *Uyg.* -gıl Ta D 6, -ı HT XVI/4, -ıp ŞU G 5, ŞU B 3, HT II/4, -tım Ta D 8, ŞU K 5, 10; *Dağl.* A-53, A-78, A-80, A-88; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **al-** [alarğa] “1. almak; 2. tahsil etmek; 3. edinmek, sahip olmak; 4. *mat.* çıkarmak; 5. iş veya hareketin öznenin kendisi için yapıldığını veya tezlik bildiren yardımcı fiil.”, 34; *ÖHakTrS*, 34

alın- > alın-

alın- : alınmak (*Yen.* -mışım 11/2; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **alın-** [alınarğa] “1. delirmek, aklını yitirmek; 2. alıklaşmak, aptal olmak; 3. (hayvan) kudurmak, kuduz olmak.”, 38; *ÖHakTrS*, 38

ar- > ar-

ar- : aldatmak, kandırmak; yorulmak, bitap düşmek; vefat etmek (mecaz) (*Yen.* Ø; *Orh.* -ıp KT G 5, BK K 4; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* -mış T-5/1) || *HakTrS* **ar-** I [ararğa] “1. teselli etmek, avutmak; 2. kandırmak, inandırmak, ikna etmek.” *bk.* **amarla-**, 36; *ÖHakTrS*, 36

arı- > arı-

arı?- : arınmak, arıtmak, temizlenmek, temiz olmak (*Yen.* -mış Lisiç'ya II; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-31, A-84; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* Ø; *ÖHakTrS*, **arı-** “temizlenmek”, 50

art- > **art-**

art- : artmak, çoğalmak (*Yen.* -dım 42/4, -gıl 28/7, -zun 48/4, 48/5; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS art- II [artarğa]* “artmak, fazla gelmek, çok olmak”, 51; *ÖHakTrS*, 51

artat- > **ardat-**

artat- : bozmak, yıkmak, dağıtmak, bozguna uğratmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -ı KT D 22, BK D 19, *Uyg.* -dım Ta D 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS ardat- [ardadarğa]* (*arda- I fiilinin ettirgen şekli*) “1. bozmak; 2. zedelemek, sakatlamak”, 48; *ÖHakTrS*, 48

Orhun ve Uygur yazıtlarında belgelenen **artat-** fiili, söz içi /t/ ünsüzünün ötümlüleşerek /d/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **ardat-** biçimini almıştır.

aş- > **as-**

aş- : (dağ, tepe vb.) aşmak, karşı tarafa geçmek; üstün gelmek (*Yen.* -a 56/2, -ıp 39/3; *Orh.* -a KT D 17, 21, BK D 15, 17, 27, T 37, -dımız T 26, 35, *Uyg.* -ayın ŞU G 4, -miş ŞU K 8, 12; *Dağl.* A-90; *Kırg.* Ø) || *HakTrS as- I [azarğa]* “1. aşmak, geçmek; 2. yükselmek, çıkmak; 3. (zaman) geçmek; 4. (güneş) batmak; 5. taşmak; 6. geçmek, geride bırakmak; 7. yenmek, mağlûp etmek”, 53; *ÖHakTrS*, 52

Kırgızistan haricindeki runik harfli yazıtlarda belgelenen **aş-** fiili, söz sonu /ş/ ünsüzünün /s/’ye dönüşmesi sonucunda **as-** biçimini almıştır.

at- > **at-**

at- : atmak, fırlatmak, ok atmak, öldürmek, okla öldürmek; sürmek (*Yen.* -sar 28/5, -dım 41/7; *Orh.* Ø; *Uyg.* -a Su 1; *Dağl.* A-25; *Kırg.* Ø) || *HakTrS at- [atarğa]* “1. atmak, ateş etmek; 2. (silahla) vurmak; 3. (tan) atmak”, 54; *ÖHakTrS*, 54

ata- > **ada-**

ata- : atamak, tayin etmek (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* -dı Ta G 5, 6, ŞU K 12; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS ada- [adirğa]* “adlandırmak, ad koymak, adını söylemek”, 26; *ÖHakTrS*, 27

Yalnızca Uygur yazıtlarında belgelenen **ata-** fiili, söz içi /t/ ünsüzünün ötümlüleşerek /d/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **ada-** biçimini almıştır.

atan- > **adan-**

atan- : atanmak (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. -ıp Ta G 6, Ta B 1, -tım Ta D 5; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS* **adan-** [**adanarğa**] (*ada- fiilinin dönüşlü şekli*) “(kendini) adlandırmak, (kendine) bir ad almak, (kendi) adını söylemek”, 27; *ÖHakTrS*, 28

Yalnızca Uygur yazıtlarında belgelenen **atan-** fiili, söz içi /t/ ünsüzünün ötümlüleşerek /d/’ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde **adan-** biçimini almıştır.

atlan- > **altan-**

atlan- : ata binmek (*Yen. Ø; Orh. -tı KÇ 20; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS* **altan-** [**altanarğa**] “atlanmak, ata binmek”, 39; *ÖHakTrS*, 40

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen **atlan-** fiili, söz içi /t/ ve /l/ ünsüzlerinin yer değiştirmesi (*ünsüz göçüşmesi*) sonucunda Hakas Türkçesinde **altan-** biçimine dönüşmüştür.

atlat- > **altandır-**

atlat- : ata bindirmek (*Yen. Ø; Orh. T 25; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS* [**altandırarğa**] (*altan- fiilinin ettirgen şekli*) “ata bindirmek, ata binmesini sağlamak”, 39; *ÖHakTrS*, 40

awla- > **abla-**

awla- : avlamak (*Yen. Ø; Orh. -sar KÇ 9; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS* **abla-** I [**ablirğa**] “sürek avı yapmak, ortak avlanmak”, 25; *ÖHakTrS*, Ø

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen **awla-** fiili, /w/ ünsüzünün /b/ ünsüzüne dönüşmesiyle **abla-** biçimini almıştır.

aya- > **aya-**

aya- : saygılarını sunmak, saygı göstermek, hürmet etmek (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS* **aya-** [**ayirğa**] “1. acılamak, esirgemek, kıyamamak; 2. (biri için) üzüntü duymak, kaygılanmak, kederlenmek”, 58; *ÖHakTrS*, 56

ayid-/~ayt- > **ayıt-**

ayid-/~ayt- : söylemek (*Yen. Ø; Orh. ayıd- -mış T 34, ayt- -ıgma T 44, 47, -ıp T 24; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS* **ayıt-** [**ayıdarğa**] “Kaç. türkü veya şarkı söylemek” *bk. ırıla-, kögle-, sarna-*, 59; *ÖHakTrS*, 58

Yalnızca Orhun yazıtlarında belgelenen *ayıl-* fiili, söz sonu /d/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /t/'ye dönüşmesiyle Hakas Türkçesinde *ayıt-* biçimini almıştır. Fiilin yine Orhun yazıtlarında *ayt-* varyantına da rastlanmıştır.

az- > as-

az- : ayrılmak, çekip gitmek; yanlış yola gitmek, yolunu kaybetmek, şaşırarak, yanılmak (*Yen.* -dım 11/3, 11/6, 45/5, 68/12, -ıp 10/9, 11/2; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-7; *Kırg.* Ø) || *HakTrS as- II [azarğa]* “yolunu kaybetmek, yoldan sapmak” *bk. astıh-*, 53; *ÖHakTrS*, 52

Yenisey ve Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarında belgelenen *az-* fiili, söz sonu /z/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /s/'ye dönüşmesi sonucunda Hakas Türkçesinde *as-* biçimini almıştır.

bar- > par-

bar- : varmak, gitmek, ulaşmak; yardımcı fiil (*Yen.* -dı 28/7, -dım 10/6, 11/3, 11/9, 14/3, 16/2, 29/5, 29/7, 32/12, -dımız 18/2, 18/3, -ıp 39/4, -ıpan 30/4, 30/5, -u Adrianov/1, -ur 18/1; *Orh.* -dı KT D 34, 39, BK D 20, 32, 35, 37, 40, 41, BK G 1, 10, O 11, -dıg KT G 9, KT D 24, BK K 7, BK D 19, 20, -dıgız KT G-D, -dımız T 26, 27, -dıñız O 12, -dok KT D 24, BK D 20, -ıgma KT D 24, BK D 19, 20, O 11, -ıñ T 31, -ıp KT G 7, BK K 6, KÇ 16, 20, -ır KT D 10, -mıñ KT D 16, 23, 28, BK D 13, 19, 22, 40, T 24, O 3, -sar KT G 8, BK K 6, -ur KT K 1, BK D 29, -zun T 31; *Uyg.* -dı Tes K 2, Ta G 3, ŞU K 11, ŞU D 4, ŞU G 4, 6, Su 10, -dım ŞU D 2, ŞU B 2, -dımız HT XV/3, -ıp ŞU B 1, KarB I, VI/7, -ır biz HT XIV/4-5, -ır men HT II/4, HT XVI/3, -mıñ Tes K 3, 4, Ta D 2, 4, ŞU K 2, ŞU G 5, 7, ŞU B 3, 5, -tıg HT II/2, -zun HT XVI/4; *Dağl.* A-1; *Kırg.* Ø) || *HakTrS par- [pararğa]* “1. gitmek, varmak; 2. fiilin belli bir andan itibaren oluşumunu ve bitişini bildiren yardımcı fiil”, 360; *ÖHakTrS*, 348

Kırgızistan haricindeki runik harfli yazıtlarda belgelenen *bar-* fiili, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/'ye dönüşmesiyle Hakas Türkçesinde *par-* biçimini almıştır.

bas- > pas-

bas- : basmak, bastırmak, baskın vermek; içine gömmek; yardım etmek; bağımlı kılmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -a BK D 32, T 38, -dı KT K 8, -dım KT Kap. 4, BK D 27, -dımız KT D 35, 37, BK D 27, T 27, -mıñ O 1; *Uyg.* -ıp Tes D 6, -mıñ ŞU D 12; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS pas-I [pazarğa]* “1. basmak, basınç yapmak, sıkmak, sıkıştırmak; 2. yürümek, adım atmak; 3.

başlamak, girişmek; 4. (ağırlık) çekmek; 5. yazmak, daktilo etmek; 6. yayımlamak; 7. istila etmek, işgal etmek”, 362; **ÖHakTrS**, 350

Orhun ve Uygur yazıtlarında belgelenen **bas-** fiili, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye dönüşmesiyle Hakas Türkçesinde **pas-** biçimini almıştır.

başla- > **pasta-**

başla- : baş olmak, lider olmak (**Yen.** -dim 45/4, -yu 32/12; **Orh.** Ø; **Uyg.** Ø; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS pasta-** [**pastırğa**] “1. başlamak; 2. yönetmek, idare etmek, başında olmak”, 363; **ÖHakTrS**, 351, 352

Yalnızca Yenisey yazıtlarında belgelenen **başla-** fiili, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye, /ş/ ünsüzünün /s/’ye ve /l/ ünsüzünün /t/’ye dönüşmesiyle Hakas Türkçesinde **pasta-** biçimini almıştır.

bat- > **pat-**

bat- : (aydınlık) bitmek, kaybolmak (**Yen.** Ø; **Orh.** Ø; **Uyg.** -ar ŞU D 1; **Dağl.** Ø; **Kırg.** Ø) || **HakTrS pat-** [**patarğa**] “1. saplanmak, girmek; 2. batmak”, 364; **ÖHakTrS**, 353

Yalnızca Uygur yazıtlarında belgelenen **bat-** fiili, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye dönüşmesiyle Hakas Türkçesinde **pat-** biçimini almıştır.

bër- > **pir-**

bër- : vermek (**Yen.** -di 68/5, -dim Adrianov/3, -miş 30/1, -ti 28/9, -tim 30/3, 48/9, 92/2, -timiz 48/1, 48/9, 81; **Orh.** -igme KT D 25, BK D 21, -miş KT D 1, 14, BK D 3, 8, 12, O 5, 6, KÇ 1, -ti BK G 11, T 15, 38, O 11, -tim BK K 9, 10, 12, 13, BK D 41, BK G 7, 9, 10, T 2, 52, -timiz KT D 20, 21, BK D 17, -tiğ O 6, -tök KT D 12, KT B, BK D 11, 32, T 6, -tökgerü KT D 10, BK D 9, -ür KT G 5, 7, KT D 30, BK K 4, 5, -ür men KT D 9, BK D 9; **Uyg.** -gil ŞU D 5, -iğ HT I/2, HT XX/2, -miş ŞU B 4, -ti ŞU K 4, ŞU D 2, ŞU G 9, ŞU B 5, -tim ŞU D 7, ŞU G 2, ŞU B 5, Su 7, -ür Ta B 4; **Dağl.** A-10; **Kırg.** Ø) || **HakTrS pir-** [**pirerge**] “vermek”, 378; **ÖHakTrS**, 367

Kırgızistan dışındaki runik harfli yazıtlarda belgelenen **bër-** fiili, söz başı /b/ ünsüzünün /p/’ye ötümsüzleşmesiyle Hakas Türkçesinde **pir-** biçimini almıştır.

bıç- > **pıç-/~pıs-**

biç- : biçmek, kesmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -dı BK G 12; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-34; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **piç-** [piçarğa] “biçmek, (ot) kesmek” *bk.* **pıs-** II, 370; *ÖHakTrS* **pıs-**, 362

Orhun ve Dağlık Altay Bölgesi yazıtlarında belgelenen **biç-** fiili, Hakas Türkçesinde iki varyant olarak karşımıza çıkar. 1.si, söz başı /b/ ünsüzünün ötümsüzleşerek /p/’ye dönüşmesiyle **piç-**, 2.si ise, yine söz başı /b/ > /p/ ve söz sonu /ç/ > /s/ dönüşmesiyle **pıs-** biçimindedir.

bil- > **pil-**

bil- : bilmek, anlamak (*Yen.* -ir 32/3; *Orh.* -iñ KT G 11, 12, 13, BK K 8, 15, BK D 33, -ir KT K 10, -ir siz KT D 34, -mez KT G 7, KT K 10, BK K 6, BK D 18, T 6, KÇ 28, -tökümün KÇ 28; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **pil-** [pilerge] “1. bilmek, öğrenmek; 2. anlamak, idrak etmek; 3. muktedir olmak”, 374; *ÖHakTrS*, 364

bin- > **mün-**

bin- : binmek (*Yen.* -tim 41/9; *Orh.* -ip KT D 32, 33, 36, 37, 40, KT K 2, 3, 5, 6, 8, 9, KÇ 15, 19; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **mün-** [münerge] “binmek, üzerine oturmak”, 310; *ÖHakTrS*, 302

Yenisey ve Orhun yazıtlarında belgelenen **bin-** fiili, söz başı /b/ ünsüzünün nazal bir ünsüz olan /m/’ye ve /i/ ünlüsünün yuvarlaklaşarak /ü/’ye dönüşmesiyle Hakas Türkçesinde **mün-** biçimini almıştır.

bintür- > **mündür-**

bintür- : bindirmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -e T 25; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS* **mündür-** [mündürerge] (**mün-** *filinin ettirgen şekli*) “bindirmek, üzerine oturtmak”, 310; *ÖHakTrS*, 302

bol- > **pol-**

bol- : olmak (*Yen.* -dum 6/1, 147/1, -sar 29/4, 29/8, -tı 45/9, -tum 45/3, 53/3, -uñ Devlet Ermitajı’ndan Gümüş Kap, -up 10/8, 16/3, 45/3, -zun Kök Haya/2; *Orh.* -ayın KÇ 23, -ça KT G-B, BK G 9, -çun KT D 11, BK D 10, -mıñ KT G 1, KT D 4, 5, 9, 12, 13, 21, 39, BK K 1, BK D 4, 5, 9, 11, 18, 40, T 31, O 5, 10, KÇ 2, -sar BK B 3, T 13, 14, KÇ 9; *Uyg.* SU G 6, Su 9, -mıñ Tes D 1, 4, Ta G 6, Ta B 1, 6, ŞU K 1, 9, -tı Tes B 5, Ta D 8, 9, Ta B 4, ŞU K 10, ŞU G 3, ŞU B 2, KarB II/8, 10, 11, -tu KarB I, IV/5, -uñ Ar 2, 3, -up Ar 1, -zun HT VII/4, HT XIII/7, HT XVI/4, HT XVI/6, Sevrey 5, Ar 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* -zun Ks.) || *HakTrS*. **pol-** [polarğa] “1.

olmak; 2. meydana gelmek; 3. elden gelmek; 4. yeterlik bildiren yardımcı fiil”, 384; **ÖHakTrS**, 373

boşun- > poshın-

boşun- : kurtulmak, serbest kalmak (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. -a Şu D 7; Dağl. Ø; Kırg. Ø*)
|| **HakTrS. poshın- [poshınarğa]** “*Sag.* 1. kurtulmak, serbest olmak; 2. (at) boşanmak” *bk.*
pozi- pozirğa [“kurtulmak, serbest kalmak; 2. boşalmak, boş kalmak; 3. (vida) gevşemek; 4. (at) boşanmak, bağından kurtulmak”, 389], 388; **ÖHakTrS poshın-** 378, **pozi-**, 379

bulga- > pulğa-

bulga- : karıştırmak, karışıklık çıkarmak (*Yen. Ø; Orh. -yu KÇ 11; Uyg. -yın ŞU G 4; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || **HakTrS. pulğa- [pulğirğa]** “1. karıştırmak, karmak, çalkalamak, harman etmek; 2. yoğurmak; 3. (el, baş vb.) sallamak; 4. (kuyruk) oynatmak; 5. dağıtmak, karmakarışık etmek”, 399; **ÖHakTrS**, 386

bulgat- > pulğat-

bulgat- : karıştırtmak, karışıklık çıkartmak (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. -dım Ta D 5; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || **HakTrS. pulğat- [pulğadarğa] (pulğa- fiilinin ettirgen şekli)** “1. karıştırtmak, çalkalatmak; 2. (elini, başını) sallatmak; 3. karmakarışık ettirmek”, 399; **ÖHakTrS**, 386

buz- > pus-

buz- : bozmak, dağıtmak (*Yen. Ø; Orh. -dum BK D 24, 25, 34, 37, 39, -dumuz KT D 31, 34, -kunça O 9; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || **HakTrS. pus- [puzarğa]** “kırmak, yıkmak, bozmak, tahrip etmek; imha etmek, yok etmek; mahvetmek, berbat etmek; öldürmek”, 401; **ÖHakTrS**, 388

çak- > sah-

çak- : çakmak çakmak, (yılan ya da akrep) ısırarak, sokmak; iftira etmek; kınamak; ihanet etmek (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. A-5, A-34; Kırg. Ø*) || **HakTrS. sah- I [sağarğa]** “1. sokmak, iğnesini batırmak; 2. (yılan) ısırarak, dişlerini geçirmek”, 418, **sah- II [sağarğa]** “kıvılcım çıkarmak, çakmak”, 418; **ÖHakTrS**, 404

êçid-/~êşit- > isit-/~is(t)-

êcid-/~êşit- : işitmek, dinlemek (*Yen.* ‘êcid-’ -gen 2/4, ‘êşit-’ -ip 39/6; *Orh.* ‘êşid-’ KT G 2, BK K 1, BK D 18, -gil KT G 1, -iñ KT G 10, KT D 22, BK K 8, -ip KT D 12, BK D 10, T 12, 17, 22, 23, 30, 33, 35, 36, 42, -tim T 24, -ü T 15; *Uyg.* ‘êşid-’ -ip KarB I, III/9, KarB I, VI/2; *Dağl.* ‘êşid-’ A-34; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **is(t)- [isterge]** “1. duymak, işitmek, dinlemek. 2. söz dinlemek, itaat etmek”, 231; *ÖHakTrS* **ist-**, 228, **isît-**, 227

êg- > **eg-/~ig-**

êg- : eğmek (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-15, A-84; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **eg-[egerge]** “eğmek, bükme” *bk.* **ig-** [“hık.”], 117; *ÖHakTrS* **eg-**, 122

êgil- > **eel-**

êgil- : eğilmek (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A7-2; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **eel-[eelerge]** (**eg-** *filinin dönüşlü/edilgen şekli*) “eğilmek, bükülmek” *bk.* **egil-** [[**egilerge**] (**eg-** *filinin dönüşlü/edilgen şekli*)] “Sag. eğilmek, bükülmek”, 118], **igîn-** [[**igînerge**] “eğilmek, bükülmek”, 219], 117; *ÖHakTrS* **eel-**, 121, **egil-**, 122

egir- > **ir-/~iir-**

egir- : kuşatmak, çevirmek, etrafını sarmak (*Yen.* -e 43/3; *Orh.* -e KT K 6, BK D 31, -ip KT K 7; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **ir-[irerge]** “eğirmek, bükme”, 227, **iir-[iirerge]** “(ip) eğirmek, bükme”, 220; *ÖHakTrS* **ir-**, 222, **iir-**, 214

êlet-/~êlt- > **ilgît-**

êlet-/~êlt- : taşımak; iletmek, göndermek; götürmek, yönlendirmek, önderlik etmek (*Yen.* ‘êlet-’ -di 28/1, 29/1; *Orh.* ‘êlet-’ T 32, -di KT D 23, BK D 19; *Uyg.* Ø; *Dağl.* ‘êlt-’ A-76, A-81, A-34; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **ilgît-[ilgîderge]** “sürmek, götürmek, sevk etmek”, 222; *ÖHakTrS*, 217

ên- > **in-**

ên- : inmek, alçalmak (*Yen.* -ip 38/5; *Orh.* -miş KT D 12, BK D 11, -timiz T 26; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-84; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **in-[inerge]** “1. (aşağı) inmek; 2. (suda) akıntıyla gitmek”, 223; *ÖHakTrS*, 219

enle- > **aîna-**

eğle- : avlanmak (*Yen.* -yü 42/5; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **añna-[añnırğa]** “(av) avlamak”, 43; *ÖHakTrS*, 44

ert- > **irt-**

ert- : geçmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -dimiz T 44, -ü T 44; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **irt-[irterge]** “geçmek, geride bırakmak”, 230; *ÖHakTrS*, 225

értür- > **irtür-**

értür- : eriştirmek, ulaştırmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -ü KT D 40; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **irtür-[irtürerge]** (**irt-** *fülinin ettirgen şekli*) “1. geçirmek, geçmesini sağlamak; 2. (zaman) geçirmek”, 230; *ÖHakTrS*, 226

esre- > **azıra/-azra-**

esre- : beslemek, büyütmek (*Yen.* -dim 50/2; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **azıra-[azırarğa]** “1. beslemek, bakmak; 2. yetiştirmek, eğitmek” *bk. azra-* [“*hık.*”, 63], 62; *ÖHakTrS* **azıra-**, 61

ét- > **it-**

ét- : etmek, yapmak; düzenlemek, düzene sokmak; takdir etmek (*Yen.* -dim 2/2; *Orh.* -di KT D 16, BK D 14, BK G 15, -dim KT G 3, BK K 9, -dimiz KT D 21, BK D 17, 18, -dökde KÇ 15, -döki KÇ 13, -er KÇ 9, -er ben KÇ 27, -eyin KT D 39, -i KT D 1, BK K 12, BK D 3, 4, KÇ 14, -ip KT D 19, 20, BK D 16, 17, BK G 15, T 43, -miş KT D 3, 13, 22, BK K 9, BK D 4, 10, 12, 18, O 1, 4; *Uyg.* -di ŞU D 4, -dim ŞU D 3, G Ek 2, -miş Tes D 1, 4, Ta G 6, Ta B 1, 6, ŞU K 1; *Dağl.* A-6, A-16, A-30, A-41, A-45, A-62, A-67; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **it-[iderge]** “etmek, yapmak”, 232; *ÖHakTrS*, 230

étin- > **idîn-**

étin- : (kendini) düzenlemek, düzene sokmak; edinmek, elde etmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -ü KT D 10, BK D 9; *Uyg.* -tim Ta B 3; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **idîn-[idînerge]** (**it-** *fülinin dönüşlü şekli*) “(kendine) yapmak; edinmek”, 219; *ÖHakTrS*, 213

evir-/~ewir- > **ibir-**

evir-/~ewir- : evirmek, çevirmek, çevrelemek (*Yen.* Ø; *Orh.* ‘ewir-’ -ü BK D 25, T 26, 28; *Uyg.* Ø; *Dağl.* ‘evir-’ A-10, A-86; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **ibir-I [ibirerge]** “1. etrafını

dolaşmak, çevresinde dönmek; 2. çevrelemek, kuşatmak; 3. döndürmek, çevirmek”, 217; **ÖHakTrS**, 211

iç- > **ış-**

iç- : içmek (*Yen.* -iñ 82; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || **HakTrS.** **ış-** [üzerge] “içmek” *bk.* **iç-** [“*hlk.*”, 209], 212; **ÖHakTrS** **ış-**, 226, **iç-**, 212

kaç- > **has-**

kaç- : kaçmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -dı O 9; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || **HakTrS.** **has-** II [hazarğa] “kaçmak” *bk.* **tis-** I, 155; **ÖHakTrS**, 156

kaçış- > **hazıs-**

kaçış- : (etrafa) dağılmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -mış O 1; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || **HakTrS.** **hazıs-** II [hazızarğa] (**has-** II *filinin ortaklaşma şekli*) “kaçışmak, (birlikte) kaçmak”, 165; **ÖHakTrS**, 167

kal-/~çal- > **hal-**

kal-/~çal- : kalmak, arta kalmak (*Yen.* ‘**kal-**’ -ayın 10/9, -dım 8/3, -ıp 45/2, -tı 48/5; *Orh.* ‘**kal-**’ -mışı BK K 7, T 4, -taçı KT K 9, -taçı biz T 13, -tı KT D 30, -tım BK D 14, -ur T 19; *Uyg.* ‘**kal-**’ -mış ŞU B 9; *Dağl.* ‘**kal-**’ A-78; *Kırg.* ‘**çal-**’ -dı T-13/2, -madı T-3/2, T-14/2, -mış T-1/2, T-4/2, T-14/3, T-14/5) || **HakTrS.** **hal-** [halarğa] “1. kalmak; 2. geri kalmak, geride olmak; 3. tamamlanma, bitme bildiren yardımcı fiil”, 140; **ÖHakTrS**, 139, 140

karı- > **kiriş-**

karı- : yaşlanmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -p KÇ 3; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || **HakTrS.** **kiri-** [kirirge] “yaşlanmak, ihtiyarlamak”, 252; **ÖHakTrS**, 249

katıgılan- > **hatıgılan-**

katıgılan- : çalışıp çabalamak (*Yen.* -gıl 11/1, -iñ 10/7, -ıp 45/3; *Orh.* Ø; *Uyg.* Su 9; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || **HakTrS.** **hatıgılan-** [hatıgılanarğa] (**hatıgıla-** *filinin dönüşlü şekli*) “1. kızmak, sertleşmek, öfkelenmek, hiddetlenmek; 2. cimrileşmek, pintileşmek, hasisleşmek”, 158; **ÖHakTrS**, 159

keç- > **kis-**

keç- : (ırmak, göl vs.) geçmek (*Yen. Ø; Orh. -dim BK G-D, -dimiz T 35, -e KT G 4, KT D 37, 39, BK K 3, BK D 26, 27, T 25, 38, 44, KÇ 16, -ip BK D 30; Uyg. -dim ŞU G 1, -e ŞU D 4, -ip ŞU G 3, 5; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. kis- III [kizerge]* “(ırmak) geçmek, aşmak”, 254; *ÖHakTrS*, 251

keçür- > kızır-

keçür- : (ırmak, göl vs.) geçirmek (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. -ü ŞU G 12; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. kızır- II [kizirerge]* (*kis- III fiilinin ettirgen şekli*) “geçirmek, geçmesini sağlamak” *bk. kiçir-* [“*hlk.*”, 247], 256; *ÖHakTrS kızır-*, 253, *kiçir-*, 242

kel- > kil-

kel- : gelmek (*Yen. -ip 38/1, 38/5, -tim 73/7; Orh. -igme BK D 31, T 43, -ip KT D 23, BK D 19, KÇ 24, -ipen KT D 4, 23, BK D 5, 19, -ir T 32, O 10, -mez BK D 39, T 22, 32, -miş KT K 7, -mişi T 38, -ser KT K 11, -teçimiz T 14, -ti KT D 28, 31, 37, KT K 12, 13, BK D 23, 25, 27, 28, 29, 32, 34, 35, 39, 41, BK G 8, 11, T 8, 15, 16, 17, 29, 33, 34, 40, 43, 46, O 9, KÇ 21, 26, -timiz BK D 17, 28, T 37, 38; Uyg. -igme Su 1, -iñ ŞU D 2, -ir ŞU D 6, -ti Ta G 2, ŞU D 3, 4, 6, 10, ŞU G 2, 3, 9, ŞU B 1, 4; Dağl. A-34, A-34, A-36, A-82; Kırg. Ø*) || *HakTrS. kil- [kilerge]* “1. gelmek; 2. (zaman hakkında) gelmek, yaklaşmak, yakınlaşmak; 3. *şimdiki zamanın belli bir anında hareketin tamamlanacağını bildiren yardımcı fiil*”, 248; *ÖHakTrS*, 243

kelür-/~kelir- > kildir-

kelür-/~kelir- : getirmek (*Yen. ‘kelür-’ -ti 28/1; Orh. ‘kelür-’ T 32, -ti KT K 1, 12, KT K-D, BK G 11, 15, T 36, 48, -tüm KT G 11, BK K 14, BK D 25, T 17, -üp BK G 11, 12, -ür T 53; Uyg. ‘kelür-’ -tüm ŞU D 3, ŞU B Ek 1, ‘kelir-’ ŞU G 3, -ti Ar 1; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. kildir- [kildirerge]* (*kil- fiilinin ettirgen şekli*) “getirmek, alıp gelmek”, 248; *ÖHakTrS*, 243

kes- > kis-

kes- : kesmek (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. A-54; Kırg. Ø*) || *HakTrS. kis- I [kizerge]* “*Mog.* 1. kesmek; 2. (ağaç) kesip devirmek; 3. (odun) doğramak; 4. (ekin) biçmek”, 254; *ÖHakTrS*, 251

kıl-/~kış- > hıl-

kıl-/~kış- : yapmak, etmek (*Yen.* ‘kıl-’ -dı 6/2, -dınız 98/2, -tım 45/10, -ur 144/1, 145, ‘kış-’ -alım 68/14; *Orh.* ‘kıl-’ -dım O 14, -ıp O 10, -mış KT D 2, 15, BK D 3, 13, -tı BK D 7, 14, -tıg BK D 20, -tım KT G 10, KT D 29, 30, BK K 7, 9, 10, 12, 23, 24, BK G 4, -u BK G 7, ‘kış-’ -alım T 11, 21, -ayın T 5, -dı O 3, -dım BK D 25, T 6, -dımız KT D 32, 34; *Uyg.* ‘kıl-’ -mış ŞU B 4, -tım ŞU D 4, ‘kış-’ -tım HT IV; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* Ø; *ÖHakTrS* hıl- “kılmak, yapmak”, 170

kılın- > hılın-

kılın- : yaratılmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -galı T 18, -mış KT D 1, BK D 2, -tım T 1, O 4, -tokda KT D 1, BK D 2; *Uyg.* -tokda Tes K 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* hılın- [hılınarğa] “1. (kendine) yapmak, (kendine) çalışmak; 2. davranmak, tavır takınmak”, 169; *ÖHakTrS*, 171

kışla- > hısta-

kışla- : kışlamak, kışı geçirmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -dokda BK D 31, -p KT K 8; *Uyg.* -dım ŞU D 7; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* hısta- [hıstirğa] “kışlamak, kışı geçirmek”, 174; *ÖHakTrS*, 177

kigür- > kirdir-

kigür- : girdirmek, sokmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -ti KÇ 20, -tüg KT D 23, BK D 19; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* kirdir- [kirdirerge] (*kir-* I *fiilinin ettirgen şekli*) “girdirmek, girmesini sağlamak” *bk. kirdir-* [“*hık.*”, 245], 251; *ÖHakTrS* kirdir-, 247

kir- > kır-

kir- : girmek, katılmak, tabii olmak, bağlanmak (*Yen.* -dim 25/1, -tim 29/8 ; *Orh.* -ıp KT D 38, KÇ 23, -teçi sen BK K 14, -tı BK D 38, -ür O 12; *Uyg.* -tı Ta G 4, ŞU K 11, ŞU D 7, ŞU G 10; *Dağl.* A-33; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* kır- [kireрге] “1. girmek; 2. (güneş) batmak; 3. (sınıf) geçmek; 4. (yaşa) erişmek; 5. (işe) başlamak; 6. üye olmak”, 245; *ÖHakTrS*, 247

kon- > hon-

kon- : yerleşmek, yurt tutmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -ayın KT G 7, BK K 5, -dokı KÇ 13, -mış T 17, -tı BK D 40, -tokda KT G 5, BK K 4; *Uyg.* -tı Tes G 2, 3, -ur Ta B 4; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* hon- [honarğa] “1. konmak, geceleme; 2. (güneş) batmak, inmek; 3. konaklamak; 4. *Sag.* (kuş) tünemek, konmak; 5. *fiilin birden olduğunu, bittiğini bildiren yardımcı fiil*”, 183; *ÖHakTrS*, 186

kontur- > hondır-

kontur- : yerleştirmek (*Yen. Ø; Orh. -mış KT D 2, BK D 4, -tum BK K 11, -tumuz KT D 21, 38, BK D 17, 18; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. hondır- [hondırarđa] (hön-filinin ettirgen şekli)* “1. konduşmak, geceletmek; 2. yerleştirmek, iskân ettirmek”, 184; *ÖHakTrS*, 187

kork- > horıh-

kork- : korkmak (*Yen. Ø; Orh. -ur biz T 39; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. horıh- [horıgarđa]* “korkmak, ürkmek, çekinmek”, 187; *ÖHakTrS*, 190

köç- > kös-

köç- : göçmek (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. -ür Ta B 4; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. kös- [közerge]* “1. göçmek, göç etmek, taşınmak. *bk. köç-* [“*hlk.*”, 264]; 2. (tırnak) düşmek”, 273; *ÖHakTrS kös-*, 269, *köç-*, 259

kör- > kör-

kör- : görmek; itaat etmek, tabii olmak (*Yen. -mez 26/11, -ti 152/1, -ü Adrianov/1; Orh. T 26, -üğme KT G 11, BK K 8, -mez KT K 10, -miş KT D 8, BK D 7, -teçi sen BK K 14, -ti KT D 19, 30, BK D 2, 16, 24, 39, KÇ 3, -tüğ O 7, -ü KT G 11, 12, BK K 8, 15, T 32, -üp KT G 13, -ür KT G 2, KT K 10, BK K 2, T 1; Uyg. şU D 10, 11, -e şU D 4, -ti şU G 3, -tüm Su 8; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. kör- [köreger]* “1. görmek, gözle algılamak; bakmak; 2. muayene etmek; gözden geçirmek; 3. bakmak, göz kulak olmak; 4. denemek, tecrübe etmek, yaşamak; 5. *deneme bildiren yardımcı fiil*”, 271, 272; *ÖHakTrS*, 267

kötür- > ködür-

kötür- : (yukarı) kaldırmak (*Yen. Ø; Orh. -miş KT D 11, 25, -ti BK D 10, -üğme BK D 21; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. ködür- [ködürerge]* “1. kaldırmak, yükseltmek; 2. tartmak”, 265; *ÖHakTrS*, 260

közed- > küzet-

közed- : gözetmek (*Yen. Ø; Orh. -ü KT B; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. küzet- [küzederge]* “1. gece hayvan otlatmak; 2. beklemek, korumak, gözetmek”, 285; *ÖHakTrS*, 281

kuşla- > husta-

kuşla- : kuş avlamak (*Yen.* -daçı 48/5; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.*
husta- [hustırğa] “av. (kuş) avlamak”, 197; *ÖHakTrS*, 200

olor- > **odır-**

olor- : oturmak, bir yerde yaşamak, (tahta) oturmak, (tahta) çıkmak (*Yen.* -u 48/5; *Orh.* T 32, -galı T 18, -matı T 52, -mış KT D 1, 5, BK D 3, 6, -sar KT G 3, 8, BK K 2, 6, -taçı sen KT G 8, BK K 6, -tı KT D 16, BK D 14, T 9, KÇ 14, -tokda KT D 17, BK D 14, -tokinta BK K 9, BK G 13, -tokum BK D 36, -tokuma KT D 27, BK K 9, BK D 2, 22, -tum KT G 1, 9, KT D 26, KT B, BK K 1, 7, BK D 2, 15, 21, BK G 9, -tumuz T 32, -uñ T 31, 34, -up KT G 4, 8, 9, KT G-D, BK K 3, 6, 7, BK D 2, BK G-B, -upan, KT D 1, 16, BK D 3, 14, -ur KT D 3, BK D 4, T 7, 8, 62; *Uyg.* -mış Tes K 1, 2, 5, Tes D 1, Ta D 1, 3, 4, ŞU K 2, 4, ŞU D 10, -tı Tes B 6, Tes D 4, 6, -up ŞU K 3, ŞU B 3; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **odır-** [odırarğa] “oturmak, durmak” *bk.* **odur-** [“*Sag.*, *Kaç.*, *Koy.*”, 330], 330; *ÖHakTrS* **odır-**, 319

olort- > **odirt-**

olort- : (tahta) oturmak; (yazıt) dikmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -dı KT D 26, BK D 21, KÇ 24; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **odirt-** [odirtarğa] (**odır-** fiilinin ettirgen şekli) “1. oturmak; 2. (bitki) ekmek, dikmek” *bk.* **odurt-** [“*Sag.*, *Kaç.*, *Koy.*”, 330], 330; *ÖHakTrS* **odirt-**, 319

oz- > **os-**

oz- : kurtulmak (*Yen.* -a Kök Haya/3; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.*
os- I [ozarğa] “1. kurtulmak, kaçmak; 2. kurtulmak, yakayı kurtarmak, yakayı sıyırmak, sıyrılmak”, 340, 341; *ÖHakTrS*, 328

öl- > **öl-**

öl-: ölmek (*Yen.* -düm 10/10, 17/2, 23/3, 70/4, -ti 26/5, 31/5, 39/2, -tüm 37/3, 41/9, 42/3; *Orh.* -geli KT K 10, -sikig KT G 7, BK K 5, -sikiñ KT G 6, 10, BK K 5, -sikiñin BK K 8, -teçi KT D 29, KT K 10, BK D 23, 31, 33, -teçiçe BK D 2, -teçi sen KT G 8, BK K 6, -ti KT D 19, 20, 33, KT K 4, 6, 8, BK D 16, 17, 37, T 3, 16, 19, -tüg KT G 6, 7, BK K 5, 6, -ü KT G 9, KT D 27, 28, BK K 7, BK D 22, -ügme BK D 37; *Uyg.* -ti Ta G 4, -tüm Su 8, -tünj ŞU D 5; *Dağl.* A-7; *Kırg.* -mış T-2/3) || *HakTrS.* **öl-** [ölerge] “ölmek, vefat etmek” *bk.* **üre-**, 348; *ÖHakTrS*, 335

ölür- > öldir-

ölür- : öldürmek (*Yen.* -düm 10/8, 11/10, 42/3, 42/7, 49/3, -miş 48/3, 120/1, -mişim 108/2, -ti 48/3, -tüm 25/4, 27/6, 44/2, 98/6; *Orh.* KT Kap. 6, -eyin KT D 10, BK D 9, -miş KT D 40, KT K 1, -teçi T 10, 21, 30, -teçik T 11, -ti BK G 9, T 7, 42, KÇ 18, -tüm BK D 26, 27, 28, 29, BK G 1, 3, 8, -tümüz KT D 36, 38, KT K 2, 7, T 28, -üp BK G 7, KÇ 5; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* öldir- [öldirerge] (öl- *filinin ettirgen şekli*) “öldürmek, ölmesini sağlamak”, 348; *ÖHakTrS* ~öldür-, 335

sakın- > sağın-

sakın- : düşünmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -ıgma BK D 2, -ıñ BK D 33, -ıp O 10, -tım KT K 10, 11, BK D 35, T 5, 6, 24, O 10, -tım T 22, -ur men BK B 6; *Uyg.* -ıp Ta G 3, ŞU K 11, -miş ŞU B 7; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* sağın- [sağınarğa] “1. düşünmek, istemek, niyetlenmek; 2. endişe etmek, merak etmek; 3. özlemek, hasret duymak”, 417; *ÖHakTrS*, 402

sıgta- > sıhta-/~suhta-

sıgta- : ağıt yakmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -miş KT D 4, BK D 5; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* sıhta- I [sıhtırğa] “hıçkırmak, hıçkırarak ağlamak”, 435, **suhta-** [suhtırğa] “1. hıçkırıklara boğulmak, hıçkırarak ağlamak; 2. (kuş) cıvıldamak”, 436; *ÖHakTrS* sıhta- (ı), 422, **suhta-**, 422

sık- > sıh-

sık- : sıkıştırmak, bastırmak (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* -a ŞU D 4; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* sıh- I [sığarğa] “sıkırmak”, 435; *ÖHakTrS*, 422

sök- > sök-

sök- : sökmek, parçalamak, yarıp geçmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -düm T 25, -tüm BK G 8, -üpen KT D 35, BK D 27; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-16; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* sök- I [sökerge] “sökmek, dikişi bozmak”, 461; *ÖHakTrS*, 448

sökül- > sögül-

sökül- : halsiz düşmek, bitap düşmek (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* -üp T-2/3) || *HakTrS.* sögül- [sögülerge] (sök- I *filinin edilgen şekli*) “sökülmek, dikişler bozulmak”, 461; *ÖHakTrS*, 448

sözle- > **söle-/~söste-**

sözle- : söylemek (*Yen.* -yü Adrianov/3; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.*
söle- [sölinger] “1. söylemek, demek; 2. (kız) istemek, dünür gitmek”, 462, **söste-** [söstirge]
“*esk.* (büyücü, üfürükçü) fısıldamak, fısıltıyla bir şeyler söylemek”, 463; *ÖHakTrS* **söle-**, 449,
söste-, 451

sözleş- > **söles-**

sözleş- : sözleşmek, söz birliği yapmak; konuşmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -dimiz BK D 21, -
timiz KT D 26; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-11; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **söles-** [sölezerge] (**söle-** *fiilinin*
ortaklaşma şekli) “1. sözleşmek, konuşmak; 2. sözleşmek”, 462; *ÖHakTrS*, 449

sözlet- > **sölet-**

sözlet- : söyletmek, konuşturmak (*Yen.* -i Adrianov/3; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-11;
Kırg. Ø) || *HakTrS.* **sölet-** [sölederge] (**söle-** *fiilinin ettirgen şekli*) “1. söyletmek, dedirtmek;
2. (kız) istemek”, 462; *ÖHakTrS*, 449

sür- > **sür-**

sür- : sürmek, defetmek, önüne katmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -e KT D 23, BK D 19, -ti KÇ 20;
Uyg. -e ŞU G 2; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **sür-** [sürerge] “sürmek, arkasından gitmek,
kovalamak”, 473; *ÖHakTrS*, 460

tap- > **tap-**

tap- : bağlanmak, itaat etmek (*Yen.* -dim 13/1, 13/3, 13/4, 46/2, 60/2; *Orh.* Ø; *Uyg.* Su
9; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tap-** I [tabarğa] “1. aramak; 2. bulmak; 3. kazanmak, edinmek;
4. (bulmaca) çözmek”, 490; *ÖHakTrS*, 478, 479

taş- > **tas-**

taş- : artmak, çoğalmak (*Yen.* -gıl 28/7; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.*
tas- [tazarğa] “(su) taşmak, yükselmek”, 495; *ÖHakTrS*, 484

tê- > **tî-**

tê- : demek, söylemek (*Yen.* -dim 68/8, -yir 144/1; *Orh.* -deçi T 35, -di T 5, 15, 30, 31,
32, 37, 38, KÇ 23, -dim T 5, 23, 24, 25, 39, -miş KT D 9, BK D 8, T 2, 3, 20, 21, 22, 26, 29,
30, 33, 34, -p KT G 7, KT D 9, KT K 11, BK K 5, BK D 9, 32, 40, 41, -r KT D 9, 10, BK D 8,

9, T 9, 30, 33, 36, O 3, 7, -r men T 10, 11, 12, 37, -ser KT G 7, BK K 5; *Uyg.* -di Ta D 6, Ta G 5, Ta K 5, ŞU D 6, ŞU G 1, ŞU B 5, -dim ŞU D 2, 5, 11, -miş ŞU D 10, 11, ŞU G 4, -p ŞU G 3; *Dağl.* A-27, A-30, A-30, A-52, A-67; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tī-** [tirge] “demek, söylemek” *bk. ayt-, çoohta-, söle-*, 505; *ÖHakTrS*, 497

teg- > *teg-*

teg- : değmek, ulaşmak; saldırmak; taarruz etmek, hücum etmek (*Yen.* -dim 152/1, -ipen 28/2, -miş 26/8, 48/2, 108/3; *Orh.* T 11, -di KT D 32, 33, 36, KT K 2, 3, 4, 5, 6, 8, -dim O 9, -dimiz T 35, 39, -dök BK D 30, -dökde KT D 36, -dökin KT D 34, O 10, -döküm O 10, -elim T 39, -eyin T 11, -ip KT K 5, BK G-D, BK G 8, O 11, KÇ 5, 10, 11, 15, 19, 23, -miş KT D 40, T 18, 47; *Uyg.* -di Tes D 3, Su 5, -ip Tes B 5, HT XVI/3; *Dağl.* A-16, A-76; *Kırg.* T-2/1) || *HakTrS.* **teg-** [tegerge] “değmek, dokunmak” *bk. tig-* [“Sag.”, 509], **teñ-**, 499; *ÖHakTrS* **teg-**, 490, **tig-**, 498, **teñ-**, 491

têr- > *tir-/~teer-*

têr- : derlemek, toplamak, bir araya getirmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -ip KT G 10, BK K 8, -miş KT D 12, BK D 11; *Uyg.* -ü ŞU K 5; *Dağl.* A-3, A-76, A-84; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tir-** “*hlk.*” *bk. teer-* I [[teererge] “dermek, toplamak, yığmak”, 498], 512; *ÖHakTrS* **tir-** 504, **teer-** (u.) 489

tez- > *tis-*

tez- : kaçmak, kaçıp gitmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -er biz T 38, -ip KT D 34, 37, BK D 38, 40, 41, -miş T 43; *Uyg.* -e Ta G 3, ŞU K 11, ŞU G Ek 1, -ip ŞU G 10; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tis-** I [tizerge] “kaçmak, saklanmak” *bk. has-* II, 513; *ÖHakTrS*, 506

tid- > *tis-*

tid- : engellemek, korumak (*Yen.* Ø; *Orh.* -a KT K 11; *Uyg.* -ar KarB II/3; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tis-** [tizarğa] “durdurmak, tutmak, alıkoymak”, 505; *ÖHakTrS*, 496

tıñla- > *tıñna-*

tıñla- : dinlemek (*Yen.* Ø; *Orh.* KT G 2, BK K 1; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tıñna-** [tıñnırğa] “1. dinlemek; 2. işitmek”, 504; *ÖHakTrS*, 495

tik- > *tik-*

tik- : dikmek, çalmak (*Yen.* -di 10/2, 31/3, -e 28/9, 30/3, 32/3, 48/1, 48/9, 68/5, 92/2, -er 48/1, 48/6, -ti 20/1, 41/2, 49/4; *Orh.* -dim KT G 11, KT D 24, BK D 20, -e BK G 9, 11, -miş KT D 16, BK D 13; *Uyg.* -di Tes G 2; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tik- I [tığerge]** “dikmek, dikiş yapmak”, 506; *ÖHakTrS*, 499

tile- > **tile-**

tile- : dilemek, istemek (*Yen.* Ø; *Orh.* -dim T 23; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tile- [tılırge]** “1. aramak, bulmaya çalışmak; 2. dilemek, istemek, rica etmek” *bk.* **kile-**, 507; *ÖHakTrS*, 500

tirgür- > **tirgıs-**

tirgür- : diriltmek, yeniden ayağa kaldırmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -ü KT D 29, BK D 23; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tirgıs- [tirgızerge]** “diriltmek, canlandırmak”, 508; *ÖHakTrS*, 504

tod- > **tos-**

tod- : doymak (*Yen.* Ø; *Orh.* -sar KT G 8, BK K 6; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tos- [tozarğa]** “doymak, açlığı gidermek”, 523; *ÖHakTrS*, 519

tök- > **tök-**

tök- : dökmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -di KÇ 17; *Uyg.* -e Tes K 3, Ta D 2; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tök- [tögerge]** “1. dökmek; 2. saçmak, serpmek, düşürmek”, 525; *ÖHakTrS*, 521

törö- > **töre-/~törü-**

törö- : yaratılmak (*Yen.* -miş 53/3, 68/9; *Orh.* -miş KT K 10, KÇ 2; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **töre- “hık.”** *bk.* **törü- [[törirge]** “doğmak, dünyaya gelmek”, 527], 527; *ÖHakTrS* **töre-**, 522, **törü-**, 522

tug- > **tuğ-**

tug- : doğmak (*Yen.* -a 30/1, -dı 26/2, -dum 9/2, 29/1, 68/10; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tuğ- [tuurğa]** “1. (hayvan) yavrulamak, yavru doğurmak; 2. (kuş) yumurtlamak, yumurta yapmak”, 531; *ÖHakTrS*, 526

tur- > **tur-**

tur- : ayağa kalkmak, durmak, beklemek (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* -up ŞU G 6, -uyun Ta G 4, 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* T-13/3) || *HakTrS.* **tur-** [turarğa] “1. durmak; 2. kalkmak; 3. kalmak; 4. değerinde olmak, fiyatında olmak, etmek; 5. yardımcı fiil olarak hareketin uzunluğunu veya devamlılığını bildirir”, 533; *ÖHakTrS*, 528

tut- > **tut-**

tut- : tutmak, yakalamak; (yasa) uygulamak; (yurt) tutmak; benimsemek (*Yen.* -dum 45/4, 68/18, -sar 28/5, 32/1; *Orh.* KT G 8, KT D 1, BK K 6, BK D 3, -dı KT D 32, 38, KT K 3, KÇ 6, 12, -dum BK G 9, -dumuz T 41, 42, -mış KT D 3, 19, BK D 4, 16, T 13, -up KT D 3, 11, BK D 4, 10, -upan KT D 7, BK D 7; *Uyg.* -a ŞU D 2, -dı Tes D 3, 4, Ta K 1, -dum Ta G 2, ŞU K 10, ŞU D 1, ŞU B 3, ŞU B Ek 1, -mış Tes K 2, ŞU D 12, -up ŞU D 4; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tut-** [tudarğa] “1. tutmak, yakalamak; 2. alıkoymak; 3. sıkmak, kısmak; 4. *esk.* kaçırmak”, 535; *ÖHakTrS*, 530

tutul- > **tudıl-**

tutul- : tutulmak, ele geçirilmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -mış Tes B 4; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tudıl-** [tudılarğa] (**tut-** fiilinin edilgen şekli) “1. avlanmak, yakalanmak; 2. sıkışmak”, 531; *ÖHakTrS*, 525

tutun- > **tudın-**

tutun- : tutunmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -u T 25; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tudın-** [tudınarğa] (**tut-** fiilinin dönüşlü şekli) “1. tutulmak; 2. tutunmak, kendini tutmak”, 531; *ÖHakTrS*, 525

tuy- > **tuy-**

tuy- : duymak (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* -up ŞU K 10; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tuy-** [tuyarğa] “duymak, duyumsamak, anlamak, algılamak”, 535; *ÖHakTrS*, Ø

tüken- > **tügen-**

tüken- : tükenmek (*Yen.* -dim 149/6; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tügen-** [tügenerge] “1. tükenmek, bitmek; 2. ölmek, yok olmak” *bk.* **toozıl-**, **tügel-** [[**tügelerge**] “*hlk.* 1. tükenmek, bitmek; 2. kesilmek, zayıflamak; 3. çürüyüp dağılmak, yanıp kül olmak”, 537], 537; *ÖHakTrS* **tügen-**, 532, **tükel-**, 532

tüket- > **tüget**

tüket- : tüketmek, tükenmek (*Yen.* -i 11/3; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tüget-** [tügederge] “1. tüketmek, bitirmek; 2. son vermek, kesmek; 3. harcamak, sarf etmek; 4. yok etmek, imha etmek”, 537; *ÖHakTrS*, 532

tüş- > **tüs-**

tüş- : inmek; ölmek; gitmek; geri dönmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -di KT K 4, T 16, -eyin T 30; *Uyg.* -di ŞU K 5, -düm ŞU D 7, ŞU G 2, 5, 7, 13, ŞU B 2, 4, -üp ŞU G 10, ŞU B 1; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tüs-** [tüzerge] “1. inmek; 2. düşmek; 3. kalmak, konaklamak; 4. yardımcı fiil olarak aniden yapılan hareketi veya hareketin gücünü gösterir”, 540; *ÖHakTrS*, 535

tüşür- > **tüzür-**

tüşür- : getirmek, indirmek (*Yen.* -tüñüz 28/3; *Orh.* -tümüz T 27; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **tüzür-** (tüzürerge) (tüs- *filinin ettirgen şekli*) “1. düşürmek, indirmek; 2. alçaltmak, azaltmak; 3. kaybetmek”, 541; *ÖHakTrS*, 536

uk- > **uh-**

uk- : anlamak (*Yen.* -ar? 2/3; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-72, A-76; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **uh-** [uğarğa] “1. dinlemek, kulak vermek; 2. anlamak” *bk. is- I*, 545; *ÖHakTrS*, 538

una- > **ina-**

una- : doğru bulmak, onaylamak (*Yen.* -maz 109/4; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **ina-** [inirğa] “1. istemek, dilemek, arzu etmek; 2. razı olmak, rıza göstermek, mutabık olmak, uyuşmak” *bk. una-* [[unirğa] “*hlk.* razı olmak, razılık göstermek, tasvip etmek”, 547], 203; *ÖHakTrS ina-*, 205, **una-**, 540

ur- > **ur-**

ur- : yazdırmak, hâkketmek; taşı oyarak yazmak; vurmak, yerleştirmek (*Yen.* -u 41/2; *Orh.* -gıl T 34, -tı KT D 33, 36, KÇ 21, -tum KT G 10, 11, BK K 8; *Uyg.* -tı Tes G 3, -uñ? Sevrey 6; *Dağl.* A-88; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **ur-** [urarğa] “1. serpmek, atmak; 2. dökmek, boşaltmak, koymak; 3. sulamak, su vermek, su dökmek” *bk. hus- II* [[huzarğa] “*hlk.* 1. dökmek, serpmek; 2. dökmek, koymak, 197], 548; *ÖHakTrS ur-*, 541, **hus-** (ı), 200

ut- > **ut-**

ut- : yenmek, kazanmak (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-5, A-7, A-8; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. ut-* [utarğa] “1. kazanmak, elde etmek; 2. (oyunda) yenmek, utmak”, 551; *ÖHakTrS*, 543

ürk- > **ürgü-**

ürk- : ürkmek, korkmak (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* -üp ŞU G 7; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. ürgü-* [ürgirge] “ürkmek, korkmak” *bk. ürük-* [[ürügerge] “ürkmek, korkmak, telaşlanmak, 560], *ürbeñne-* [“Sag.”, 558], 559; *ÖHakTrS ürgü-*, 550, *ürük-*, 550, *ürbeñne-*, 550

üz- > **üs-**

üz- : kopmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -geli T 13; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. üs-* II [üzerge] “1. kesmek, koparmak; 2. durdurmak, ara vermek; 3. bozmak; 4. feshetmek”, 560; *ÖHakTrS*, 551

yagıla- > **çaala-**

yagıla- : savaşmak (*Yen.* -dım 45/4; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. çaala-* [çaalırğa] “1. savaşa gitmek; 2. savaşmak, dövüşmek, çarpışmak; 3. sövmek, küfretmek”, 71; *ÖHakTrS*, 70

yagut- > **çağınnat-**

yagut- : yaklaştırmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -ır KT G 5, BK K 4; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. çağınnat-* [çağinnadarğa] (*çağınna-* *fiilinin ettirgen şekli*) “1. yaklaştırmak, yakınlaştırmak; 2. *Sag.* birleştirmek, iliştiirmek”, 74; *ÖHakTrS*, 74

yakala- > **çağala-**

yakala- : sınır belirlemek, sınır yapmak (*Yen.* Ø; *Uyg.* Ø; *Uyg.* -dım ŞU D 8, ŞU G 2; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. çağala-* [çağalırğa] “1. kemer takmak, kayış bağlamak; 2. *Sag.*, *Koy. esk.* yaka dikmek; 3. *Sag.*, *Koy. hlk.* yakasından kapmak, yakasından tutmak, yakasına yapışmak”, 73,74; *ÖHakTrS*, 73

yan- > **nan-**

yan- : geri dönmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -alım T 37, -ıgma T 53, -tımız T 28, 29; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. nan-* [nanarğa] “dönmek, geri yönelmek”, 315; *ÖHakTrS*, 307

yantur- > nandır-

yantur- : döndürmek, geri çevirmek; içine gömmek (*Yen. Ø; Orh. -tumuz T 45, -u KT K 11; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. nandır- [nandırarğa] (nan- fiilinin ettirgen şekli)* “1. geri vermek, iade etmek; göndermek, yollamak; 2. yanıtlamak, cevap vermek; 3. karşı koymak”, 316; *ÖHakTrS*, 308

yañıl- > naal-

yañıl- : yanılmak, hata yapmak (*Yen. Ø; Orh. -ıp KT G 10, BK K 8, T 26, -sar KT G 6, BK K 4, -taçı siz KT G 11, BK K 8, -tı KT D 20, BK D 35, -tıg KT D 23, BK D 19, -tokın KT D 19, BK D 16; Uyg. Ø; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. naal- [naalarğa]* “yanılmak”, 313; *ÖHakTrS*, 305

yañıla- > naala-

yañıla- : tekrar etmek (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. -yu KarB I, III/9; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. naala- [naalırğa]* “yenilemek, yeniden yapmak” *bk. naacıla-*, 313; *ÖHakTrS*, 313

yap- > çap-

yap- : yapmak (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. A-40; Kırg. Ø*) || *HakTrS. çap- [çabarğa]* “1. kapamak, örtmek; 2. kaplamak; 3. sarmak, sarmalamak”, 78, 79; *ÖHakTrS*, 78

yara- > çara-

yara- : yaramak, yararlı olmak (*Yen. -yu 39/6; Orh. Ø; Uyg. -matın ŞU D 10; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. çara- [çarırğa]* “yaramak, uymak, uygun olmak”, 80; *ÖHakTrS*, 80

yarat- > çarat-

yarat- : örgütlemek, düzene sokmak; yaptırmak, meydana getirmek (*Yen. Ø; Orh. -dım BK K 9, BK D 2, BK G-B, -ıgma KT K 13, -ıp KT D 19, 20, BK D 16, 17, BK G 15, -mış KT D 13, BK K 9, BK D 1, 12, BK G 13; Uyg. KarB I, II/1, -dı Tes G 2, 3, -ıgma Ta K 5, Ta Kaplumbağa; Dağl. Ø; Kırg. Ø*) || *HakTrS. çarat- [çaradarğa]* “1. onamak, tasvip etmek, uygun görmek; 2. yaranmak, memnun etmek, hoşnut etmek; 3. tatmin etmek; 4. rıza göstermek, izin vermek”, 80; *ÖHakTrS*, 80

yaşa- > çaza-

yaşa- : yaşamak (*Yen.* -yın 36/1; *Orh.* -p KÇ 3, -yur KT K 2; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. çaza- V [çazırğa]* “yaşamak, ömür sürmek”, 86; *ÖHakTrS*, 87

yat- > **çat-**

yat- : yığılmak, ortada kalmak; yatmak, uzanmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -dı KT D 24, BK D 20, -u KT K 9, T 19; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* -ğu ebi K-12) || *HakTrS. çat- [çadarğa]* “1. yatmak, bulunmak, yerleşmek; 2. uzanmak; 3. *şimdiki zamanı bildiren yardımcı fiil*”, 84; *ÖHakTrS*, 85

yay- > **çay-**

yay- : dağıtmak, bozguna uğratmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -mı O 1; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. çay- [çayarğa]* “1. çalkalamak; durulamak; 2. dökmek, serpmek; 3. saçmak, dağıtmak, darma dağın etmek; 4. (söylenti) yaymak”, 84; *ÖHakTrS*, 85

yayla- > **çayla-**

yayla- : yaylamak, yazı geçirmek (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* -dı Tes G 2, -dım Ta B 2, ŞU D 8, 9, ŞU G 2, ŞU B 3; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. çayla- [çaylırğa]* “yaylamak, yazı geçirmek”, 86; *ÖHakTrS*, 87

yê- > **çî-**

yê- : yemek (*Yen.* Ø; *Orh.* -yü T 8; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-78, A-90; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. çî- [çirge]* “yemek” *bk. azıran-*, 94; *ÖHakTrS*, 96

yêt- > **çit-**

yêt- : yetişmek, ulaşmak (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* -dim ŞU D 1, 3, ŞU G 8; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. çit- [çiderge]* “1. varmak, ulaşmak; 2. (arkasından) yetmek, yetişmek; 3. yaklaşmak; 4. olgunlaşmak, pişmek; 5. zamanında gelmek, geç kalmamak; 6. yetmek, yeter olmak”, 100; *ÖHakTrS*, 102

yıg- > **üg-**

yıg- : bir araya toplamak (*Yen.* Ø; *Orh.* -dım O 9, -ıp T 43, -mı O 1; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. üg- [üürge]* “yığmak, toplamak”, 555; *ÖHakTrS*, 547

yıgla- > **ılğa-**

yıgla- : ağlamak (*Yen.* Ø; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* A-79; *Kırg.* Ø) || *HakTrS. ılğa- [ılğırğa]* “ağlamak”, 202; *ÖHakTrS*, 204

yit- > **çit-**

yit- : yitmek, kaybetmek, mahvolmak, yok olmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -miş O 1, -ü KT D 27, 28, BK D 22, ; *Uyg.* -diñ ŞU D 5; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çit-** [çiderge] “yitmek, kaybolmak”, 95; *ÖHakTrS*, 103

yitür- > **çitür**

yitür- : yitirmek, kaybetmek (*Yen.* Ø; *Orh.* -ü KT D 7, BK D 7; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çitür-** [çitürerge] (**çit-** *fiilinin ettirgen şekli*) “1. ulaştırmak, eriştirmek; 2. (arkasından) yetiştirmek; 3. yetiştirmek, geç kaldırmamak”, 100; *ÖHakTrS*, 103

yokla- > **çohta-**

yokla- : göge yükselmek, (*mec.*) yok olmak (*Yen.* -dı 32/1, 32/8, -maz 32/9, -yur 25/6; *Orh.* Ø; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çohta-** I [çohtirğa] “akıntıya karşı ilerlemek, suyun yukarısına gitmek”, 102; *ÖHakTrS*, 106

yorı- > **çör-**

yorı- : (yaşamaya) devam etmek; ordu ile ilerlemek; isyan etmek (*Yen.* -p 68/17, -yur Adrianov/1; *Orh.* -dım BK D 27, -dımız KT D 37, -dokı T 61, -lım T 29, 35, -miş O 5, 6, -p KT D 35, 40, BK D 27, BK G-D, O 11, -pan BK D 37, -sar T 23, 24, -yur KT G 9, KT D 12, BK K 7, BK D 10, T 10; *Uyg.* -dı Ta D 6, ŞU K 7, -dım Ta D 9, Ta G 1, 2, ŞU K 7, 9, ŞU D 4, 6, 7, 8, 11, ŞU G 3, 6, ŞU B 1, -p ŞU G 7, -yın ŞU D 5, -yu ŞU D 6, -yur Ta D 6; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çör-** [çörange] “1. yürümek, hareket etmek, gitmek; 2. *fiilin belli zamanlarda yapıldığını bildiren yardımcı fiil*”, 105; *ÖHakTrS*, 109, 110

yorit- > **çördür-/~çörgis-**

yorit- : devam ettirmek, ilerletmek, yürütmek; asker sevk etmek (*Yen.* -dı 152/1; *Orh.* -dım KT G 4, BK K 3, T 25, 35, -maz KT G 6, BK K 4; *Uyg.* Ø; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çördür-** “*hlk.*” *bk.* **çörgis-** [[çörgizerge] (**çör-** *fiilinin ettirgen şekli*) “1. yürütmek, gitmesini sağlamak; 2. (at) dehlemek, (at) sürmek”, 106], 106; *ÖHakTrS* **çördür-**, 110, **çörgis-**, 110

yügür- > **çügür-**

yügür- : yürümek, ilerlemek, akmak, koşmak (*Yen.* Ø; *Orh.* -ti KT D 24, BK D 20, T 52; *Uyg.* -ügme ŞU G Ek 2; *Dağl.* Ø; *Kırg.* Ø) || *HakTrS.* **çügür-** [çügürerge] “koşmak, koşarak gitmek” *bk.* **oyla-**, 110; *ÖHakTrS*, 114

yükle- > çükte-

yükle- : yüklemek (*Yen. Ø; Orh. Ø; Uyg. Ø; Dağl. A-34; Kırg. Ø*) || *HakTrS* çükte-
[çüktirge] “yüklemek, yük koymak”, 110; *ÖHakTrS*, 114

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAZITLARARASI VE HAKAS TÜRKÇESİ KARŞILAŞTIRMA TABLOSU

Tabloda kullanılan “✓” işareti ilgili sözcüğün veya yapının o yazıt grubunda tespit edildiğini göstermektedir. “Ø” işareti ise ilgili sözcüğün ya da yapının o yazıt grubunda bulunmadığını ifade etmektedir. “ay.” ifadesi, sözcüğün hem biçim hem de anlam bakımından aynı olduğunu belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Yalnızca anlamın verilmiş olması, sözcüğün biçim bakımından aynı olup anlam yönünden farklılık gösterebildiğini; yalnızca sözcük biçiminin verilmiş olması ise sözcüğün fonetik bakımdan farklılaşmış olmakla birlikte anlamının aynı olduğunu göstermektedir. Bu yöntemle yazıt grupları arasındaki söz varlığı ilişkilerinin daha açık, sistemli ve karşılaştırmalı biçimde ortaya konulması amaçlanmıştır.

4.1. SÖZ VARLIĞI

Bu bölümde, runik harfli Eski Türk yazıtlarında tanıklanan söz varlığı ile Hakas Türkçesindeki karşılıkları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Tablolarda 1087 madde başı sözcüğün Yenisey, Orhun, Uygur, Dağlık Altay ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) yazıtlarındaki kullanım durumları gösterilmiş, aynı zamanda bu sözcüklerin Hakas Türkçesindeki karşılıkları ve anlamları verilmiştir. Böylece yazıt grupları arasındaki söz varlığı ilişkileri ile Hakas Türkçesinde fonetik devamlılık gösteren ve göstermeyen sözcükler birlikte değerlendirilmiştir.

Tablo 4.1 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Söz Varlığının Yazıtlararası Karşılaştırılması ve Hakas Türkçesindeki Karşılıkları

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
1.	aç	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “aç”	Ø	Ø	✓ “ay.”	as IV “s. aç, tok olmayan”
2.	aç- I	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “açmak”	Ø	Ø	Ø	as- III [azarğa] “1. açmak. 2. görünür kılmak. 3. (düğme) çözmek.”
3.	aç- II	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “acıkmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
4.	açıg	<i>Yen. Yzt.</i> “ne acı!” anlamında bir	Ø	Ø	Ø	Ø	açıg “1. s. acı. 2. s. ekşi, ekşimiş. 3. s. tuzlu. 4.

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		acınma ünlemi”					s. sert, şiddetli. 5. is. acı, kaygı, üzüntü, keder. 6. is. tatsız olay, tatsızlık. 7. is. can sıkıntısı, küskünlük.”
5.	açın-	Ø	Ø	Ø	Dağl. Yzt. “bakmak/geçi mini sağlamak, düzenini sağlamak”	Ø	açın- [açınarğa] “1. acılamak, esirgemek, kıyamamak. 2. acısını paylaşmak.”
6.	açok	Ø	Ø	Ø	Dağl. Yzt. “apaçık, belirgin”	Ø	açih I “1. is. açıklık; 2. s. açık; 3. zf. açıkça” <i>bk. azih II [Sag.]</i>
7.	açsık	Ø	Orh. Yzt. “açlık”	Ø	Ø	Ø	astağ (asta- filinden isim fil) “1. acıkma, açlık; 2. açlık grevi”
8.	ada	Ø	Ø	Ø	Dağl. Yzt. “sıkıntı, tehlike, tehdit”	Ø	aza “şeytan” <i>ÖHakTrS</i>
9.	adək	Ø	Orh. Yzt. “ayak”	Ø	Ø	Ø	azah I “is. ayak, pençe, bacak”
10.	adaklıg	Yen. Yzt. “ayaklı”	Ø	Ø	Ø	Ø	azahtıg “s. 1. ayaklı, bacaklı; 2. hızlı, süratli (at)”
11.	adaş	Yen. Yzt. “yoldaş”	Ø	Ø	✓ “arkadaş, eş, dost, yoldaş; aynı boydan olan kimse”	Ø	adas I “is. adaş” <i>bk. adalıS [Sag.]</i>
12.	adgır	Ø	Orh. Yzt. “aygır”	Ø	✓ “aygır, damızlık”	Ø	ashır “zool. 1. is. aygır; 2. s. erkek (hayvan)” <i>bk. ayğır [hkk.]; ahsır [is. Sag. zool. aygır]</i>
13.	adıg	Yen. Yzt. <i>bk. “kara adıg”²</i>	Ø	Ø	Ø	✓ adıg “ayı”	aziğ III “is. hkk. ayı” <i>bk. aba II, abaa II</i>

² “adıg” sözcüğü Yenisey Yazıtları’nda “kara adıg” tamlaması içerisinde kullanılmıştır.

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

14.	adın	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “başka”	∅	∅	∅
15.	adınç	∅	∅	∅	∅	<i>Kırg. Yzt.</i> “seçkin, mümtaz” [öz.]	∅
16.	adınçig	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “muhteşem, olağanüstü”	∅	∅	∅	∅
17.	adır-	<i>Yen. Yzt.</i> “ayırmaq”	∅	∅	✓ “ayırmaq, hayattan ayırmaq, öldürmek”	✓ “ayırmaq, taksim etmek”	azır- II [azırarğa] “1. (ip) çözmek, sökme; 2. (birbirinden) ayırmaq, bölmek; 3. (kavga edenleri) ayırmaq.”
18.	adıl- [~adın-] [~adıl-]	<i>Yen. Yzt.</i> “ayrılmak” ~adın- “ay.”	✓ “ay.”	∅	✓ “ayrılmak, birbirinden ayrılmak, hayattan ayrılmak, ölmek”	∅ ~adıl- “ayrılmak, vefat etmek (mecaz)”	azırıl- [azırılarga] (azır- II <i>filinin</i> <i>edilgen şekli</i>) “1. kopmak; 2. ayrılmak, bölünmek.”
19.	ag-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “çıkmaq, yükselmek”	∅	∅	∅	∅
20.	agı	<i>Yen. Yzt.</i> “ipekli kumaş”	✓ “ipek”	∅	∅	∅	hamğı “ <i>is. esk.</i> Çin ipek kumaşı türü” <i>bk.</i> hañma
21.	agıl	<i>Yen. Yzt.</i> “ağıl?”	∅	✓ “ay.”	∅	∅	aal “ <i>is.</i> 1. köy, oba; 2. <i>hık.</i> ulus”
22.	agır	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “önemli, değerli”	∅	✓ “ağır”	∅	aar II “ <i>s. z.f.</i> 1. ağır, ağır çeken; 2. güç, zor; 3. değerli, önemli.”
23.	agit-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “(düşmanı) püskürtmek”	∅	∅	∅	∅
24.	agrı-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “hastalanmak”	∅	∅	∅	ağır- [ağırarğa] “ağırmaq, ağrı yapmaq”
25.	agtur- [~agıtır-]	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yukarı çıkarmak”	∅	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

				~agıntr- “(göğe) yükseltmek”			
26.	ak	<i>Yen. Yzt.</i> “ak, beyaz”	✓ “ak, beyaz; beyaz at”	Ø	✓ ak II “beyaz”	Ø	ah I “1. s. ak, beyaz; 2. s. <i>folk.</i> güzel, alımlı, gösterişli, göz alıcı; 3. s. ak, kır, beyazlaşmış; 4. s. kır, boz (at); 5. <i>is. mec.</i> masumiyet, suçsuzluk; 6. s. sarışın; 7. <i>is.</i> a) yumurta akı; b) albümin; c) göz akı.”
27.	ak I	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “nefret dolu, iğrenç, nefret uyandıran, nefret edilen, lanetli, kötü, ahlâksız, uğursuz, kötü niyetli”	Ø	Ø
28.	akça	<i>Yen. Yzt.</i> “akçe, para”	Ø	Ø	Ø	Ø	ahça “ <i>is.</i> akçe, para, kuruş”
29.	akıt-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “akın ettirmek”	Ø	Ø	Ø	ağıs- [ağızarğa] (ah-filinin ettirgen şekli) “1. dökmek, akıtmak; 2. (suda) akıntıya vermek”
30.	al-	<i>Yen. Yzt.</i> “almak, ele geçirmek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “(kendine) almak, tutmak, kapmak”	Ø	al- [alarğa] “1. almak; 2. tahsil etmek; 3. edinmek, sahip olmak; 4. <i>mat.</i> çıkarmak; 5. iş veya hareketin öznenin kendisi için yapıldığını veya tezlik bildiren yardımcı fiil.”
31.	alañaç?	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
32.	alın-	<i>Yen. Yzt.</i> “alınmak”	Ø	Ø	Ø	Ø	alın-[alınarğa] “1. delirmek, aklını yitirmek; 2. alıklaşmak, aptal olmak; 3. (hayvan)

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							kudurmak, kuduz olmak.”
33.	alt-	<i>Yen. Yzt.</i> “yakalatmak”	∅	∅	∅	∅	∅
34.	alk-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bitirmek, tamamlamak”	∅	∅	∅	∅
35.	alkın-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “mahvolmak, yok olmak”	∅	∅	∅	∅
36.	alku	<i>Yen. Yzt.</i> “herkes, her şey”	∅	∅	∅	∅	∅
37.	alp	<i>Yen. Yzt.</i> “cesur, yiğit; sıkıntı, zorluk” [öz.]	✓ “alp, kahraman, yiğit; güç, zor”	∅	✓ “savaşçı, yiğit, komutan, kahraman”	∅	alp “ <i>is.</i> alp, yiğit, kahraman” <i>bk.</i> matır, möke, mökö
38.	alpagu	<i>Yen. Yzt.</i> “yiğit savaşçı”	✓ “kahraman(lar)”	∅	∅	∅	∅
39.	alt	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “alt”	∅	∅	alt “ <i>is.</i> alt, alt taraf”
40.	altı	<i>Yen. Yzt.</i> “altı”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	✓ “ay.”	altı “ <i>s.</i> altı”
41.	altınç	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “altıncı”	∅	∅	altıncı “ <i>s.</i> altıncı”
42.	altız-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ele geçirmek”	∅	∅	∅	∅
43.	altmış	<i>Yen. Yzt.</i> “altmış”	∅	✓ “ay.”	∅	∅	∅
44.	altun	<i>Yen. Yzt.</i> “altın”	✓ “ay.”	∅	✓ “ay.”	∅	altın “altın”
45.	altunlg/alt unlig	<i>Yen. Yzt.</i> “altınlı (altınla süslü)”	∅	∅	∅	∅	altınnıg “ <i>s.</i> altınlı, altın olan”
46.	am	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “şu an, şimdi?”	∅	am “ <i>zf.</i> şimdi, hemen, şu anda”
47.	amtı	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “şimdi, hâlihazırda”	✓ “ay.”	∅	∅	amdı “ <i>zf.</i> hâlen, şimdi, şu an, bugün” <i>bk.</i> am
48.	ana	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i>	✓	ana I

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

					“ana, anne”	“ay.”	“is. anne, ana” <i>bk. ene, ine I</i>
49.	ança	<i>Yen. Yzt.</i> “öyle, öylece”	✓ “öylece”	∅	✓ “böyle, bu tür”	∅	anca “ <i>zf.</i> o kadar”
50.	ançama	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “ne kadar”	∅	∅
51.	ançığ	<i>Yen. Yzt.</i> “öyle, öylece”	∅	∅	∅	∅	∅
52.	ançıp	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “sonra”	✓ “o zaman, ondan sonra, o halde, öyleyse, demek ki”	∅	∅
53.	ançok	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	∅	∅	∅	∅	∅
54.	ançola-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “sunmak, takdim etmek”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
55.	andag [~antag]	<i>Yen. Yzt.</i> “öyle, onun gibi”	∅ ~antag “öyle, böyle”	∅	∅	∅	andağ “ <i>zf.</i> öyle, o şekilde”
56.	anı I?	<i>Yen. Yzt.</i> “onu?”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ anı “ay.”	∅	anı “ <i>zm.</i> onu (<i>ol</i> zamirinin yükleme hâli)”
57.	añıg	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kötü”	∅	∅	∅	∅
58.	anın	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “onu, onunla”	∅	∅	∅	anınañ “ <i>zm.</i> onunla (<i>ol</i> zamirinin araç hâli)”
59.	anıñ	<i>Yen. Yzt.</i> “onun”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	anıñ “ <i>zm.</i> onun (<i>ol</i> zamirinin ilgi hâli)”
60.	añıt-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “korkutmak”	∅	∅	∅	∅
61.	anta	<i>Yen. Yzt.</i> “orada, anda”	✓ “orada”	✓ “orada”	∅	∅	anda “ <i>zf.</i> 1. onda (<i>ol</i> zamirinin bulunma hâli); 2. orada”
62.	anthg	<i>Yen. Yzt.</i> “anth, andı olan” [öz.]	∅	∅	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

63.	antsız	<i>Yen. Yzt.</i> “antsız, andı olmayan”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
64.	añ	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “av hayvanı, yiyecek”	Ø	añ “ <i>is.</i> av, av hayvanı”
65.	aña	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “ona”	Ø	ağaa “ <i>zm.</i> ona (<i>ol</i> zamirinin yönelme hâli)”
66.	añar	<i>Yen. Yzt.</i> “onun”	✓ “ona”	Ø	✓ “onun için, ona”	Ø	aar III “ <i>zf.</i> öte, öteye”
67.	añar	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ona”	Ø	Ø	Ø	Ø
68.	añlan-?	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
69.	apa	<i>Yen. Yzt.</i> “ced, ata” [öz.]	✓ “ay.” [öz.]	✓ “ay.” [öz.]	✓ “dede, ata” [öz.]	Ø	aba I “ <i>is.</i> <i>Sag.</i> baba” <i>bk.</i> paba
70.	ar-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “aldatmak, kandırmak”	Ø	Ø	✓ “yorulmak, bitap düşmek; vefat etmek (mecaz)”	ar- I [ararğa] “zayıflamak, zayıf olmak”
71.	ara	<i>Yen. Yzt.</i> “arasında; mensup, tabi”	✓ “arasında”	✓ “arasında”	Ø	Ø	ara “ <i>is.</i> 1. ara, iç, aralık; 2. dolay, civar”
72.	arguy	<i>Yen. Yzt.</i> “siper”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
73.	arı?-	<i>Yen. Yzt.</i> “arınmak, temizlenmek”	Ø	Ø	✓ “temiz olmak, temizlenmek, arınmak, arıtılmak”	Ø	arı- [ÖHakTrS] “temizlenmek”
74.	arıg	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “temiz”	Ø	Ø	Ø	arıg II “ <i>s.</i> 1. arı, temiz; 2. parlak, aydın; 3. duru, berrak”
75.	arıl-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “mahvolmak, yok olmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
76.	arji	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “doğüstü varlık, kahin”	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

77.	arka	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “arka, sırt”	✓ “ay.”	Ø	Ø	arğa I “ <i>is.</i> 1. sırt, arka; 2. elbisede sırtla kolları birleştiren dikiş yeri; 3. sıradağ”
78.	arkış	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kervan”	Ø	Ø	Ø	arğıs I “ <i>is.</i> 1. arkadaş, dost; 2. ortak, iş ortağı”
79.	arkkiş	<i>Yen. Yzt.</i> “övgü”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
80.	arkuy	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “gözetleme kulesi”	Ø	Ø	Ø	Ø
81.	armak	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “aldatma, kandırma”	Ø	Ø	Ø
82.	armakçı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “aldatıcı”	Ø	Ø	Ø	Ø
83.	art	<i>Yen. Yzt.</i> “art, arka”	Ø	Ø	Ø	Ø	art “ <i>is.</i> art, arka, geri”
84.	art-	<i>Yen. Yzt.</i> “artmak, çoğalmak”	Ø	Ø	Ø	Ø	art- II [artarğa] “artmak, fazla gelmek, çok olmak”
85.	artat-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bozmak, yıkmak”	✓ “dağıtmak, bozguna uğratmak” ³	Ø	Ø	ardat- [ardadarğa] (arda- I filinin ettirgen şekli) “1. bozmak; 2. zedelemek, sakatlamak”
86.	artuk	<i>Yen. Yzt.</i> “fazla”	✓ “(sayılarda) fazla”	Ø	Ø	Ø	artıh “ <i>s.</i> 1. artık, artan, fazlalık; 2. üstün, avantajlı; 3. <i>mec.</i> pek, çok, gayet; 4. yeğ, üstün, evla”
87.	artur-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “aldatmak, kandırmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
88.	as [~az]	<i>Yen. Yzt.</i> “kakım”	Ø	Ø	✓ “gelincik, as”	Ø	as I “ <i>is. zool.</i> as, gelincik” bk. tothanah

³ < arta-t-

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		<i>krş. az</i>			~az "ay."		
89.	asıg	<i>Yen. Yzt.</i> "yarar, fayda"	∅	∅	✓ "yarar, üstünlük, fayda"	∅	∅
90.	asra	∅	<i>Orh. Yzt.</i> "aşağıda"	✓ "aşağı, aşağıda"	∅	∅	∅
91.	aş-	<i>Yen. Yzt.</i> "aşmak, geçmek"	✓ "(dağ, tepe vb.) aşmak, geçmek"	✓ "ay."	✓ "aşmak, karşı tarafa geçmek, üstün gelmek"	∅	as- I [azarğa] "1. aşmak, geçmek; 2. yükselmek, çıkmak; 3. (zaman) geçmek; 4. (güneş) batmak; 5. taşmak; 6. geçmek, geride bırakmak; 7. yenmek, mağlûp etmek"
92.	aşan-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> "yemek yemek"	∅	∅	∅	∅
93.	aşlık	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> "buğday, tahıl; yiyecek, erzak"	∅	∅
94.	aşnu	<i>Yen. Yzt.</i> "önce, eski?"	∅	∅	∅	∅	∅
95.	aşnukı	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> "önceki"	∅	∅	∅
96.	aşsız	∅	<i>Orh. Yzt.</i> "karnı aç"	∅	∅	∅	∅
97.	at-	<i>Yen. Yzt.</i> "atmak"	∅	✓ "sürmek"	✓ "atmak, fırlatmak, ok atmak, öldürmek, okla öldürmek"	∅	at- [atarğa] "1. atmak, ateş etmek; 2. (silahla) vurmak; 3. (tan) atmak"
98.	at I	<i>Yen. Yzt.</i> "ad, isim"	✓ "ay."	✓ "ay."	∅	✓ at "ay."	at II "is. ad, isim"
99.	at II	<i>Yen. Yzt.</i> "at"	✓ "ay."	✓ "ay."	✓ at "ay." [öz.]	✓ at "ay."	at I "is. zool. at"
100.	ata	<i>Yen. Yzt.</i> "baba"	∅	∅	∅	✓ "ay."	ada "is. baba"
101.	ata-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i>	∅	∅	ada- [adirğa]

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

				“atamak, tayin etmek”			“adlandırmak, ad koymak, adını söylemek”
102.	ataç	<i>Yen. Yzt.</i> “babacık”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	∅
103.	atan-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “atanmak”	∅	∅	adan- [adanarğa] (<i>ada- filinin dönüşlü şekli</i>) “(kendini) adlandırmak, (kendine) bir ad almak, (kendi) adını söylemek”
104.	atı	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yeğen”	✓ “yeğen”	∅	✓ “torun, yeğen”	∅
105.	atlan-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ata binmek”	∅	∅	∅	altan- [altanarğa] “atlanmak, ata binmek”
106.	atlat-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ata bindirmek”	∅	∅	∅	altandır- [altandırarğa] (<i>altan- filinin ettirgen şekli</i>) “ata bindirmek, ata binmesini sağlamak”
107.	atlg	<i>Yen. Yzt.</i> “adlı, unvanlı”	✓ atlg I “ay.”	∅	∅	∅	attğ I “s. 1. adlı, adı olan, isimli, ismi olan; 2. adında, denilen; 3. tanınmış, meşhur, ünlü”
108.	atlg II	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “atlı, atlı birlik, süvari birliği”	✓ atlg “ay.”	∅	∅	attğ II “1. s. atlı, atı olan; 2. <i>is.</i> süvari”
109.	aw	<i>Yen. Yzt.</i> “av”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	ab “ <i>is.</i> sürekle avı, ortak av”
110.	awla-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “avlamak”	∅	∅	∅	abla- I [ablirğa] “sürekle avı yapmak, ortak avlanmak”
111.	awlak?	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “av yeri?”	∅	∅	∅
112.	ay	<i>Yen. Yzt.</i>	✓ “ay.”	✓ “ay (dünyanın uydusu); yılın	✓ “ay.”	✓ “ay.”	ay I “ <i>is.</i> 1. ay, uydu; 2. ay (zaman)”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		“ay, kamer; otuz günlük süre” [öz.]		on iki bölümünden her biri			
113.	ay-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “söylemek, emretmek”	✓ “söylemek, anlatmak”	Ø	Ø	Ø
114.	aya-	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “saygılarımı sunmak, saygı göstermek, hürmet etmek”	Ø	aya- [ayırğa] “1. acılamak, esirgemek, kıyamamak; 2. (biri için) üzüntü duymak, kaygılanmak, kederlenmek”
115.	ayag?	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “saygı”	Ø	Ø	Ø
116.	ayal-	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “sayılmak, saygı gösterilmek, tapılmak”	Ø	Ø
117.	ayguç	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sözcü, danışman”	Ø	Ø	Ø	Ø
118.	ayid- [~ayt-]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “söylemek” ~ayt- “ay.”	Ø	Ø	Ø	ayıt- [ayıdarğa] “Kaç. türkü veya şarkı söylemek” <i>bk. ırla-, kögle-, sarna-</i>
119.	ayıg	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
120.	ayın-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “korkmak?”	Ø	Ø	Ø
121.	ayıt-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “korkutmak”	Ø	Ø	Ø
122.	aymagh	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “denilen, unvanlı?”	Ø	Ø	Ø	Ø
123.	ayuk	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “mülk?”	Ø	Ø	Ø	Ø
124.	ayur	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “anlatıcı, râvi”	Ø	Ø	Ø
125.	az-	<i>Yen. Yzt.</i> “ayrılmak, çekip gitmek”	Ø	Ø	✓ “yanlış yola gitmek, yolunu	Ø	as- II [azarğa] “yolunu kaybetmek, yoldan sapmak” <i>bk. astih-</i>

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

					kaybetmek, şaşırarak, yanılmak”		
126.	az I	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “az”	✓ “az, fazla değil”	✓ az “az, aç gözlülük, doymazlık”	Ø	as III “z.f. az, çok olmayan”
127.	azılgı	<i>Yen. Yzt.</i> “azılı, vahşi”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø
128.	azış-	<i>Yen. Yzt.</i> “ayrılmak”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
129.	azkıña	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “az sayıda, azıcık”	Ø	Ø	Ø	ashınah “s. az, azıcık; az sayıda” <i>bk.</i> ashınacah [“hlk.”]
130.	azman	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “iğdiş edilmiş at”	Ø	Ø	Ø	aspan “is. 1. yarım ya da geç iğdiş edilmiş erkek hayvan; 2. hadım; 3. <i>mec.</i> iktidarsız”
131.	azu	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “hiç”	Ø	Ø	Ø	Ø
132.	azuk	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “azık, yiyecek”	Ø	Ø	Ø	azıh I “is. azık, yiyecek”
133.	bag	<i>Yen. Yzt.</i> “birleşik (boy)”	Ø	Ø	✓ “birlik, sülale, konfederasyon”	Ø	pağ “is. bağ, ip”
134.	bagır	<i>Yen. Yzt.</i> “ah!”, “vah!” anlamında bir acınma ünlemi”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
135.	baglıg	<i>Yen. Yzt.</i> “bağlı, birleşik”	Ø	Ø	Ø	Ø	palğag “is. 1. bağ, bağlam; 2. bağlama, bağ yapma”
136.	bagşı?	<i>Yen. Yzt.</i> “bahşı, kam?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
137.	bakır	<i>Yen. Yzt.</i> “para”	Ø	Ø	Ø	Ø	pağır III “is. Kız. bakır”
138.	balbal [~balbar]	<i>Yen. Yzt.</i> “balbal”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		<i>krş.</i> balbar “ay.”					
139.	balık	<i>Yen. Yzt.</i> “kent”	✓ balık I “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
140.	balık II	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “çamur, bataklık?”	∅	∅	∅	∅
141.	ban- [~ba-]	<i>Yen. Yzt.</i> “bağlamak”	∅ ~ba- “ay.”	∅ ~ba- “ay.”	∅	∅	palğa- [palğırğa] “1. bağlamak; 2. (çorap vb.) örmek”
142.	baña [~maña]	<i>Yen. Yzt.</i> “bana”	✓ “ay.” <i>krş.</i> maña “ay.”	∅ ~maña “ay.”	∅	∅	mağaa “ <i>zm.</i> bana (<i>min</i> <i>zamirinin yönelme</i> <i>hâli</i>)”
143.	bañaru	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bana”	∅	∅	∅	∅
144.	bar	<i>Yen. Yzt.</i> “var”	✓ “var, mevcut”	✓ “var; varlıklı”	∅	∅	par I “1. <i>is.</i> var, mevcut; 2. <i>is.</i> varlık, var oluş; 3. <i>s.</i> mevcut, eldeki”
145.	bar-	<i>Yen. Yzt.</i> “varmak, gitmek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “gitmek, varmak, ulaşmak”	∅	par- [pararğa] “1. gitmek, varmak; 2. fiilin belli bir andan itibaren oluşumunu ve bitişini bildiren yardımcı fiil”
146.	barça	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “bütün, hepsi”	∅	∅	∅ parçan “ <i>s.</i> bütün, tüm, hep” <i>bk.</i> pray
147.	barım	<i>Yen. Yzt.</i> “varlık, servet” [öz.]	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
148.	bark	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “çadır?; anıt mezar”	✓ “ev, yurt”	∅	∅	∅
149.	bark étgüçi	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “anıt mezar ustası”	∅	∅	∅	∅
150.	bars	∅	∅	∅	∅	<i>Kırg. Yzt.</i> “leopar, pars” [öz.]	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

151.	bas-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “basmak, baskın vermek; içine gömmek; yardım etmek”	✓ “basmak, bastırmak, bağımlı kılmak”	Ø	Ø	pas- I [pazarğa] “1. basmak, basınç yapmak, sıkmak, sıkıştırmak; 2. yürümek, adım atmak; 3. başlamak, girişmek; 4. (ağırlık) çekmek; 5. yazmak, daktilo etmek; 6. yayımlamak; 7. istila etmek, işgal etmek”
152.	basık-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “basmak, bastırmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
153.	basın-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “baskın yemek, yenilmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
154.	baş	<i>Yen. Yzt.</i> “baş, ilk, lider” [öz.]	✓ “baş, kafa; dağ zirvesi; ırmakların birbirine karışma yeri”	✓ “lider; ırmak ağzı; dağ zirvesi”	Ø	Ø	pas I “is. 1. baş; 2. (hayvan) tane, adet; 3. uç, burun; 4. tepe, doruk; 5. başlangıç; 6. baş, birinci”
155.	başad-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “komuta etmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
156.	başça	<i>Yen. Yzt.</i> “çok sayıda?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
157.	başgu (başgıl?)	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “alın akıtmalı (at)”	Ø	Ø	Ø	Ø
158.	başla-	<i>Yen. Yzt.</i> “baş olmak, lider olmak”	Ø	Ø	Ø	Ø	pasta- [pastırğa] “1. başlamak; 2. yönetmek, idare etmek, başında olmak”
159.	başlayı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ilk önce, evvela; baş, lider olarak”	Ø	Ø	Ø	Ø
160.	başlıg	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “mağrur; lider”	Ø	Ø	Ø	pastıg “s. başlı, başı olan”
161.	bat	Ø	<i>Orh. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

			“kötü (durumda)”				
162.	bat-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “(aydınlık) bitmek, kaybolmak”	Ø	Ø	pat- [patarğa] “1. saplanmak, girmek; 2. batmak”
163.	batım	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “mızrak vs. batma uzunluğu”	Ø	Ø	Ø	Ø
164.	batsık	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “(güneşin) battığı (yer), batı”	✓ “(gün) batısı”	Ø	Ø	Ø
165.	bay	<i>Yen. Yzt.</i> “zengin” [öz.]	✓ “zengin, varlıklı”	✓ “ay.”	Ø	Ø	pay I “1. is. zengin, varıl, varlıklı; 2. s. bol, çok, büyük”
166.	baz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bağımlı, tâbi”	Ø	Ø	Ø	Ø
167.	bazlan-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “tâbi olmak”	Ø	Ø	Ø
168.	bediz	<i>Yen. Yzt.</i> “yazıt”	✓ “süs, bezeme”	Ø	✓ “süs, resim”	Ø	Ø
169.	bedizçi	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “süsleme ustası”	Ø	Ø	Ø	Ø
170.	bedizet-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “süsletmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
171.	bedizlig	<i>Yen. Yzt.</i> “resimli, yazılı”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
172.	bedük	<i>Yen. Yzt.</i> “büyük”	✓ “mec. zorlu”	Ø	Ø	Ø	Ø
173.	bedze- [-beze-]	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> <i>krş.</i> beze- “tasvir etmek, bezemek, süslemek, resmetmek”	Ø	Ø
174.	beg [-bek]	<i>Yen. Yzt.</i> “bey” [öz.]	✓ “ay.”	Ø	✓ “ay.”	Ø	pig “is. esk. 1. memur, bürokrat; 2. bey, bay,

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		<i>krş. bek</i> “ay.”					beyefendi; 3. müdür, başkan”
175.	beğiç [~begeç]	<i>Yen. Yzt.</i> “beycik”	Ø	Ø	Ø ~begeç “küçük bey”	Ø	Ø
176.	beglik	<i>Yen. Yzt.</i> “beylik”	✓ “bey olmaya layık”	Ø	Ø	Ø	Ø
177.	begrek	<i>Yen. Yzt.</i> “soylu (kudretli) bey”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
178.	bek	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “sağlam”	Ø	Ø	pik “s. pek, sağlam, dayanıklı”
179.	bél	<i>Yen. Yzt.</i> “bel, sırt”	Ø	Ø	Ø	Ø	pil I “is. 1. bel, (hayvanda) sırt; 2. (dağda) bel, sırt”
180.	belgü	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “damga”	Ø	Ø	pilgi “is. belgi, işaret, im” <i>bk. pülgü</i>
181.	beltir	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “(ırmak) birleşme yeri”	Ø	Ø	piltir I “is. (ırmak) ağız”
182.	ben [~men]	<i>Yen. Yzt.</i> “1. teklik kişi zamiri” <i>krş. men</i> “ay.”	✓ “ay.” <i>krş. men</i> “ay.”	✓ “ay.” <i>krş. men</i> “ay.”	✓ “ay.”	Ø	min “zm. ben”
183.	beñgü [~beñkü] [~beñü] [~meñgü] [~meñkü] [~beñigü]	<i>Yen. Yzt.</i> “ebedî (taş)” <i>krş. beñkü, beñü [öz.], meñgü, meñkü</i>	✓ “ay.” <i>krş. beñigü</i>	Ø	✓ “ebedî, sonsuz, ölümsüz” <i>krş. beñkü, beñü, beñigü</i>	Ø	möñi “s. ebedî, sonsuz” <i>bk. möge, mögü, mügü, mükü</i>
184.	beñi	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “mutluluk”	Ø	Ø	Ø	Ø
185.	beñiz	<i>Yen. Yzt.</i> “beniz”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
186.	beñlig	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “doruklu?”	Ø	Ø	Ø	Ø
187.	bêr-	<i>Yen. Yzt.</i>	✓	✓	✓	Ø	pir [pirerge]

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		“vermek”	“ay.”	“ay.”	“ay.”		“vermek”
188.	bèrdin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “güneyden”	Ø	Ø	Ø	Ø
189.	bèrgerü	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “güneye, güneyde”	Ø	Ø	Ø	Ø
190.	bèri	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “güney”	Ø	Ø	Ø
191.	berk	<i>Yen. Yzt.</i> “sağlam, dayanıklı”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
192.	bèrsig	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “verecek, verme isteği”	Ø	Ø	Ø	Ø
193.	bert	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “hediye”	Ø
194.	berü	<i>Yen. Yzt.</i> “beri, geri”	Ø	Ø	Ø	Ø	peer “zf. beri, beriye”
195.	berüki	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “beriki, gerideki”	Ø	Ø	Ø	peerki “s. beriki, yanındaki”
196.	bèrye	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “güneye, güneyde”	Ø	Ø	Ø	Ø
197.	bèş	<i>Yen. Yzt.</i> “beş”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	pis I “s. beş”
198.	bèşinç	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “beşinci”	✓ “ay.”	Ø	Ø	pizinci “s. beşinci”
199.	biç-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “biçmek, kesmek”	Ø	✓ “ay.”	Ø	piç- [piçarğa] “biçmek, kesmek” <i>bk. pis- II</i> (ot)
200.	biñ [~biñ]	<i>Yen. Yzt.</i> “bin (sayısız)” <i>krş. biñ</i>	✓ “ay.” <i>krş. biñ</i>	✓ “ay.” <i>krş. biñ</i>	Ø ~biñ “ay.”	Ø	muñ I “s. bin” mñn “bin” <i>ÖHakTrS</i>
201.	biñ başı	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “binbaşı”	Ø	Ø	Ø
202.	biña [~biñe]	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “atlı birlik, süvari birliği(?)” [öz.]	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

				<i>krş. biçe</i>			
203.	biçig [~bitig]	<i>Yen. Yzt.</i> “yazıt” <hr/> <i>krş. bitig</i>	Ø <hr/> ~bitig “ay.”	Ø <hr/> ~bitig “ay.”	Ø <hr/> ~bitig “ay.”	Ø	Ø
204.	bidgüçi	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yazıcı”	Ø	Ø	Ø
205.	bil-	<i>Yen. Yzt.</i> “bilmek”	✓ “bilmek, anlamak”	Ø	Ø	Ø	pil- [pilerge] “1. bilmek, öğrenmek; 2. anlamak, idrak etmek; 3. muktadir olmak”
206.	bile?	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
207.	bilge [~bilige]	<i>Yen. Yzt.</i> “bilge” [öz.]	✓ “bilge, hakîm” [öz.]	✓ “bilge, hakîm” [öz.] <hr/> <i>krş. bilige</i>	Ø	✓ “bilgili, akil” [öz.]	Ø
208.	bilig	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bilgi”	Ø	Ø	Ø	pilig I (<i>pil-</i> <i>filinden</i> <i>isim fil</i>) “1. bilme, öğrenme; 2. anlama; 3. bilim, bilgi; 4. kabiliyet, yetenek” <i>bk. pilis</i>
209.	bilgisiz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bilgisiz, câhil”	Ø	Ø	Ø	Ø
210.	bin-	<i>Yen. Yzt.</i> “binmek”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	mün- [münerge] “binmek, üzerine oturmak”
211.	bintegi	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “benim gibisi”	Ø	Ø	Ø	Ø
212.	bintür-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bindirmek”	Ø	Ø	Ø	mündür- [mündirerge] (<i>mün-</i> <i>filinin ettirgen şekli</i>) “bindirmek, üzerine oturtmak”
213.	bir	<i>Yen. Yzt.</i> “bir”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	pîr “1. s. bir; 2. <i>is.</i> birim; 3. s. herhangi, herhangi bir”
214.	birki [~birkü]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

			“birleşik, bir arada”	~birkü bk. üç birkü			
215.	birle	<i>Yen. Yzt.</i> “ile, birlikte”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅
216.	biti-	<i>Yen. Yzt.</i> “yazmak”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅
217.	bitig taş	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yazılı taş”	∅	∅	∅	∅
218.	bitig taş étgüçi	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yazıt ustası”	∅	∅	∅	∅
219.	bitigçi	<i>Yen. Yzt.</i> “yazıcı, taş ustası”	∅	∅	∅	∅	∅
220.	bitit-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yazdırmak”	∅	∅	∅	∅
221.	biz	<i>Yen. Yzt.</i> “biz”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	pis I “zm. biz”
222.	bo	<i>Yen. Yzt.</i> “bu”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	pu “1. zm. bu; 2. s. bu”
223.	bod	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “boy, halk”	∅	∅	∅	∅
224.	bodrak	<i>Yen. Yzt.</i> “kahverengi”	∅	∅	∅	∅	∅
225.	bodun	<i>Yen. Yzt.</i> “halk”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	moyın “is. anat. boyun”
226.	boguz	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “boğaz”	∅	∅	∅	∅
227.	boguzlan-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “boğazlanmak”	∅	∅	∅	∅
228.	bokun (bukan?)	<i>Yen. Yzt.</i> “halk, topluluk”	∅	∅	∅	∅	∅
229.	bol-	<i>Yen. Yzt.</i> “olmak”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	✓ “ay.”	pol- [polarğa] “1. olmak; 2. meydana gelmek; 3. elden gelmek; 4. yeterlik bildiren yardımcı fiil”
230.	borça	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ateş gibi, kor gibi”	∅	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

231.	boşgur-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “öğretmek”	∅	∅	∅	∅
232.	boşun-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “kurtulmak, serbest kalmak”	∅	∅	poshın- [poshınarğa] “ <i>Sag.</i> 1. kurtulmak, serbest olmak; 2. (at) boşanmak” <i>bk. pozi-</i>
233.	boşunul-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “kurtulmak, serbest kalmak”	∅	∅	∅
234.	boto	<i>Yen. Yzt.</i> “deve yavrusu”	∅	∅	∅	∅	∅
235.	boz	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “boz, gri”	∅	∅	∅	pos III “ <i>is.</i> (kumaş vs. boyamak için) boya”
236.	böd	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “içinde bulunulan devir”	∅	∅	∅	∅
237.	bök	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “büyük, ulu”	∅	∅	∅
238.	böke	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yiğit savaşçı”	∅	✓ “yiğit, savaşçı, güçlü adam”	∅	möke “ <i>is.</i> alp, yiğit, kahraman” <i>bk. alıp,</i> matır, mökö [<i>Sag.,</i> <i>Koy.</i>]
239.	böñü-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “böğürmek”	∅	∅	∅	∅
240.	böri	<i>Yen. Yzt.</i> “kurt” [öz.]	✓ “ay.”	∅	∅	✓ “ay.” [öz.]	∅
241.	böşük?	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “akraba?”	∅	∅	∅	∅
242.	buçegü	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bu üçü birlikte”	∅	∅	∅	∅
243.	bugu	<i>Yen. Yzt.</i> “erkek geyik”	∅	∅	∅	∅	∅
244.	buka	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “boğa”	∅	∅	∅	puğa “ <i>is. zool.</i> 1. boğa; 2. erkek geyik”
245.	bul-	<i>Yen. Yzt.</i> “bulmak”	✓ “elde etmek”	✓ “bulmak”	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

246.	bulga-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “karıştırmak”	✓ “karıştırmak, karışıklık çıkarmak”	Ø	Ø	pulğa- [pulğirğa] “1. karıştırmak, karmak, çalkalamak, harman etmek; 2. yoğurmak; 3. (el, baş vb.) sallamak; 4. (kuyruk) oynatmak; 5. dağıtmak, karmakarışik etmek”
247.	bulgak	<i>Yen. Yzt.</i> “karışıklık”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	pulğağ (pulğa- <i>filinden isim fil</i>) “1. karıştırmak, çalkalama; 2. (acele acele) koşuşma, (endişe ve panikten) birbirine girmek, karışma”
248.	bulganç	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “karışık”	Ø	Ø	Ø	Ø
249.	bulgat-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “karıştırtma, karışıklık çıkartmak”	Ø	Ø	pulğat- [pulğadarğa] (pulğa- <i>filinin ettirgen şekli</i>) “1. karıştırtmak, çalkalatmak; 2. (elini, başını) sallatmak; 3. karmakarışik ettirmek”
250.	bulnad-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tutsak etmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
251.	buluğ	<i>Yen. Yzt.</i> “köşe, bucak, taraf”	✓ “ay.”	✓ “ay”	Ø	Ø	puluñ I “ <i>is.</i> köşe”
252.	bunça	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bunca, bu kadar”	✓ “ay.”	Ø	Ø	mınca “ <i>s.</i> bunca, bu kadar”
253.	bunı	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bunu”	Ø	Ø	mını “ <i>zm.</i> bunu”
254.	bunta	<i>Yen. Yzt.</i> “burada (bu zamanda), buraya”	✓ “burada”	✓ “burada”	Ø	Ø	mında “1. <i>zf.</i> burada; 2. <i>zm.</i> bunda”
255.	buntut-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “aklımı başından almak”	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

256.	buğ [~buğu]	<i>Yen. Yzt.</i> “sıkıntı, tasa” <hr/> <i>krş.</i> buğu “ay.”	✓ “sıkıntı”	∅	∅	∅	∅
257.	buğad-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bunalmak”	∅	∅	∅	∅
258.	buğsuz	<i>Yen. Yzt.</i> “sıkıntısız, tasasız”	✓ “sıkıntısız(ca)”	∅	∅	∅	∅
259.	butlug	<i>Yen. Yzt.</i> “bacaklı”	∅	∅	∅	∅	∅
260.	buyruk	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “komutan”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
261.	buz-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bozmak, dağıtmak”	∅	∅	∅	pus- [puzarğa] “kırmak, yıkmak, bozmak, tahrip etmek; imha etmek, yok etmek; mahvetmek, berbat etmek; öldürmek”
262.	bük	<i>Yen. Yzt.</i> “orman”	∅	∅	∅	∅	pük I “ <i>is.</i> çayır, çayırılık”
263.	çak	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “çağ, dönem”	∅	∅	sah V “ <i>is.</i> çağ, zaman, vakit”
264.	çak-	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “çakmak çakmak, (yılan ya da akrep) ısırmak, sokmak; iftira etmek; kınamak; ihnet etmek”	∅	sah- II [sağarğa] “kıvılcım çıkarmak, çakmak” sah- I [sağarğa] “1. sokmak, iğnesini batırmak; 2. (yılan) ısırmak, dişlerini geçirmek”
265.	çeñ	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “bir ağırlık ölçüsü”	∅	sin I “ <i>is.</i> 1. ölçü, beden, büyüklük; mimtar, tutar, meblağ; <i>bk.</i> sinem ; 2. zaman, vakit; 3. yaş; 4. seviye, durum”
266.	çerig	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “asker”	✓ “asker, ordu”	∅	∅	sirig “ <i>is.</i> 1. asker, er; <i>bk.</i> soldat ; 2. ordu; <i>bk.</i>

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							armiya; 3. şaman ruhları ordusu”
267.	çıgañ	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yoksul”	∅	∅	∅	∅
268.	çın	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “gerçek, hakiki, gerçeklik”	∅	sın II “1. is. gerçek, hakikat; 2. s. gerçekçi, hakiki, doğru; 3. s. adaletli, adil; 4. zf. doğru olarak, samimi olarak; 5. zf. adilce, adil olarak”
269.	çıntan ıgaç	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “sandal ağacı”	∅	∅	∅	∅
270.	çıyız	<i>Yen. Yzt.</i> “güçlü”	∅	∅	∅	∅	∅
271.	çıt	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “çit, karargâhı çevreleyen sınır taşları veya tahta kazıklar”	∅	∅	∅
272.	çigşi	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “bölge hakimi” <Çin. ız’u shih	∅	∅
273.	çorak	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “çorak yer, çöl”	∅	∅	∅	∅
274.	çök	<i>Yen. Yzt.</i> “Şaman ayin ve dualarında “amin!” benzeri bir nida”	∅	∅	∅	∅	∅
275.	çölgi	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bozkırlı”	∅	∅	∅	∅
276.	çuw	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bölge”	∅	∅	∅	∅
277.	êçi	<i>Yen. Yzt.</i> “ağabey”	✓ “ağabey; amca”	✓ “amca”	∅	∅	aca “Sag. 1. ağabey; 2. amca”
278.	êçiç	<i>Yen. Yzt.</i>	∅	∅	∅	∅	acañ

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		“ağabeycik” [öz.]					“is. Sag. amca (kendinden büyük erkeğe hitap)”
279.	êçid- [~êşit-] [~êşid-]	<i>Yen. Yzt.</i> “iştirme?” ~êşit- “ay.”	Ø ~êşid- “ay.”	Ø ~êşid- “ay.”	Ø ~êşid- “dinlemek”	Ø	is(t)- I [isterge] “1. duymak, iştirme, dinlemek; 2. söz dinlemek, itaat etmek”
280.	eçü	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ata, ced”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
281.	ederlig	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “eyerli”	Ø	izerlig “s. eyerli, eyer olan”
282.	edgü [~edkü]	<i>Yen. Yzt.</i> “iyi” <i>krş.</i> edkü “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	✓ “ay.”	Ø
283.	edgüti	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “iyice”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
284.	ediz	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “yüksek, yüce”	Ø	Ø
285.	êg-	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “eğmek”	Ø	eg- [egerge] “eğmek, bükme” <i>bk.</i> ig- [“hlk.”]
286.	egeç	<i>Yen. Yzt.</i> “annecik?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
287.	êgil	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “(sıradan) halk	Ø	Ø	Ø
288.	êgil-	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “eğilmek”	Ø	eel- [eelerge] (<i>eg-</i> <i>filinin dönüşlü /</i> <i>edilgen şekli</i>) “eğilmek, bükme” <i>bk.</i> egil- [[egilerge] [“Sag.”], igin-
289.	egin	<i>Yen. Yzt.</i> “omuz”	Ø	Ø	Ø	Ø	een I “is. 1. omuz; 2. apolet”
290.	egir-	<i>Yen. Yzt.</i> “kuşatmak, çevirmek”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	ir- [irerge] “eğirmek, bükme” iir- [iirerge] “(ip) eğirmek, bükme”
291.	egri tewe	<i>Yen. Yzt.</i>	✓	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		“tek hörgüçlü deve”	“ay.”				
292.	egsik-	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “eğilmeye meyilli olmak, bükülmek”	Ø	Ø
293.	egsük	<i>Yen. Yzt.</i> “eksik, kusur”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
294.	eke	<i>Yen. Yzt.</i> “abla”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø
295.	èkegü	<i>Yen. Yzt.</i> “ikisi (birlikte)”	✓ “iki parça”	Ø	Ø	Ø	ïköleñ “ <i>zf.</i> ikisi, iki olarak” <i>bk. ïkizineñ</i>
296.	èki	<i>Yen. Yzt.</i> “iki”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ eki “ay.”	✓ eki “ay.” [öz.]	ïkï “s. iki”
297.	èkinç [~èkinti]	<i>Yen. Yzt.</i> “ikinci”	Ø ~èkinti “ay.”	Ø ~èkinti “ay.”	Ø	Ø	ïkïncï “s. ikinci”
298.	èkiz	<i>Yen. Yzt.</i> “ikiz”	Ø	Ø	✓ ekiz “ay.”	✓ ekiz “ikiz, eş”	ïkïs “ <i>is.</i> 1. ikiz; <i>bk. ïkere</i> [“s. <i>hlk.</i> ikiz (hayvan)”; 2. eş”
299.	èl	<i>Yen. Yzt.</i> “yurt, ÷lke”, [öz.]	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “÷lke; devlet; halk; ulus; topluluk”, [öz.]	✓ el “devlet, kabile birliği”	il “ <i>is. folk.</i> el, halk” <i>bk. çon, halıh I</i>
300.	elbeg?	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “zengin, bolluk içinde”	Ø	Ø	Ø	ilbek “1. <i>is.</i> bolluk, bereket, refah; 2. <i>s.</i> bol, bereketli; 3. <i>s.</i> geniş, engin, açık; 4. <i>s.</i> iri, büyük, kocaman, muazzam; 5. <i>s.</i> ulu, yüce”
301.	èlçi	<i>Yen. Yzt.</i> “elçi” [öz.]	Ø	Ø	Ø	Ø	ilcï “ <i>is.</i> 1. elçi; <i>bk. ızığcı</i> ; 2. temsilci, mümessil; 3. çalışan, memur”
302.	eldem [~erdem]	<i>Yen. Yzt.</i> “erdem, kahramanlık” <i>krş.</i> erdem “ay.”	Ø ~erdem “erdem, kahramanlık, cesaret”	Ø	Ø ~erdem “fazilet, iyi nitelikler”	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

303.	èlet- [~èlt-]	<i>Yen. Yzt.</i> “taşımak”	✓ “iletmek, göndermek”	Ø	Ø ~èlt- “götürmek, yönlendirmek, sevk etmek, önderlik etmek”	Ø	ilgît- [ilgîderge] “sürmek, götürmek, sevk etmek”
304.	elig	<i>Yen. Yzt.</i> “elli”	✓ elig II “ay.”	✓ elig I “ay.”	✓ “ay.”	Ø	ilğ “is. elli”
305.	èlik	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “keçi”	Ø	ilık “is. zool. karaca” <i>bk.</i> kiik
306.	èlig?	<i>Yen. Yzt.</i> “hükümdar”	✓ elig I “el”	✓ elig II “el”	Ø	Ø	Ø
307.	èllä-	<i>Yen. Yzt.</i> “yurt yapmak”	✓ èlle- “ülke, yurt yapmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
308.	èlsire-	<i>Yen. Yzt.</i> “ilsizleştirmek , yurtsuzlaştırmak”	✓ “yurdunu kaybetmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
309.	èlsiret-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yurtsuz bırakmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
310.	èltewerlig	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “elteveri olan”	Ø	Ø	Ø	Ø
311.	emgek	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sıkıntı”	Ø	Ø	Ø	Ø
312.	èn-	<i>Yen. Yzt.</i> “inmek”	✓ “ay.”	Ø	✓ “inmek, alçalmak”	Ø	in- [inerge] “1. (aşağı) inmek; 2. (suda) akıntıyla gitmek”
313.	enç	<i>Yen. Yzt.</i> “huzur, sakinlik”	Ø	Ø	✓ ènç “sakin, huzurlu”	Ø	Ø
314.	ènçgü	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “huzur, sükûnet”	Ø	Ø
315.	eñ	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “en, daha”	✓ “ay.”	Ø	Ø	iñ “z. 1. gayet, çok, fazla; 2. en”
316.	eñle-	<i>Yen. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø	añna- [añnirğa]

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		“avlanmak”					“(av) avlamak”
317.	er	<i>Yen. Yzt.</i> “erkek, asker”	✓ “asker, adam”	✓ “adam; asker”	✓ “adam, erkek, koca”	✓ “erkek”	ir “is. 1. erkek, er; 2. eş, koca” <i>bk. iren</i>
318.	er-	<i>Yen. Yzt.</i> “olmak”	✓ “imek fiili”	✓ “imek fiili”	✓ “ay.”	∅	∅
319.	ër-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “erişmek, ulaşmak”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
320.	ër- [~yër-]	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “eleştirmek” _____ <i>krş. yër-</i> “eleştirmek”	∅	∅
321.	erdemlig	<i>Yen. Yzt.</i> “kahramanlık” [öz.]	∅	∅	∅	∅	∅
322.	eren	<i>Yen. Yzt.</i> “askerler, adamlar” [öz.]	✓ “ay.”	∅	✓ “savaşçı, savaşçılar”	∅	iren “is. erkek, er” <i>bk. ir</i>
323.	ërig	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “erişilebilir, ulaşılabilir”	∅	∅	∅	∅
324.	eriniç I	<i>Yen. Yzt.</i> “elbette, kuşkusuz”	✓ eriniç “ay.”	∅	∅	∅	∅
325.	eriniç II	<i>Yen. Yzt.</i> “ne yazık!”, “ne acı!” anlamında bir acınma ünlemi”	∅	∅	∅	∅	∅
326.	erk	<i>Yen. Yzt.</i> “güç, güç(lü)”	∅	∅	✓ “ay.”	∅	∅
327.	erkli [~erklig]	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “iken” _____ ~erklig “ay”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
328.	erklig	<i>Yen. Yzt.</i> “güçlü (Tanrı)”	✓ “güçlü, muktedir”	∅	∅	∅	∅
329.	ermeli?	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “hızlı koşan at”	∅	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

330.	erse-	<i>Yen. Yzt.</i> “(askerini) özlemek”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
331.	ert-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “geçmek”	Ø	Ø	Ø	irt- [irterge] “geçmek, geride bırakmak”
332.	erte	<i>Yen. Yzt.</i> “sonraki”	✓ ërte “sabah”	Ø	Ø	Ø	irte “1. <i>is.</i> sabah; 2. <i>zf.</i> erken, erkenden”
333.	ertiñü	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “pek büyük”	Ø	Ø	Ø	Ø
334.	ertür-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yaptırmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
335.	értür-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “eriştirmek, ulaştırmak”	Ø	Ø	Ø	irtür- [irtürege] (irt-filinin ettirgen şekli) “1. geçirmek, geçmesini sağlamak; 2. (zaman) geçirmek”
336.	esen	<i>Yen. Yzt.</i> “sağ, salim”	Ø	Ø	✓ “sağ, salim, sağlıklı”	Ø	izen “1. <i>s.</i> esen, sağ, sağlıklı; 2. <i>is.</i> selam, merhaba”
337.	esini	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “değerli, kıymetli, aziz”	Ø
338.	èsirke-	<i>Yen. Yzt.</i> “esirgemek, korumak”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
339.	esis? [esiz]	<i>Yen. Yzt.</i> “ne yazık!”, “ne acı!” anlamında bir acınma ünlemi” <i>krş. esiz</i> “ay.”	Ø	Ø	Ø ~ esiz “çok yazık, ne yazık, “eyvah” anlamında bir acınma ünlemi”	Ø ~ esiz “değerli, kıymetli, aziz”	Ø
340.	esre-	<i>Yen. Yzt.</i> “beslemek, büyütmek”	Ø	Ø	Ø	Ø	azıra- [azırarğa] “1. beslemek, bakmak; 2. yetiştirmek, eğitmek” <i>bk. azra-</i> [“ <i>hlk.</i> ”]
341.	èş	<i>Yen. Yzt.</i> “eş, dost”	Ø	✓ “müttefik”	✓ “yoldaş, eş, arkadaşı, karı-	✓ “eş-dost, arkadaş”	is IV “ <i>is.</i> (hayvan için) eş, dişi”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

					kocadan her biri”		
342.	eşgin	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “tırıs giden, eskin giden”	Ø	Ø
343.	eşgü	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “keçi”	Ø	Ø
344.	eşidgü	<i>Yen. Yzt.</i> “işitecek?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
345.	eşilik	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “hanımefendi olmaya layık”	Ø	Ø	Ø	Ø
346.	eşin-	<i>Yen. Yzt.</i> “(at) koşturmak”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
347.	et-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “böğürmek, gümbürdemek”	Ø	Ø	Ø	Ø
348.	êt-	<i>Yen. Yzt.</i> “etmek, yapmak”	✓ “düzenlemek, düzene sokmak; takdir etmek”	✓ “yapmak, düzenlemek”	✓ “düzenlemek, yapmak”	Ø	it- [iderge] “etmek, yapmak”
349.	et öz	<i>Yen. Yzt.</i> “beden, insan bedeni, at”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
350.	éter-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “düzenlemek, düzene sokmak”	Ø	Ø	Ø
351.	étin-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “(kendini) düzenlemek, düzene sokmak”	✓ “edinmek, elde etmek”	Ø	Ø	idîn- [idînerge] (<i>it-filinin dönüşlü şekli</i>) “(kendine) yapmak; edinmek”
352.	étit-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yaptırmak, düzenletmek”	Ø	Ø	Ø
353.	étiz-	<i>Yen. Yzt.</i> “yaptırmak?, ettirmek?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
354.	étrük	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

355.	evir- [~ewir-]	Ø	Ø ~ewir- “evirmek, çevirmek”	Ø	✓ “çevrelemek, çevirmek”	Ø	ibİR- I [ibİrege] “1. etrafını dolaşmak, çevresinde dönmek; 2. çevrelemek, kuşatmak; 3. döndürmek, çevirmek”
356.	ew [~ev] [~eb]	<i>Yen. Yzt.</i> “ev”	✓ “çadır?; karargâh; anıt mezar	✓ “karargâh”	Ø ~ev mesken, konut”	Ø ~eb “ev”	ib “is. 1. çadır; 2. ev” <i>bk.</i> eb [“Sag.”]
357.	ewçi	<i>Yen. Yzt.</i> “eş, zevce”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
358.	ewle-	<i>Yen. Yzt.</i> “yurt kılmak”	Ø	✓ “evlendirmek”	Ø	Ø	Ø
359.	eygir?	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kara at?”	Ø	Ø	Ø	Ø
360.	èzençü	<i>Yen. Yzt.</i> “ızdırıp, acı”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
361.	gadaş [~kadaş] [~kagadaş]	<i>Yen. Yzt.</i> “akraba” <i>krş.</i> kadaş “ay.”, kagadaş “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
362.	gerçin	<i>Yen. Yzt.</i> “semiz (hayvan) ?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
363.	gèyik [~kèyik]	<i>Yen. Yzt.</i> “yabani hayvan” <i>krş.</i> kèyik	Ø ~kèyik “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø
364.	ı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> ıgaç “ağaç”	Ø	Ø	Ø	ağas “is. 1. ağaç; 2. tahta, ahşap; 3. orman”
365.	ı- [~ıd-]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “göndermek” ~ıd- “ay.”	Ø ~ıd- “ay.”	Ø	Ø	ıs- I [ızarğa] “1. göndermek, yollamak; 2. <i>filin</i> <i>kesin</i> olarak <i>gerçekleştiğini</i> <i>bildiren yardımcı fiil</i> ”
366.	ıçgın-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

			“kaybetmek, yitirmek”				
367.	ıdok [~idok]	<i>Yen. Yzt.</i> “kutlu, aziz”	✓ “kutsal”	✓ “ay.” [öz.]	Ø ~idok “kutsal”	Ø	ıızlı II “ <i>is.</i> 1. <i>mit.</i> ırmak, dağ, kır veya vadi ruhu; 2. <i>esk.</i> tapınılan (dağ, ağaç, hayvan vb.) şey; 3. <i>esk.</i> kutsal, mukaddes”
368.	ıgar	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kıymetli, gözde”	Ø	Ø	Ø	Ø
369.	ık	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
370.	ılag	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “vadi, otlak”	Ø	Ø	Ø
371.	ınal	<i>Yen. Yzt.</i> “sadık” [öz.]	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
372.	ıngaru	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “sonra, -dan/-den sonra”	Ø	Ø	Ø
373.	ırak	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ırak, uzak”	Ø	Ø	Ø	ırah “1. <i>is.</i> ırak, uzak; 2. <i>s.</i> uzak, uzaktaki; 3. <i>zf.</i> uzağa, ırağa”
374.	ıy-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bağımlı kılmak”	Ø	Ø	Ø
375.	ıyu	<i>Yen. Yzt.</i> “ne yazık!”, “ne acı!” anlamında bir acınma ünlemi”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
376.	ıç	<i>Yen. Yzt.</i> “ıç”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	ıs I “ <i>is.</i> ıç”
377.	ıç-	<i>Yen. Yzt.</i> “ıçmek”	Ø	Ø	Ø	Ø	ıs- [ızerge] “ıçmek” <i>bk.</i> ıç- [“ <i>hık.</i> ”]
378.	ıçger-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tâbi etmek, boyunduruk altına almak”	✓ “tâbi kılmak”	Ø	Ø	Ø
379.	ıçgin-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

			“tâbi olmak”				
380.	içgü	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “içecek”	Ø	Ø	iskî “ <i>is.</i> 1. sarhoşluk, ayyaşlık; 2. içki içme”
381.	içik-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tâbi olmak, bağımlı olmak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	
382.	içlen-	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “hamile kalmak”	Ø	Ø
383.	içre	<i>Yen. Yzt.</i> “içinde, hakkında(ki)”	✓ “iç kısım; gizli”	✓ “içeri, içeride; tâbi”	✓ “içeri, içeride”	Ø	Ø
384.	içreki	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tâbi; has”	Ø	Ø	Ø	Ø
385.	idi	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “asla, tamamen”	Ø	Ø	Ø	îdi “ <i>zf.</i> 1. öyle, öylece; 2. böyle, böylece”
386.	idisiz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sahipsiz”	Ø	Ø	Ø	Ø
387.	igid	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yalan”	Ø	Ø	Ø	Ø
388.	igid- [~igit-]	<i>Yen. Yzt.</i> “beslemek, büyütme”	✓ ~igit- “ay.”	Ø ~igit- “beslemek, doyurmak”	✓ ~igit- “...bakmak”	Ø	Ø
389.	ilgerü [~iligerü]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “doğuya, doğuda”	✓ “...doğu” <i>krş.</i> iligerü “ay.”	Ø	✓ “ileri, ön, doğu”	ilger “ <i>is.</i> 1. ileri,ön, ön taraf; 2. doğu, şark” <i>bk. isker</i>
390.	ilk	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ilk”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
391.	ingen	<i>Yen. Yzt.</i> “dişi deve”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
392.	ini	<i>Yen. Yzt.</i> “erkek kardeş”	✓ “küçük erkek kardeş”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø
393.	inilig	<i>Yen. Yzt.</i> “(küçük) kardeş(ler)”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

394.	ir [~yir]	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kuzey” <hr/> krş. yir “ay.”	Ø	Ø	Ø
395.	irbiş	<i>Yen. Yzt.</i> “Sibirya panteri”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
396.	iş	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “iş, uğraş”	✓ “ay.”	Ø	Ø	is II “is. iş, emek”
397.	işgiti	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ipek”	Ø	Ø	Ø	Ø
398.	iz	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “ayak izi, iz, işaret; yol”	Ø	is III “is. iz”
399.	kaç	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kaç”	Ø	Ø	Ø	Ø
400.	kaç-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kaçmak”	Ø	Ø	Ø	has- II [hazarğa] “kaçmak” bk. tis- I
401.	kaçan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “nasıl”	Ø	Ø	Ø	hacan “zf. ne zaman”
402.	kaçış-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “(etrafa) dağılmak”	Ø	Ø	Ø	hazıs- II [hazırga] (has- II filinin ortaklaşma şekli) “kaçışmak, (birlikte) kaçmak”
403.	kadın	<i>Yen. Yzt.</i> “kayınbirader”	Ø	Ø	Ø	Ø	hazın “is. evlilik bağı”
404.	kadır	<i>Yen. Yzt.</i> “güçlü, kuvvetli” [öz.]	Ø	Ø	Ø	Ø	hazır “1. s. despot, tiran; 2. s. öfkeli, hırçın, gaddar, merhametsiz, dehşetli, sert, azgın, kızgın; 3. s. çabuk, hızlı, coşkun, şiddetli; 4. s. koyu, sert (çay, tütün); 5. zf. hızlıca, coşkunca”
405.	kagan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kağan”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
406.	kaganla-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kağanlı duruma getirmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
407.	kaganlık	Ø	<i>Orh. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

			“kağanı olan”				
408.	kagansıra-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kağanımı kaybetmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
409.	kagansırat-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kağanımı elinden almak”	Ø	Ø	Ø	Ø
410.	kal-	<i>Yen. Yzt.</i> “kalmak”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	hal- [halarğa] “1. kalmak; 2. geri kalmak, geride olmak; 3. tamamlanma, bitme bildiren yardımcı fiil”
411.	kalın	<i>Yen. Yzt.</i> “güçlü, kuvvetli, yoğun, pek fazla”	✓ “kalın, yoğun”	Ø	Ø	Ø	halın “s. 1. sık, gür, koyu (orman); 2. kalın (kağıt, kumaş, tahta); 3. hacimli, geniş (kitap, defter); 4. yüksek (kar); 5. derin (uyku)”
412.	kalıj	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “başlık (parası, değeri)”	Ø	Ø	halñ “ <i>Sag.</i> ” bk. halih II [“ <i>hık.</i> ”], halım [“ <i>is. esk.</i> başlık, başlık parası”]
413.	kalısız	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “eksiksiz”	Ø	Ø	Ø	Ø
414.	kalış-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “başkaldırmak, isyan etmek”	Ø	Ø	Ø
415.	kalıt-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “(ugur ile) kısaltmak?”	Ø	Ø	Ø	Ø
416.	kalmış	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “(geri) kalan”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
417.	kamag	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bütün, hepsi”	✓ “ay.”	Ø	Ø	hamıh “1. <i>is.</i> çokluk, çoğunluk; 2. <i>s.</i> çok, fazla; 3. <i>s.</i> bütün, tüm”
418.	kamış?	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kamış”	Ø	Ø	hamıs I “ <i>is. bot.</i> kamış, hasır otu”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

419.	kamşag	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “sarsıntılı”	∅	∅	∅	∅
420.	kamşat-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “(adak ile) sarsılmak”	∅	∅	∅	∅
421.	kan	<i>Yen. Yzt.</i> “han”	✓ kan I “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	han II “is. han, kağan”
422.	kan II	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kan”	∅	∅	∅	han I “Moğ. is. kan”
423.	kanı	<i>Yen. Yzt.</i> “hani” anlamında bir soru sözcüğü”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	∅
424.	kanlan-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “han sahibi olmak”	∅	∅	∅	∅
425.	kanta	<i>Yen. Yzt.</i> “nerede” anlamında bir soru sözcüğü”	∅	∅	∅	∅	∅
426.	kantan	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “nereden”	∅	∅	∅	∅
427.	kañu	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “hangi”	∅	∅	∅
428.	kañ	<i>Yen. Yzt.</i> “baba”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
429.	kañıç	<i>Yen. Yzt.</i> “babacık”	∅	∅	∅	∅	∅
430.	kañsıra-	<i>Yen. Yzt.</i> “babasını kaybetmek”	∅	∅	∅	∅	∅
431.	kañsız	<i>Yen. Yzt.</i> “babasız”	∅	∅	∅	∅	∅
432.	kapıg	∅	<i>Orh. Yzt.</i> bk. temir kapıg⁴	∅	∅	∅	∅
433.	kapırçak	<i>Yen. Yzt.</i> “tabut”	∅	∅	∅	∅	∅
434.	kar	∅	<i>Orh. Yzt.</i>	∅	∅	∅	har

⁴ “kapıg” sözcüğü Orhun Yazıtları’nda (2024) “temir kapıg” tamlaması içerisinde verilmiştir.

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

			“kar”				“is. kar”
435.	kara	<i>Yen. Yzt.</i> “kara, siyah; (avam) halk” [öz.]	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	✓ “kara, siyah”	hara “s. 1. kara, siyah; 2. esmer, karayağız; 3. tam, tamamen, mutlak”
436.	kara baş	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “halk”	Ø	Ø	Ø
437.	karagu	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “gözetleme kulesi”	Ø	Ø	Ø	Ø
438.	karak	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “göz bebeği”	Ø	harah “is. 1. göz, bakış, görüş; 2. taş, kaş (yüzük vb.); 3. (ağ) delik; 4. (iskambil kâğıdında) sayı, puan; 5. göz”
439.	kargu	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “q”	Ø	Ø	Ø
440.	karı-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yaşlanmak”	Ø	Ø	Ø	kirî- [kirirge] “yaşlanmak, ihtiyarlamak”
441.	karıg	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yaşlı”	Ø	Ø	Ø	kirî “s. yaşlı, ihtiyar”
442.	kaş	<i>Yen. Yzt.</i> “kaş”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	has V “is. (başta) kaş” <i>bk. kömişke</i>
443.	kata	<i>Yen. Yzt.</i> “kez, defa”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
444.	katı [~katıg]	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “katı, sert, şiddetli” <i>krş. katıg</i> “ay.”	Ø	Ø	hatıg “1. s. katı, sert; 2. s. sert, çok ciddi, yüzü asık; 3. zf. devamlı, muttat; 4. s. zor, ağır; 5. s. koyu, sert; 6. s. esnek, elastiki; 7. s. cimri, hasis, eli sıkı; 8. zf. katıca, sertçe”
445.	katıgdı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sıkıca”	Ø	Ø	Ø	Ø
446.	katıglan-	<i>Yen. Yzt.</i> “çalışıp çabalamak”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø	hatıglan- [hatıglanarğa] (hatıgla- <i>filinin dönüşlü şekli</i>)

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							“1. kızmak, sertleşmek, öfkelenmek, hiddetlenmek; 2. cimrileşmek, pintileşmek, hasisleşmek”
447.	katıl-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “katılmak, dahil olmak”	Ø	Ø	Ø
448.	qatun	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kadın, eş” [öz.]	hadın “is. 1. kadın, hanım, bayan; 2. yaşlı kadın, kocakarı” <i>bk. hadıt</i> [“hık.”]
449.	kawış-	<i>Yen. Yzt.</i> “kavuşmak, birleşmek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
450.	kay-	<i>Yen. Yzt.</i> “geri dönmek”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
451.	kaya	<i>Yen. Yzt.</i> “kaya”	Ø	✓ “ay.”	✓ “sarp kayalık, kaya”	Ø	haya I “is. kaya”
452.	kayu	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “hangi, ne”	Ø	Ø
453.	kazgak	<i>Yen. Yzt.</i> “kazanç”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
454.	kazgan-	<i>Yen. Yzt.</i> “kazanmak”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
455.	keç-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “(ırmak, göl vs.) geçmek”	✓ “ay.”	Ø	Ø	kis- III [kizerge] “(ırmak) geçmek, aşmak”
456.	kêçe	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “gece”	Ø	Ø	Ø
457.	keçig	<i>Yen. Yzt.</i> “geçit”	Ø	Ø	Ø	Ø	kiçig “is. (su için) geçit”
458.	keçigsiz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “geçidi olmayan”	Ø	Ø	Ø	Ø
459.	keçür-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “(ırmak, göl vs.) geçirmek”	Ø	Ø	kizür- II [kizirerge] (kis- III <i>filinin ettirgen şekli</i>)

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							“geçirmek, geçmesini sağlamak” <i>bk. kiçir-</i> [“ <i>hlk.</i> ”]
460.	kedim	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “zırh”	∅	∅	∅	∅
461.	kedimlig	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “zırhlı”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
462.	kèdin	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “batı”	∅	∅	kizİN “s. arka”
463.	kel-	<i>Yen. Yzt.</i> “gelmek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	kil- [kilerge] “1. gelmek; 2. (zaman hakkında) gelmek, yaklaşmak, yakınlaşmak; 3. <i>şimdiki zamanın belli bir anında hareketin tamamlanacağını bildiren yardımcı fiil</i> ”
464.	kelin [~keliŋ]	<i>Yen. Yzt.</i> “gelin”	∅ ~keliŋ “ay.”	∅	∅	∅	kilİN “is. gelin”
465.	kelür- [~kelir-]	<i>Yen. Yzt.</i> “getirmek”	✓ “ay.”	✓ “ay.” <i>krş. kelir-</i> “ay.”	∅	∅	kildir- [kildirerge] (<i>kil-</i> <i>filinin ettirgen şekli</i>) “getirmek, alıp gelmek”
466.	keñç	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “genç” [öz.]	∅	∅
467.	kentü	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kendi”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
468.	kergek bol-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ölmek”	∅	∅	∅	∅
469.	kergeksiz	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “eksiksiz, çok miktarda”	∅	∅	∅	∅
470.	kèrü	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “batıya, batıda”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
471.	kes-	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “kesmek”	∅	kis- I [kizerge] “ <i>Mog.</i> 1. kesmek; 2. (ağaç) kesip devirmek; 3. (odun) doğramak; 4. (ekin) biçmek”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

472.	kèsre	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sonra; batıda”	✓ “sonra”	Ø	Ø	Ø
473.	kèş	<i>Yen. Yzt.</i> “okluk, sadak”	Ø	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
474.	keşdem	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “tebaa, uyruk”	Ø	Ø
475.	kezig	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “sıra, nöbet, ateş, titreme nöbeti”	Ø	Ø
476.	kezü	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “boyunca”	Ø	Ø	Ø
477.	kıd-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kıymak, sağ bırakmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
478.	kıl- [~kış-]	<i>Yen. Yzt.</i> “yapmak, etmek” <i>krş. kış-</i> “ay.”	✓ “ay.” <i>krş. kış-</i> “ay.”	✓ “ay.” <i>krş. kış-</i> “ay.”	Ø	Ø	hıl- “kılmak, yapmak” ÖHakTrS
479.	kılıçla-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kılıçla kesmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
480.	kılın-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yaratılmak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	hılın- [hılınarğa] “1. (kendine) yapmak, (kendine) çalışmak; 2. davranmak, tavrı takınmak”
481.	kılınç	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yapma, etme”	Ø	✓ “ay.”	Ø
482.	kırgaghg	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kenarlı (kenarı işlemeli?)”	Ø	Ø	Ø	Ø
483.	kırığ	<i>Yen. Yzt.</i> “kıyı, kenar”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
484.	kırk	<i>Yen. Yzt.</i> “kırk”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	hırh “s. kırk”
485.	kısğa	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “(mec.) kısa, az”	Ø	Ø	hışa “1. s. kısa; 2. zf. kısaca, kısa olarak”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

486.	kısğa kergek bol-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ölmek”	∅	∅	∅	∅
487.	kısl	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “geçit”	∅	∅	∅	∅
488.	kış	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kış”	∅	∅	∅	hıs II “ <i>is. esk. kış</i> ” <i>bk. hıshı</i>
489.	kışla-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kışlamak, kışı geçirmek”	✓ “ay.”	∅	∅	hısta- [hıstırğa] “kışlamak, kışı geçirmek”
490.	kıym	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ceza”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
491.	kız	<i>Yen. Yzt.</i> “kız”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	hıs I “ <i>is. kız</i> ”
492.	kızıl	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kızıl, kırmızı”	∅	∅	∅	hızıl “s. 1. kızıl, kırmızı; 2. al; 3. kızıl sarı; 4. yanık renkte, kahverengimsi, esmer, al donlu (at)”
493.	kiçig	<i>Yen. Yzt.</i> “küçük”	✓ “ay.”	∅	∅	✓ “ay.”	kiçig “s. 1. küçük, ufak; 2. (yaşça) küçük; 3. genç”
494.	kigür-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “girdirmek, sokmak”	∅	∅	∅	kirdir- [kirdirerge] (kir- I <i>filinin ettirgen şekli</i>) “girdirmek, girmesini sağlamak” <i>bk. kirdir- [“hlk.”]</i>
495.	kikşür-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “(birbirine karşı) kışkırtmak”	∅	∅	∅	∅
496.	kim	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kim”	∅	∅	∅	kem I “ <i>zm. kim</i> ”
497.	kin	<i>Yen. Yzt.</i> “akraba”	∅	∅	∅	∅	∅
498.	kinlig	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “(misk) kokulu”	∅	∅	∅	∅
499.	kir-	<i>Yen. Yzt.</i> “girmek”	✓ “ay.”	✓ “girmek, katılmak”	✓ “girmek, tabi olmak, bağlanmak”	∅	kir- [kیرerge] “1. girmek; 2. (güneş) batmak; 3. (sınıf) geçmek; 4. (yaşa)

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							erişmek; 5. (işe) başlamak; 6. üye olmak”
500.	kisi [~kişi]	<i>Yen. Yzt.</i> “eş, zevce”	✓ “ay.”	∅	∅ ~kişi II “ay.”	∅ ~kişi “ay.”	∅
501.	kiş	<i>Yen. Yzt.</i> “samur”	✓ <i>bk. kara kiş</i> ⁵ “bir samur türü, kara samur”	∅	∅	∅	kis “ <i>is. zool.</i> samur”
502.	kişi	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi, insan”	✓ “ay.”	∅	✓ kişi I “ay.”	∅	kiz̄i “ <i>is.</i> kişi, insan”
503.	kit-	<i>Yen. Yzt.</i> “gitmek”	∅	∅	∅	∅	∅
504.	kiz	∅	∅	∅	∅	<i>Kırg. Yzt.</i> “gizem; gizemli, esrarengiz”	∅
505.	kod-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “koymak, bırakmak”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
506.	koduz	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “(dul?) kadın”	∅	∅	∅	hozındı I “ <i>is.</i> 1. boşanmış (kadın); 2. terk edilmiş (çocuk)”
507.	kokuluk	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kokulu”	∅	∅	∅	∅
508.	kol	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “el, kol”	✓ kol “ay.”	hol I “ <i>is.</i> 1. kol; 2. el; 3. (hayvanda) ön ayak”
509.	kon-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yerleşmek”	✓ “ay.”	∅	∅	hon- [honarğa] “1. konmak, geceleme; 2. (güneş) batmak, inmek; 3. konaklamak; 4. Sag. (kuş) tünemek, konmak; 5. <i>filin birden olduğunu, bittiğini bildiren yardımcı fiil</i> ”

⁵ “kiş” sözcüğü Orhon Yazıtları’nda (2024) “kara kiş” tamlaması içerisinde verilmiştir.

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

510.	koñ?	<i>Yen. Yzt.</i> “koyun?”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	hoy “is. koyun”
511.	koñlug	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “koyunlu”	∅	∅	∅
512.	kontur-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yerleştirmek”	∅	∅	∅	hondır- [hondırarğa] (<i>hon- fülinin ettirgen şekli</i>) “1. kondurmak, geceletmek; 2. yerleştirmek, iskân ettirmek”
513.	konul-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yerleşmek”	∅	∅	∅	∅
514.	kop	<i>Yen. Yzt.</i> “bütün, hepsi”	✓ “ay.”	∅	✓ “ay.”	∅	köp “s. çok, fazla, ziyade”
515.	kop-	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “yükselmek, artmak”	∅	∅
516.	korgan	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kale?”	∅	∅	∅	∅
517.	korıgu	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “muhafız”	∅	∅	∅	∅
518.	kork-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “korkmak”	∅	∅	∅	horih- [horıgarğa] “korkmak, ürkmek, çekinmek”
519.	korkun-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “korkmak, çekinmek”	∅	∅	∅
520.	korug	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “anıt mezar?”	∅	∅	∅	∅
521.	korum	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “iri ve ağır kaya, kaya yığını, kırma taş”	∅	horım II “is. 1. kaya yığını; 2. taşlı toprak; 3. <i>eski</i> . mezarlık, kabristan”
522.	koş	∅	∅	∅	∅	<i>Kırg. Yzt.</i> “(muvakkaten kullanılan) çadır”	hos I “is. geçici, süreli (barınak)”
523.	kotay	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ipekli kumaş”	∅	∅	∅	∅
524.	köç-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “göçmek”	∅	∅	kös- [közerge]

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							“1. göçmek, göç etmek, taşınmak. <i>bk. köç-</i> [“ <i>hlk.</i> ”]; 2. (tırnak) düşmek”
525.	kök	<i>Yen. Yzt.</i> “mavi, gri, boz; gökyüzü” [öz.]	✓ kök I “ay.”	✓ “mavi”	✓ “ay.”	∅	kök I “1. <i>is.</i> yeşillik; ot, çayır; 2. <i>s.</i> gök, mavi; 3. <i>s.</i> yeşil”
526.	kök II	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kuvvetlendirme edatı”	∅	∅	∅	∅
527.	kökmek	<i>Yen. Yzt.</i> “Sibirya leoparı?”	∅	∅	∅	∅	∅
528.	köl	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “göl”	✓ köl I “ay.”	∅	∅	köl “ <i>is.</i> göl”
529.	kölek?	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “gölcük?”	∅	∅	∅	kölice “gölcük, küçük göl” ÖHakTrS
530.	könül	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “gönül”	✓ “ay.”	∅	∅	könül “ <i>is.</i> 1. gönül, kalp, yürek; 2. hoşnutluk; 3. istek, dilek, arzu”
531.	kör-	<i>Yen. Yzt.</i> “görmek”	✓ “görmek; itaat etmek, tâbi olmak”	✓ “ay.”	∅	∅	kör- [körege] “1. görmek, gözle algılamak; bakmak; 2. muayene etmek; gözden geçirmek; 3. bakmak, göz kulak olmak; 4. denemek, tecrübe etmek, yaşamak; 5. <i>deneme bildiren yardımcı fiil</i> ”
532.	körk	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “güzel, güzellik”	✓ “biçim, görünüş”	∅	körig “ <i>hlk.</i> ” <i>bk. körim</i> [“ <i>is.</i> 1. görünüş, manzara; 2. bakış, görüş; 3. <i>gr.</i> görünüş”]
533.	kötür-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “(yukarı) kaldırmak”	∅	∅	∅	ködür- [ködürge] “1. kaldırmak, yükseltmek; 2. tartmak”
534.	köwürge	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “davul”	∅	∅	∅	künüree (ı.) “1. timbal. 2. davul” ÖHakTrS

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

535.	köz	<i>Yen. Yzt.</i> “göz”	✓ “ay.”	Ø	✓ “ay.”	Ø	kös I “ <i>is.</i> Sag. 1. göz; 2. bakış, nazar; 3. görüş, görme; 4. (iğnede) delik” <i>bk. harah</i>
536.	közed-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “gözetmek”	Ø	Ø	Ø	küzet- [küzederge] “1. gece hayvan otlatmak; 2. beklemek, korumak, gözetmek”
537.	közñü	<i>Yen. Yzt.</i> “ayna”	Ø	Ø	Ø	Ø	közeñe II “ <i>is.</i> ayna”
538.	kudı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “boyunca”	✓ “aşağıya, aşağı doğru”	Ø	Ø	Ø
539.	kul	<i>Yen. Yzt.</i> “köle” [öz.]	✓ “ay.”	✓ “ay.” [öz.]	✓ “ay.”	Ø	hul “ <i>is. esk.</i> kul, köle”
540.	kulad-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “köle olmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
541.	kulkak	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kulak”	Ø	Ø	Ø	hulah “ <i>is.</i> 1. kulak; 2. kulaklık, kulak (şapka vb.); 3. kulp, tutamak; 4. delik; 5. işitme”
542.	kullug	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kölesi olan”	Ø	Ø	Ø	Ø
543.	kunçuy	<i>Yen. Yzt.</i> “eş, zevce”	✓ “prensés” < <i>Çin. gongzhu</i>	✓ “prensés” < <i>Çin. gongzhu</i>	Ø	Ø	Ø
544.	kunuşmak	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “karşılıklı yağmalamak” <i>krş. tartışmak</i>	Ø	Ø	Ø
545.	kurı	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “batı”	Ø	Ø	Ø
546.	kurıdın	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “batıda, batıdan”	Ø	Ø	Ø	Ø
547.	kurıgaru	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “batıya, batıda”	Ø	Ø	Ø	Ø
548.	kurıya	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “batıda”	Ø	Ø	Ø	Ø
549.	kuşla-	<i>Yen. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø	husta- [hustirğa]

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		“kuş avlamak”					“av. (kuş) avlamak”
550.	kut [~gut]	<i>Yen. Yzt.</i> “kut, talih” <i>krş. gut</i> [öz.] “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.” [öz.]	✓ kut “ay.” [öz.]	hut “is. mit. kut, ruh, can”
551.	kutlug	<i>Yen. Yzt.</i> “kutlu, aziz” [öz.]	∅	✓ “ay.” [öz.]	∅	✓ kutlug “ay.”	∅
552.	kuwra- (kuwura-?)	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bir araya gelmek”	∅	∅	∅	∅
553.	kuwran-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bir araya gelmek”	∅	∅	∅	∅
554.	kuwrat-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “derleyip toparlamak, sağlamlaştırmak”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
555.	kuy	<i>Yen. Yzt.</i> “oba, köy”	∅	∅	∅	∅	huy “is. mağara”
556.	kuz	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “dağların güneş görmeyen kuzey tarafı”	✓ “kuzey”	∅	∅	hus II “is. 1. kuz, gölgeli (yer); 2. dağın (ağaçların bulunduğu) kuzey tarafı; 3. ormanın en sık yeri”
557.	kü	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	✓ “ses; şan, şöhret”	✓ “ün, nam”	∅	✓ “şöhret; ünlü, meşhur”	∅
558.	kü-	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “korumak, gözetmek, kollamak”	∅	∅
559.	küç	<i>Yen. Yzt.</i> “güç” [öz.]	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	küs I “is. güç, kuvvet”
560.	küçlüg	<i>Yen. Yzt.</i> “güçlü”	✓ “ay.”	✓ “güçlü, kuvvetli”	∅	∅	küstig “s. 1. güçlü, kuvvetli, kudretli; 2. enerjik, enerji dolu”
561.	küdegü	<i>Yen. Yzt.</i> “güvey”	∅	✓ “ay.”	∅	∅	küzö “is. damat, güvey” <i>bk.</i> küzee [“Sag.”]

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

562.	kük-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ünlenmek”	∅	∅	∅	∅
563.	külüg	<i>Yen. Yzt.</i> “ünlü” [öz.]	✓ “ay.”	∅	∅	∅	∅
564.	kümüş	<i>Yen. Yzt.</i> “gümüş”	✓ “ay.”	∅	✓ “ay.”	✓ “ay.”	kümüs “is. gümüş”
565.	kün	<i>Yen. Yzt.</i> “güneş” [öz.]	✓ “güneş; gün”	✓ “güneş, gün”	✓ “gün”	∅	kün I “is. 1. güneş; 2. gün; 3. hava”
566.	küni	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “hasetlik”	∅	∅	∅	künü “is. kıskançlık, haset”
567.	künlük	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “günlük”	∅	∅	künnig “s. 1. güneşli; 2. günlük” kündük II “is. Sag. günlük, yirmi dört saat”
568.	küntüz	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “gündüz”	∅	∅	∅	kündes “is. 1. gündüz, gündüzün; 2. bir gün evvel, bir gün önce; 3. (yamaçta) güneşe bakan taraf” kündüs “is. öğle, öğle vakti”
569.	küñ	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “cariye”	✓ “kadın köle”	∅	∅	∅
570.	küñed-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “cariye olmak”	∅	∅	∅	∅
571.	küñlüg	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “cariyesi olan”	∅	∅	∅	∅
572.	küreg	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kaçak”	∅	∅	∅	∅
573.	küregü	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “asi yaradılış”	∅	∅	∅	∅
574.	kürlüg	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “sahtekâr”	∅	∅	∅	∅
575.	küt-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “beklemek”	∅	∅	∅
576.	küy	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “kadın karargahı/kon	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

					utu, konutun özel bölümü”		
577.	küz	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “güz”	Ø	Ø	küs II “ <i>is. esk. güz, sonbahar</i> ”
578.	küzençü	<i>Yen. Yzt.</i> “koruyucu”	Ø	Ø	Ø	Ø	küzetçi “ <i>is. 1. gece çobanı; 2. bekçi, muhafız</i> ”
579.	oduş	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
580.	oglan	<i>Yen. Yzt.</i> “çocuklar, evlatlar”	✓ “çocuk, evlat”	✓ “ay.”	Ø	✓ oglan “oğul, oğullar”	olğan “ <i>is. 1. çocuk; 2. yeni yetme, ergen</i> ”
581.	oght	<i>Yen. Yzt.</i> “çocuklar”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø
582.	ogul [~og(ı)l]	<i>Yen. Yzt.</i> “çocuk(lar)”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.” ~og(ı)l “ay.”	✓ ogul “ay.”	ool “ <i>is. 1. oğul, oğlan, erkek çocuk; 2. genç, delikanlı</i> ” <i>bk. oğıl</i> [“ <i>Kız.</i> ”]
583.	oğuz	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “gelin”	Ø
584.	ok	<i>Yen. Yzt.</i> “ok; boy, kabile”	✓ “ok”	Ø	Ø	Ø	Ø
585.	ok/ök	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kuvvetlendirme edatı”	Ø	Ø	Ø	oh I “(kuvvetlendirme edatı)”
586.	okı-	Ø	✓ “ay.”	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “çağırmak, okumak”	Ø	Ø
587.	oksuz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “düzensiz, örgütsüz”	Ø	Ø	Ø	Ø
588.	ol	<i>Yen. Yzt.</i> “o”	✓ “3. teklik kişi zamiri; -dır/-dir”	✓ “ay.”	✓ “bildirme eki {Dır}”	Ø	ol “ <i>zm. o</i> ”
589.	olor-	<i>Yen. Yzt.</i> “oturmak, bir yerde kalmak”	✓ “oturmak, bir yerde yaşamak; (tahta) oturmak,”	✓ “tahta oturmak”	Ø	Ø	odır- [odırarğa] “oturmak, durmak” <i>bk. odur-</i> [“ <i>Sag., Kaç., Koy.</i> ”]

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

			(tahta) çıkmaq”				
590.	olorsık	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “oturma”	Ø	Ø	Ø	Ø
591.	olort-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “(tahta) oturmak; (yazıt) dikmek”	Ø	Ø	Ø	odirt- [odirtarğa] (odır- <i>fülinin ettirgen şekli</i>) “1. oturmak; 2. (bitki) ekmek, dikmek” <i>bk.</i> odurt- [“ <i>Sag., Kaç., Koy.</i> ”]
592.	on	<i>Yen. Yzt.</i> “on”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	on “s. on”
593.	onunç	<i>Yen. Yzt.</i> “onuncu”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	onıncı “s. onuncu”
594.	opla-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ileri atılarak saldırmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
595.	oplayu teg-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ileri atılarak saldırmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
596.	opul-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ileri atılmak	Ø	Ø	Ø	Ø
597.	ordo	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ordugâh, karargâh”	Ø	Ø	Ø	orda “ <i>is. Sag. 1. in, yuva;</i> <i>2. saray; 3. başkent,</i> <i>merkez”</i>
598.	orto	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “orta”	✓ “ay.”	Ø	Ø	ortı “1. <i>is.</i> orta, yarı; 2. <i>is.</i> ara, orta nokta; 3. <i>s.</i> vasat, tam değil”
599.	oruk	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “oyuk, geçit”	Ø	Ø	Ø	orih “ <i>is. 1. toplanma yeri,</i> <i>kalabalık yer; 2.</i> <i>pazar, çarşı; 3. sürü</i> <i>yatağı”</i>
600.	ot I	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “ot, bitki”	Ø	ot II “ <i>is. bot. ot</i> ”
601.	ot II	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> ot “ateş”	Ø	✓ “ay.”	Ø	ot I “ <i>is. 1. ateş, alev; 2.</i> <i>ışık, nur</i> ”
602.	otça	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ateş gibi”	Ø	Ø	Ø	Ø
603.	otuz	<i>Yen. Yzt.</i>	✓	✓	Ø	✓	otıs

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		“otuz”	“ay.”	“ay.”		“ay.”	“s. otuz” <i>bk. ods</i> [“Kız.”]
604.	oz-	<i>Yen. Yzt.</i> “kurtulmak”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	os- I [ozarğa] “1. kurtulmak, kaçmak; 2. kurtulmak, yakayı kurtarmak, yakayı sıyırmak, sıyrılmak”
605.	ö-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “düşünmek”	∅	✓ “ay.”	∅	∅
606.	öd	<i>Yen. Yzt.</i> “zaman”	✓ öd I “ay.”	∅	∅	∅	∅
607.	öd II	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “gönül, iç”	∅	∅	∅	ööt “is. 1. öd, safra; 2. safra kesesi; <i>bk. öt</i> [“hık.”], üt II [“is. Sag.”]; 3. <i>mec.</i> cesaret”
608.	ödkünç	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “taklit”	∅	∅	∅
609.	ödök	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “hatırlama”	∅	∅	∅	∅
610.	ödür	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	∅	∅	∅	∅	∅
611.	ödüş	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bir tam gün”	∅	∅	∅	∅
612.	ög	<i>Yen. Yzt.</i> “anne”	✓ “ay.”	∅	✓ ög I “ay.”	∅	∅
613.	ög-	<i>Yen. Yzt.</i> “övmek, methetmek”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	∅
614.	ög II	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “düşünce, fikir”	∅	∅
615.	öge	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir unvan”	∅	∅	∅
616.	öggen?	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “övlümüş”	∅	∅	∅	∅
617.	ögleş-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “anlaşmak”	∅	∅	∅	∅
618.	ögrünç	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “sevinç, mutluluk”	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

619.	ögsüz	<i>Yen. Yzt.</i> “öksüz, annesiz”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	ökis “s. 1. öksüz; 2. dul” <i>bk. öksis</i> [“ <i>hlk.</i> ”]
620.	ögük	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “çocuk, oğul”	∅	∅
621.	ögür- [~ögir-]	<i>Yen. Yzt.</i> “sevinmek”	∅ ----- ~ögir- “ay.”	∅	∅	∅	∅
622.	ögürdü	<i>Yen. Yzt.</i> “neşe, hayat kaynağı”	∅	∅	∅	∅	∅
623.	ök	<i>Yen. Yzt.</i> “bizzat”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	∅
624.	ökün-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “pişman olmak”	∅	∅	∅	∅
625.	ökünç	<i>Yen. Yzt.</i> “pişmanlık, üzülme”	∅	∅	✓ “ay.”	∅	∅
626.	ökünçlüg	∅	∅	∅	∅	<i>Kırg. Yzt.</i> “üzüntülü, kaygılı, pişman”	∅
627.	ökünçüg	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “ne acı ?”	∅	∅
628.	öküz	<i>Yen. Yzt.</i> “öküz”	∅	∅	✓ “ay.”	✓ “ay.”	ögis “ <i>is. zool.</i> 1. <i>Sag.</i> erkek ayı; 2. <i>Kaç.</i> öküz” <i>bk.</i> ügis [“ <i>hlk.</i> ”]
629.	öl-	<i>Yen. Yzt.</i> “ölmek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	öl- [ölerge] “ölmek, vefat etmek” <i>bk. üre-</i>
630.	ölmeçi	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “ölmeye yüz tutmuş”	∅	∅	∅
631.	ölüg	<i>Yen. Yzt.</i> “ölü, cenaze”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	ölüg “s. 1. ölü, ölmüş; 2. cansız, hissiz, mecalsiz, durgun”
632.	ölüm	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “ölüm, ecel”	∅	ölüm “ <i>is.</i> ölüm”
633.	öbür-	<i>Yen. Yzt.</i> “öldürmek”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	öldir- [öldirerge] (öl- filinin ettirgen şekli)

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							“öldürmek, ölmesini sağlamak”
634.	öğ	<i>Yen. Yzt.</i> “ıssız (yer)”	Ø	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
635.	öğdün [~öğtün]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “doğudan”	✓ “doğu” krş. öğtün “ay.”	Ø	Ø	Ø
636.	öğre	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “önde, doğuda”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
637.	ör-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “isyan etmek”	Ø	✓ “yükselmek, çıkılmak, yukarı kalkmak”	Ø	Ø
638.	örgi-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “otağ, taht kurmak”	Ø	Ø	Ø
639.	örgin	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “taht”	Ø	Ø	örgen I “is. kazık” bk. özek , üzek [“is. Sag.”]
640.	örtçe	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ateş gibi”	Ø	Ø	Ø	Ø
641.	ötrö	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ötürü”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
642.	ötüg	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “rica, dilek”	Ø	Ø	Ø	Ø
643.	ötülüg	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø
644.	ötün-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “arz etmek”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
645.	ötünç	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “arz, dilek”	Ø	Ø	Ø	Ø
646.	öz	<i>Yen. Yzt.</i> “öz, kendi”	✓ “ay.”	✓ “ay.” [öz.]	✓ “ay.”	✓ “ay.”	ös III “zm. hlk. kendi”
647.	öz	<i>Yen. Yzt.</i> “vadi”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
648.	özge	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “başka, diğer”	öske “s. 1. başka, diğer; 2. yabancı”
649.	özlük	<i>Yen. Yzt.</i> “has, iyi cins”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

650.	saç	<i>Yen. Yzt.</i> “saç”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	sas I “ <i>is.</i> saç” <i>bk. çaç</i> [“ <i>is.</i> <i>hlk.</i> saç”], <i>çeç</i> [“ <i>is.</i> <i>Kız.</i> saç”]
651.	sağdıç	∅	∅	∅	∅	<i>Kırg. Yzt.</i> “güvenilir kimse, muhafız”	∅
652.	sagır	<i>Yen. Yzt.</i> “kadeh, maşrapa(?)”	∅	∅	∅	∅	∅
653.	sakin-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “düşünmek”	✓ “ay.”	∅	∅	sağın- [sağınarğa] “1. düşünmek, istemek, niyetlenmek; 2. endişe etmek, merak etmek; 3. özlemek, hasret duymak”
654.	salga	<i>Yen. Yzt.</i> “gem?”	∅	∅	∅	∅	∅
655.	sañ	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	∅	∅	∅	∅	∅
656.	sanç-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “mızraklamak”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
657.	sansız	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “sayısız”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
658.	sağa	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “sana”	∅	∅	∅	sağaa I “ <i>zm.</i> sana (<i>sin</i> zamirinin yönelme hâli)”
659.	sağun [~sejün]	<i>Yen. Yzt.</i> “general”	∅ ~sejün “ay.” < Çin. jiangjun	∅ ~sejün “ay.” < Çin. jiangjun	∅ ~sejün <Çin. “ay.”	∅	∅
660.	sarıg [~sarıg]	<i>Yen. Yzt.</i> “sarı”	∅ ~sarıg “ay.”	∅	∅	∅	sarığ I “ <i>s.</i> 1. sarı, sarışın; 2. kumral”
661.	saw	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “söz”	∅	∅	∅	∅
662.	say	<i>Yen. Yzt.</i> “çakıl taşı”	∅	∅	∅	∅	say I “1. <i>is.</i> çakıl; 2. <i>s.</i> sığ, sıklık; 3. <i>s.</i> <i>mec.</i> küçük, ufak, minik”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

663.	sayu	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “her”	Ø	Ø	Ø	Ø
664.	seçlin-	<i>Yen. Yzt.</i> “seçilip ayrılmak”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
665.	sekiz	<i>Yen. Yzt.</i> “sekiz”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	sigis “s. sekiz”
666.	sekizinç	<i>Yen. Yzt.</i> “sekizinci”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø	sigizinci “s. sekizinci”
667.	semiz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “besili”	Ø	Ø	Ø	simis “s. semiz, şişman, dolgun, yağlı”
668.	sen	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “2. teklik kişi zamiri”	✓ “ay.”	Ø	Ø	sin II “zm. sen”
669.	señir	<i>Yen. Yzt.</i> “dağ sırtı” <hr/> <i>bk. kara señir</i>	Ø	Ø	✓ “dağ çıkıntısı”	Ø	Ø
670.	señüt	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “general(ler)”	Ø	Ø	Ø
671.	sevig	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “sevgi”	Ø	Ø
672.	sewin-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sevinmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
673.	sı-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kırmak, dağıtmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
674.	sıgit	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ağıt, feryat”	Ø	Ø	Ø	sıt “is. ağlama, hıçkırık” <i>bk. sıhtağ</i>
675.	sıgitçı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ağıtçı”	Ø	Ø	Ø	sıtçıl “s. ağıtçı, ağıt söyleyen”
676.	sıgta-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ağıt yakmak”	Ø	Ø	Ø	sıhta- I [sıhtırğa] “hıçkırık, hıçkırarak ağlamak” sıhta- [sıhtırğa] “1. hıçkırıklara boğulmak, hıçkırarak ağlamak; 2. (kuş) cıvıldamak”
677.	sıgun	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “geyik”	Ø	Ø	Ø	sın

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							“is. zool. sığın, ala geyik”
678.	sık-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “sıkıştırmak, bastırmak”	Ø	Ø	sih- I [sığarğa] “sıkmak”
679.	sıma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kırmamak”	Ø	Ø	Ø	Ø
680.	sın	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “mezar, kabir”	Ø	Ø	Ø
681.	sınar	<i>Yen. Yzt.</i> “etraf”	✓ “yarı, yarım”	✓ yarı, yarısı; kanat, uç”	Ø	Ø	Ø
682.	sınkur	<i>Yen. Yzt.</i> “şahin”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
683.	sinlig	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “senli, seninle (birlikte)”	Ø	Ø	Ø
684.	sinsiz	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “sensiz”	Ø	Ø	Ø
685.	siñil	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kız kardeş”	Ø	Ø	Ø	Ø
686.	siz	<i>Yen. Yzt.</i> “siz”	Ø	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	sirer “zm. siz” bk. siler [“Sag., Kız.”]
687.	sorkuç?	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
688.	sorug	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “ün, nam, şöhret”	Ø	Ø	Ø
689.	sök-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sökmek”	Ø	✓ “sökmek, parçalamak, yarıp geçmek”	Ø	sök- I [sökerge] “sökmek, dikişi bozmak”
690.	sökül-	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “halsiz düşmek, bitap düşmek”	sögil- [sögilerge] (sök- I filinin edilgen şekli) “sökülmek, dikişler bozulmak”
691.	sökür-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “diz çöktürmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
692.	söküş	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

693.	söz	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “söz”	Ø	Ø	sös “is. kelime, söz”
694.	sözle-	<i>Yen. Yzt.</i> “söylemek”	Ø	Ø	Ø	Ø	söle- [sölinge] “1. söylemek, demek; 2. (kız) istemek” söste- [söstirge] “esk. (büyücü, üfürükçü) fısıldamak, fısıltıyla bir şeyler söylemek”
695.	sözleş-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ay.”	Ø	✓ “sözleşmek, konuşmak”	Ø	söles- [sölezerge] (söle- <i>filinin</i> <i>ortaklaşma şekli</i>) “1. söyleşmek, konuşmak; 2. sözleşmek”
696.	sözlet-	<i>Yen. Yzt.</i> “söyletmek”	Ø	Ø	✓ “ay.”	Ø	sölet- [sölederge] (söle- <i>filinin ettirgen</i> <i>şekli</i>) “1. söyletmek, dedirtmek; 2. (kız) istemek”
697.	suk	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kıskançlık”	Ø	Ø	Ø	Ø
698.	suw	<i>Yen. Yzt.</i> “su, ırmak (<i>yër</i> <i>suw</i> sözcük grubunda)”	✓ “su akarsu” bk. <i>yër suw</i>	✓ “ay.”	Ø	Ø	suğ I “is. 1. su; 2. ırmak”
699.	suwsuz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “çorak yer, çöl”	Ø	Ø	Ø	Ø
700.	sü	<i>Yen. Yzt.</i> “ordu”	✓ “ay.”	✓ “asker, ordu”	Ø	✓ “asker, ordu”	Ø
701.	sü başı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ordu komutanı”	Ø	Ø	Ø	Ø
702.	süçig	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tatlı”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
703.	süle-	<i>Yen. Yzt.</i> “sefer etmek”	✓ “ay.”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
704.	sület-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sefer ettirmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
705.	sün-	<i>Yen. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		“ok ile vurmak”					
706.	sünüğ	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “mızrak”	Ø	Ø	Ø	Ø
707.	sünüglüg	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “mızraklı (asker)”	Ø	Ø	Ø	Ø
708.	sünüük	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kemik”	Ø	Ø	Ø	söök I “is. 1. kemik; 2. naaş, cenaze; 3. soy, nesil”
709.	sünüüş	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “savaş”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
710.	sünüüş-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “savaşmak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
711.	sür-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sürmek, defetmek”	✓ “ay.”	Ø	Ø	sür- [sürerge] “sürmek, arkasından gitmek, kovalamak”
712.	şaş-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “ayrılmak, çözülmek”	Ø	Ø	Ø
713.	tag	<i>Yen. Yzt.</i> “dağ, yaban”	✓ “dağ; kentin dışında kalan yer, taşra; bir şeyin dış tarafı”	✓ “dağ”	Ø	Ø	tağ “is. dağ”
714.	tagık-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “dağa çıkmak. (mec. isyan etmek)”	Ø	Ø	Ø	Ø
715.	tal?	<i>Yen. Yzt.</i> “ağaçlar?”	Ø	Ø	Ø	Ø	tal I “is. bot. söğüt” <i>bk. sööt</i>
716.	taloy	<i>Yen. Yzt.</i> “büyük deniz, okyanus”	Ø	Ø	Ø	Ø	talay “Moğ. is. deniz”
717.	tam	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “duvar”	Ø	Ø	Ø	tam II “is. sıra, düzen, saf”
718.	tamgaçı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “mühürdar”	Ø	Ø	Ø	Ø
719.	tamka	<i>Yen. Yzt.</i> “damga(lı)”	Ø	Ø	Ø	Ø	tañma “is. damga, mühür”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

720.	tamkalıg	<i>Yen. Yzt.</i> “damgalı”	∅	∅	∅	∅	tañmalığ “s. damgalı, damgası olan”
721.	tañ [~tay]	<i>Yen. Yzt.</i> “tay”	∅ ~ tañ II “ay.”	∅	∅	∅	tañ I “ <i>is. zool.</i> (2-3 yaşında) tay”
722.	tañ	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “tan (vakti)”	∅	∅	∅	tañ I “ <i>is. tan, şafak, seher</i> ”
723.	tañsuk?	<i>Yen. Yzt.</i> “şaşılacak, acayip”	∅	∅	∅	∅	tañ(+suk) III “ <i>is. şaşma, şaşırma</i> ”
724.	tap-	<i>Yen. Yzt.</i> “bağlanmak”	∅	✓ “itaat etmek”	∅	∅	tap- I [tabarğa] “1. aramak; 2. bulmak; 3. kazanmak, edinmek; 4. (bulmaca) çözmek”
725.	tapa	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “-a/-e doğru”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
726.	tapıg	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “hizmet”	∅	∅	∅
727.	tarıglag	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “tarla”	∅	∅	tarlağ “ <i>is. (sürülmüş) tarla</i> ” <i>bk. hıra</i>
728.	tarkat	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “tarkanlar”	∅	∅	∅	∅
729.	tarkınç	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “dağmık”	∅	∅	∅	∅
730.	taş-	<i>Yen. Yzt.</i> “artmak, çoğalmak”	∅	∅	∅	∅	tas- [tazarğa] “(su) taşmak, yükselmek”
731.	taş I	<i>Yen. Yzt.</i> “taş, kaya”	✓ “ay.”	✓ “taş, kaya; yazıt taşı”	✓ taş “ay.”	✓ taş “ay.”	taş I “ <i>is. taş</i> ”
732.	taş II	<i>Yen. Yzt.</i> “dış”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	taş IV “ <i>is. Sag.</i> 1. dış, dış taraf; 2. kap, cilt”
733.	taşgar-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “dışarı çıkarmak, orduyu sefere çıkarmak”	∅	∅	∅
734.	taşık-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “dışarı çıkmak; isyan	✓ “ay.”	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

			etmek; sefere çıkmak”				
735.	taşra	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “taşra, dış taraf”	Ø	Ø	Ø	tashar “1. is. dışta, dışarıda; 2. s. dış; 3. zf. dışarı, dışarıya”
736.	tat	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yabancı”	Ø	Ø	Ø	Ø
737.	tawar	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “mal, mülk, servet”	Ø	Ø	Ø
738.	tawgaçğı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Çin’e gönül vermiş (kişi)”	Ø	Ø	Ø	Ø
739.	tawışgan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tavşan”	Ø	Ø	Ø	tomışan “is. zool. tavşan” <i>bk. hozan, tolay II</i>
740.	tay I	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “büyük. < Çin. da”	Ø	Ø	Ø	Ø
741.	taygun	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “gençler?”	Ø	Ø	Ø	Ø
742.	tè-	<i>Yen. Yzt.</i> “demek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	tî- [tirge] “demek, söylemek” <i>bk. ayt-, çoohta-, söle-</i>
743.	teg	<i>Yen. Yzt.</i> “gibi”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø
744.	teg-	<i>Yen. Yzt.</i> “ulaşmak; saldırmak, taarruz etmek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	teg- [tegerge] “değmek, dokunmak” <i>bk. tig- [“Sag.”], teñ-</i>
745.	tegi	<i>Yen. Yzt.</i> “kadar”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
746.	teгим	<i>Yen. Yzt.</i> “saldırı, taarruz”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
747.	tègin	<i>Yen. Yzt.</i> “prens”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.” [öz.]	✓ tegin “ay.”	Ø
748.	tegiş	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “saldırış”	Ø	✓ “savaş, çarpışma”	Ø	Ø
749.	tègit	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

				“prens(ler)”			
750.	teglük	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “kör”	✓ “ay.”	Ø
751.	tegmeçi	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “saldırmacı”	Ø	Ø	Ø	Ø
752.	tegre	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “etraf, çevre”	Ø	Ø	Ø	Ø
753.	tegür-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ulaştırmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
754.	tegin- [~tegin-]	<i>Yen. Yzt.</i> “dolaşmak, gezinmek” <i>krş.</i> tegin- “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
755.	temiş	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “diyen, söyleyen”	Ø	Ø	Ø
756.	teñ	<i>Yen. Yzt.</i> “sayı”	Ø	Ø	✓ “denk, emsal”	eşit, Ø	tñ “1. s. denk, eşit; 2. s. düz; 3. zf. aynı, eşit olarak; 4. zf. düzgün”
757.	teñri	<i>Yen. Yzt.</i> “gök, sema; kutlu, aziz”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “gök, gökyüzü”	✓ “ay.”	Ø
758.	teñriken	<i>Yen. Yzt.</i> “kutlu, aziz, ilahi”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
759.	teñriteg	<i>Yen. Yzt.</i> “kutlu, aziz, ilahi”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø
760.	ter	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ter”	Ø	Ø	Ø	tir “1. s. ter”
761.	tër-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “derlemek, toplamak, bir araya getirmek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	tir- “hlk.” bk. teer- I [[teererge] “dermek, toplamak, yığmak”]
762.	têril-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “derlenip toplanmak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
763.	têrkış	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kervan”	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

			<i>krş. arkış</i>				
764.	ters	<i>Yen. Yzt.</i> “ters, güç?, zor?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
765.	tewe [~tebe] [~teve]	<i>Yen. Yzt.</i> <i>bk. egri tewe</i> ⁶	✓ “ay.”	Ø	Ø ~tebe <i>krş. teve</i>	Ø	tibe I “ <i>is. zool. deve</i> ”
766.	tewlig	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “hilekâr”	Ø	Ø	Ø	Ø
767.	teyeŋ	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “dağ sıçanı” <i>Mo. tarbagan</i>	Ø	Ø	Ø	tün “ <i>is. zool. sincap</i> ” <i>bk.</i> sahıl, sarbah III
768.	téyin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “diye, diyerek”	Ø	Ø	Ø	Ø
769.	tez-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kaçmak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	tis- I [tizerge] “kaçmak, saklanmak” <i>bk. has- II</i>
770.	tezig	<i>Yen. Yzt.</i> “hızlı koşan”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
771.	tezit-	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “kaçırtmak, korkutmak”	Ø	Ø
772.	tıd-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “engellemek”	✓ “korumak, engel olmak”	Ø	Ø	tıs- [tızarğa] “durdurmak, tutmak, alıkoymak”
773.	tıdıg	<i>Yen. Yzt.</i> “engel?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
774.	tıdıgsız	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “engelsiz”	Ø	Ø	Ø
775.	tıl	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “casus”	✓ “muhibir, ajan”	Ø	Ø	Ø
776.	tıŋla-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “dinlemek”	Ø	Ø	Ø	tūna- [tūnirğa] “1. dinlemek; 2. işitmek”
777.	tik-	<i>Yen. Yzt.</i> “dikmek”	✓ “ay.”	✓ “dikmek, çalmak”	Ø	Ø	tik- I [tīgerge] “dikmek, dikiş yapmak”
778.	tıl	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i>	Ø	tıl

⁶ “tewe” sözcüğü Yenisey Yazıtları’nda (2015) “egri tewe” tamlaması içerisinde kullanılmıştır.

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

					“dil”		“is. 1. anat. dil, tat alma organı; 2. gr. dil, lisan”
779.	tile-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “dilemek, istemek”	Ø	Ø	Ø	tile- [tīlirge] “1. aramak, bulmaya çalışmak; 2. dilemek, istemek, rica etmek” <i>bk. kīle-</i>
780.	tilek	<i>Yen. Yzt.</i> “dilek”	Ø	Ø	Ø	Ø	tīleg (<i>tīle-</i> <i>filinden</i> isim fiil) “1. arama, arayış; 2. dilek, arzu, istek” <i>bk. kīleg</i>
781.	timag?	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “saygı?”	Ø	Ø	Ø	Ø
782.	tirgür-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “diriltmek, yeniden ayağa kaldırmak”	Ø	Ø	Ø	tīrgīs- [tīrgīzerge] “diriltmek, canlandırmak”
783.	tirig	<i>Yen. Yzt.</i> “canlı, hayatta” [öz.]	✓ “ay.”	✓ “ay.” [öz.]	✓ “ay.”	Ø	tīriḡ “s. diri”
784.	tizlig	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “güçlü, kuvvetli, asi”	Ø	Ø	Ø	Ø
785.	tod-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “doymak”	Ø	Ø	Ø	tos- [tozarḡa] “doymak, açlığı gidermek”
786.	tog-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “(dağ, tepe vs.) aşmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
787.	toğan	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “doğan” [öz.]	Ø
788.	toguru	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “doğrudan, dosdoḡru”	Ø	Ø	Ø
789.	tok	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tok”	✓ “ay.”	Ø	Ø	toḡ I “is. 1. tok. <i>bk. toysıḡ</i> ; 2. besleyici, gıdali; 3. doyurucu. <i>bk. sigben, sigbīn</i> ”
790.	tokı-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “vurmak, dövmek”	✓ “(savaşta) bozguna uğratmak”	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

791.	tokıŝ	<i>Yen. Yzt.</i> “savaş”	∅	∅	∅	∅	∅
792.	tokıt-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yazı yazdırmak”	✓ “(çit) vurdurmak, çaktırmak”	∅	∅	∅
793.	tokurkak	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “tok şekilde”	∅	∅	∅	∅
794.	tokuz	<i>Yen. Yzt.</i> “dokuz”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	toğıs II “s. dokuz”
795.	tokuzunç [~toguzunç]	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “dokuzuncu”	✓ “ay.” _____ <i>krş. toguzunç</i> “ay.”	∅	∅	toğızıncı “s. dokuzuncu”
796.	tom	∅	∅	∅	∅	<i>Kırg. Yzt.</i> “tamamen, büsbütün”	∅
797.	toñ	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “?”	∅	∅	∅
798.	tonlug	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “giyimli, sırtı pek olan”	∅	∅	∅	tonnıĝ “s. kürklü, kürkü olan”
799.	tonsuz	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “sırtı açıkta (olan)”	∅	∅	∅	∅
800.	toñıt-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yere bakmak”	∅	∅	∅	∅
801.	toñtar-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “yıkmak, devirmek”	∅	∅	∅
802.	toñuz	<i>Yen. Yzt.</i> “domuz”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	∅
803.	topul-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “delinmek”	∅	∅	∅	∅
804.	topulguluk	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “delinme”	∅	∅	∅	∅
805.	tor-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “sıkıntı çekmek”	∅	∅	∅	∅
806.	torug	∅	<i>Orh. Yzt.</i>	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	toriĝ “is. (at için) doru”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

			“doru renkli at”				torih [“hık.”]
807.	toruk	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “zayıf, güçsüz”	Ø	Ø	Ø	Ø
808.	tosık	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tokluk”	Ø	Ø	Ø	Ø
809.	totog [~totok]	<i>Yen. Yzt.</i> “askerî vali” <i>krş.</i> totok “ay.”	Ø ~totok “askerî vali” <i>Çin.</i> dudu	Ø ~totok “askerî vali” <i>Çin.</i> dudu	Ø	Ø	Ø
810.	tök-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “dökmek”	✓ “ay.”	Ø	Ø	tök- [tögerge] “1. dökmek; 2. saçmak, serpmek, düşürmek”
811.	töküt-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “döktürmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
812.	töpö	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “başın üst bölümü?”	Ø	Ø	Ø	Ø
813.	töpöt	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Tibet”	Ø	Ø	Ø	Ø
814.	törö [~törü]	<i>Yen. Yzt.</i> “töre, yasa”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø ~törü “ay.”	töre “ <i>is.</i> 1. töre; 2. düzen; 3. davranış kuralları; 4. iktidar; 5. taç; 6. bölge başı”
815.	törö-	<i>Yen. Yzt.</i> “yaratılmak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	töre- “ <i>hık.</i> bk. törü- [[törirge] “doğmak, dünyaya gelmek”]
816.	törön	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tören”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
817.	tört	<i>Yen. Yzt.</i> “dört”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	tört “ <i>s.</i> dört”
818.	törtünç	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “dördüncü”	✓ “ay.”	Ø	Ø	törtüncü “ <i>s.</i> dördüncü”
819.	tu-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kapanmak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
820.	tuç	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “tunç, bronz”	Ø	Ø
821.	tug	Ø	<i>Orh. Yzt.</i>	✓	Ø	Ø	tuğ I

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

			“engel”	“tuğ, sancak”			“is. bayrak”
822.	tug-	<i>Yen. Yzt.</i> “doğmak”	∅	∅	∅	∅	tuğ- [tuurğa] “1. (hayvan) yavrulmak, yavru doğurmak; 2. (kuş) yumurtlamak, yumurta yapmak”
823.	tugdı	<i>Yen. Yzt.</i> “doğan, doğacak”	∅	∅	∅	∅	∅
824.	tugsık [~tugsuk]	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “(güneşin) doğduğu (yer), doğu”	✓ “(gün) doğusu” <i>krş.</i> tugsuk “ay.”	∅	∅	∅
825.	tugur-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “(güneş) doğmak”	∅	∅	∅
826.	tul	<i>Yen. Yzt.</i> “dul”	∅	∅	∅	✓ “ay.”	tul I “is. 1. matem, yas; 2. dul”
827.	tulku	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “yazıt taşı”	∅	∅	∅
828.	tur-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ayağa kalkmak”	✓ “ay.”	∅	✓ “durmak, beklemek”	tur- [turarğa] “1. durmak; 2. kalkmak; 3. kalmak; 4. değerinde olmak, fiyatında olmak, etmek; 5. yardımcı fiil olarak hareketin uzunluğunu veya devamlılığını bildirir”
829.	turgak	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “muhafız (birliği)”	∅	∅	∅
830.	turgur-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “öylece bırakmak”	∅	∅	∅
831.	turña	<i>Yen. Yzt.</i> “turna”	∅	∅	∅	∅	turna “is. turna”
832.	turut-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “ayağa kaldırmak, diktirmek”	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

833.	tuso	<i>Yen. Yzt.</i> “yarar, fayda”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	tuza “ <i>Moğ. is.</i> 1. fayda, yarar; 2. sonuç, netice”
834.	tuş	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “iki ırmağın birleşme yerinde oluşan geniş ve derin havuz?”	∅	∅	∅
835.	tut-	<i>Yen. Yzt.</i> “tutmak, yakalamak”	✓ “tutmak, yakalamak; (yasa) uygulamak; (yurt) tutmak; benimsemek”	✓ “ay.”	∅	∅	tut- [tudarğa] “1. tutmak, yakalamak; 2. alıkoymak; 3. sıkmak, kısmak; 4. <i>esk.</i> kaçırmak”
836.	tutsık	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “tutacak”	∅	∅	∅	∅
837.	tutul-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “tutulmak, ele geçirilmek”	∅	∅	tudıl- [tudılarğa] (<i>tut- filinin edilgen şekli</i>) “1. avlanmak, yakalanmak; 2. sıkışmak”
838.	tutun-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “tutunmak”	∅	∅	∅	tudın- [tudınarğa] (<i>tut- filinin dönüşlü şekli</i>) “1. tutulmak; 2. tutunmak, kendini tutmak”
839.	tutuz-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “tutturmak”	∅	∅	∅	∅
840.	tuy-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “duymak”	∅	∅	tuy- [tuyarğa] “duymak, duyumsamak, anlamak, algılamak”
841.	tügünlüg	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “dügümlü”	∅	∅	∅	∅
842.	tüke-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “tükenmek”	∅	∅	∅
843.	tüken-	<i>Yen. Yzt.</i> “tükenmek”	∅	∅	∅	∅	tügen- [tügenerge] “1. tükenmek, bitmek; 2. ölmek, yok olmak” <i>bk. toozıl-, tügel-</i> [“ <i>hık.</i> ”]

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

844.	tüket-	<i>Yen. Yzt.</i> “tüketmek, tükenmek”	Ø	Ø	Ø	Ø	tüget- [tügederge] “1. tüketmek, bitirmek; 2. son vermek, kesmek; 3. harcamak, sarf etmek; 4. yok etmek, imha etmek”
845.	tüketi	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tükeninceye kadar”	Ø	Ø	Ø	Ø
846.	tümen	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “on bin”	✓ “ay.”	Ø	Ø	tüben I “s. 1. on bin; 2. çok fazla, sayısız, pek çok”
847.	tün	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “gece”	✓ “ay.”	Ø	Ø	tün “is. 1. gece; 2. karanlık; sık, gür, geçilmez” <i>bk. haraa</i>
848.	tünür	<i>Yen. Yzt.</i> “dünür”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
849.	türk [~türük]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Türk” <i>krş. türük</i> “ay.”	Ø	Ø	Ø	türk “is. Türk”
850.	türki (türkü?)	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
851.	tüş-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “inmek; ölmek; gitmek”	✓ “geri dönmek”	Ø	Ø	tüs- [tüzerge] “1. inmek; 2. düşmek; 3. kalmak, konaklamak; 4. <i>yardımcı fiil olarak</i> <i>aniden yapılan</i> <i>hareketi veya</i> <i>hareketin gücünü</i> <i>gösterir”</i>
852.	tüşür-	<i>Yen. Yzt.</i> “getirmek”	✓ “indirmek”	Ø	Ø	Ø	tüzür- (tüzirerge) (tüs- filinin ettirgen şekli) “1. düşürmek, indirmek; 2. alçaltmak, azaltmak; 3. kaybetmek”
853.	tüşürmek	<i>Yen. Yzt.</i> “yerli yerinde söyleme”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

854.	tüz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “birlik içinde (olan)”	Ø	Ø	Ø	Ø
855.	tüzsüz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kargaşa (olan)”	Ø	Ø	Ø	Ø
856.	tüzül-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “düzeltmek, iyi duruma getirmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
857.	u	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “uyku”	Ø	Ø	Ø	Ø
858.	u-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “muktedir olmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
859.	uç	<i>Yen. Yzt.</i> “uç”	✓ “uç, kanat”	✓ “ay.”	Ø	Ø	us II “is. uç, tepe, doruk”
860.	uç-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sonsuzluğa uçmak, ölmek”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
861.	uçuk	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tahıl kabuğu, saman. (mec. yoksul)”	Ø	Ø	Ø	Ø
862.	uçuz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kolay”	Ø	Ø	Ø	Ø
863.	ud-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “takip etmek, kovalamak”	✓ “izlemek, peşine düşmek”	Ø	Ø	Ø
864.	udı	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
865.	udı-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “uyumak”	Ø	Ø	Ø	Ø
866.	udısık	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “uyuma”	Ø	Ø	Ø	Ø
867.	udlık	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “uyluk kemiği”	Ø	Ø	Ø	Ø
868.	udşur-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “takip ettirmek, kovalatmak”	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

869.	uçuz-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sevk etmek”	Ø	✓ “yönlendirme k, önderlik etmek”	Ø	Ø
870.	ugur	<i>Yen. Yzt.</i> “uğur, yol”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø
871.	uguş	<i>Yen. Yzt.</i> “halk, boy”	✓ “soy; grup”	Ø	Ø	Ø	Ø
872.	uk-	<i>Yen. Yzt.</i> “anlamak”	Ø	Ø	✓ “dinle, kulak ver”	Ø	uh- [uğarğa] “1. dinlemek, kulak vermek; 2. anlamak” <i>bk. is- I</i>
873.	ukug	<i>Yen. Yzt.</i> “anlayış, bilinç”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
874.	ukuglı	<i>Yen. Yzt.</i> “anlayan, anlayışlı, zeki”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
875.	ukuşça	<i>Yen. Yzt.</i> “akla, mantığa uygun”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
876.	ula-	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “bağlamak, devam ettirmek, sürdürmek”	Ø
877.	ulayu	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ayrıca, ilaveten”	Ø	Ø	Ø	Ø
878.	ulga-	<i>Yen. Yzt.</i> “büyümek, yetişmek”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
879.	ulgadtur-	<i>Yen. Yzt.</i> “büyütmek, yetiştirmek”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
880.	ulgart-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kürmek, tesis etmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
881.	ulug	<i>Yen. Yzt.</i> “ulu, büyük”	✓ “ay.”	✓ “ay.” [öz.]	Ø	Ø	uluğ “s. 1. ulu, büyük, iri; 2. yaşlı, yaşça büyük”
882.	uluş	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kent”	Ø	Ø	Ø	ulus “ <i>Moğ. is.</i> halk, ulus” <i>bk. çon, halıh I</i>

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

883.	umay	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Umay”	Ø	Ø	Ø	ımay “ <i>is. mit.</i> Umay, bebek ve çocuk tanrıçası” <i>bk. Omay</i> [“ <i>hlk.</i> ”], <i>Umay</i> [“ <i>hlk.</i> ”]
884.	umugdaş	<i>Yen. Yzt.</i> “kutlu, aziz?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
885.	una-	<i>Yen. Yzt.</i> “doğru bulmak, onaylamak”	Ø	Ø	Ø	Ø	ıma- [ımirğa] “1. istemek, dilemek, arzu etmek; 2. razı olmak, rıza göstermek, mutabık olmak, uyuşmak” <i>bk. una-</i> [[ıunirğa] “ <i>hlk.</i> ”]
886.	unaş-	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “anlaşmak”	Ø	Ø
887.	unç	<i>Yen. Yzt.</i> “mümkün?”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø
888.	ur-	<i>Yen. Yzt.</i> “yazdırmak, hâkketmek”	✓ “ay.”	✓ “yazmak, taşı oyarak yazmak”	✓ “vurmak, yerleştirmek”	Ø	ur- [ıurarğa] “1. serpmek, atmak; 2. dökmek, boşaltmak, koymak; 3. sulamak, su vermek, su dökmek” <i>bk. hus-</i> II [[ıhuzarğa] “ <i>hlk.</i> ”]
889.	urı	<i>Yen. Yzt.</i> “erkek çocuk” [öz.]	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
890.	urka (uruk a?)	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
891.	urtur-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “vurdurmak, çaktırmak; (süs, bezeme) yaptırmak”	✓ “yazı vurdurmak, hâkettirmek”	Ø	Ø	Ø
892.	urug	<i>Yen. Yzt.</i> “boy, kabile”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
893.	urugsırat-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “soyunu yok etmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
894.	urugsuz	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “soysuz sopsuz ?”	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

895.	uruğu	<i>Yen. Yzt.</i> “savaşçı” [öz.]	∅	∅	∅	∅	∅
896.	uruş	<i>Yen. Yzt.</i> “savaş”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	urus “ <i>is.</i> 1. dövüş, kavga; 2. savaş, harp; 3. tartışma” <i>bk. soğıs, tudıs</i>
897.	uruşu	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “ve, ile”	∅	∅	∅
898.	us	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “akıl”	∅	∅	∅	∅
899.	uş	<i>Yen. Yzt.</i> “işte”	∅	∅	∅	∅	∅
900.	ut-	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “yenmek, kazanmak”	∅	ut- [utarğa] “1. kazanmak, elde etmek; 2. (oyunda) yenmek, utmak”
901.	utru	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “karşı, karşı taraf”	∅	∅	udur “1. <i>s.</i> karşı, ters; 2. <i>z.f.</i> karşısına”
902.	utuş	<i>Yen. Yzt.</i> “uğur, yol”	∅	∅	∅	∅	∅
903.	uwut	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “utanma, utanç”	∅	∅	∅	∅
904.	uya	<i>Yen. Yzt.</i> “akraba”	∅	∅	∅	✓ “kan bağı olan kimseler, aile, akraba”	uya I “ <i>is.</i> yuva; kümes; kulübe; kovan”
905.	uyur	<i>Yen. Yzt.</i> “kudret(li), güç(lü)”	∅	∅	∅	∅	∅
906.	uz	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “sanat?”	∅	✓ “vasıflı zanaatçı, usta”	✓ “becerikli, mahir” [öz.]	us I “1. <i>is.</i> usta, mahir; 2. <i>s.</i> ustalıklı, sanatlı”
907.	uzun	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “uzak”	∅	∅	∅	uzun “1. <i>z.f.</i> uzun; 2. <i>s.</i> uzun; 3. <i>is.</i> uzak, uzun; 4. <i>is.</i> uzunluk, boy”
908.	üç	<i>Yen. Yzt.</i> “üç”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	üç II “ <i>s.</i> üç”
909.	üçegü	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “üçü birlikte”	∅	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

910.	üçün	<i>Yen. Yzt.</i> “için”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	üçün “e. için”
911.	üçünç	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “üçüncü”	✓ “ay.”	∅	∅	üçüncü “s. üçüncü” bk. üzincü
912.	üd	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “zaman”	∅	∅
913.	üdsig	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “?”	∅	∅	∅	∅
914.	ügüz	<i>Yen. Yzt.</i> “ırmak”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	üüs “is. Kız. ırmak, nehir”
915.	üküş	<i>Yen. Yzt.</i> “çok”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
916.	ülke	<i>Yen. Yzt.</i> “yurt”	∅	∅	∅	∅	∅
917.	ülüg	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bölüm, kısım; nasip, kısmet”	∅	∅	✓ “pay, hisse”	∅
918.	ün	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “ses”	✓ “ay.”	∅
919.	ün-	<i>Yen. Yzt.</i> “(huzura?) çıkma”	✓ “çıkma”	∅	✓ “çıkma, tırmanma, yükselmek”	∅	∅
920.	üntür-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “(tan) atma”	∅	∅	∅	∅
921.	üpe?	<i>Yen. Yzt.</i> “?”	∅	∅	∅	∅	∅
922.	ürk-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “ürkmek, korkmak”	∅	∅	ürgü- [ürgirge] “ürkmek, korkmak” bk. ürük, ürbeñe-
923.	ürün	<i>Yen. Yzt.</i> “soylu (kimse)”	✓ “beyaz”	∅	✓ “beyaz” [öz.]	✓ “beyaz, açık, berrak”	∅
924.	ütle-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “öğüt vermek”	∅	∅	∅	∅
925.	üz	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “aksi”	∅	∅	∅	∅
926.	üz-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kopma”	∅	∅	∅	üs- II [üzerge] “1. kesmek, koparmak; 2. durdurmak, ara vermek; 3. bozma; 4. feshetmek”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

927.	üze	<i>Yen. Yzt.</i> “üstte, üstünde”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
928.	üzgünlük	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kopma”	∅	∅	∅	∅
929.	üzre?	<i>Yen. Yzt.</i> “üstte”	∅	∅	∅	∅	∅
930.	yadag	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yaya”	✓ “ay”	✓ “ay”	∅	çazağ II “is. yaya”
931.	yagı	<i>Yen. Yzt.</i> “düşman”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ yagı “ay.”	çaa I “is. 1. savaş, harp, mücadele; <i>bk. sağ II</i> [“ <i>hık.</i> ”] 2. asker, ordu”
932.	yagıçı	<i>Yen. Yzt.</i> “savaşçı”	✓ “ay.”	∅	∅	∅	çaacı “is. asker, er, savaşçı” <i>bk. boets</i>
933.	yagıla-	<i>Yen. Yzt.</i> “savaşmak”	∅	∅	∅	∅	çaala- [çaalırğa] “1. savaşa gitmek; 2. savaşmak, dövüşmek, çarpmak; 3. sövmek, küfretmek”
934.	yagısız	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “düşmansız”	∅	∅	∅	∅
935.	yagıt- [~yagıt-]	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “düşmanlaşma k”	∅ ~yagıt- “ay.”	∅	∅	∅
936.	yagız	<i>Yen. Yzt.</i> “yağız, kahverengi”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅
937.	yagıg	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “?”	∅	∅	çağlıg “s. yağlı, yağı olan”
938.	yagru	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yakın(ına doğru)”	∅	∅	∅	∅
939.	yaguk	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yakın”	∅	∅	∅	çağın “1. s. yakın; 2. is. yakın, akraba”
940.	yagut-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yaklaştırmak ”	∅	∅	∅	çağınnat- [çağınnadarğa] (<i>çağınna-</i> <i>filinin</i> <i>ettirgen şekli</i>) “1. yaklaştırmak, yakınlaştırmak; 2.

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							<i>Sag.</i> birleştirmek, iliştiirmek”
941.	yaka	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “sınır”	Ø	Ø	çağa I “ <i>is.</i> yaka, kenar, kıyı”
942.	yakala-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “sınır belirlemek, sınır yapmak”	Ø	Ø	çağala- [çağalırğa] “1. kemer takmak, kayış bağlamak; 2. <i>Sag., Koy. esk.</i> yaka dikmek; 3. <i>Sag., Koy. hlk.</i> yakasından kapmak, yakasından tutmak, yakasına yapışmak”
943.	yakılığ	<i>Yen. Yzt.</i> “tarafı?”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
944.	yalañ	<i>Yen. Yzt.</i> “yalın”	✓ “yalın, çıplak”	Ø	Ø	Ø	çalañ II “ <i>s.</i> 1. sade, yalın, basit; 2. doğal, saf”
945.	yalawaç	<i>Yen. Yzt.</i> “elçi”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø
946.	yalık-	<i>Yen. Yzt.</i> “yalnız kalmak, tek başına kalmak”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
947.	yalım	<i>Yen. Yzt.</i> “yalçın, sarp”	Ø	Ø	✓ “çıplak, yalın”	Ø	çalım “ <i>s.</i> yalçın, dik, sarp”
948.	yalma	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kaftan”	Ø	Ø	Ø	Ø
949.	yalğus [-yalğuz]	<i>Yen. Yzt.</i> “yalnız” <hr/> <i>krş.</i> yalğuz “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	çalğis “ <i>s.</i> yalnız, tek” <i>bk.</i> çağis I [“ <i>hlk.</i> ”], çalğışan [“ <i>hlk.</i> ”], çangıs [“ <i>hlk.</i> ”], nağıs [“ <i>Kız.</i> ”], nağışan [“ <i>Kız.</i> ”]
950.	yamaş-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “katılmak”	Ø	Ø	Ø
951.	yan [-yen]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “cephe, taraf” <hr/> <i>krş.</i> yen “ay.”	✓ “yan, yan taraf”	Ø	Ø	çan “ <i>s.</i> <i>Sag.</i> yan, yan taraf” <i>bk.</i> nan I
952.	yan-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “geri dönmek”	Ø	Ø	Ø	nan- [nanarğa] “dönmek, geri yönelmek”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

953.	yañ-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “dağıtmak”	∅	∅	∅	∅
954.	yana	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yine, yeniden”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
955.	yantaç	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “önüş?, dönemeç?”	∅	∅	∅
956.	yantur-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “döndürmek, geri çevirmek; içine gömmek”	∅	∅	∅	nandır- [nandırarğa] (nan- fiilinin ettirgen şekli) “1. geri vermek, iade etmek; göndermek, yollamak; 2. yanıtlamak, cevap vermek; 3. karşı koymak”
957.	yañı	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “ayın ilk günleri” [öz.]	∅	∅	naa “s. 1. yeni; 2. taze; 3. yakın zaman; 4. genç, yeni” <i>bk. nağı II</i> [“ <i>hık.</i> ”]
958.	yañıl-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yanılmak, hata yapmak”	∅	∅	∅	naal- [naalarğa] “yanılmak”
959.	yañıla-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “tekrar etmek”	∅	∅	naala- [naalırğa] “yenilemek, yeniden yapmak” <i>bk. naacıla-</i>
960.	yap-	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “yapmak”	∅	çap- [çabarğa] “1. kapamak, örtmek; 2. kaplamak; 3. sarmak, sarmalamak”
961.	yapıt-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “yaptırmak, kurdurmak”	∅	∅	∅
962.	yara-	<i>Yen. Yzt.</i> “yaramak, yararlı olmak”	∅	✓ “ay.”	∅	∅	çara- [çarırğa] “yaramak, uymak, uygun olmak”
963.	yaraklıg	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “silahlı”	∅	∅	∅	∅
964.	yaraklıgdı	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “silahlı olarak”	∅	∅	∅	∅
965.	yarama	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “(işe) yarama”	∅	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

966.	yarat-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “örgütlemek, düzene sokmak”	✓ “yaptırmak, meydana getirmek”	Ø	Ø	çarat- [çaradarğa] “1. onamak, tasvip etmek, uygun görmek; 2. yaranmak, memnun etmek, hoşnut etmek; 3. tatmin etmek; 4. rıza göstermek, izin vermek”
967.	yaratın-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “örgütlenmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
968.	yaratıt-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yaptırmak, düzenlemek”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
969.	yaratur-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yaptırtmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
970.	yarık	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “zırh”	Ø	Ø	Ø	Ø
971.	yarış	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “vadi” [öz.]	Ø
972.	yarlıka- [~yarlıka-]	<i>Yen. Yzt.</i> “lütfetmek”	✓ “ay.”	✓ “ay.” krş. yarlıka- “ay.”	Ø	Ø	Ø
973.	yartag	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “q”	Ø	Ø	Ø
974.	yaruk	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “ay.”	✓ “ışık, aydınlık”	✓ yaruk “ay.”	çarış I “1. is. ışık, aydınlık; 2. s. aydın, parlak, açık; 3. s. Sag. neşeli, mutlu”
975.	yas	<i>Yen. Yzt.</i> “yas, matem”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
976.	yası	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yassı”	Ø	Ø	Ø
977.	yaş	<i>Yen. Yzt.</i> “yaş, ömür yaşı”	✓ yaş II “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	ças III “1. s. genç, taze, yeni; 2. is. yaş, ömür; 3. s. yaş, ıslak, nemli”
978.	yaş I	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “göz yaşı”	Ø	Ø	Ø	ças II “is. yaş, gözyaşı”
979.	yaşa-	<i>Yen. Yzt.</i> “yaşamak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	çaza- V [çazırğa]

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							“yaşamak, ömür sürmek”
980.	yaşça	<i>Yen. Yzt.</i> “(yaşı) olgunlaşmış”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
981.	yaşuq	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “ışık, parıltı”	çarış I “1. <i>is.</i> ışık, aydınlık; 2. aydın, parlak, açık, belirgin; 3. <i>s. Sag.</i> neşeli, mutlu”
982.	yat [~yad]	<i>Yen. Yzt.</i> “yabancı (el)”	Ø	Ø	Ø ~yad “yabancı”	Ø	çat “ <i>s.</i> yabancı, el”
983.	yat-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yığılmak, ortada kalmak”	Ø	Ø	✓ “yatmak, uzanmak”	çat- [çadarğa] “1. yatmak, bulunmak, yerleşmek; 2. uzanmak; 3. <i>şimdiki zamanı bildiren yardımcı fiil</i> ”
984.	yawız	<i>Yen. Yzt.</i> “sefil, perişan”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	çabıs “ <i>s.</i> alçak, basık, kısa”
985.	yawlak	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kötü (durumda)”	✓ “kötü(lük)”	Ø	Ø	Ø
986.	yawrit-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “zayıflatmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
987.	yay	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yaz”	✓ “ay.”	Ø	Ø	çay I “ <i>is.</i> yaz”
988.	yay-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “dağıtmak, bozguna uğratmak”	Ø	Ø	Ø	çay- [çayarğa] “1. çalkalamak; durulamak; 2. dökmek, serpmek; 3. saçmak, dağıtmak, darma dağın etmek; 4. (söylenti) yaymak”
989.	yayla-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yaylamak, yazı geçirmek”	Ø	Ø	çayla- [çaylırğa] “yaylamak, yazı geçirmek”
990.	yaylag	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yayla”	Ø	Ø	çaylağ “ <i>is.</i> yayla, yaylak, otlak”
991.	yaylat-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

				“yaylatmak, yazı geçirtmek”			
992.	yaz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ilkbahar”	Ø	Ø	Ø	ças V “is. bahar, ilkbahar”
993.	yaz-	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “yanılmak, hedefi şaşırmaq”	Ø
994.	yazı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yazı, ova”	✓ “ay.”	Ø	Ø	çazı “is. 1. yazı, kır, tarla, alan, saha, arazi; 2. step, bozkır”
995.	yazın-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yanılmak, hata etmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
996.	yazoklug	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “günahlı, kabahatli”	Ø	Ø	çazıhtıg “s. günahlı” ÖHakTrS
997.	yê-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ay.”	Ø	✓ “yemek”	Ø	çi- [çirge] “yemek” <i>bk. azıran-</i>
998.	yêg	<i>Yen. Yzt.</i> “daha iyi”	✓ yêg II “ay.”	Ø	✓ yêg I “iyi, daha iyi, yeğ, çok iyi, eksiksiz”	Ø	Ø
999.	yêgdi	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “daha iyi”	Ø	Ø	Ø	Ø
1000.	yêged-	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “düzeltmek, iyileştirmek”	Ø	Ø
1001.	yêgen	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yeğen” [öz.]	Ø	Ø	çeen “is. yeğen, kız yeğen, kuzen”
1002.	yêgin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “daha iyi”	Ø	Ø	Ø	Ø
1003.	yêgirmi	<i>Yen. Yzt.</i> “yirmi”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	çibîrgi “s. yirmi”
1004.	yêgirminç	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yirminci”	Ø	Ø	Ø
1005.	yêgöl	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “iyi, güzel(dir)”	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

1006.	yegren	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kahverengi”	Ø	✓ yègrèn “kestane rengi, doru”	✓ “ay.”	çigren “s. al donlu (at)” <i>bk.</i> çigir [“ <i>hlk.</i> ”], çigiren [“ <i>Sag.</i> ”], pozırah , pozırah II
1007.	yek	<i>Yen. Yzt.</i> “şeytan, ruh?”	Ø	Ø	Ø	Ø	çık I “ <i>is.</i> 1. şeytan, cin; 2. <i>mec.</i> alçak, aşağılık, rezil”
1008.	yël-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ay.”	Ø	✓ “tırıs gitmek, rahvan koşmak”	Ø	Ø
1009.	yelme	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “keşif devriyesi”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
1010.	yeltürme-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “akın ettirmemek”	Ø	Ø	Ø	Ø
1011.	yëlvi	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “büyü, sihir”	Ø	Ø
1012.	yeme	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “da/de, dahi, bile”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
1013.	yemlig	<i>Yen. Yzt.</i> “güçlü, kuvvetli”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
1014.	yene	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “yine, gene, tekrar, yeniden”	Ø	Ø
1015.	yër	<i>Yen. Yzt.</i> “yer, yeryüzü”	✓ “ay.”	✓ “yer; ülke, memleket”	✓ “ay.”	✓ yer “ay.”	çir “ <i>is.</i> 1. yer, mekân, yeryüzü; 2. toprak; 3. mülk, mülkiyet” <i>bk.</i> çer [“ <i>Kız.</i> ”], şer [“ <i>is.</i> <i>Kız.</i> yer”]
1016.	yër-	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “eleştirmek”	Ø	Ø
1017.	yër suw	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “vatan, toprak”	Ø	Ø	Ø	Ø
1018.	yërçi	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kılavuz”	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

1019.	yèrlen-	<i>Yen. Yzt.</i> “yerleşmek, yurt tutmak”	∅	∅	∅	∅	∅
1020.	yet-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yedeğe almak”	∅	∅	∅	∅
1021.	yèt-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “yetişmek, ulaşmak”	∅	∅	çit- [çiderge] “1. varmak, ulaşmak; 2. (arkasından) yetmek, yetişmek; 3. yaklaşmak; 4. olgunlaşmak, pişmek; 5. zamanında gelmek, geç kalmamak; 6. yetmek, yeter olmak”
1022.	yèti	<i>Yen. Yzt.</i> “yedi”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	çiti “s. yedi”
1023.	yètinç?	<i>Yen. Yzt.</i> “yedinci”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	çitinçi “s. yedinci”
1024.	yètmiş	<i>Yen. Yzt.</i> “yetmiş”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
1025.	yıg-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bir araya toplamak”	∅	∅	∅	üg- [üürge] “yığmak, toplamak”
1026.	yıgla-	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “ağlamak”	∅	ılğa- [ılğırğa] “ağlamak”
1027.	yıl	<i>Yen. Yzt.</i> “yıl, sene”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅	çıl “is. 1. yıl, sene; 2. yıllık”
1028.	yılkı	<i>Yen. Yzt.</i> “at sürüsü”	✓ “hayvan sürüsü”	✓ “ay.”	∅	∅	çılğı “is. 1. at; 2. yılkı, at sürüsü”
1029.	yılla-	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “yılı geçirmek”	∅	∅	∅
1030.	yıllık	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “yıllık”	∅	∅	çıllıg “s. yıllık”
1031.	yılpagut	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kahramanlar”	∅	∅	∅	∅
1032.	yılsıg	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “refah içinde (olan)”	∅	∅	∅	∅
1033.	yımşak	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yumuşak”	∅	∅	∅	çımcah

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							“s. Sag. yumuşak” bk. çibig, nımzah
1034.	yıpar	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tütsü”	Ø	✓ “koku, güzel koku”	Ø	Ø
1035.	yıraya [~yırya]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kuzeye, kuzeyde” <hr/> <i>krş. yırya</i>	Ø	Ø	Ø	Ø
1036.	yırdınta	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kuzeyden”	Ø	Ø	Ø	Ø
1037.	yırgaru	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kuzeye, kuzeyden”	Ø	Ø	Ø	Ø
1038.	yiril- [~yiril-]	<i>Yen. Yzt.</i> “ayrılmak” <hr/> <i>krş. yiril- “ay.”</i>	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
1039.	yış [~yiş]	<i>Yen. Yzt.</i> “ormanlı dağ”	✓ “ay.”	Ø	Ø <hr/> ~yiş “ay.”	Ø	çıs I “is. 1. sık orman, balta girmemiş orman; 2. kara boya” bk. tayğa
1040.	yıta	<i>Yen. Yzt.</i> ““ne acı!”, “eyvah!” anlamında bir acınma ünlemi”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
1041.	yıtu	<i>Yen. Yzt.</i> ““ne acı!”, “eyvah!” anlamında bir acınma ünlemi”	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
1042.	yıçe	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “tekrar, yeniden”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
1043.	yinçge	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “ince”	Ø	Ø	Ø	Ø
1044.	yit-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yitmek, kaybetmek”	✓ “mahvolmak, yok olmak”	Ø	Ø	çit- [çiderge] “yitmek, kaybolmak”
1045.	yitmeçi	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

				“yok olmaya yüz tutmuş”			
1046.	yitür-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yitirmek, kaybetmek”	Ø	Ø	Ø	çitür- [çitürerge] (<i>çit-fülinin ettirgen şekli</i>) “1. ulaştırmak, eriştirmek; 2. (arkasından) yetiştirmek; 3. yetiştirmek, geç kaldırmamak”
1047.	yog	<i>Yen. Yzt.</i> “cenaze töreni”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
1048.	yogçı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yasçı”	Ø	Ø	Ø	Ø
1049.	yogla-	<i>Yen. Yzt.</i> “cenaze töreni yaptırma”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø	Ø
1050.	yoglat- [~yoglad-]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “cenaze töreni yaptırma”	✓ “?” ~yoglad-? “?”	Ø	Ø	Ø
1051.	yogun	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kalın?”	Ø	Ø	Ø	Ø
1052.	yogur-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bata çıka yürümek, (bir yerden) aşırma?”	Ø	Ø	Ø	Ø
1053.	yok	<i>Yen. Yzt.</i> “yok”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	çoh II “1. is. yok; 2. ünl. hayır, yok”
1054.	yokad-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yok etmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
1055.	yokaru [~yügerü]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yukarı” ~yügerü “ay.”	Ø	Ø	Ø	çoğarhı “s. 1. yukarı, üst; 2. yukarıdaki, üstteki” <i>bk. verhovnay</i>
1056.	yokla-	<i>Yen. Yzt.</i> “göge yükselmek, (mec.) yok olmak”	Ø	Ø	Ø	Ø	çohta- I [çohtirğa] “akıntıya karşı ilerlemek, suyun yukarisına gitmek”
1057.	yol	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yol”	✓	Ø	Ø	çol “is. yol”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

				“yol; şans, talih; şan, unvan?”			
1058.	yolagçı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “öncü birlik”	Ø	Ø	Ø	Ø
1059.	yolu	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kez, defa”	Ø	Ø	Ø	Ø
1060.	yolsuz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yolu olmayan”	Ø	Ø	Ø	Ø
1061.	yoluk-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “karşılaşmak, karşı karşıya gelmek”	Ø	Ø	Ø
1062.	yoñaşur-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “(birbirine karşı) kışkırtmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
1063.	yorı-	<i>Yen. Yzt.</i> “devam etmek, ilerlemek”	✓ “(yaşamaya) devam etmek; ordu ile ilerlemek; isyan etmek”	✓ “(ordu) ilerlemek”	Ø	Ø	çör- [çörange] “1. yürüme, hareket etmek, gitmek; 2. <i>filin belli</i> <i>zamanlarda</i> <i>yapıldığını bildiren</i> <i>yardımcı fiil</i> ”
1064.	yorıt-	<i>Yen. Yzt.</i> “devam ettirmek, ilerletmek, (iş) yürütmek”	✓ “yürütmek, ilerletmek; asker sevk etmek”	Ø	Ø	Ø	çördir- “ <i>hlk.</i> ” <i>bk. çörgis-</i> [[çörgizerge] (çör- filinin ettirgen şekli) “1. yürütmek, gitmesini sağlamak; 2. (at) dehllemek, (at) sürmek”]
1065.	yugurça	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “güç, belâ”	Ø	Ø	Ø	Ø
1066.	yul	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “pınar”	Ø	Ø	çul “ <i>is. dere, küçük</i> <i>akarsu</i> ”
1067.	yulu-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yağmalamak ”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
1068.	yuluk	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yok olma”	Ø	Ø	Ø	Ø
1069.	yumuş	<i>Yen. Yzt.</i> “elçi”	Ø	Ø	Ø	Ø	nımis

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

							“is. 1. buyruk, emir; 2. (küçük) iş, görev” <i>bk. nımzas</i>
1070.	yunt	<i>Yen. Yzt.</i> “at”	∅	✓ “ay.”	∅	∅	∅
1071.	yurç [~yurçı]	<i>Yen. Yzt.</i> “kayınbirader”	✓ “ay.”	∅	∅	∅ ~yurçı “kayınbirader, baldız”	∅
1072.	yurt	<i>Yen. Yzt.</i> “yurt”	✓ “ay”	∅	∅	∅	çurt “is. 1. ev, barınak, mesken, konut; 2. yurt, memleket”
1073.	yut	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kıtık”	∅	∅	∅	çut I “s. kötü hava, kapalı hava; yağmurlu hava”
1074.	yutuz	<i>Yen. Yzt.</i> “eş, zevce”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	✓ “ay.”	∅
1075.	yuwul-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yuvarlanmak”	∅	∅	∅	∅
1076.	yuyka	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ince, yoğunluğu az”	✓ “yufka (gibi ince)”	∅	∅	∅
1077.	yüd-	<i>Yen. Yzt.</i> “yüklemek, taşımak”	∅	∅	∅	∅	∅
1078.	yügür-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yürümek, ilerlemek; akmak”	✓ “koşmak”	∅	∅	çügür- [çügürerge] “koşmak, koşarak gitmek” <i>bk. oyla-</i>
1079.	yük	<i>Yen. Yzt.</i> “yük”	∅	∅	∅	∅	çük “is. yük, ağırlık”
1080.	yükle-	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “yüklemek”	∅	çükte- [çüktirge] “yüklemek, yük koymak”
1081.	yükün-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “boyun eğmek”	∅	∅	∅	∅
1082.	yüküntür-	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “boyun eğdirmek”	∅	∅	∅	∅
1083.	yürek	<i>Yen. Yzt.</i>	∅	∅	∅	∅	çürek

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	Hakas Türkçesi
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------	----------------

		“yürek”					“is. yürek, kalp”
1084.	yüz başı	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yüzbaşı”	Ø	Ø	Ø
1085.	yüz I	<i>Yen. Yzt.</i> “yüz (sayı)”	✓ yüz II “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	çüs II “s. yüz (sayı)”
1086.	yüz II	<i>Yen. Yzt.</i> “yüz, çehre”	✓ yüz I “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø	çüs I “is. yüz, çehre, sima, surat” <i>bk. sıray</i>
1087.	yüzlüg	<i>Yen. Yzt.</i> “güzel”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø

BEŞİNCİ BÖLÜM

YAZITLARARASI KARŞILAŞTIRMADA DİĞER YAPILAR TABLOSU

Tabloda kullanılan “✓” işareti ilgili sözcüğün veya yapının o yazıt grubunda tespit edildiğini göstermektedir. “Ø” işareti ise ilgili sözcüğün ya da yapının o yazıt grubunda bulunmadığını ifade etmektedir. “ay.” ifadesi, sözcüğün hem biçim hem de anlam bakımından aynı olduğunu belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Yalnızca anlamın verilmiş olması, sözcüğün biçim bakımından aynı olup anlam yönünden farklılık gösterebildiğini; yalnızca sözcük biçiminin verilmiş olması ise sözcüğün fonetik bakımdan farklılaşmış olmakla birlikte anlamının aynı olduğunu göstermektedir. Bu yöntemle yazıt grupları arasındaki söz varlığı ilişkilerinin daha açık, sistemli ve karşılaştırmalı biçimde ortaya konulması amaçlanmıştır.

5.1. OLUMSUZ YAPILAR

Bu bölümde, runik harfli Eski Türk yazıtlarında tanıklanan olumsuzluk yapıları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Tablolarda söz konusu yapıların Yenisey, Orhun, Uygur, Dağlık Altay ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) yazıtlarındaki kullanım durumları gösterilmiş, hangi yazıt gruplarında tanıklandıkları ortaya konulmuştur. Böylece olumsuzluk yapılarının yazıt grupları arasındaki dağılımı ve kullanım özellikleri sistemli bir şekilde değerlendirilmiştir.

Tablo 5.2 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Olumsuz Yapıların Karşılaştırmalı Dağılımı

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
1.	adrılma-	<i>Yen. Yzt.</i> “ayrılmamak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
2.	alkınma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “mahvolmama k, yok olmamak”	Ø	Ø	Ø
3.	alma-	<i>Yen. Yzt.</i> “almamak”	Ø	Ø	Ø	Ø
4.	azma-	<i>Yen. Yzt.</i> “ayrılmamak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
5.	basıtma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bastırmamak, baskın yememek”	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

6.	basma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “basmamak, çökmek”	Ø	Ø	Ø
7.	bërme-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “vermemek”	Ø	Ø	Ø
8.	bilinme-	<i>Yen. Yzt.</i> “bilinmemek”	Ø	Ø	Ø	Ø
9.	bilme-	<i>Yen. Yzt.</i> “bilmemek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø
10.	bolma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “olmamak”	Ø	Ø	Ø
11.	bökişme-	<i>Yen. Yzt.</i> “(karşılıklı) doymamak”	Ø	Ø	Ø	Ø
12.	bökme-	<i>Yen. Yzt.</i> “doymamak”	Ø	Ø	Ø	Ø
13.	bulma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “elde etmemek”	Ø	Ø	Ø
14.	bütme-	<i>Yen. Yzt.</i> “inanmamak, kanmamak”	Ø	Ø	Ø	Ø
15.	emgetme-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sıkıntı çekmemek”	Ø	Ø	Ø
16.	erme-	<i>Yen. Yzt.</i> “olmamak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
17.	ëşidme-	<i>Yen. Yzt.</i> “işıtmemek”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
18.	ewme-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “acele etmemek”	Ø	Ø	Ø
19.	ıdma-	<i>Yen. Yzt.</i> “elden bırakmamak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
20.	içgerme-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “tâbi kılmamak”	Ø	Ø
21.	içikme-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “tâbi olmamak”	Ø	Ø
22.	kalma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kalmamak”	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

23.	kazganma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kazanmamak , elde etmemek”	Ø	Ø	Ø
24.	kelme-	<i>Yen. Yzt.</i> “gelmemek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø
25.	kılınma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yaratılmamak”	Ø	Ø	Ø
26.	kılma-	<i>Yen. Yzt.</i> “yapmamak, etmemek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø
27.	konturma-	<i>Yen. Yzt.</i> “yerleştirmek”	Ø	Ø	Ø	Ø
28.	korkma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “korkmamak”	Ø	Ø	Ø
29.	körme-	<i>Yen. Yzt.</i> “görmemek”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø
30.	ogadma-	<i>Yen. Yzt.</i> “elde edememek, imkan bulamamak”	Ø	Ø	Ø	Ø
31.	olorma-	<i>Yen. Yzt.</i> “oturmamak, bir yerde kalmamak”	✓ “(tahta) oturmamak”	Ø	Ø	Ø
32.	ökünme-	<i>Yen. Yzt.</i> “pişman olmamak”	Ø	Ø	Ø	Ø
33.	ölürme-	<i>Yen. Yzt.</i> “öldürmemek”	Ø	Ø	Ø	Ø
34.	sakınma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “düşünmemek”	Ø	Ø	Ø
35.	seçlinme-	<i>Yen. Yzt.</i> “seçilip ayrılmamak”	Ø	Ø	Ø	Ø
36.	süleme-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “sefer etmemek”	Ø	Ø	Ø
37.	taplama-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			“onaylamama k”			
38.	tegme-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “değmemek, ulaşmamak”	Ø	Ø	Ø
39.	telinme-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “delinmemek”	Ø	Ø	Ø
40.	tolgatma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “eziyet çekmemek”	Ø	Ø	Ø
41.	tuyma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “duymamak”	Ø	Ø	Ø
42.	udıma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “uyumamak”	Ø	Ø	Ø
43.	uma-	<i>Yen. Yzt.</i> “muktedir olmamak”	✓ “ay.”	Ø	Ø	✓ “ay.”
44.	unama-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “onaylamama k”	Ø	Ø	Ø
45.	yañılma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yanılmamak, hata yapmamak”	✓ “ay.”	Ø	Ø
46.	yazma-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “inanmamak, kanmamak”	Ø	Ø
47.	yitme-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yitmek, kaybetmemek”	Ø	Ø	Ø
48.	yorıma-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “(yaşamaya) devam etmemek”	Ø	Ø	Ø
49.	yulıma-	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yağma etmemek”	Ø	Ø
50.	yügürtme-	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “koşturmamak”	Ø	Ø	Ø

5.2. SAYI YAPILARI

Bu bölümde, runik harfli Eski Türk yazıtlarında tanıklanan sayı yapıları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Tablolarda sayı adlarının Yenisey, Orhun, Uygur, Dağlık Altay ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) yazıtlarındaki kullanım durumları gösterilmiş, hangi yazıt çevrelerinde tespit edildikleri ortaya konulmuştur. Böylece sayı adlarının yazıt grupları arasındaki dağılımı ve kullanım özellikleri gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 5.3 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Sayı Yapılarının Karşılaştırmalı Dağılımı

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
1.	altı otuz	<i>Yen. Yzt.</i> “yirmi altı”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
2.	altı yegirmi	<i>Yen. Yzt.</i> “on altı”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
3.	bêş otuz	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yirmi bêş”	∅	∅	∅
4.	bêş yegirmi	<i>Yen. Yzt.</i> “on bêş”	∅	✓ “ay.”	∅	∅
5.	bêş yêtmiş	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “altmış bêş”	∅	∅	∅
6.	bir kırk	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “otuz bir”	∅	∅	∅
7.	bir otuz	<i>Yen. Yzt.</i> “yirmi bir”	✓ “ay.”	∅	∅	∅
8.	bir yegirmi	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “on bir”	∅	∅
9.	bir yêtmiş	<i>Yen. Yzt.</i> “altmış bir”	∅	∅	∅	∅
10.	êki otuz	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “yirmi iki”	✓ “ay.”	∅	∅
11.	êki yegirmi	∅	<i>Orh.</i> “on iki”	∅	∅	∅
12.	kırk artuku yêti	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kırk yedi”	∅	∅	∅
13.	sekiz kırk	<i>Yen. Yzt.</i> “otuz sekiz”	∅	∅	∅	∅
14.	sekiz on	<i>Yen. Yzt.</i> “seksen”	<i>Orh. Yzt.</i> “seksen”	✓ “ay.”	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

15.	sekiz yègirmi	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “on sekiz”	Ø	Ø	Ø
16.	sekiz yètmiş	<i>Yen. Yzt.</i> “altmış sekiz”	Ø	Ø	Ø	Ø
17.	tokuz altmış	<i>Yen. Yzt.</i> “elli dokuz”	Ø	Ø	Ø	Ø
18.	tokuz elig	<i>Yen. Yzt.</i> “kırk dokuz”	Ø	Ø	Ø	Ø
19.	tokuz kırk	<i>Yen. Yzt.</i> “otuz dokuz”	Ø	Ø	Ø	Ø
20.	tokuz sekiz on	<i>Yen. Yzt.</i> “yetmiş dokuz”	Ø	Ø	Ø	Ø
21.	tokuz yègirmi	<i>Yen. Yzt.</i> “on dokuz”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
22.	tört yègirmi	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “on dört”	Ø	Ø	Ø
23.	üç elig	<i>Yen. Yzt.</i> “kırk üç”	Ø	Ø	Ø	Ø
24.	üç otuz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yirmi üç”	Ø	Ø	Ø
25.	üç yègirmi	<i>Yen. Yzt.</i> “on üç”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
26.	üç yètmiş	<i>Yen. Yzt.</i> “altmış üç”	Ø	Ø	Ø	Ø
27.	yèti otuz	<i>Yen. Yzt.</i> “yirmi yedi”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
28.	yèti yègirmi	<i>Yen. Yzt.</i> “on yedi”	✓ “ay.”	Ø	Ø	Ø
29.	yèti yètmiş	<i>Yen. Yzt.</i> “altmış yedi”	Ø	Ø	Ø	Ø

5.3. YIL/SENE YAPILARI

Bu bölümde, runik harfli Eski Türk yazıtlarında geçen yıl/sene adları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Tablolarda söz konusu yıl adlarının Yenisey, Orhun, Uygur, Dağlık Altay ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) yazıtlarındaki kullanım durumları gösterilmiş, hangi yazıt çevrelerinde tespit edildikleri ve anlam bakımından nasıl kullanıldıkları ortaya konulmuştur. Özellikle Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan on iki hayvanlı Türk takvimine ait yıl adlarının yazıtlar arasındaki dağılımı bu bölümde sistemli biçimde değerlendirilmiştir.

Tablo 5.4 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Yıl/Sene Yapılarının Karşılaştırmalı Dağılımı

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
1.	bars yıl [öz.]	<i>Yen. Yzt.</i> “pars? (yılı?)”	∅	✓ “ay.”	∅	∅
2.	bêçin yıl	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “maymun yılı”	✓ “ay.”	∅	∅
3.	it yıl	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “köpek yılı”	✓ “ay.”	∅	∅
4.	koñ yıl	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “koyun yılı”	✓ “ay.”	∅	∅
5.	lagzın yıl	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “domuz yılı”	✓ “ay.”	∅	∅
6.	lü yıl	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “ejderha yılı”	∅	∅	∅
7.	küsgü yıl [~küskü yıl]	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “fare yılı” _____ <i>krş. küskü yıl</i>	∅	∅
8.	takıgu yıl	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “tavuk yılı”	∅	∅
9.	tawıſgan yıl	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “tavşan yılı”	∅	∅
10.	ulu yıl	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “ejderha yılı” < <i>Çin. long</i>	∅	∅
11.	yılan yıl	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “yılan yılı”	∅	∅

5.4. ÖZEL ADLAR VE UNVANLAR

Bu bölümde, runik harfli Eski Türk yazıtlarında tanıklanan özel adlar ve unvanlar karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Tablolarda söz konusu yapıların Yenisey, Orhun, Uygur, Dağlık Altay ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) yazıtlarındaki kullanım durumları gösterilmiş, hangi yazıt gruplarında tanıklandıkları ortaya konulmuştur. Böylece Eski Türk toplumunun siyasi, askerî ve sosyal yapısına ilişkin önemli bilgiler sunan özel adlar ve unvanların yazıt grupları arasındaki dağılımı sistemli bir şekilde değerlendirilmiştir.

Tablo 5.5 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Özel Ad ve Unvanların Karşılaştırmalı Dağılımı

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
1.	açuk	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
2.	adinç	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
3.	agu	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Orhon ile Tula ırmakları civarında bir yer”	Ø	Ø	Ø
4.	agulug	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Çungarya bölgesinde bir ırmak?”	Ø	Ø
5.	ağuş	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi veya klan adı”
6.	ak baş	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
7.	ak baş	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø
8.	ak termel	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Hangay Dağları’nın kuzeyinde bir ırmak”	Ø	Ø	Ø
9.	aka	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel adın parçası ?”	Ø
10.	akbay?	<i>Yen. Yzt.</i> “bir boy adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
11.	akınçu	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i>	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

				“kişi adı veya unvanı”		
12.	akınçu alp bilge çigşi	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
13.	alnç	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
14.	alp	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı/unvanı”	Ø	✓ “bir unvan niteleyicisi”	Ø	Ø
15.	alp ışwara señün yağlakar	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
16.	alp kutlug bilge kagan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
17.	alp salçi	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Köl Tegin’in atını kullandığı kişi? veya atın adı” <i>bk. salçi</i>	Ø	Ø	Ø
18.	altay?	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
19.	altı bag [altı bag bodun]	<i>Yen. Yzt.</i> “bir boy birliği” <hr/> <i>krş. altı bag bodun</i>	Ø	Ø	Ø	Ø
20.	altı çawış tegin	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
21.	altı çuw sogdak	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “altı bölgeyi Soğdak (yurdu)”	Ø	Ø	Ø
22.	altı sir	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø	Ø
23.	altı uguş bodun [altı bag bodun]	<i>Yen. Yzt.</i> “bir boy birliği, altı halklı boy” <hr/>	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

		<i>krş. altı bag bodun</i>				
24.	altu şan	<i>Yen. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
25.	altun soña yış	<i>Yen. Yzt.</i> “yer adı” <i>bk. soña</i>	Ø	Ø	Ø	Ø
26.	altun yış	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Altay (ormanlı) Dağları”	✓ “ay.”	Ø	Ø
27.	amga korgan [amgı korgan]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Yenisey ile Tula ırmakları arasında bir kale?” <i>krş. amgı korgan</i>	Ø	Ø	Ø
28.	ana gemçig	<i>Yen. Yzt.</i> “Kemçik Irmağı?”	Ø	Ø	Ø	Ø
29.	anar	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı?”	Ø	Ø	Ø	Ø
30.	anı II	<i>Yen. Yzt.</i> “Anı Irmağı”	✓ “Tannu-Ola Dağları’nın kuzeyinde doğup Abakan ırmağı ile birleşen, büyük olasılıkla bugün Hakasya’daki Ona Irmağı”	✓ “ay.”	Ø	Ø
31.	anınç	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
32.	antaç	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi veya klan adı”
33.	antargu	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “türü ve yeri belirlenemeyen yer	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			adlarından biri”			
34.	antlıg	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
35.	añın?	<i>Yen. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
36.	apa	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø
37.	apa çor	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
38.	apa tarkan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yüksek bir unvan”	Ø	Ø	Ø
39.	arkar başı	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “İrtiş Irmağı'nın başka bir ırmak ile birleşme yeri”	Ø	Ø
40.	arслан	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
41.	aruk	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
42.	as öñüz baş	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Ötüken bölgesinde bir dağ veya tepe”	Ø	Ø
43.	aşok	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Soğdluların lideri?”	Ø	Ø	Ø
44.	at	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “kişi adı, ön ad, lakap, unvan”	Ø
45.	ataçuk	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı?”	Ø	Ø
46.	atam	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
47.	ataman tarkan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
48.	atar	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i>	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

					“özel ad ?”	
49.	atçı alp totok	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
50.	atık	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
51.	awa baş	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø
52.	ay	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
53.	ay teŋride kut bulmuş alp bilge teŋri uygur kagan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “adına I. Karabalgasun yazıtı dikilen kağanın kağanlık unvanı”	Ø	Ø
54.	ayag	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	✓ “özel ad ?”	Ø
55.	az II	<i>Yen. Yzt.</i> “bir boy”	✓ “ay.”	✓ “bir halk, Azlar”	Ø	Ø
56.	az sıpa tay seŋün	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
57.	az totog	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø	Ø
58.	az yagız	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir at adı?”	Ø	Ø	Ø
59.	baga	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir unvan”	✓ “ay.”	Ø	Ø
60.	baga teŋriken	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
61.	balıklıg	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Orhon Irmağı’na yakın bir ırmak”	Ø	Ø
62.	barım	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
63.	bars	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	✓ “ay.”

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

64.	bars apa çor	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
65.	basar?	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
66.	basml	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	✓ “ay.”	Ø	Ø
67.	baş	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
68.	baş kay	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir boy” <i>bk.</i> kay	Ø	Ø
69.	batur	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	Ø	Ø	Ø
70.	bay	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
71.	bay balık	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Selenge Irmağı kıyısında, Uygur kağanı Moyan Çor tarafından Çinli ve Soğdlulara yaptırılan bir kent”	Ø	Ø
72.	bayça	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
73.	bayırku [tokuz bayırku]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	✓ “ay.” <i>krş.</i> tokuz bayırku	Ø	Ø
74.	baz kagan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Dokuz Oğuzların kağanı”	Ø	Ø	Ø
75.	baz?	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı?”	Ø	Ø
76.	beg	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	✓ “ay.”	Ø	✓ “ay.”
77.	begni	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı?”	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

78.	bezeker çigşi	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
79.	beñü	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
80.	berçiker	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “İranlılar?”	Ø	Ø	Ø
81.	bèrmiş	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel adın parçası ?”	Ø
82.	bersil	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø
83.	bèrt	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel adın parçası ?”	Ø
84.	bèrtip	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel adın parçası ?”	Ø
85.	bèş balık	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bugünkü Çin’in kuzeybatısında bir kent”	✓ “günümüz Çin’in kuzeybatısında, Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinde bulunan Cimsar kenti yakınlarında eski bir yerleşim birimi”	Ø	Ø
86.	bıla	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “boyla’ unvanının farklı söylenişi?”	Ø	Ø
87.	bıla бага tarkan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
88.	bıñ açuk	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø	Ø
89.	bıña	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	Ø
90.	bıña başı	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i>	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

				“bir unvan”		
91.	bıña kagas ataçuk [kagas ataçuk]	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı” <i>krş. kagas ataçuk</i>	Ø	Ø
92.	bilge [bilige]	<i>Yen. Yzt.</i> unvan niteleyicisi”	✓ “ay.”	✓ “ay.” <i>krş. bilige</i>	Ø	✓ “kişi adı”
93.	bilge ışwara tamgan tarkan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
94.	bilge kutlug tarkan señün	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
95.	bilge toñukuk	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
96.	birkü	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> <i>bk. üç birkü</i>	Ø	Ø
97.	bodkal ı?	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø
98.	bolmış	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı parçası”	Ø	Ø
99.	botur	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı?”	Ø	Ø
100.	boyla	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir unvan”	✓ “ay.”	Ø	Ø
101.	boyla kutlug yargan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
102.	boyla tarkan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “unvan grubu”	Ø	Ø	Ø
103.	boz ok	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø
104.	bögü	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı veya unvanı”	Ø	✓ “bir unvan”	Ø	Ø
105.	bögü bilge teñri kan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i>	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

				“kişi adı ve unvanı”		
106.	böğü kagan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Kappan Kağan’ın kağanlık unvanlarından biri”	Ø	Ø	Ø
107.	böke tutum	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
108.	böke?	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı?”	Ø	Ø	Ø	Ø
109.	bölök	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
110.	bölün	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Tibet’i temsilen gelen üst düzey yetkili/makam” < <i>Tib. blon</i>	Ø	Ø	Ø
111.	böri	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	✓ “ay.”
112.	bört	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	✓ “ay.”
113.	bugra	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
114.	buka	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
115.	bukarak	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Buhara kenti (halkı); < Skr. Vihāra”	Ø	Ø	Ø
116.	bukug	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı”	✓ “bir unvan”	Ø	Ø
117.	bulçu	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Urungu Irmağı’nın (Çin. wulungu he) döküldüğü Fuhai Gölü’nün (Çin. wulungu hu) güney ucunun biraz doğusunda	✓ “günümüz Xinjiang Uygur Özerk bölgesinde bulunan Urungu Irmağı”	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			bulunan Buluntogay ~ Buluntohoy kasabası”			
118.	bumın kagan [bumın]	Ø	Orh. Yzt. “I. Türk Kağanlığı’nın kurucusu (Çin. Tumen)”	Ø bumın “ay.”	Ø	Ø
119.	burgu	Ø	Orh. Yzt. “Selenge Irmağı’nın kollarından biri” <i>Mo.</i> Burugu gol?	✓ “ay.”	Ø	Ø
120.	buyruk	Yen. Yzt. “bir unvan”	Ø	Ø	Ø	Ø
121.	bükegük	Ø	Ø	Uyg. Yzt. “yeri tam olarak belirlenemeyen yer adlarından biri”	Ø	Ø
122.	bükli	Ø	Orh. Yzt. “Kore?”	Ø	Ø	Ø
123.	bükli çöllüg el	Ø	Orh. Yzt. “Kore?” <i>bk.</i> çöllüg	Ø	Ø	Ø
124.	çaça seşün	Ø	Orh. Yzt. “kişi adı ve unvanı. < Çin. shazha jiangjun”	Ø	Ø	Ø
125.	çad [şad]	Yen. Yzt. “bir unvan”	Ø ~şad “ay.”	✓ “yüksek bir unvan” <i>krş. şad</i>	Ø	Ø
126.	çañ seşün	Ø	Orh. Yzt. “kişi adı ve unvanı. Çin. zhang jiangjun”	Ø	Ø	Ø
127.	çañ?	Yen. Yzt. “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

128.	çaңşı	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan”	∅	∅	∅	∅
129.	çawış	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	✓ “yüksek bir askerî unvan”	✓ “bir unvan”	∅	∅
130.	çawış seǵün	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	∅	∅
131.	çawış tun tarkan	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	∅	∅	∅	∅
132.	çês	∅	∅	∅	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel ad ?”	∅
133.	çıǵıltır	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir göl adı”	∅	∅
134.	çıkan	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bir unvan”	∅	∅	∅
135.	çıkan tonyukuk	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	∅	∅	∅
136.	çigçi	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan” <i>krş. çigşi</i> ”	∅	∅ ~çigşi “bir unvan” <Çin. Cishi	∅	∅
137.	çigil	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir halk, Çigiller”	∅	∅
138.	çik	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	✓ “ay.”	∅	∅
139.	çiwilig	<i>Yen. Yzt.</i> “yer adı”	∅	∅	∅	∅
140.	çocı?	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	∅	∅	∅	∅
141.	çor	<i>Yen. Yzt.</i> “yüksek bir unvan”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	✓ “tarihi bir unvan”
142.	çuçuş	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	∅	∅	∅	∅
143.	çugay	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “Sarı Irmak’ın büyük kıvrımının kuzey	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			bölümünde bulunan Yinshan Dağları”			
144.	çuң	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı?”	Ø	Ø	Ø	Ø
145.	çuş başı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Hangay Dağları’nın kuzeydoğusunda, Selenge ile Tula ırmakları arasındaki küçük ırmaklardan birinin kaynağı veya başka bir ırmağa karışma yeri”	Ø	Ø	Ø
146.	çuwuç	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
147.	dinawar	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Manihaist rahip”	Ø	Ø
148.	dinawarañ	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Manihaist rahibe”	Ø	Ø
149.	êçiç	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
150.	ediz [êki ediz]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy” <hr/> <i>krş. êki ediz</i>	Ø	Ø	Ø
151.	egök	<i>Yen. Yzt.</i> “Uyuk Irmağı”	Ø	Ø	Ø	Ø
152.	egüne (ergene?) [ergene] [ezgene]	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı” <hr/> <i>krş. ergene, ezgene</i>	Ø	Ø	Ø	Ø
153.	ek tag	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Demir Kapı yakınlarında bir dağ”	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

154.	eki	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
155.	ël	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	✓ “özel ad”	Ø
156.	ël çor tegin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
157.	ël étmiş	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Moyan Çor Kağan’ın babası”	Ø	Ø
158.	ël étmiş yawgu	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
159.	ëlbilge katun	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Elteriş Kağan’ın eşi, Bilge Kağan’ın annesi”	✓ “Moyan Çor Kağan’ın karısı”	Ø	Ø
160.	ëlçi	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
161.	ëlçi?	<i>Yen. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
162.	ëlçin	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
163.	ëlser	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Tes yazıtını yazan kişi”	Ø	Ø
164.	ëltëriş kagan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “II. Türk Kağanlığı’nın kurucusu. Bilge Kağan’ın babası”	Ø	Ø	Ø
165.	ëltewer	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “yüksek bir unvan, boy lideri”	✓ “ay.”	Ø	Ø
166.	enlig	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
167.	er at	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “erlik unvanı”	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

168.	erdemlig	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	Ø	Ø	Ø
169.	erden ?	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
170.	erele?	<i>Yen. Yzt.</i> “yer adı?”	Ø	Ø	Ø	Ø
171.	eren	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı/unvanı”	Ø	✓ “ay.”	Ø	✓ “ay.”
172.	érkin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir unvan”	✓ “kişi adı veya unvanı”	Ø	Ø
173.	érlün	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø
174.	erpen	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel ad ?”	Ø
175.	ersegün	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø
176.	ertiş	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “İrtiş Irmağı”	✓ “ay.”	Ø	Ø
177.	esil (?)	<i>Yen. Yzt.</i> “ırmak adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
178.	eşim	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø
179.	êşkülh	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
180.	étel	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel ad ?”	Ø
181.	ewdi	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø
182.	ezgenti kadız	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Dokuz Oğuzlarla savaşılan yerlerden biri”	Ø	Ø	Ø
183.	gemçig	<i>Yen. Yzt.</i> “bk. ana gemçig”	Ø	Ø	Ø	Ø
184.	gut [kut]	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı. _____ krş. kut”	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

185.	ıdok	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı”	∅	∅
186.	ıdok baş	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “Soğdiyana bölgesinde bir dağ?”	∅	∅	∅
187.	ıdok kut	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “boy lideri”	∅	∅	∅
188.	ımal	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan”	∅	∅	∅	✓ “ay.”
189.	ımançu [ımançu] [ınençü]	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan” <i>krş. mançu</i> ”	∅ ~ımançu “ay.”	∅ ~ımançu “ay.” <i>krş. inençü</i>	∅	∅ ~ınençü “ay.”
190.	ımançlıg	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı veya unvanı”	∅	∅ ~ımançlıg “kişi adı”
191.	ımançu apa yargan tarkan	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	∅	∅	∅
192.	ımançu бага tarkan	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	∅	∅
193.	ışwara	<i>Yen. Yzt.</i> “yüksek bir unvan”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	∅	∅
194.	ışwara bilge küli çor	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	∅	∅	∅
195.	ışwara çıkan küli çor	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	∅	∅	∅
196.	ışwara tamgan çor yawgu	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	∅	∅	∅
197.	ışwara tarkan	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	∅	∅	∅
198.	ışwara yamtar	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	∅	∅	∅
199.	ıwirbaş	∅	<i>Orh. Yzt.</i>	∅	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			“bugün Hakasya’da bulunan Ona Irmağı’nın güney veya güneydoğusun da bulunan bir dağ veya tepe”			
200.	ıç buyruk	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	Ø	Ø
201.	ıçüy	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Altay Dağları’nın batısında, Çungarya bölgesinde bir ırmak”	Ø	Ø
202.	ıdıl	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “at adı”	Ø	Ø	Ø
203.	ıdıl?	<i>Yen. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
204.	ıgdir	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø
205.	inel kagan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “II. Türk Kağanlığı’nın 3. kağanı. (Çin. Fuju)”	Ø	Ø	Ø
206.	ıngek kölek?	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Tula Irmağı’na yakın bir göl(cük)?”	Ø	Ø	Ø
207.	ini	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı parçası”	Ø	Ø
208.	ini öz inençü	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
209.	ınekü	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
210.	ıpik	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
211.	ısıg	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

212.	isig?	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı?”	Ø	Ø
213.	isiz	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
214.	istemi kagan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Batı Türk Kağanlığı’nın kurucusu. Bumin Kağan’ın kardeşi. (Çin. Shidianmi)”	Ø	Ø	Ø
215.	iş kem	<i>Yen. Yzt.</i> “Yenisey’in kollarından biri”	Ø	Ø	Ø	Ø
216.	işiyi liken	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı. (Çin. sheren luxiang)”	Ø	Ø	Ø
217.	izgil	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø	Ø
218.	kadır	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
219.	kadır	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “(akadır?) bir boy (Akatzirler?)”	Ø	Ø
220.	kadırkan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Moğolistan’ın doğu bölümüyle Çin’in kuzeydoğusunda yer alan Kingan Dağları”	Ø	Ø	Ø
221.	kagas	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı veya unvanı”	Ø	Ø
222.	kalay	<i>Yen. Yzt.</i> “bir ırmak”	Ø	Ø	Ø	Ø
223.	kamil balık	Ø	<i>Orh. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			“Xinjiang Uygur Özerk bölgesindeki Kumul Kenti. (Çin. Hami)”			
224.	kan aruk	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	∅	∅
225.	kan ıdok baş	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “Ötüken’in ortasında bulunan dağ zirvelerinden biri. Hangay dağ sırasının en yüksek bölümünü oluşturan Otgon Tenger Dağı’na yakın, bir başka zirve?”	∅	∅
226.	kan totok	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	∅	∅
227.	kañuy	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “bugün kuzeybatı Moğolistan’da bulunan ve Selenge Irmağı’nın kollarından biri olan Hanuy Irmağı” <i>Mo. Hanui gol</i>	∅	∅
228.	kapçı?	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	∅	∅	∅	∅
229.	kapgan kagan	∅	<i>Orh. Yzt.</i> “II. Türk Kağanlığı’nın ikinci kağanı”	∅	∅	∅
230.	kara	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	∅	∅	∅	✓ “ay.”
231.	kara buluk	∅	∅	<i>Uyg. Yzt.</i> “Abakan ve Minusinsk	∅	∅

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

				kentlerinin güney bölümünde bir yer”		
232.	kara kiş	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir samur türü, kara samur”	Ø	Ø	Ø
233.	kara köl	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir göl”	Ø	Ø	Ø
234.	kara kum [kum]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Gobi’nin güney bölümlerinde bir çöl”	✓ “ay.” _____ <i>krş. kum</i>	Ø	Ø
235.	kara señir [señir]	<i>Yen. Yzt.</i> “yer adı” _____ <i>krş. señir</i>	Ø	Ø	Ø	Ø
236.	kara tegin	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
237.	kara türgüş	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø	Ø
238.	kara yotulkan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kuzeybatı Moğolistan’da bir ırmak?”	Ø	Ø
239.	karaga	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Selenge Irmağı’nı besleyen ırmaklardan biri” <i>Mo.</i> Haraa gol	Ø	Ø
240.	karagan kısıl	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Selenge Irmağı civarında bir dağ geçidi”	Ø	Ø	Ø
241.	karlok [üç karlok]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	✓ “bir boy, Karluklar” _____ <i>krş. üç karlok</i>	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

242.	kasar	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Uygurların bir boyu; kuzeybatı Moğolistan’da bir yer”	Ø	Ø
243.	kasuy?	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı?”	Ø	Ø
244.	katun	<i>Yen. Yzt.</i> “Katun Irmağı”	Ø	Ø	Ø	Ø
245.	katun	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kağanın karısı”	✓ “ay.”	Ø	✓ katun “tarihi bir unvan”
246.	kazluk	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı, bir göl”	Ø	Ø
247.	keçen	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Sarı Irmak’ın büyük kıvrımının kuzeyinde, Ordos bölgesinde bir yerleşim birimi” (<i>Çin. guzang?</i>)	Ø	Ø	Ø
248.	kem	<i>Yen. Yzt.</i> “Yenisey Irmağı”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø
249.	keñç	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel ad”	Ø
250.	keñeres	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Soğdiyana bölgesinde bir yerleşim birimi”	Ø	Ø	Ø
251.	keñkeres	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø
252.	keñü tarman [keñü tarwan]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Soğdiyana bölgesine yakın bir yerleşim birimi”	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			<i>krş.</i> keñü tarwan			
253.	kerekülüg	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø	Ø
254.	kegü	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Selenge Irmağı’nın kollarından biri?”	Ø	Ø
255.	kesik	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
256.	keyre	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir ırmak”	Ø	Ø
257.	kezel kaya	<i>Yen. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
258.	kırkız?	<i>Yen. Yzt.</i> “Kırgızlar”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	Ø
259.	kıska baş	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
260.	kıtañ	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Kıtanlılar”	Ø	Ø	Ø
261.	kıyagan (kırgan?)	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
262.	koduz	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kağanın, katun dışındaki eş(ler)i”	Ø	Ø
263.	konçgar	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
264.	kordan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Xinjiang Uygur Özerk Bölgesindeki Hoten kenti. (Çin. hetian)”	Ø	Ø	Ø
265.	koşu totok	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
266.	koşulgak	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “türü ve yeri tam olarak belirlenemeyen yer”	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			adlarından biri”			
267.	kögmen	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Tannu Ola Dağları”	✓ “ay.”	Ø	Ø
268.	kögşin	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı (?)”	Ø	Ø	Ø	Ø
269.	kögür	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Gobi’nin güney bölümlerinde bir yer (ırmak? göl?)”	Ø	Ø
270.	kök	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
271.	kök öñ	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Gobi Çölü’nün ortalarında bulunan bir ırmak. Mo. Ongiyin gol”	Ø	Ø	Ø
272.	köl	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
273.	köl beg bilge kagan [köl bilge kagan]	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Moyan Çor Kağan’ın babası” <i>krş. köl bilge kagan</i>	Ø	Ø
274.	köl tarkan beg	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
275.	köl tegin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “II. Türk Kağanlığı’nın 4. kağanı Bilge Kağan’ın kardeşi”	Ø	Ø	Ø
276.	költi?	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Moğolistan’ın kuzey bölümlerinde bir yer”	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

277.	kömür tag	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Kara Kum’un kuzey veya kuzeybatısında bir dağ?”	Ø	Ø
278.	köni	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
279.	körtle	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
280.	ku	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø
281.	kul	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
282.	kul açuk	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
283.	kulum	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
284.	kuluğ	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
285.	ķumar	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
286.	kurıkan [üç kurıkan]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy” <hr/> krş. üç kurıkan	Ø	Ø	Ø
287.	kut	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel ad”	✓ ķut “kişi adı”
288.	kut apa	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
289.	kutlug	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	✓ “kişi adı veya unvanı”	Ø	Ø
290.	kutlug alp	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
291.	kutlug bilge seğün	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
292.	kutlug çigşi	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
293.	kutlug tarkan seğün	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

294.	küç	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
295.	küçlüg kagan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
296.	kükmiş	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
297.	küli	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	Ø
298.	küli çor	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	✓ “ay.”	Ø	Ø
299.	külüg	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
300.	külüg oñı öz mançu	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
301.	kümül	<i>Yen. Yzt.</i> “bir boy; kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
302.	kün	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
303.	künüy	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Hünüy Irmağı” <i>Mo.</i> Huniyn gol	Ø	Ø
304.	küñjik utuk	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
305.	kürsi? yam?	<i>Yen. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
306.	lisün tay señün	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı. < Çin. liquan dajiangjun”	Ø	Ø	Ø
307.	lügçüñ	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “Çin’de bir şehrin adı”	Ø
308.	makaraç tamgaçı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı. < Skr. mahārāja”	Ø	Ø	Ø
309.	mugur	<i>Yen. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

		“yer adı”				
310.	nek seğün	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
311.	ogul tarkan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
312.	oguz bilge tamgaçı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
313.	ok	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel adın parçası ?”	Ø
314.	okuz [oguz] [sekiz oguz] [tokuz oguz]	<i>Yen. Yzt.</i> “Oğuz?”	Ø ~oguz “ay.” <i>krş.</i> tokuz oguz	Ø ~oguz “bir boy, Oğuzlar” <i>krş.</i> sekiz oguz, tokuz oguz	Ø	Ø
315.	on ok	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	✓ “bir boy, On Oklar”	Ø	✓ on ok “ay.”
316.	ongı tarkan süy	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø
317.	oñ	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø
318.	orkon	<i>Yen. Yzt.</i> “Orhon (ırmak veya yerleşim birimi)”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
319.	otuz oğlan	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kabile adı”
320.	otuz tatar [tatar] [tokuz tatar]	Ø tokuz tatar “ay.”	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy” <i>bk.</i> tatar	✓ “bir boy birliği, Otuz Tatarlar” <i>krş.</i> tatar, tokuz tatar	Ø	
321.	ozmış	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Ozmuş Kağan”	Ø	Ø
322.	öçin	<i>Yen. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

		“kişi adı”				
323.	ögdem	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
324.	öge	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	Ø	Ø	Ø
325.	öñ	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı veya unvanı”	Ø	Ø
326.	örpen	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Kırgızların oturduğu Minusinsk havzasının güney veya güneybatısında bir bölge”	Ø	Ø	Ø
327.	öteg	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
328.	ötügen	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “I. ve II. Türk kağanlıklarının merkez olarak kullandıkları bir yer. Moğolistan’ın Zavhan Aymak sınırları içerisinde bulunan ve Hangay Dağları’nın en yüksek bölümünü oluşturan Otgon Tenger Dağı civarında bir yer”	✓ “ay.”	Ø	Ø
329.	öz	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
330.	öz bilge bünyi	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
331.	par	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “İran”	Ø	Ø	Ø
332.	purum	Ø	<i>Orh. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			“Doğu Roma, Bizans”			
333.	sagır çulug	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı?”	Ø	Ø	Ø
334.	sakış	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Selenge Irmağı civarında bir ırmak?”	Ø	Ø
335.	sarga	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
336.	selenje	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Selenge Irmağı”	✓ “ay.”	Ø	Ø
337.	sewig köl erkin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
338.	sewin	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Selenge Irmağı'nın kollarından biri?”	Ø	Ø
339.	sıpa	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
340.	silig	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı?”	Ø	Ø	Ø
341.	sir	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy birliği?”	Ø	Ø	Ø
342.	sir erkin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
343.	sogdak	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Soğdlular”	✓ “ay.”	Ø	Ø
344.	sogud	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Soğdlular”	Ø	Ø	Ø
345.	soņa yış	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Güney Sibirya'da, Kırgızların yaşadığı yerde bulunan Altun Songa	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			(ormanlı) Dağları”			
346.	sugur	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
347.	sukak yolu	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø
348.	sülen	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel ad ?”	Ø
349.	şadapıt	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “şadlar”	Ø	Ø	Ø
350.	şantuñ	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Çin’in kuzeydoğusunda bulunan bugünkü Hebei bölgesi”	Ø	Ø	Ø
351.	şıp	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir ırmak?”	Ø	Ø
352.	tadık çor	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
353.	talakımın	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Çungarya bölgesinde bir yer”	Ø	Ø
354.	taloy	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Büyük Okyanus ya da Sarı Irmak’ın Büyük Okyanus’a karıştığı yerdeki büyük havuz?”	Ø	Ø	Ø
355.	tamağ idok baş	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Altay Dağları’nın batısında, Çungarya bölgesinde bir yer, büyük olasılıkla bir dağ”	Ø	Ø	Ø
356.	tamgan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

357.	tañut	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Tangut ülkesi”	Ø	Ø	Ø
358.	tapam	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
359.	tarduş	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	✓ “bir boy, Tarduşlar”	Ø	Ø
360.	tarduş mançu çor	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
361.	tarduş küli çor	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
362.	tarduş külüg eren	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
363.	tarkan	<i>Yen. Yzt.</i> “yüksek bir unvan”	✓ “ay.”	✓ “ay.”	Ø	✓ tarқан “ay.”
364.	tarkat	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “tarkanlar”	Ø	Ø
365.	tarlag	<i>Yen. Yzt.</i> “Tarlak Irmağı”	Ø	Ø	Ø	Ø
366.	tatawı	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø	Ø
367.	tawar	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Altay Dağları’nın batısında, Türgeşlerin yaşadığı Çungarya’da bir yerleşim birimi”	Ø	Ø	Ø
368.	tawgaç [tabgaç] [tavgaç]	<i>Yen. Yzt.</i> “Tang dönemi Çin”	✓ “Çin, Çinliler”	✓ “ay.”	Ø ~tabgaç krş. tavgaç “ay.”	Ø
369.	tay	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir unvan” < Çin. da	Ø	Ø
370.	tay bilge totok	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i>	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

				“Moyon Çor Kağan’ın ağabeyi?”		
371.	taygan köl	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir göl”	Ø	Ø
372.	tebremiş	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
373.	tebsey	<i>Yen. Yzt.</i> “yer adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
374.	tëgin	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel ad ?”	Ø
375.	tegres	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Hangay Dağları’nın doğu veya güneydoğu bölümlerinde bir bölge”	Ø	Ø
376.	teledü	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Selenge’yi besleyen bir ırmak veya Selenge civarında bir bölge”	Ø	Ø
377.	temir	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel ad ?”	Ø
378.	temir kapıg	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Demir Kapı. Semerkant’tan Termez yoluyla Belh’e giden yolun hemen hemen yarısında bulunan Baysun silsilesindeki Buzgala Geçidi”	Ø	Ø	Ø
379.	tënsi oğlu	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Demir Kapı yakınlarında bir dağ” <i>krş. ek tag</i>	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

380.	teñ tükemiş	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
381.	teñride bolmış el étmiş bilge kagan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Moyon Çor Kağan’ın kağanlık unvanlarından biri”	Ø	Ø
382.	teñride bolmış el étmiş bilge kan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Moyon Çor Kağan’ın kağanlık unvanlarından biri”	Ø	Ø
383.	teñride bolmış el étmiş uygur kagan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Moyon Çor Kağan’ın kağanlık unvanlarından biri”	Ø	Ø
384.	teñride kut bulmuş	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	Ø
385.	teñriken alp kutlug bilge kan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
386.	teñriteg teñri yaratmış türük bilge kagan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Bilge Kağan’ın oğlu Tengri Kağan’ın kağanlık unvanı”	Ø	Ø	Ø
387.	teñriteg teñride bolmış türük bilge kagan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “II. Türk Kağanlığı’nın dördüncü kağanı Bilge Kağan’ın kağanlık unvanı”	Ø	Ø	Ø
388.	terken	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	Ø	Ø	Ø
389.	tez	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Tes Irmağı”	✓ “ay.” <i>Mo.</i> Tesiyn gol	Ø	Ø
390.	tezik	Ø	<i>Orh. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			“Tacikler?”			
391.	tirig	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı/unvanı”	Ø	✓ “bir unvan”	Ø	Ø
392.	togan	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	✓ toğan “ay.”
393.	togu balık	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Orhon Irmağı’nın doğu veya kuzeydoğu bölümünde bir kent”	Ø	Ø	Ø
394.	togurgu	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı, ırmak?”	Ø	Ø
395.	tok	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
396.	tokar	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Toharlar”	Ø	Ø	Ø
397.	tokuş	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı, ırmak?”	Ø	Ø
398.	tokuz at bodun	<i>Yen. Yzt.</i> “boy adı (Dokuz Oğuzlar?)”	Ø	Ø	Ø	Ø
399.	tokuz bolmuş bilge tay señün	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
400.	tokuz ersin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Toharların yaşadığı Karaşehir?”	Ø	Ø	Ø
401.	toñın	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı parçası”	Ø	Ø
402.	toñın taş	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bugünkü Moğolistan’ın Hoyto-Tamır bölgesindeki Tayhar Kayalığı”	Ø	Ø
403.	toñukuk	Ø	<i>Orh. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			“kişi adı”			
404.	tonyukuk buyla бага tarkan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
405.	toŋa	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
406.	toŋa tegin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
407.	toŋra	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir boy”	✓ “bir halk, Tongralar”	Ø	Ø
408.	toygun eltewer	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
409.	toygut	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı?”	Ø	Ø	Ø
410.	tögültün	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Sarı Irmak’ın kuzeyinde, Ordos bölgesinde bir yer. Bugünkü Hetao kenti?”	Ø	Ø	Ø
411.	tölböri	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
412.	tölis	<i>Yen. Yzt.</i> “bir boy”	✓ “bir boy birliği. (Çin. tiele)”	✓ “ay.”	Ø	Ø
413.	tölis bilge beg	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
414.	tölis külüg eren	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
415.	töŋker tag	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir dağ adı”	Ø	Ø	Ø
416.	töpöt	<i>Yen. Yzt.</i> “Tibet”	Ø	Ø	Ø	Ø
417.	tör	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
418.	tudun yamtar [yamtar]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			<i>krş. yamtar</i>			
419.	tugla	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bugün Moğolistan’da bulunan Tula Irmağı” <i>Mo. Tuul gol</i>	✓ “ay.”	Ø	Ø
420.	tuglug	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	✓ <i>bk. üç tuglug türük bodun</i>	Ø	Ø
421.	tun	<i>Yen. Yzt.</i> “bir unvan”	Ø	Ø	Ø	Ø
422.	turan	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
423.	tutum	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı parçası”	Ø	Ø
424.	tuykun ulug tarkan bukug bıja	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
425.	tükemiş	<i>Yen. Yzt.</i> “ <i>bk. teñ</i> <i>tükemiş</i> ”	Ø	Ø	Ø	Ø
426.	türgüş	<i>Yen. Yzt.</i> “bir boy”	✓ “ay.”	✓ “bir boy, Türgeşler”	Ø	Ø
427.	türgi yargun köl	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “göl adı”	Ø	Ø	Ø
428.	türk	<i>Yen. Yzt.</i> “Türk”	Ø	Ø	Ø	✓ “ay.”
429.	türük	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Kök Türk(ler)”	Ø	Ø
430.	türük bilge kagan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Bilge Kağan’ın kağanlık unvanlarından biri”	Ø	Ø	Ø
431.	tüz	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
432.	uçuz	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir göl”	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

433.	udar seŋün	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
434.	udun	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
435.	udur?	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
436.	udurgan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Ötüken’in doğusu veya güneydoğusun da bir dağ”	Ø	Ø
437.	ugru?	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı?”	Ø	Ø
438.	uğut	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
439.	ukunç	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø
440.	ulug	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı veya unvanı”	Ø	Ø
441.	ulug êrkin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
442.	ulug öz mançu uruğu	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
443.	ulug uruğu	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
444.	uluga	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı/unvanı”	Ø	Ø	Ø	Ø
445.	umaç	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
446.	umay	<i>Yen. Yzt.</i> “Umay”	Ø	Ø	Ø	Ø
447.	una	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
448.	urı	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
449.	uruğu	<i>Yen. Yzt.</i> “yüksek bir unvan”	Ø	✓ “ay.”	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

450.	uruğu yargan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
451.	uygur [on uygur]	<i>Yen. Yzt.</i> “bir boy”	✓ “ay.”	✓ “Uygurlar” <hr/> krş. on uygur	Ø	Ø
452.	uz	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	✓ “ay.”
453.	uzal	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
454.	üç birkü	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Koşo-Çaydam bölgesinin doğusunda bir yer”	Ø	Ø
455.	üç tuglug türük bodun	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø
456.	ürünj	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel ad?”	Ø
457.	ürünj beg	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Kırgızların oturdukları yerlere yakın bir yer”	Ø	Ø
458.	yadak	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
459.	yagır?	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
460.	yaglakar	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Uygurların hanedan boyu; kişi adı”	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “Uygurların hanedan boyu; kişi adı”
461.	yagma	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir boy, Yağmalar”	Ø	Ø
462.	yagradkan?	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı?”	Ø	Ø
463.	yalğuz [yalğus]	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı” <hr/> krş. yalğus	Ø	Ø	Ø	Ø
464.	yama?	<i>Yen. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

		“kişi adı”				
465.	yamı kagan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Bumın Kağan?”	Ø	Ø	Ø
466.	yamtar [tudun yamtar]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı” _____	Ø	Ø	Ø
			<i>krş.</i> tudun yamtar			
467.	yañı	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø
468.	yañı köl tarkan	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
469.	yar	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “Kara Kum ile Hangay Dağları arasında bir ırmak”	Ø	Ø
470.	yargan	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bir unvan”	✓ “ay.”	Ø	Ø
471.	yariş [yogra yariş]	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Çungarya Ovası”	✓ “ay.” _____	Ø	✓ “yer adı”
				<i>krş.</i> yogra yariş		
472.	yaruk	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
473.	yaşıl üzüz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “bugünkü Çin’in kuzey bölümünde bulunan Sarı Irmak. (Çin. Huanghe)”	Ø	Ø	Ø
474.	yatız	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “bir boy”	Ø	Ø
475.	yawaş	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı, ırmak?”	Ø	Ø
476.	yawgu	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kağandan sonraki büyük	✓ “yüksek bir unvan”	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

			unvanlardan biri”			
477.	yègen	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı/unvanı”	✓ “bir unvan”	✓ “ay.”	✓ “özel ad ?”	Ø
478.	yègen botur èrkin	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
479.	yègen çor	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
480.	yègen èrkin	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø
481.	yègen silig beg	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “kişi adı ve unvanı”	Ø	Ø	Ø
482.	yelez (yalaz?)	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
483.	yen	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel ad ?”	Ø
484.	yèncü ügüz	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “İnci Irmağı, Sirderya”	Ø	Ø	Ø
485.	yentileyü	Ø	Ø	Ø	<i>Dağl. Yzt.</i> “özel ad ?”	Ø
486.	yèr bayırku	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Bayırkuların yaşadığı yer”	Ø	Ø	Ø
487.	yèr bayırku yèri	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> “Bayırkuların yaşadığı yer”	Ø	Ø	Ø
488.	yèrlig	<i>Yen. Yzt.</i> “kişi adı”	Ø	Ø	Ø	Ø
489.	yèşinü	Ø	Ø	Ø	Ø	<i>Kırg. Yzt.</i> “kişi adı”
490.	yèt	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı, ırmak?”	Ø	Ø
491.	yılun kol	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> “yer adı, ırmak?”	Ø	Ø
492.	yol	<i>Yen. Yzt.</i>	Ø	Ø	Ø	Ø

NO	Sözcük	Yenisey Yazıtları	Orhun Yazıtları	Uygur Yazıtları	Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları
----	--------	-------------------	-----------------	-----------------	--------------------------------	------------------------------------

		"kişi adı"				
493.	yollug	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> "kişi adı"	Ø	Ø
494.	yollug tegin	Ø	<i>Orh. Yzt.</i> "Köl Tegin ve Bilge Kağan yazıtlarını yazdıran kişi"	Ø	Ø	Ø
495.	yula	<i>Yen. Yzt.</i> "kişi adı"	Ø	Ø	Ø	Ø
496.	yula	Ø	Ø	<i>Uyg. Yzt.</i> "yer adı"	Ø	Ø
497.	yükünj	<i>Yen. Yzt.</i> "kişi adı"	Ø	Ø	Ø	Ø

SONUÇ

Runik harfli Türk yazıtları, meydana getirildikleri dönem, coğrafya, amaç ve içerik bakımından birbirinden farklı özellikler göstermektedir. Bu farklılıklar, yazıtlarda tanıklanan söz varlığının niceliksel dağılımına da doğrudan yansımaktadır. Bu nedenle yazıt gruplarında tespit edilen sözcük sayıları değerlendirilirken yalnızca dilsel veriler değil, yazıtların türü, metin uzunluğu, kullanım amacı ve günümüze ulaşan malzemenin hacmi de dikkate alınmalıdır.

Bu çalışmada runik harfli eski Türk yazıtlarının söz varlığı yazıtlararası karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve söz konusu söz varlığının Hakas Türkçesindeki fonetik devamlılığı ortaya konulmuştur. Çalışmanın temel amacı, Yenisey, Orhun, Uygur, Dağlık Altay Bölgesi ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) yazıtlarında tanıklanan sözcükleri belirlemek, bu sözcüklerin yazıt grupları arasındaki dağılımını ortaya koymak, ortak ve farklı söz varlığı unsurlarını tespit etmek, varyant biçimleri belirlemek ve Hakas Türkçesinde yaşamaya devam eden sözcükleri fonetik açıdan değerlendirmektir.

Araştırma kapsamında ilgili yazıt gruplarına ait sözlük ve dizin bölümleri taranmış, elde edilen veriler karşılaştırmalı bir yöntemle değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda yazıtlarda tanıklanan sözcüklerin hangi yazıt gruplarında yer aldığı belirlenmiş, ortak olarak kullanılan sözcükler ile yalnızca belirli yazıt gruplarında tanıklanan sözcükler tespit edilmiştir. Ayrıca yazıtlarda farklı biçimlerle karşımıza çıkan sözcükler varyant olarak değerlendirilmiş ve bu varyantların dağılımı ortaya konulmuştur. Çalışmada varyant biçimler ayrı madde başları olarak ele alınmamış, ilgili madde başları altında değerlendirilmiştir. Böylece hem yazıt grupları arasındaki söz varlığı ilişkileri hem de biçimsel farklılıklar daha sistemli bir şekilde ortaya konulmuştur.

Çalışmanın önemli bir bölümünü Hakas Türkçesi ile gerçekleştirilen karşılaştırma oluşturmaktadır. Bu kapsamda yazıtlarda tanıklanan madde başları Hakas Türkçesi ile karşılaştırılmış ve fonetik olarak yaşamaya devam eden sözcükler belirlenmiştir. İnceleme sonucunda Eski Türkçe dönemine ait çok sayıda sözcüğün günümüzde Hakas Türkçesinde varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Bu durum, Hakas Türkçesinin Eski Türkçe söz varlığının korunması bakımından tarihî Türk lehçeleri arasında önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Hakas Türkçesinde devam eden sözcükler üzerinde gerçekleştirilen inceleme, Eski Türkçe ile Hakas Türkçesi arasındaki ilişkinin yalnızca söz varlığı düzeyinde değil, fonetik açıdan da takip edilebildiğini ortaya koymuştur. Özellikle /ç/ > /s/, /g/ > /ğ/, /g/ > /h/, /d/ > /z/, /z/ > /s/, /b/ > /p/, /k/ > /h/ gibi ses değişmelerinin birçok sözcükte düzenli olarak gözlemlendiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte bazı sözcüklerin Eski Türkçe dönemindeki biçimlerini büyük ölçüde koruyarak günümüze ulaştığı da görülmüştür. Bu durum, Hakas Türkçesinin Eski Türkçe ile olan tarihî bağına açık biçimde ortaya koymaktadır.

Çalışma 5 bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde runik harfli Eski Türk yazıtları hakkında genel bilgiler verilmiş, 2. bölümde Hakaslar ve Hakas Türkçesi ele alınmıştır. 3. bölümde Hakas Türkçesinde devam eden sözcükler isim ve fiil olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiş, sözcüklerin anlamları ile yazıtlararası ve Hakasça karşılıkları karşılaştırılmıştır. 4. bölümde yazıtlarda tanıklanan madde başlarının tamamı tek bir tablo hâlinde bir araya getirilerek yazıtlararası ve Hakasça karşılaştırmaları gösterilmiştir. 5. bölümde ise yazıtlarda tanıklanan sayı yapıları, yıl adları, özel adlar, unvanlar ve olumsuz yapılar yalnızca yazıt grupları arasında karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma, runik harfli Eski Türk yazıtlarının söz varlığını yazıtlararası karşılaştırmalı bir yaklaşımla değerlendirmiş, yazıt grupları arasındaki ortaklıkları ve farklılıkları ortaya koymuş, varyant biçimleri belirlemiş ve Hakas Türkçesinde devam eden sözcükleri fonetik açıdan incelemiştir. Elde edilen veriler, Hakas Türkçesinin Eski Türkçe dönemine ait söz varlığının önemli bir bölümünü günümüze taşıdığını göstermiş, Eski Türkçe ile Hakas Türkçesi arasındaki tarihî ilişkinin söz varlığı ve ses bilgisi verileriyle izlenebileceğini ortaya koymuştur. Bu yönüyle çalışma, hem runik harfli Eski Türk yazıtlarının söz varlığına hem de Hakas Türkçesi araştırmalarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Araştırma kapsamında elde edilen bulguların yazıt grupları ve Hakas Türkçesi bakımından dağılımı, aşağıda yer alan tablo ve grafikler aracılığıyla gösterilmiştir.

YAZIT GRUPLARINDA TANIKLANAN SÖZCÜKLERE İLİŞKİN BULGULAR

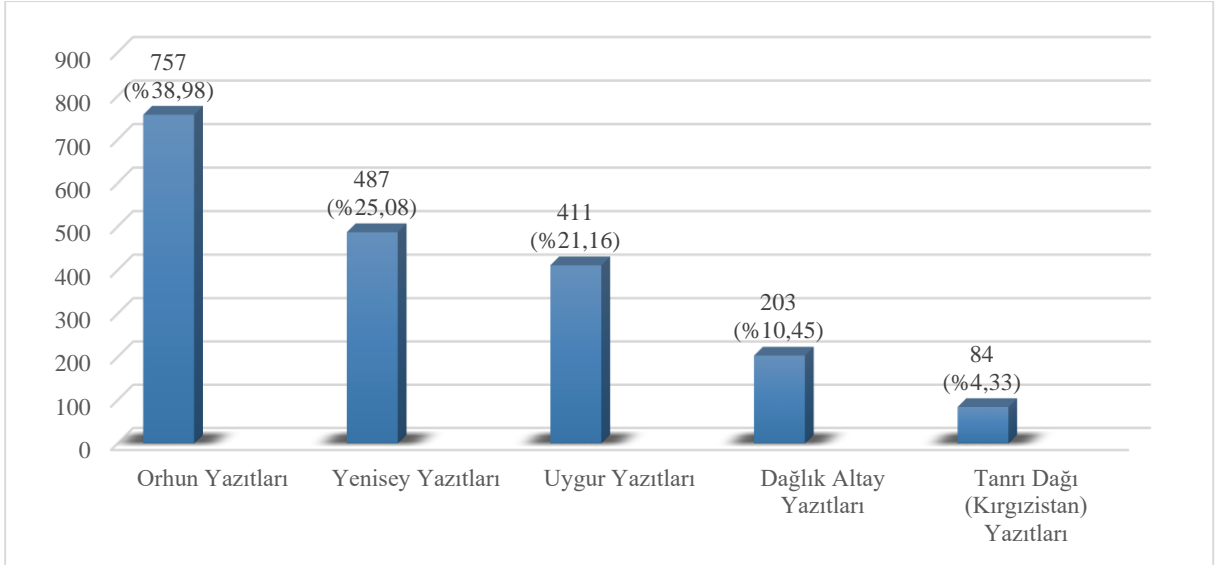
Bulgu 1. Yazıt Gruplarında Tanıklanan Toplam Sözcük Sayıları

Tablo 1.1 ve Grafik 1.1’de yazıt gruplarında tanıklanan sözcüklerin sayısal dağılımı gösterilmiştir. Sözcük sayıları belirlenirken özel adlar ve unvanlar değerlendirme kapsamı dışında tutulmuş, madde başlarına ait varyant biçimler hesaplamaya dâhil edilmiştir. Veriler, her yazıt grubunda tanıklanan toplam sözcük sayısını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Tablo 6.6 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Sözcüklerin Sayısal Dağılımı

Yazıt Grubu	Sözcük Sayısı
Orhun Yazıtları	757
Yenisey Yazıtları	487
Uygur Yazıtları	411
Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	203
Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	84
Toplam	1942

Grafik 6.1 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Sözcüklerin Sayısal ve Oransal Dağılımları

Tablo 1.1 ve Grafik 1.1’de yer alan veriler incelendiğinde, tanıklanan sözcük sayısı bakımından en zengin yazıt grubunun 757 sözcük (%38,98) ile Orhun Yazıtları olduğu görülmektedir. Orhun Yazıtlarını 487 sözcük (%25,08) ile Yenisey Yazıtları ve 411 sözcük

(%21,16) ile Uygur Yazıtları takip etmektedir. Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında 203 (%10,45), Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtlarında ise 84 (%4,33) sözcük tanıklanmıştır. Buna göre tanıklanan toplam 1942 sözcüğün yaklaşık dörtte üçü Orhun, Yenisey ve Uygur yazıt gruplarında yer almaktadır. Veriler, söz varlığının yazıt grupları arasında dengeli dağılmadığını, özellikle Orhun Yazıtlarının toplam söz varlığı içerisinde belirgin bir ağırlığa sahip olduğunu göstermektedir.

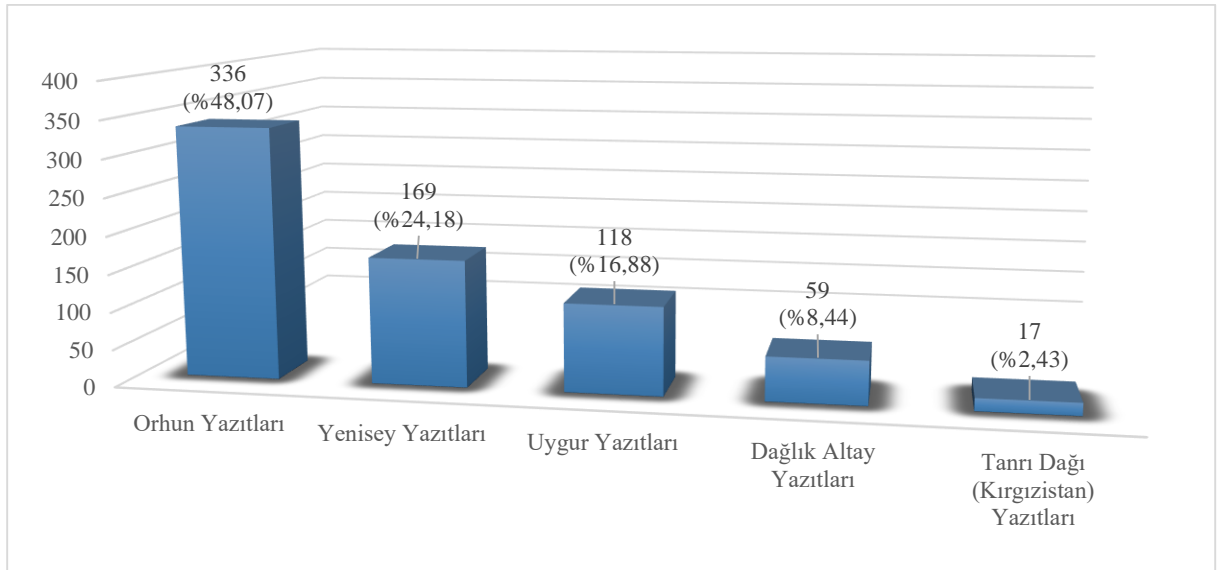
Bulgu 2. Yalnızca Bir Yazıt Grubunda Tanıklanan Sözcükler

Tablo 1.2 ve Grafik 1.2’de yalnızca bir yazıt grubunda tanıklanan sözcüklerin sayısal ve oransal dağılımları gösterilmiştir. Veriler, bir yazıt grubunda tanıklanmasına karşın diğer yazıt gruplarında tespit edilemeyen sözcükleri kapsamaktadır. Sözcük sayıları belirlenirken özel adlar ve unvanlar değerlendirme kapsamı dışında tutulmuştur. Tablo ve grafikte, her yazıt grubuna özgü sözcüklerin sayıları ile bu sayıların toplam içerisindeki oranları birlikte verilmiştir.

Tablo 6.7 Yalnızca Bir Yazıt Grubunda Tanıklanan Sözcüklerin Sayısal Dağılımı

Yazıt Grubu	Sözcük Sayısı
Orhun Yazıtları	336
Yenisey Yazıtları	169
Uygur Yazıtları	118
Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	59
Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	17
Toplam	699

Grafik 6.2 Yalnızca Bir Yazıt Grubunda Tanıklanan Sözcüklerin Sayısal ve Oransal Dağılımı

Tablo 1.2 ve Grafik 1.2’de yer alan veriler incelendiğinde, yalnızca bir yazıt grubunda tanıklanan sözcük sayısı bakımından en zengin grubun 336 sözcük (%48,07) ile Orhun Yazıtları olduğu görülmektedir. Orhun Yazıtlarını 169 sözcük (%24,18) ile Yenisey Yazıtları ve 118 sözcük (%16,88) ile Uygur Yazıtları takip etmektedir. Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında 59 (%8,44), Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtlarında ise 17 (%2,43) sözcük yalnızca ilgili yazıt grubunda tanıklanmıştır. Buna göre yalnızca bir yazıt grubunda tespit edilen toplam 699 sözcüğün büyük bölümü Orhun, Yenisey ve Uygur yazıt gruplarında yer almaktadır. Veriler, yazıt gruplarına özgü söz varlığının dağılımında belirgin farklılıklar bulunduğunu, özellikle Orhun Yazıtlarının diğer yazıt gruplarında tanıklanmayan sözcükler bakımından daha zengin bir görünüm sergilediğini göstermektedir.

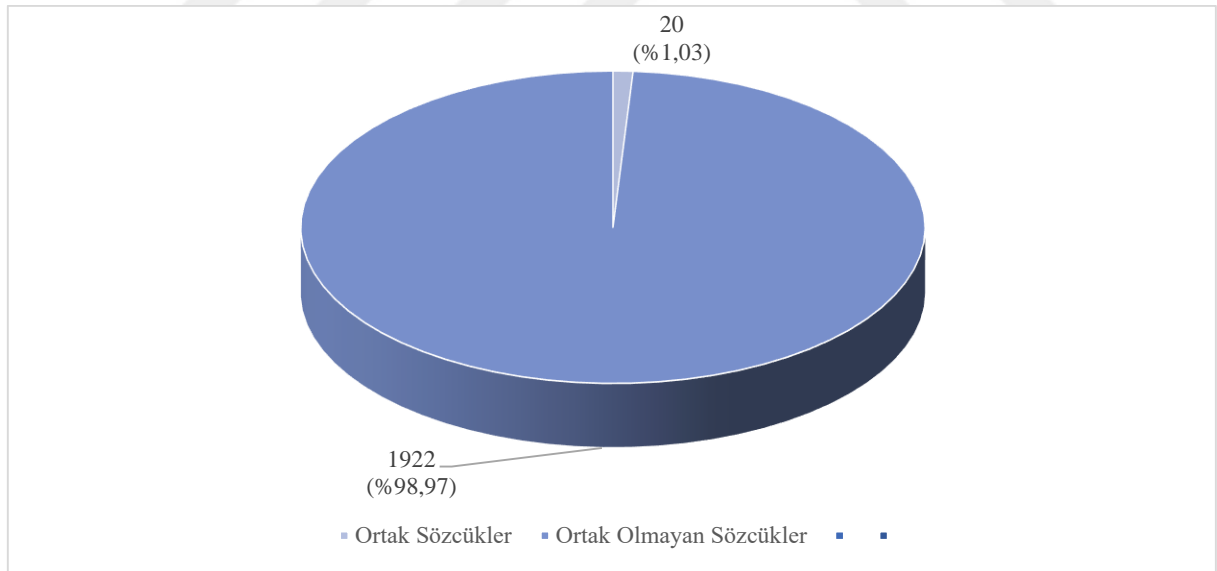
Bulgu 3. Bütün Yazıt Gruplarında Ortak Olarak Tanıklanan Sözcükler

Tablo 1.3 ve Grafik 1.3'te bütün yazıt gruplarında ortak olarak tanıklanan sözcüklere ilişkin veriler gösterilmiştir. Ortak sözcüklerin belirlenmesinde yalnızca madde başları esas alınmış, aynı madde başına ait varyant biçimler değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Ayrıca özel adlar ve unvanlar kapsam dışında tutulmuştur. Tabloda bütün yazıt gruplarında ortak olarak tanıklanan sözcükler verilmiş, grafikte ise ortak olan ve ortak olmayan sözcüklerin sayısal ve oransal dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 6.8 Bütün Yazıt Gruplarında Ortak Olarak Tanıklanan Sözcüklerin Listesi

at II	él/el	kut	taş I	teñri
ay	er	ogul/ oğul	teg	üçün
bir	ini	öl-	teg-	yagı
èki/eki	kal/ қal-	öz	tègin	yèr/yer

Grafik 6.3 Yazıt Gruplarının Toplamında Ortak Olan ve Ortak Olmayan Sözcüklerin Sayısal ve Oransal Dağılımı

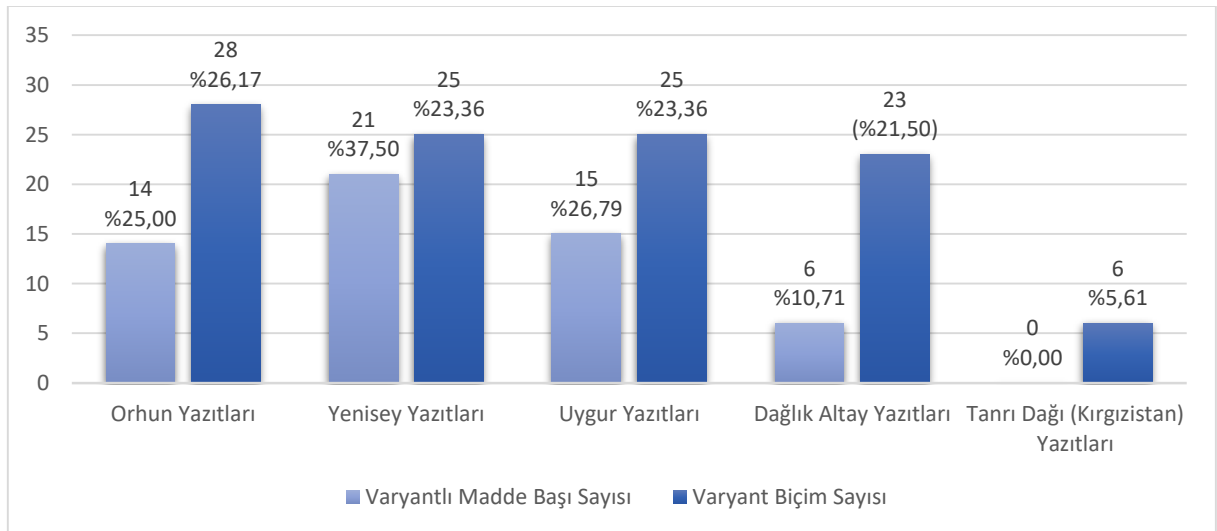
Bulgu 4. Yazıt Gruplarında Tanıklanan Varyantlı Madde Başları ve Varyant Biçimleri

Tablo 1.4 ve Grafik 1.4'te yazıt gruplarında tanıklanan varyantlı madde başları ile bu madde başlarına ait varyant biçimlere ilişkin veriler gösterilmiştir. Varyantlı madde başı sayısı, birden fazla biçimle tanıklanan madde başlarını, toplam varyant biçim sayısı ise bu madde başlarına ait bütün varyant biçimleri ifade etmektedir. Veriler, yazıt gruplarında tespit edilen varyantlı madde başlarının ve bunlara bağlı varyant biçimlerin sayısal ve oransal dağılımlarını ortaya koymaktadır. Özel adlar ve unvanlar değerlendirme kapsamı dışında tutulmuştur.

Tablo 6.9 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Varyantlı Madde Başları ve Varyant Biçimlerinin Dağılımı

Yazıt Grubu	Varyantlaşan Madde Başı Sayısı	Toplam Varyant Biçim Sayısı
Orhun Yazıtları	14	28
Yenisey Yazıtları	21	25
Uygur Yazıtları	15	25
Dağlık Altay Yazıtları	6	23
Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	0	6
Toplam	56	107

Grafik 6.4 Yazıt Gruplarında Tanıklanan Varyantlı Madde Başları ve Varyant Biçimlerinin Sayısal ve Oransal Dağılımı

Tablo 1.4 ve Grafik 1.4 incelendiğinde, yazıt gruplarında tanıklanan varyantlaşmanın hem madde başı hem de biçim düzeyinde farklı yoğunluklarda gerçekleştiği görülmektedir. Varyantlı madde başı sayısı bakımından Yenisey Yazıtları 21 madde başı (%37,50) ile ilk sırada yer alırken, onu Uygur Yazıtları 15 madde başı (%26,79) ve Orhun Yazıtları 14 madde başı (%25,00) ile takip etmektedir. Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında 6 madde başı (%10,71) tespit edilmiş, Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtlarında ise varyantlaşan madde başına rastlanmamıştır.

Toplam varyant biçim sayıları değerlendirildiğinde ise Orhun Yazıtları 28 biçim (%26,17) ile ilk sırada yer almaktadır. Yenisey ve Uygur Yazıtlarında 25'er varyant biçim (%23,36), Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında 23 varyant biçim (%21,50) ve Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtlarında 6 varyant biçim (%5,61) belirlenmiştir. Bu durum, varyantlaşmanın yalnızca madde başı sayısı ile değil, aynı zamanda söz konusu madde başlarının ortaya çıkardığı biçim çeşitliliğiyle de değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Grafikte yer alan yüzdeler farklı toplamlar üzerinden hesaplanmıştır. Varyantlı madde başlarına ilişkin oranlar toplam 56 madde başı üzerinden, varyant biçimlere ilişkin oranlar ise toplam 107 biçim üzerinden belirlenmiştir. Bu nedenle iki veri grubunun yüzdeleri kendi toplamaları içinde değerlendirilmelidir.

HAKAS TÜRKÇESİNDE TANIKLANAN DEVAMLILIĞA İLİŞKİN BULGULAR

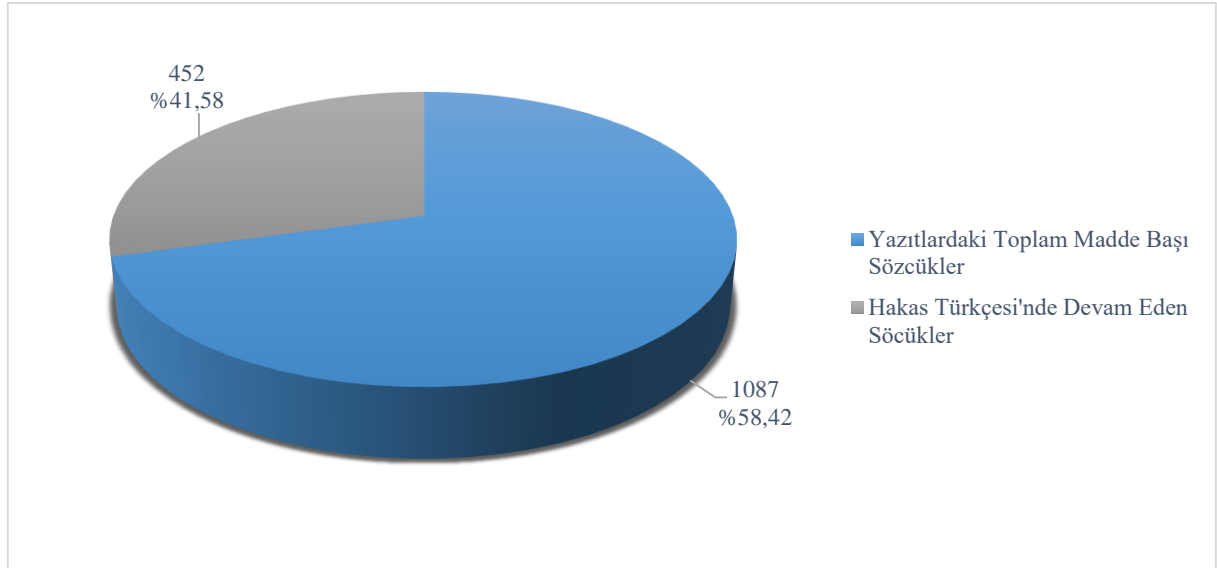
Bulgu 1. Hakas Türkçesinde Tanıklanan Fonetik Devamlılığın Genel Dağılımı

Tablo 2.1 ve Grafik 2.1’de Hakas Türkçesinde devam eden sözcüklere ilişkin sayısal veriler gösterilmiştir. Değerlendirmede yazıtlarda tespit edilen toplam 1087 madde başı esas alınmıştır. Özel adlar, unvanlar, sayılar, yıl ifadeleri ve olumsuz yapılar kapsam dışında bırakılmıştır. Karşılaştırma sonucunda Hakas Türkçesinde karşılığı bulunan 452 sözcük belirlenmiştir. Tabloda bu sözcüklerin toplam sayısı ile isim ve fiil türlerine göre dağılımları verilmiş, grafikte ise söz konusu verilerin sayısal ve oransal dağılımları gösterilmiştir.

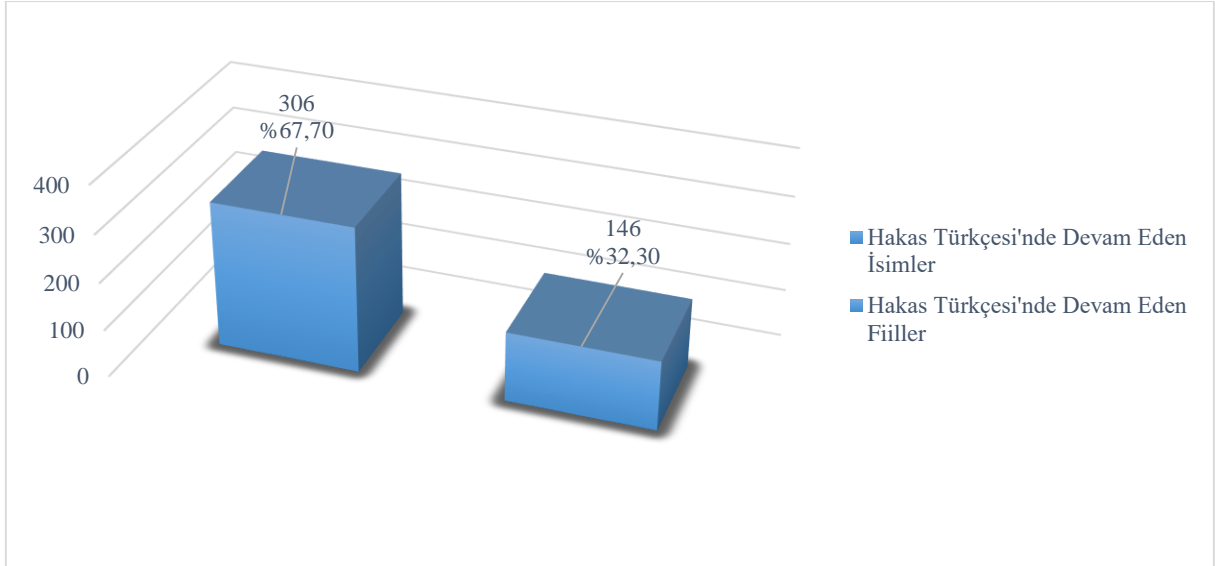
Tablo 6.10 Hakas Türkçesinde Tanıklanan Fonetik Devamlılığa İlişkin Sayısal Veriler

Yazıtlardaki Toplam Madde Başı Sözcük	1087	
Hakas Türkçesinde devam eden	452	
	İsim	Fiil
	306	146

Grafik 6.5 Hakas Türkçesinde Tanıklanan Fonetik Devamlılığın Sayısal ve Oransal Dağılımı

Grafik 6.6 Hakas Türkçesinde Devamlılık Gösteren İsim ve Fiillerin Sayısal ve Oransal Dağılımı

İncelenen yazıt gruplarında tespit edilen toplam 1087 madde başı sözcüğün 452'sinin Hakas Türkçesinde devam ettiği belirlenmiştir. Bu sayı, toplam söz varlığının %41,58'ine karşılık gelmektedir. Buna göre yazıtlarda tanıklanan söz varlığının yaklaşık beşte ikisinin Hakas Türkçesinde çeşitli biçimlerde yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Hakas Türkçesinde devam eden 452 sözcüğün 306'sı isim (%67,70), 146'sı ise fiil (%32,30) niteliindedir. Veriler, Hakas Türkçesinde korunan söz varlığının büyük ölçüde isimlerden oluştuğunu, fiillerin ise daha sınırlı bir oranda devamlılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, yazıtlarda tanıklanan söz varlığının önemli bir bölümünün Hakas Türkçesinde fonetik değişimlere uğrayarak veya aynı biçimlerini koruyarak günümüze ulaştığını göstermektedir.

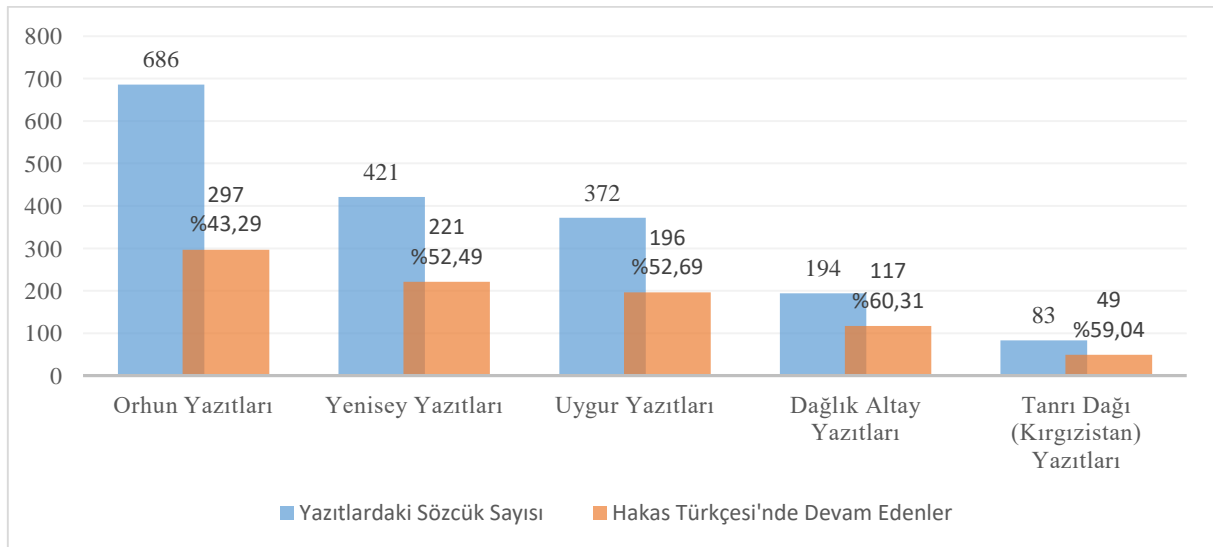
Bulgu 2. Hakas Türkçesinde Fonetik Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Yazıt Gruplarına Göre Dağılımı

Tablo 2.2’de Hakas Türkçesinde devam eden sözcüklerin yazıt gruplarına göre dağılımına ilişkin veriler gösterilmiştir. Sözcük sayıları belirlenirken özel adlar, unvanlar, sayılar, yıl ifadeleri ve olumsuz yapılar değerlendirme kapsamı dışında tutulmuştur. Karşılaştırmalarda aynı sözlük biriminin yazıt gruplarında tanıklanan varyant biçimleri dikkate alınmış, ancak bir sözcüğün bir yazıt grubunda birden fazla varyantla tanıklanması durumunda bu varyantlar ayrı ayrı sayılmayarak tek bir sözcük olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 6.11 Hakas Türkçesinde Fonetik Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Yazıt Gruplarına Göre Sayısal Dağılımı

Yazıt Grubu	Sözcük Sayısı	Hakas Türkçesinde Devam Eden
Orhun Yazıtları	686	297
Yenisey Yazıtları	421	221
Uygur Yazıtları	372	196
Dağlık Altay Bölgesi Yazıtları	194	117
Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtları	83	49
Toplam Tanıklanma Sayısı	1756	880

Grafik 6.7 Hakas Türkçesinde Fonetik Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Yazıt Gruplarına Göre Sayısal ve Oransal Dağılımı

Tablo 2.2 ve Grafik 2.2 incelendiğinde, Hakas Türkçesinde fonetik devamlılık gösteren sözcüklerin sayısal olarak en fazla Orhun Yazıtlarında tanıklandığı görülmektedir. Orhun Yazıtlarında tespit edilen 686 sözcüğün 297'si (%43,29) Hakas Türkçesinde yaşamaya devam etmektedir. Bu yazıt grubunu, 421 sözcüğün 221'inin (%52,49) Hakas Türkçesinde karşılığının bulunduğu Yenisey Yazıtları ile 372 sözcüğün 196'sının (%52,69) devam ettiği Uygur Yazıtları takip etmektedir. Dağlık Altay Bölgesi Yazıtlarında tanıklanan 194 sözcüğün 117'si (%60,31), Tanrı Dağı (Kırgızistan) Yazıtlarında ise 83 sözcüğün 49'u (%59,04) Hakas Türkçesinde varlığını sürdürmektedir. Toplamda incelenen 1756 sözcüğün 880'i Hakas Türkçesinde fonetik devamlılık göstermekte olup bu sayı toplam söz varlığının yaklaşık yarısına karşılık gelmektedir. Veriler, sayısal olarak en fazla devamlılığın Orhun, Yenisey ve Uygur yazıtlarında görüldüğünü; buna karşılık devamlılık oranının Dağlık Altay ve Tanrı Dağı yazıtlarında daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bölümde verilen 880 sayısı, Hakas Türkçesinde karşılığı bulunan madde başlarının yazıt gruplarındaki toplam tanıklanma sayısını ifade etmektedir. Bu nedenle söz konusu sayı, Hakas Türkçesinde devam eden 452 madde başından farklıdır. Aynı madde başının birden fazla yazıt grubunda tanıklanması durumunda, ilgili sözcük her yazıt grubu için ayrı ayrı değerlendirilmiştir; ancak aynı yazıt grubu içerisindeki varyant biçimler ayrıca sayılmamıştır.

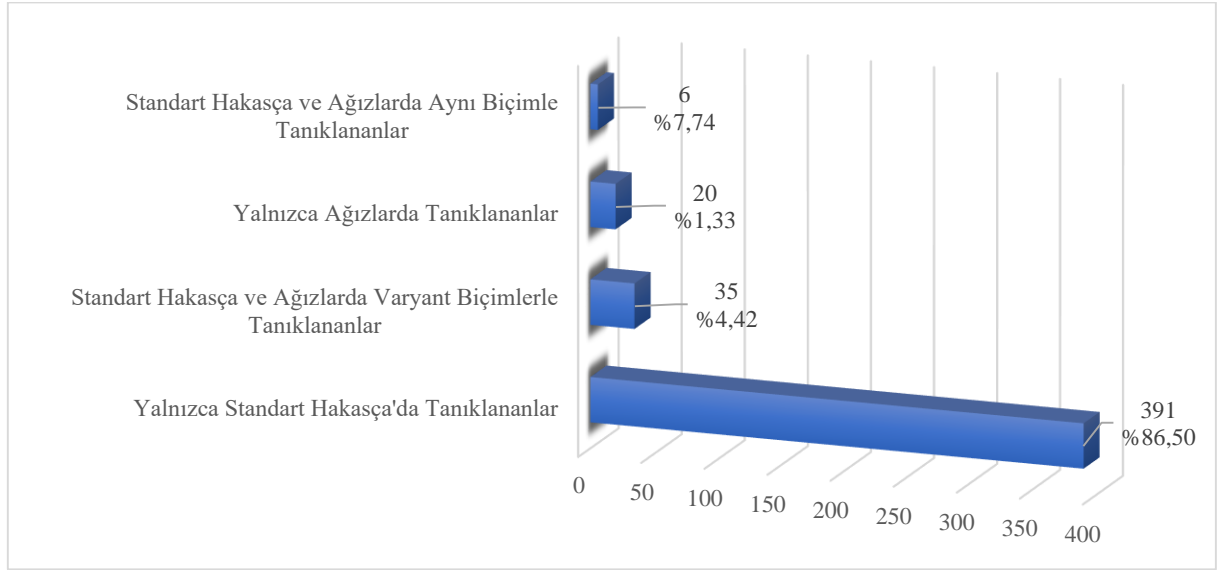
Bulgu 3. Hakas Türkçesi’de Fonetik Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Standart Dil ve Ağızlardaki Dağılımı

Tablo 3.3 ve Grafik 3.3’te, Hakas Türkçesinde devamlılık gösteren sözcüklerin standart dil ve ağızlardaki dağılımına ilişkin veriler sunulmuştur. Hakas Türkçesinde karşılığı tespit edilen toplam 452 sözcük; yalnızca standart Hakasçada tanıklananlar, yalnızca ağızlarda tanıklananlar, standart Hakasça ve ağızlarda aynı biçimle tanıklananlar ile standart Hakasça ve ağızlardaki varyant biçimlerle tanıklananlar şeklinde sınıflandırılmıştır. Yalnızca ağızlarda tanıklanan sözcükler ayrıca Sagay, Kızıl, Kaç ve halk ağzı verileri esas alınarak gösterilmiştir. Grafikte ise bu kategorilerin sayısal ve oransal dağılımları görselleştirilmiştir.

Tablo 6.12 Hakas Türkçesi’de Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Standart Dil ve Ağızlardaki Sayısal Dağılımı

Yalnızca Standart Hakasça’da Tanıklananlar		391
Yalnızca Ağızlarda Tanıklananlar	Sagay Ağzı	11
	Kızıl Ağzı	2
	Kaçın Ağzı	1
	Halk Ağzı	6
Standart Hakasça ve Ağızlarda Aynı Biçimle Tanıklananlar		6
Standart Hakasça ve Ağızlardaki Varyant Biçimlerle Tanıklananlar		35
Hakasça Söz Varlığında Devamlılık Gösteren Toplam Sözcük		452

Grafik 6.8 Hakas Türkçesi’de Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Standart Dil ve Ağızlardaki Sayısal ve Oransal Dağılımı

Tablo 3.3 ve Grafik 3.3 incelendiğinde, Hakas Türkçesinde devamlılık gösteren toplam 452 sözcüğün büyük çoğunluğunun 391 sözcük (%86,50) ile yalnızca standart Hakasçada tanıklandığı görülmektedir. Buna karşılık yalnızca ağızlarda tanıklanan sözcük sayısı 20 (%4,42) olup bu sözcükler Sagay, Kızıl, Kaçın ve halk ağzında yaşamaktadır. Standart Hakasça ve ağızlarda aynı biçimle tanıklanan sözcük sayısı 6 (%1,33), standart Hakasça ve ağızlarda varyant biçimlerle tanıklanan sözcük sayısı ise 35'tir (%7,74). Veriler, tarihî söz varlığından Hakas Türkçesine ulaşan sözcüklerin büyük ölçüde standart dil bünyesinde korunduğunu, daha sınırlı bir bölümünün ise ağızlarda aynı biçimle veya varyantlaşarak yaşamaya devam ettiğini göstermektedir.

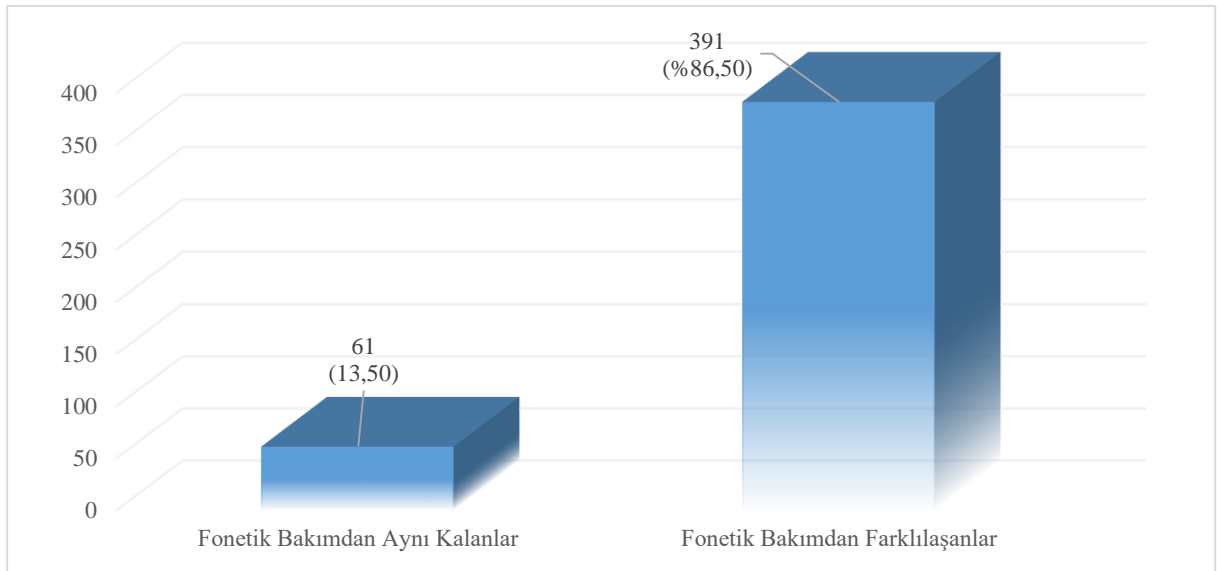
Bulgu 3. Hakas Türkçesinde Fonetik Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Fonetik Aynılık ve Farklılık Bakımından Dağılımı

Tablo 6.13 ve Grafik 6.9'da Hakas Türkçesinde fonetik devamlılık gösteren sözcüklerin fonetik aynılık ve farklılık bakımından dağılımı gösterilmiştir. Tabloda ve grafikte, Eski Türkçedeki biçimini koruyarak Hakas Türkçesinde yaşamaya devam eden sözcükler ile çeşitli ses değişikliklerine uğrayarak devam eden sözcüklerin sayısal ve oransal değerleri yer almaktadır. Buna göre fonetik devamlılık gösteren toplam 452 sözcüğün 61'i fonetik bakımdan aynı kalırken, 391'i fonetik bakımdan farklılaşmıştır.

Tablo 6.13 Hakas Türkçesinde Fonetik Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Fonetik Aynılık ve Farklılık Bakımından Sayısal Dağılımı

Fonetik Bakımdan Aynı Kalanlar	61
Fonetik Bakımdan Farklılaşanlar	391
Toplam	452

Grafik 6.9 Hakas Türkçesinde Fonetik Devamlılık Gösteren Sözcüklerin Fonetik Aynılık ve Farklılık Bakımından Sayısal ve Oransal Dağılımı

Tablo 6.13 ve Grafik 6.9'dan elde edilen veriler, Hakas Türkçesinde fonetik devamlılık gösteren sözcüklerin büyük çoğunluğunun tarihî süreç içerisinde çeşitli ses değişikliklerine uğrayarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Toplam 452 sözcüğün 391'inin (%86,50)

fonetik bakımdan farklılaşmış olması, Hakas Türkçesinin Eski Türkçeden günümüze uzanan gelişim sürecinde düzenli ve sistemli ses değişimleri geçirdiğini ortaya koymaktadır. Buna karşılık 61 sözcüğün (%13,50) fonetik bakımdan aynı kalması, bazı söz varlığı unsurlarının biçimsel özelliklerini koruyarak günümüze ulaştığını göstermektedir. Bu durum, Hakas Türkçesindeki fonetik devamlılığın büyük ölçüde ses değişimleri aracılığıyla gerçekleştiğini, ancak sınırlı sayıdaki bazı sözcüklerin tarihî biçimlerini koruduğunu ortaya koymaktadır.

HAKAS TÜRKÇESİ'NDE FONETİK DEVAMLILIK GÖSTEREN SÖZCÜKLERDE TESPİT EDİLEN SES DENKLİKLERİ

Yzt. /d/ ~ Hks. /z/ Denkliği

Yzt. adak ~ Hks. azak, Yzt. adaklıg ~ Hks. azahtıg, Yzt. adıg ~ Hks. azıg, Yzt. adır- ~ Hks. azır-, Yzt. adrıl- ~ Hks. azırıl-, Yzt. ederlig ~ Hks. izerlīg, Yzt. kadın ~ Hks. hazın, Yzt. kadir ~ Hks. hazır, Yzt. koduz ~ Hks. hozındı vb.

Söz Başında Yzt. /y/ ~ Hks. /ç/ Denkliği

Yzt. yadag ~ Hks. çazağ, Yzt. yağıcı ~ Hks. çaacı, Yzt. yakala- ~ Hks. çağala-, Yzt. yalağ ~ Hks. çalañ, Yzt. yalım ~ Hks. çalım, Yzt. yalğus ~ Hks. çalğıs, Yzt. yan ~ Hks. çan, Yzt. yap- ~ Hks. çap-, Yzt. yara- ~ Hks. çara-, Yzt. yarat- ~ Hks. çarat-, Yzt. yaruk ~ Hks. çarık, Yzt. yaş ~ Hks. ças, Yzt. yay ~ Hks. çay, Yzt. yayla- ~ Hks. çayla- vb.

Söz Başında ve Sonunda Yzt. /ç/ ~ Hks. /s/ Denkliği

Yzt. çak ~ Hks. sah, Yzt. çak- ~ Hks. sah-, Yzt. çeñ ~ Hks. sin, Yzt. çerig- ~ Hks. sirīg, Yzt. çım ~ Hks. sım, Yzt. aç ~ Hks. as, Yzt. iç ~ Hks. ıs, Yzt. küç ~ Hks. küs, Yzt. saç ~ Hks. sas, Yzt. iç- ~ Hks. ıs-, Yzt. uç ~ Hks. us vb.

Söz Sonunda Yzt. /ş/ ~ Hks. /s/ Denkliği

Yzt. adaş ~ Hks. adas, Yzt. arkış ~ Hks. arğıs, Yzt. aş- ~ Hks. as-, Yzt. baş ~ Hks. pas, Yzt. bēş ~ Hks. pis, Yzt. ēş ~ Hks. is, Yzt. iş ~ Hks. ıs, Yzt. kaçış- ~ Hks. hazıs-, Yzt. kamış ~ Hks. hamıs, Yzt. kaş ~ Hks. has, Yzt. kış ~ Hks. hıs, Yzt. kiş ~ Hks. kīs, Yzt. koş ~ Hks. hos, Yzt. kümüş ~ Hks. kümüs, Yzt. sözleş- ~ Hks. söles-, Yzt. taş ~ Hks. tas, Yzt. tüş- ~ Hks. tūs-, Yzt. uluş ~ Hks. ulus, Yzt. uruş ~ Hks. urus, Yzt. yaş ~ Hks. ças, Yzt. yış ~ Hks. çıs, Yzt. yumuş ~ Hks. nımıs vb.

İki Ünlü Arasında Yzt. /ş/ ~ Hks. /z/ Denkliği

Yzt. bēşinç ~ Hks. pizñcī, Yzt. boşun- ~ Hks. pozi-, Yzt. kişi- ~ Hks. kizī, Yzt. tüşür- ~ Hks. tüzir- vb.

Söz Başında Yzt. /b/ ~ Hks. /p/ Denkliği

Yzt. bag ~ Hks. pağ, Yzt. bakır ~ Hks. pağır, Yzt. bar ~ Hks. par, Yzt. bar- ~ Hks. par-, Yzt. bas- ~ Hks. pas-, Yzt. baş ~ Hks. pas, Yzt. bat- ~ Hks. pat-, Yzt. bay ~ Hks. pay, Yzt. beg

~ Hks. **pig**, Yzt. **bek** ~ Hks. **pik**, Yzt. **belgü** ~ Hks. **pilgĩ**, Yzt. **beltir** ~ Hks. **piltir**, Yzt. **bér-** ~ Hks. **pir-**, Yzt. **berü** ~ Hks. **peer**, Yzt. **berüki** ~ Hks. **peerki**, Yzt. **bêş** ~ Hks. **pis**, Yzt. **bêşinç** ~ Hks. **pizincĩ**, Yzt. **biç-** ~ Hks. **piç-**, Yzt. **bil-** ~ Hks. **pil-**, Yzt. **bilig** ~ Hks. **pilgĩ**, Yzt. **bir** ~ Hks. **pĩr**, Yzt. **biz** ~ Hks. **pĩs**, Yzt. **bo** ~ Hks. **po**, Yzt. **bol-** ~ Hks. **pol-**, Yzt. **boşun-** ~ Hks. **poshın-**, Yzt. **boz** ~ Hks. **pos**, Yzt. **buka** ~ Hks. **puğa**, Yzt. **bulga-** ~ Hks. **pulğa-**, Yzt. **bulgak** ~ Hks. **pulğağ**, Yzt. **bulgat-** ~ Hks. **pulğat**, Yzt. **buluñ** ~ Hks. **puluñ**, Yzt. **buz-** ~ Hks. **pus-**, Yzt. **bük** ~ Hks. **pük** vb.

İlk Hecede Yzt. /e/ ~ Hks. /i/ Denkliği

Yzt. **keç-** ~ Hks. **kis-**, Yzt. **kel-** ~ Hks. **kil-**, Yzt. **kes-** ~ Hks. **kis-** vb.

İlk Hecede Yzt. /i/ ~ Hks. /ĩ/ Denkliği

Yzt. **bil-** ~ Hks. **pil-**, Yzt. **bilig** ~ Hks. **pilgĩ**, Yzt. **bir** ~ Hks. **pĩr**, Yzt. **biz** ~ Hks. **pĩs**, Yzt. **iç** ~ Hks. **ĩs**, Yzt. **iç-** ~ Hks. **ĩs-**, Yzt. **idi** ~ Hks. **ĩdi**, Yzt. **ilgerü** ~ Hks. **ĩlger**, Yzt. **iş** ~ Hks. **ĩs**, Yzt. **iz** ~ Hks. **ĩs**, Yzt. **kiçig** ~ Hks. **kĩçig**, Yzt. **kir-** ~ Hks. **kĩr-**, Yzt. **kis** ~ Hks. **kĩş**, Yzt. **kişi** ~ Hks. **kĩzi**, Yzt. **siz** ~ Hks. **sĩrer**, Yzt. **tik-** ~ Hks. **tĩk-**, Yzt. **til** ~ Hks. **tĩl**, Yzt. **tile-** ~ Hks. **tĩle-**, Yzt. **tilek** ~ Hks. **tĩleg**, Yzt. **tirig** ~ Hks. **tĩriđ**, Yzt. **yit-** ~ Hks. **çit-** vb.

Söz Sonunda Yzt. /k/ ~ Hks. /h/ Denkliği

Yzt. **açok** ~ Hks. **açih**, Yzt. **adak** ~ Hks. **azah**, Yzt. **ak** ~ Hks. **ah**, Yzt. **artuk** ~ Hks. **artih**, Yzt. **azuk** ~ Hks. **azih**, Yzt. **çak** ~ Hks. **sah**, Yzt. **çak-** ~ Hks. **sah-**, Yzt. **ıdok** ~ Hks. **ızih**, Yzt. **ırah** ~ Hks. **ırah**, Yzt. **karak** ~ Hks. **harah**, Yzt. **kırk** ~ Hks. **hırh**, Yzt. **kork-** ~ Hks. **horih-**, Yzt. **kulkak** ~ Hks. **hulah**, Yzt. **ok** ~ Hks. **oh**, Yzt. **oruk** ~ Hks. **orih**, Yzt. **sık-** ~ Hks. **sih-**, Yzt. **tok** ~ Hks. **toh**, Yzt. **uk-** ~ Hks. **uh-**, Yzt. **yaruk** ~ Hks. **çarih**, Yzt. **yımşak** ~ Hks. **çımcah**, Yzt. **yok** ~ Hks. **çoh** vb.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2013). *Türk Dili Tarihi* (7. Baskı). Ötüken Neşriyat.
- Alimov, R. (2014). *Tanrı dağı yazıtları: Eski türk runik yazıtları üzerine bir inceleme* (1. Baskı). Kömen Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2006). Kırgızistan'daki (Kök)Türk harfli yazıtların bugünkü durumu. *Journal of Turkic Civilization Studies*, 2 (1), 17-27.
- Arıkoğlu, E. (2005). *Örneklili Hakasça-Türkçe sözlük* (1. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Arıkoğlu, E. (2011). *Hakas Türkçesi grameri* (1. Baskı). Bengü Yayınları
- Aslışen, Ö. (2006). *Yeni ve yakınçağ'da Hakasların siyasi ve kültürel hayatı* [yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Aydın, E. (2015). *Yenisey yazıtları* (1. Baskı). Kömen Yayınları.
- Aydın, E. (2021). *Uygur yazıtları* (2. Baskı). Bilge Kültür Sanat.
- Aydın, E. (2024). *Orhon yazıtları: Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Ongi, Küli Çor* (6. Baskı). Bilge Kültür Sanat.
- Caferoğlu, A. (1984). *Türk dili tarihi I-II* (3. Baskı). Enderun Kitabevi.
- Caferoğlu, A. (1988). *Türk Kavimleri* (2. Baskı). Enderun Kitabevi.
- Deliömeroğlu, Y. (1996). *Hakaslar ve tarihleri*. Bilig, (3), 53-59.
- Ercilasun, A. B. (2009). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla: Türk dili tarihi* (7. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Gürsoy-Naskali, E., Butanayev, V., İsina, A., Şahin, E., Şahin, L., & Koç, A. (2007). *Hakasça-Türkçe sözlük* (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güven, E. (2021). *Hakas ve Kırgız adı üzerine*. Akademi Sosyal Bilimler Dergisi (ASBİDER), 8 (23), 344-355
- Karaman, A. (2021). *Dağlık Altay yazıtlarında ileri ögeler*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 72 (aralık), 33-51
- Killi, G. (2002). *Hakas Türkçesinin ağızları* [doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

- Kormuşin, İ. V. (2017). *Yenisey eski Türk mezar yazıtları: Metinler ve incelemeler* (R. Alimov, Çev.) (1. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mert, O. (2009). *Ötüken Uygur dönemi yazıtlarından Tes, Tariat, Şine Us* (1. Baskı). Belen Yayıncılık Matbaacılık.
- Mozioğlu, E. (2015). *Runik harfli Dağlık Altay bölgesi yazıtları* [yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Ölmez, M. (1996). *Hakaslar ve Hakasça*, Çağdaş Türk Dili, 96, 6-12
- Ölmez, M. (2015). *Orhon-Uygur hanlığı dönemi Moğolistan'daki eski Türk yazıtları: Metin-çeviri-sözlük* (3. Baskı). BilgeSu Yayıncılık.
- Sertkaya, O. F. (1991). *Göktürk harfli Uygur kitabelerinin Türk kültür tarihi içerisindeki yeri*. Türk Kültürü Araştırmaları, XXVIII (1-2), 324-334
- Sertkaya, O. F. (2008). *Göktürk (Runik) harfli yazıtların envanter, alfabe ve bibliyografya problemleri üzerine*. Dil Araştırmaları, (2), 7-34
- Şişman, B. (1996). Hakaslar ve Hakaslarda şaman kültürü. *Millî Folklor*, 4 (31-32), 126-130.
- Şirin, H. (2016). *Dağlık Altay bölgesi yazıtları: Yeni okuma ve anlamlandırma denemeleri*. Türk Dünyası, 42, 167-172.
- Şirin, H. (2020). *Eski Türk yazıtları söz varlığı incelemesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2022). *Orhon Türkçesi grameri* (2. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (2014). *Orhon yazıtları* (5. Baskı). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. & Ölmez, M. (2014). *Türk dilleri: Giriş*. (2. Baskı) BilgeSu Yayıncılık.
- Uzun, E. (2022). *Göktürk alfabesi ve günümüz tipografik yansımaları*. Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies, 8 (23), 14-22.
- Vasilyev D. D. (1995). *Dağlık Altaylardaki Kalbak-Taş mabedinin Göktürk yazıtları*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 41 (1993), 91-97